

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

FİLİSTİN SORUNU VE ARAP BİRLİĞİ

filistin sorunu ve arap birliği

**ENVER
ABD-EL-MÂLIK**

**ALTIN
KİTAPLAR**

Bu eserin Türkiye'de yayın
hakkı ALTIN KİTAPLAR
tarafından satın alınmıştır.

Baskı: As Matbaası — 1971.

ENVER ABD EL - MÂLİK

Filistin Sorunu ve Arap Birliği

Dilimize çeviren :

ADNAN CEMGİL

Vatanın onurunu yücelten
Filistin Kurtuluş Hareketi'ne

9 mart 1969 da, İsmailiye önlerinde.
er meydanında can veren
Abd el - Münim Riyad'a

12 şubat 1970 günü, iş başında
boğazlanan, ulusal iradenin
birleştiricileri, Abu Za'bal'lı
işçi arkadaşlarımıza.

G İ R İ Ő

Bu kitapta sunduğumuz metinlerde Şu sorunun cevabını bulacaksınız: çağdaş Arap düşüncesinin üzerinde uğraştığı başlıca konular nelerdir? (1)

Böyle bir sorunun sorulabilmesi, artık kimşenin bu düşüncenin varlığından şüphe etmediğini gösterir.

Aslında batı sosyal bilimleri bu düşünüşü tanıma yolunda 1945 den, daha belirgin olarak 1952 denberi çaba göstermeğe başladı.

Bu bilimler, kökü Rönesansa, aynı zaman-

(1) Bu kitap, 29 nisan 1964 de Sorbonne'da savunduğum **Matéria pour l'étude de la pensée arabe contemporaine: l'Egypte** (Çağdaş arap düşüncesinin incelenmesi için malzeme: Mısır) konulu doktora tezinin bir bölümünü içine almaktadır. Bu tezin giriş bölümünün özü ile, mısırlı düşünürlerin metinlerinin çoğunu, başka arap memleketlerindeki düşünürlerin yazılarını da ekleyerek buraya aldım. Ayrıca en son dönem üzerinde de dikkatle duruldu.

da Işıklar Çağı denilen devrimler çağına giden bir anlayışın etkisi altındaydı. Bu anlayışa göre Avrupa dünyanın merkezi sayılıyordu. Bu da Arap dünyasının meseleleri üzerinde inceleme yapılmasını önlemişti.

Oysa bugün, siyasî olaylar yoluyla edinilen bilgilerle yetinilmiyor, kurtuluşu ve uyanışı için mücadele eden sömürgeleştirilmiş memleketlerdeki fikirler, zihin yapısı, düşünme üslûbu, teoriler, sosyal tabakaların dünya görüşleri ve siyasî akımlar üzerinde bir çok incelemeler yapılıyor. «Unutulan Kıt'alardaki» (2) aydınlar da benliklerine sahip çıkma zorunluluğu ile kendi üzerlerinde düşünmeğe, ulusal varlığı incelemeğe, toplum yapısını ve düşünce akımlarını daha sıkı bir tahlilden geçirmeğe başlamışlardır.

Bir noktada birleşen bu çalışmalara, bu kitabımızla, konu olarak aldığımız çağdaş arap dünyasının daha iyi tanınmasını sağlamak üzere, bilimsel bir katkıda bulunmayı amaç edindik.

Kitabımızın adından da anlaşılabilceği gibi, burada bazı metinler sunmaktayız. Ayrıca bunların baş tarafına bir giriş koymayı yararlı bulduk. Bu giriş yazısında, metinler üzerinde seçme sırasında girilen derinleştirme, araştırma ve tahlil çabasına dayanarak, çağdaş arap düşüncesinin ana çizgileri meydana çıkarılmaya çalışılmıştır. Bu haliyle giriş, ne bir bilânçodur ne de bir çalışma raporu; amacı sadece yapıyı tarihteki yerine oturttuktan son-

ra, içinden aydınlatmaktır.

Girişimizin böyle olmasını istiyoruz ama, şunu da söylemeliyiz ki, bu sayfaların, çözümlenmiş bir problem halinde sona ermesi, burada bir araya getirilmiş olan metinlerin daha önceden incelenmiş olmasını gerektirmekteydi; işte bunun için de bu önsöz böyle bir inceleme niteliğini aldı. Hem başka türlü nasıl olabilirdi? Bir sentez, ne kadar derin ve ince bir dikkatle yazılmış olursa olsun, eğer yaşadığınız dönemde, bütün bir uygarlık kesimindeki düşünce akımlarını ele alırken kaynakların eleştirilerek incelenmesi ve verilerin sabırla toplanması işi bir kenara itilirse, buna bilimsel bir çalışma denilemez. Oysa bu alandaki çalışmalar yeni başlamış bulunmaktadır.

ARAP DÜNYASINDAKİ ULUSAL KÜLTÜR BİRLİĞİ ÜZERİNE

Çağdaş Mısır ve arap düşünce alanını düzenleyen ve bu düşünce akımlarına yön veren başlıca iki faktör var. İkisi de tarihten gelmiş olmakla birlikte, bu iki faktör arasında ayrılık bulunmaktadır.

Arap dili, — Yunanca ve Çince ile birlikte — ta kabile döneminden XX. yüzyıla kadar, temel yapılarını olduğu gibi muhafaza etmiştir. Çok çeşitli ulusal ve bölgesel kültürler bu dille yazılmış ve onda ifadesini bulmuştur. Bunu bize, filoloji öğretmektedir. Bu dildeki kültür muhtevasının çok kere köhneleşmiş, orijinallikten yoksun ve değersiz olduğu ileri sürülebilir. Bununla birlikte, Mısır'da ve öteki arap ülke-

lerinde, tarih incelemelerindeki ilerlemeler, arap memleketlerinde olduğu kadar batıda da yapılan araştırmalar, bu ülkelerden her birindeki insanların ve aydınların derin duygusu ve daha bunca eleman bir araya gelerek, binlerce yıllık geçmiş olan bu dilin, ilk fetihlerden beri müslümanlığın ve islâm imparatorluğunun yoğurduğu bazı ulusların ve halkların kültürlerinde bir birleştirme aracı olduğunu ortaya koymuş bulunmaktadır. Öteki arap memleketleri ile birlikte Mısır'ın durumu da böyledir. Bu ülkenin kültürü, müslümanlığı ve arap dilini kabul ettikten sonra tarihsel Mısır'ın kendine özgü kültür temelini içinde taşımakla birlikte, yeni formülleştirmeler ve katkılarla zenginleşti. Bu demektir ki dil birliğinin altında gerçekte, kültür birliği ve çeşitli arap memleketlerinde bu birlikten doğan kuvvetli bir duygu yatmaktadır. İslâm ya da asıl deyimiyle arap imparatorluğu içindeki memleketlerde yaşayan halkların yerli, ulusal kültürleri arasındaki ilişkileri ve karşılıklı etkileri incelemekte yarar vardır. Bu suretle belki de bu yerli kültürler, ortaklaşa büyük arap kültürü içinde daha belirgin hale gelir; ayrıca, kendi kültürleriyle varlıkları ve düşünceleri ifade edilmiş olan halkların, özerk bir ulusal hayattan yararlanmış olduğu, ötekilerden daha uzun süre özgürlüğünü koruduğu ve tarih boyunca ayrı bir varlık halinde süregeldiği de ortaya konulmuş olacaktır. Bu konuda en parlak örnek Mısır'dır. Fakat Fas da bu yönde görünmektedir.

Bunun yanı sıra batının derin surette etkisinde kalmış bazı seçkin arap aydınlarının

ayrışıklığı, özellikle Mağrep'de, bu değişmeyen kültür temelinin objektif ve sübjektif olan varlığına tanıklık etmektedir: ayrışıklık olmasının sebebi, zorlayıcı bir etkinin düşünce ve duygularda bölünme yaratmış olmasıdır. Bir varlığın ve bu varlığa bağlı olmanın bilinci olmaksızın, bölünme de olmaz. Bu ilk faktöre işaret etmek faydasız olmayacaktır her halde.

Tarih ve politika plânındaki ikinci faktöre gelince, bunun varlığı hiç bir şekilde inkâr edilemez. Burada söz konusu olan arap ulusal hareketi, yani hem ulusal kurtuluş savaşı hem de bağımsızlık kazanıldıktan sonra, uzun vadedeki hedefleri teşkil eden kalkınma hamleleridir.

ULUSAL HAREKETİN İKİ AŞAMASI

Bu noktada arap ulusal hareketinin içindeki iki büyük aşamayı, iki büyük akımı birbirinden ayırmak gerekir. Emperyalist sistemin dünya ölçüsündeki genel buhranının belirtisi olan 1939 - 1945 savaşı, bu iki aşamanın birbirinden kopuşunu göstermektedir.

XIX yüzyıl başlarından, İkinci Dünya savaşına kadar uzayan birinci aşamada başlıca problem, yerli sosyal grup ve sınıfların varlığını göstermesini sağlamaktı. Bu dönemde arap memleketleri birbirinden çok farklı yollardan, doğu tipi feodalizmden, tarımın ağır bastığı sömürge tipi gecikmiş bir kapitalizme geçme ve ekonomik ve politik iktidarı ele geçirme çaba-

sındaydı. Başlıca savaş, emperyalist işgalcilere karşı yürütülüyordu. Bu sınıfların ileri sürdükleri başlıca istekler de yavaş yavaş ulusal Devlet iktidarına dönüşecek olan şekli bir hükümlanlık. Bu iktidarın küçümsemeyecek bir hareket alanı olacak ve gerçekten karar ve eylem araçlarına sahip bulunacaktı. Çok kere işgal kuvvetine karşı az ya da çok dirençle yürütülen bu iki yönlü mücadelede, arap ülkelerindeki yerli burjuvazi, ulusal bir rol oynama durumuna gelerek, birinci plânda görünmekteydi: işte Wafd'ın, Kotlah'ın, İstiklâl'in, Destur'un tarihi ve yaptıkları böyle özetlenebilir. (1)

Bu arada, üzerinde mücadele yürütülen alan çabucak değişti. Şüphesiz ulusal savaş başta geliyordu: tepede, resmi yönetim seviyesinde, yerli burjuvazi tarafından yürütülen savaş, halk kitlelerinin eylemiyle güçlü bir şekilde birleşti. Fellâhlardan, işçilerden, zenaatkârlardan, esnaftan, şehir ve köylerdeki nüfuzlu aydınlardan oluşun bu yığınlar ilerliyor, modern hayata giriyordu; özlenen özgür vatana kavuşuluyordu ve işgalcinin bayrağı uzaklaşıyordu; fakat yerine gelenlerin, her şeyden önce, imtiyazlarını ve bunun sonucu olarak da iktidarı ellerinde tutmaktan başka düşünceleri olmadığı yoksul halkın gözünden kaçmamıştı. Şehirlerde ve köylerde yaşayan bu yoksul halk, en kötü günlerde daima ileri atılmış, hiç bir çabadan ve

(1) Wafd : Mısır ulusal partisi; Kotlah: Suriye ulusal partisi; İstiklâl: Fas ulusal partisi; Destur: Tunus kurtuluş partisi. (Çeviren).

fedakârlıktan geri kalmamıştı, kurtuluş davasına bağlılığını daima ispat etmiş, bu uğurda ölümü göze almaktan çekinmemişti. İşte bu halk yavaş yavaş örgütleniyordu: böylece 1914 - 1918 savaşını izleyen ayaklanmaların ve ihtilâllerin ardından sendikalar ve halka dayanan ulusal partiler kurulmaya başladı.

Yerli yönetici seçkinlerin nüfuzlu kesimleri, memleketlerindeki insanların hayat şartlarını iyileştirmekten çok, imtiyaz ve iktidarlarını elde tutmak kaygısına düştükleri için, zorunlu olarak, işgalciyle işbirliği etme, hattâ âleti olma yoluna kaymışlardı.

Fakat köklü dönüşümlere yönelme alanı sadece ulusal çerçeveye içinde kalmıştı. Rusya'daki 1917 sosyalist ihtilâli, Komintern'in faaliyeti, 1945 den sonra Avrupa'da sosyalist devletlerin kuruluşu, ardından Çin halk ihtilâlinin zaferi, Asya'da sosyalist devletlerin kurulması, bir kelime ile dünya sosyalist devriminin marksizm bayrağı altında sol sosyalist ve işçi partilerinin yönetimindeki ilerlemeleri ve dünyada sosyalist devletler blokunun kurulması gibi olaylar, büyük ve hızlı değişmelere sahne olan arap ulusal hareketleri üzerinde bilindiği gibi, yankıları kuvvetle duyulan etkiler yapmaktan geri kalmadı.

Bundan sonra ikinci bir aşama başlıyordu. Bu aşamada söz konusu olan, artık tam derinlemesine bağımsızlığı sağlamak, arap ülkelerinde bağımsız ulusal devletler kurmak, çeşitli halk sosyal sınıf ve tabakalarını ulusun maddî imkânlarından ve kültür kaynaklarından yarar-

landırmak ve bunlara devlet yönetimi yolunu açmaktır.

Yani böylece sosyalizm problemi ortaya konulmuş oluyordu. Ama hangi anlayışla?

Sosyalizm, Avrupa ve kuzey Amerika'daki sosyal gruplara arap ülkelerindekinden çok farklı bir tarzda görünmektedir; çünkü bu halkların ulusal varlıkları problemi, bugünkü tarihsel aşamada bünütüyle alınınca, söz konusu değildir.

Oysa arap ülkelerinde, aksine, bir yandan ekonomi, politika, toplum hayatı ve kültür alanlarındaki uyanış, öte yandan sosyalizmin dünyadaki ilerleyişi, olayları hızlandırarak sosyalizmi ulusal hareketler sürecinin canevine yerleştirdi; bu konuya tekrar değineceğiz. İşte bütün bu nedenler, arap ülkelerinde, sosyalizmin görünüşüne ve yollarına ayrı bir özellik vermektedir. Kültür ve politika faktörleri, bir çok alanda biribirinin içine girmekte, biribirine karışmaktadır. Arap ülkelerindeki marksistler, öteki gruplar ve düşünce okullarıyla birlikte, ulusal kültür temelini ve yerli uygarlığı canlandırmaya ve bunların ikisini de karşılaştırmalı tarihsel eleştiri süzgecinden geçirerek, her şeyin üstünde, halk sınıflarının malı olan bir ulusal uyanışı gerçekleştirmeğe çalışacaklardır. Ulusal varlığını yabancı egemenliğinden yeni kurtarmış ve henüz benliğine tamamiyle kavuşmamış olan arap memleketlerinde marksizmin ulusal bir rengi ve görevi olacaktır: İşte böylece arap sosyalizmi, ne kadar üstün durumda olursa olsun başka bir memleketteki sosyalizmin kopyesi değil, tamamiyle kendi benliğine

sahip olarak, öteki sosyalist ülkelerin uluslararası beraberliğine katılacaktır. Ancak böyle bir çabayladır ki, sosyalist düşünce ve eylem, ulusal halk uyanışının genel akışını verimlendirir, gelişmesini etkiler, ona yön verir; bu varlık, sosyalist düşünce ve eylemin katkısı olmazsa milliyetçiliğe saplanır, gerilemeğe uğrar ve yeni bir çıkmaza girer. Çağdaş arap düşüncesinin ortaya çıkardığı bu problem, bu düşüncenin muhtevasına daha iyi nüfuz etmeğe, kendi ana temalarını anlamaya imkân verecektir.

Düşünce ve eylem gruplarının, gerçekleşmekte olan evrim sürecini teorik olarak saptamak ve bunu çeşitli sosyal sınıf ve tabakaların çıkarlarına ve emellerine uygun bir yöne götürmek için giriştikleri çabanın değişik olmaması mümkün değildir. Gerçekte, iki büyük düşünce akımından söz etmek mümkün gibi görünmektedir.

İSLÂMLIĞIN KAYNAKLARINA DÖNÜŞ

İlk akım islâmlığa dayanmaktadır. Zaman zaman islâm «yenileşmesinden» «gelenekçiliğinden» «milliyetçiliğinden» söz edilir. Bize kalırsa, Cemaleddin Efganî (Cemal -al-Din-Afganî) ve Muhammed Abduh'un eseri olan ve islâmlıktan esinlenen yeni düşünce hareketi, kesin bir şekilde, islâmlığın kaynaklarına dönüş olarak tanımlanabilir. Bu eğilimin temsilcilerine göre,

yapılacak başlıca iş, aslında, çöküntü (1) yıllarının yığdığı bütün kullerden ve bozukluklardan arınmış olan iman kaynaklarına dönmektir. Bir kere ilk hakikatlere yeniden ulaşıldıktan sonra, yeni zamanlarla, sağduyuyu ihtiyatlı, fakat sürekli olarak kullanma yoluyla, dialog kurmak mümkün olacaktır. Bir çok kereler, acele edilecek ileri sürüldüğü gibi burada bir rasyonalizmin değil bir pragmatizmin karşısında bulunmaktayız; bu pragmatizm de sünniliğin, ümmet için kabul edilmiş tek ideoloji olan islâm itikadının çerçevesi içinde bulunmaktadır. Üstü kapalı olarak ya da doğrudan doğruya bir tartışma kabul edilmiştir ama bu, hiç bir zaman çelişmelere dayanan, birliği yıkıcı bir mücadele halini almamalıdır.

İşte bu büyük akımın ortaklaşa temeli budur. Bunun sağ ve de «sol» bütünleştirici ya da kökten bir değişmeyi amaç bilen şekilleri, hiç olmazsa şu en son yıllara kadar, esasını değiştirmiş değildir. Bunun kaynağı, ortaklaşa kültür temeli ve bu kültürün kurucu elemanı olan dindir. Burada ulaşılması istenen hedef, çağdaş verilerden hareket edilerek gerçekleştirilecek bir ilerleme değil, tarihin verilerini, yeni zamanların, önüne durulmaz ihtiyaçlarıyla yoğurarak geçmişteki büyüklüğü yeniden canlandırmaktır.

(1) Burada daha önce de Vahabi'lerin (XVIII - XIX. y. y.) din ilkelerine harfi harfine bağlanma eğilimlerinde ve daha eskiden de İbn Taymiya'nın (? 1328) düşüncesinde beliren temanın yeniden ortaya çıktığı görülmektedir.

Bununla birlikte, bunun, eleştirici bir gözle kendine dönüşü meydana getiren çağdaş fikirlerle — Avrupa'nın katkısı ve etkisi — eski fikirler arasında yapılan büyük karşılaştırma olduğunu da belirtmek gerek? Bu akıma katılanların anlayışına göre islâm fondamantalizmi, kendini aşmaması şartıyla bu yeni ve etkili fikirleri benimsemelidir: bunun üzerinde yaptıkları yorum, onları tutuculuğa götürmüştür; bu da, meyvayla kökün birbirinden ayrılmasına yol açmıştır. Çünkü kökü yeniliğe kavuşturulmuş islâmlıktı.

YENİLİK LIBERALİZM

Çağdaş arap düşüncesindeki ikinci akım olan yenilikçi liberalizm bambaşka bir görünüştür. Burada hareket noktası, esasta, batı uygarlığındaki rönesanstır; bunun tahlili zamanımızın arap dünyasındaki bütün hayat alanlarında bir yenileştirmeye imkân verecektir. Burada en çok bilim düşünüşüne, felsefi rasyonalizme ve siyasi liberalizme ağırlık verilecekti. Amaç, Avrupa ve kuzey Amerika'dakilere benzer, gözü ilerde, ileri hamlelere elverişli, modern bir toplum yaratmaktır; bununla birlikte geçmişin, ileri hamlelere engel olmayan gelenek ve davranışları da elde tutulacaktı. Burada yelpaze, tarımcı burjuvazinin ideolojisi olan tutucu liberalizmden aydınlarla, işçi sınıfı üzerinde etkisini durmadan arttıran ve daha

az ölçüde olmak üzere köylere de giren marksizme kadar açılmaktadır.

Şunu da belirtmeliyiz ki bu ayırım XIX. yüzyılın son üçte birine, yani çağdaş arap düşüncesinin olduğu safhaya kadar gider. Bu düşüncenin kaynakları çeşitlidir. Bu çeşitlilik de, kendisine bağlı olarak, çeşitli alanların meydana gelmesine yol açmıştır: Başvurulan yazar ya da kitapların çerçevesi, bunlardaki üslûp ve anlayış, ele alınan problemlerin mahiyeti ve tipi, düşünce sınırları, nihayet fikirlerdeki gelişme ve değişme imkânı, yani yeni imkânların ve hakiki bir başka seçim imkânının belirmesi.

Bu iki büyük akımın her biri de karmaşık bir sosyolojik bütün içinde birbirine karışır. Bu sosyolojik bütün, bu akımların sınırını geniş ölçüde aşmamak şartıyla, az çok bunların emellerini ve dünya görüşlerini ifade eder.

Elbette ki, XX. yüzyıl arap toplumlarındaki eskimiş, geleneksel ve az dinamik kesimler, çeşitli yollardan fikirlerini açıklayacakları gibi, bir çok şekillerdeki görünüşleriyle, islâm fondamentalizmine bağlı olduklarını ileri süren çeşitli eylem gruplarında ifadelerini bulacaklardır. Zenaatkârlar, esnaf, din adamları ve bunların ardından gidenler, küçük toprak sahipleri, fakat aynı zamanda şeyhler ve bazı toprak ağaları gibi. İşte, bu büyük akımın ve bunun ayrı kolları olan Al-Orvah-al Vuska, Al-Manar «Müslüman kardeşler» gibi kuruluşların, yakın doğu ve Kuzey batı Afrika'daki islâm milliyetçiliğinin, bundan başka başlangıçta önemli bir ölçüde «hür subaylar» in, dayanağı, bu sınıf ve ta-

bakalardı. Fakat bunlar arasında hareket halinde dinamik elemanlara da rastlanır: subay grupları, işçi sınıfının bazı kesimleri, emperyalizmden yara almış bazı milliyetçi aydın grupları, hattâ bazı büyük sanayiciler — bunun en göze çarpıcı örneği Mısır bankasının ve holdinginin kurucusu Muhammed Tal'at Harb'dır — gibi yerli ideolojik dayanaklar arayan gruplar.

İkinci düşünce akımının temsilcileri, ekonomik hayattaki büyük ve hızlı değişmelerin ve —savaş da içinde olmak üzere— yabancı ile alış-verişin etkisini duyanlardı. Bunlar da, şehirlerdeki aydınlar, fabrika işçileri, memurlar, serbest meslek sahipleri, müteahhitler, sanayi ve banka burjuvazisi ve Devlet cihazının bir bölümüdür.

Yalnız burada çok kesin bir paralellik kur-maktan, doğrudan doğruya eşitlik arama, tek biçime sokma ve genelleştirme tehlikelerinden sakınmalıdır.

Gerçekten de, özerkliğini elde etmiş memleketlerden çok, XX. yüzyılın ortasında, millileşme aşamasına varmış olanlar, kasıtlı olarak önemi küçümsemiş olan, ideolojilerin gelişmesi ve özerk diyalektiği olayını kavramışlardır. Bundan başka bu süreç de, her arap memleketinde ayrı usullere göre, ekonomik yapının gelişmesine, sosyal rejimin mahiyetine, sömürgeciliğin az ya da çok el atmış olmasına, tam bağımsızlığa ermiş olup olmamaya, ulusal kültürün niteliğine, öteki sınıflar arasında halk sınıflarının oynadığı role göre meydana gelir.

Bu açıklamadan anlaşılır ki, bu giriş yazısının çerçevesi içinde, —hem ekonomik, sos-

yal altyapı, hem de düşünce alanında— genel kriterlerin konulması, uzmanlarca her özgül alanla ilgili olarak yapılmış olan çalışmalara dayanarak, her özel durumun incelenmesi gerekir.

TAM BİR DEĞİŞME HALİNDE OLAN TOPLUM VE İDEOLOJİ ALAYI

Yukarıdaki açıklamalardan, bu akımlar arasında bir yandan birleşmelerin, bir yandan da göze görünür çelişmelerin çok olduğu görülmektedir: bunlar ancak —ya kaba bir ekonomizm ya da etnolojiye bağlı tipoloji ile ilgili— tek yönlü bir metodolojiye saplananları şaşırtır. Böyle bir anlayış şu unutulmuş üç Kıt'anın (1) zamanımızın hayatına katılışı ve postülaların, varsayımların, problemlerin konuş ve çözümleme tarzının, insan ve toplum bilimlerindeki kavramsal taslakların, tartışma konusu yapılmasıyla değerini kaybetmiştir.

Böyle olunca, araştırmacıların dikkati, bu iki büyük akımdan her birindeki değişme olayları ve bunların kısmî birleşme tarzları üzerine çevrilecektir. Hareket noktası da özellikle 1919 dan sonra Mısır ve Irak'daki şekli bağımsızlıklardaki buhran ve bunların bütün alanlarda, temelli toplumsal gelişme problemlerini çözümlemedeki güçsüzlükleri olacaktır. Her ne kadar kaynaklara dönüş, gerçekte —yüzyılımızın yeni gerçeği— uyumsuz görünüyorsa da, tarih ve

kültürce başka olan «modern'ler»'in (1) taklidi de uygun olmadığı gibi, ihtiyaçların ve arap dünyası halklarının bu ihtiyaçlar hakkında besledikleri duygunun dışında kalmaktadır. İşte bunun içindir ki liberal modernist akımın, başta gelen temsilcilerinden bazıları —1930 larda— yeniden islâmlığa döndüler ve buna, kolay tarafından rasyonalist bir yorum getirdiler; başkaları ise, özellikle genç kuşaktan olanlar, marksizmde bu akımın çok tabii bir uzantısını görüyorlardı. Onlara göre bu akımın yönünde gidenler, bunu en sağlam bir sonuca ulaştırma gücünü gösterememişlerdi. Öte yandan islâmlığa derinden bağlı genç radikaller, tarihsel gelişme sürecinin zorunluluklarını kavramakla birlikte bu anlayışa da Avrupa sosyal bilimlerinin fikir mirasına uygun olmayan yollardan varmışlardır; bunlara politika ile son derece yoğurulmuş ve sosyalizmin hareket yaratan fikirlerine ilgi duyan fakir halk yığınları da katıldı; ama bu düşünürlerin büyük bölümü dinin kurallarına sınımsız bağlı kalma yolunda ve hareket halindeki her düşünceye karşı savaşlarını sürdürdüler.

Her iki akımda da iki alt grup ayırdedilebilir. İslam fordamantalizminin bir kolu «salafîyya» (selefiye) denilen ve islâmlığın geleneksel ilkelerine sıkı sıkıya bağlı kalmayı savunanların grubudur. Bunlar gözlerini tamamiyle geçmişe çevirmiş olup, kendilerini «türedi» akımlarla savaşa vermişlerdir. Öteki kol ise, içten bir din

inancıyla birlikte, ulusal uyanışı çağdaş uygarlığın araçlarıyla da donatmak için büyük bir istek duyan gruplar tarafından meydana getirilmiştir. Öyle görünüyor ki Abduh'un bunlar üzerinde derin etkisi vardı; bu etki de, en ileri aşamasına, iki büyük akımın birleşme noktasında, yani Cemal Abdelnasır'ın siyasal düşüncesinde ve eserinde varmış olacaktır.

Öte yandan liberal - modernist kanat iki ayrı gurubu aynı zamanda bir araya getirmişti. Bunlardan birincisi, kendilerini Avrupa'nın çekiciliğine kaptıranlar, özellikle bunlar arasında sola kayanlardı; bu gruptan olanlar pek tabii olarak, Avrupa'dakine benzer deneylerin ve bir gelişme sürecinin ulusal alanda da gerçekleştirilebileceğini düşünmekte idiler. 1945 - 1952 arasında hızla ilerleyen ikinci grup ise çağdaş uygarlığa ve sosyalizme gidişi ulusal bir anlayış, ulusal uyanış anlayışı içinde düşünüyor, buna rasyonalist ve demokratik bir yön vermek istiyordu. Bu kuvvetler yavaş yavaş, sosyalist bile olsa, Avrupa memleketlerini taklitten uzaklaşarak, tarihin çizgisiyle, başka tecrübelerin çeşitli katkı ve çelişmelerinin verimlendirdiği ulusal iradeyi bağdaştırmayı amaç edindiler.

İşte burada da iki büyük eğilimin bağıntı noktasına geldiğimizi görüyoruz. Herhalde bu, bugünkü safhanın en göze çarpan olayıdır: bütün arap dünyasındaki uyanışın temel niteliği, radikal ve aynı hedefe doğru ilerleyen iki kandan, çağdaş arap düşüncesinin bu iki büyük eğiliminin başarıyla kaynaşmasına bağlıdır.

1919 dan sonra, özellikle büyük bir dönemeç olan ikinci Dünya savaşından beri, ulusal

hareket çetinleştikçe yan yana bulunan kuvvetler arasında yeni bir bölünme oldu, yeni kuvvetler yükselmeğe başladı. Şüphesiz burada taslağı çizilen bir çok tahlil unsuru, endüstri çağının gereklerinden dolayı en uç noktalarına götürülmüş bulunuyor. Bu sırada, her kanadın kendi içinde, ulusal kurtuluş hareketine bağlı olan bir değişmenin ve arap halkları arasındaki sosyolojik ayırımının bilincine varılmaktadır.

Aslında, bu ayırımın —hiç olmazsa bizim koyduğumuz hadler içinde— yaşadığımız son safhadaki arap düşüncesinin temel çelişkisi olmaktan çıktığını savunmak mümkündür; bu düşüncenin belli başlı cephelerinden olmakla birlikte, bunun yerine bazı birleşmelerle, meydana gelmekte olan hızlı değişmelerin tahlilini ve su yüzüne çıkan yeni tipten bir temel çelişkiyi koymak gerekir.

Böyle olunca, en yeni arap düşüncesi —1939 la 1970 arasında— rayına oturmakta olan iki büyük eğilime bölünür: bir yanda rönesansına kavuşan yeni toplumu, XX. yüzyıl kuruluşlarıyla donatma yolundaki akımların bütünü; bunların karşısında da bağımsız devletin yanı sıra kendine yol bulan akımlar; 1952 Mısır devriminden, 1945 - 1962 Cezayir Kurtuluş savaşından, büyük dünya ve sosyalizm çatışmaları sırasında Filistin davasının ortaya çıkışından hemen sonra, bütün alanlarda bu —otokritik ve demokratik— iki ayrı yolun temsilcileri arasında ortaya çıkan büyük mücadeleye tanık oluyoruz.

Durumdaki bu değişmenin ortaya çıkardığı bazı problemlerin üstünde durmaya değer.

MİLLİLEŞME AŞAMASI NEDİR?

Daha başlangıçta, içinde bulunduğumuz şu XX. yüzyılda, arap dünyasının geçirmekte olduğu tarihsel aşamayla ilgili kavramları aydınlatmak uygun olur.

Bu tarihsel aşamanın, hem muhtevasını hem de çeşitli görünüşlerini anlamak için kullanılan terim «milliyetçilik» tir. Oysa bu, geleneksel —yani Avrupa siyasi tarihinde— terminolojide iki olaylar dizisini anlatır: Bunlardan biri olumsuzdur: başka uluslara sırt çevirme, kendi içine kapanma, evrenselliği inkâr etme gibi; öteki ise doğrudan doğruya eylemcidir; özellikle kendisini sınır kavgaları, yayılma amaçlarıyla göstermiştir ki, dört yüz yıldan beri Avrupa savaşlarının kaynağı olmuştur. Bu olayları bugün, haklı olarak batının aydın görüşlü insanları benimsememektedir: artık bu anlamdaki milliyetçiliğin zamanı geçmiştir. Artık büyük birleşmelerin, akımların biribirine karışmasının, karşılıklı bağımlılığın gerçekleştiğini, ortaklıkların kurulduğunu görüyoruz, ama bunun yanı sıra yine de her tarafa, batı Avrupa'da da, ulusal meselenin, problemlerin ulusal bir renge bürünüşü olayının yeniden ortaya çıktığını görmekteyiz.

Şimdi, arap dünyasında, gözlerimizin önünde, olup bitenler bu nitelikte midir?

Meseleye yakından bakalım. Gerçekte Avrupa milliyetçiliğinin saldırgan hareketleri, kendi varlıklarını güven altına almış olan ulusların

işidir. Bunlar egemen, bağımsız devletlerdir. Avrupa ve dünyadaki zenginlik kaynaklarını ele geçirme yolunda savaşa girişmişlerdir. Avrupa devletleri, özerk ulusal varlıklarını sürdürebilmek için, kısa bir sürede genelleşen, 1914 - 1918 ve hele 1939 - 1945 savaşlarına girişmiş değildir; bunun sebebi daha çok, öteki Avrupa devletleriyle, çevredeki kıtalar üzerinde egemenlik kurmak isteğidir. Bunun içindir ki saldırganlıkla, şovenlikle, insanlığa aykırı davranışlarla, evrensellğe karşıtlıkla eş anlama gelen milliyetçilik yerilmektedir.

Arap dünyasında ise, milliyetçilik bunun tam aksi bir anlam taşır. Arap milliyetçiliğinin emperyalist işgal kuvvetlerine karşı yürüttüğü savaşın amacı, ulusal toprakların işgalcilerden temizlenmesinin ötesinde, ulusal devletin egemenliği ve bağımsızlığı, eski işgal kuvvetlerinin bıraktığı kurumların kökünden sökölüp atılması, ulusal hayatın bütün alanlarında karar yetkisinin yeniden ele geçirilmesi, yeniden uyanış hareketinin özündeki, kendi benliğini bulmanın başlaması, temel ulusal ilkelere uygun işlere girişilmesi ve emperyalizmin bütün kalıntılarıyla her alanda, özellikle iç cephede, her araca başvurularak savaşılmasıdır.

Şüphesiz bu iki süreçte, özellikle bazı olumsuz görünüşlerde, benzerlikler yok değildir. Bunun sebebi de tehlikeli, ezici yabancı saldırganlığın demir kısı kacından kurtulabilmek için, herşeyden önce kendini yabancından uzak tutmak, yani her türlü karışımın dışında kalmak, kendisinin tamamiyle başka bir varlık olduğunu ileri sürmek, kendini, tarihinden, özgür ve

özerk iradesinden hareket ederek tanıtmak zorunluluğu idi. Şüphesiz ki bunu yaparken, savaş içindeki memleketlerin, her şekilde dış destek aramaları da çok tabii bir şeydir: elbette sömürgeci olmayan partilerden, kuruluşlardan, gruplardan, düşünce akımlarından yardım isteyecekti. Ezen, zulmeden yabancıya sırt çevrilmesi, zorunlu olarak kendi içine kapanmak değildir; aksine kendini bulma iradesini yoketme çabasında olmayan başkalarını aramaktır.

Oysa, «olumsuz» sektördeki ayrılık bundan ibarettir; her ne kadar burada bazı benzerlikler bulunacağı sanılırsa da, daha kuvvetli bir sebeple, Avrupa milliyetçiliğiyle, arap dünyasındaki «olumlu» ya da ilerici, kökten bir devrimi amaç bilen gelişmenin hiç bir ortaklaşa yanı yoktur. Arap ülkelerinde ne bir yayılma hareketi ne de genel bir savaş hali görülür. Pek çok çatışma olduğu doğrudur, ama bugünkü aşamada mücadelenin mihveri işgalciye, istilâcıya, yabancıya çevrilmiştir. Mücadele temelden ulusal kurtuluş kavgasıdır; bu da, bütün çabaların merkezi olduğunu söylediğimiz kendi benliğini tanıma çabasına varmanın yoludur. Bunun içindir ki, Asya, Afrika ve Lâtin Amerika'daki gibi, arap dünyasındaki gelişme süreciyle ilgili kavramlarda da bir değişiklik yaparak bu harekete «milliyetçilik» değil «millileşme» dememiz gerekmektedir. Bugünkü tarihsel dönem bu niteliği taşımaktadır. (1)

(1) «Kavmiye» terimi «millileşmectlik» olarak
Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>
çevrilebilir.

Elbette ki bu sözünü ettiğimiz ayırımın, bağımsızlıklarını yeni kazanmış ülkelerle ve uzun zamandanberi ulusal problemin söz konusu olmadığı ülkelerle ilgisi yoktur. Başka bir formülleştirme belki meselenin daha iyi anlaşılmasını sağlayacaktır: ulusal kuruluş döneminde «milliyetçilik» —«millileşme» dönemi— ileri ci değerlerin ve kuruluşların yaratıcısı olan «olumluluğa» yönelmektedir; buna karşılık sömürgeci devletlerin milliyetçiliği; siyasî saldırganlık, ırk üstünlüğüne yönelmiş bir çaba olarak görünmektedir.

Başka deyimle, bu iki ayrı esas arasında, bir mahiyet farkı olmayıp, sadece tarihsel ayrılıktan doğan sonuçlar bakımından bir ayrılık vardır. Avrupa'daki millileşme dönemi, kendi ulusal varlıklarını yükseltmek için, öteki Avrupa devletlerine karşı giriştikleri mücadele ile kendini belli etmişti; bu hareket de feodalizme karşı, XVI. yüzyıldan XIX. yüzyıla kadar devam eden büyük burjuva demokratik devrimleriyle atbaşı yürümüştür. Bugün arap ülkeleriyle, unuttulan «üç kıt'a» ülkelerindeki gelişme, daha kökten değişmeler yönündedir: Avrupa emperyalizmine karşı girişilen savaşın yürütüldüğü yerlerde ulusal hareket, büyük ölçüde çetinleşti; bundan doğan bağımsız ulusal devlet, siyasi radikalizme, yani içinde bulunduğumuz tarih aşamasında, sosyalizme yönelmiş bulunmaktadır.

YENİCİLİK VE YENİLİK

İkinci bir kavramlar grubu da arap dünyasındaki yeniden uyanışla, çağdaşlık arasındaki karşılıklı etki alanındadır. Yeni bir «çıkış» için ne yapmalıdır? «Başkası»nın egemen olduğu bir dünyada «kendi benliği» ne sahip olabilmek için nasıl hareket etmelidir?

Bazı arap düşünürleri —aslında liberal çağdaşçı akımın, önemli bir bölümü — batıyı taklid etme yolunu seçmişti. O günlerde, doğrusu şu ki, Aufklarung(1) dan sonraki ihtilâller yüzyılının birikimini, savaşlar ve buhranlar kemirmiş değildi. Batıdan gelen etkiler, baskılar ve teşvikler, bu süreci büsbütün güçlendiriyordu. İşte bu yüzden XX. yüzyılın ilk yarısında «modernizm» in dayanağı buydu. Taklitçilik, giyinişden felsefeye, alfabeden siyasal kurumlara, cinsel ilişkilerden ekonomiye kadar yaygın bir haldeydi. Ancak geçmişle bağların kesin olarak koparılması, çöküntünün toptan inkârı, alçakça bir set çekebilirdi. Çağdaşçılık görüşünü benimseyenlere göre, artık çöküntü haline gelmiş olan ulusal «ben» adına ne varsa kökünden kazıyarak, yeniden uyanışı sağlayabilmek için, Batının arap topraklarına yerleştirilmesi gerekliydi.

Bununla birlikte çok geçmeden bu grup, şiddetli bir tejki ile karşılaştı. Şüphe yok ki bazı

yapıtlar ortaya çıkmıştı ve hâlâ da çıkmaktadır; bunlar ilk bakışta insanı aldatabilir. İşin aslı başkaydı: derin halk tabakaları ve bu halkla övür olarak yaşayan aydın grupları, siyasî mücadeleler ve yeni fikirler ışığında böyle düşüncelerle aralarındaki ayrışıklığı, bunların kısırlığını kavramış bulunuyorlardı. İşte böylece, bu kuvvetlerin asıllarına, tarihlerine, kendi öz insanlık değerlerine, kendi özel ümanizmalarına bağlılıkları arttığı ölçüde, yani halk sınıflarının bilinci olan ulusal bilinç geliştikçe, bu yığınlar —yabancı şirketlerin egemen olduğu ekonomi düzenine, kapıların ardına kadar açılmasına, öz benliğin ayaklar altında çiğnenmesine — tek kelime ile bütün her yerde kompradorluğun silinmez damgası olan köleleşmeğe karşı çıkıyordu.

Ama, yine de yüzyılın şartları hükmünü yürütmekteydi. Eleştiriler eksik değildi; bu eleştiri bir yandan buhran içine yuvarlanan ulusun tarihten gelen benliğine, bir yandan da, verimliliği arttırmakla beraber, bağımlılığı büsbütün arttıran dış yardımlara yöneliyordu. Tutulacak yolun sadece tarihsel benliğe saplanıp kalmak ya da kendini zorla benimsetmek isteyen «yabancı» yı taklidetmek olmadığı gittikçe daha iyi kavranmaktaydı: yapılması gereken şuydu: yeniden kazanılan ulusal varlığı hem tarih hem de sosyoloji açısından incelemek, tanımak ve böylece kendi özgürlüğünü olduğu gibi ortaya çıkartmak, sonra, yabancı yardımlardan ulusal varlığı, madde ve fikir yönünden güçlendirmeğe elverişli olanlarla zenginleştirmek, ilerleyişini hızlandırmak, özgürlüğünün değerini,

sarsılmaz bir şekilde kendine bağlı tutarak yozlaştırmadan, zorlamadan, bozmadan, bir kelime ile, yabancılaştırmadan geliştirmektir.

Bunun olabilmesi için de biçimsel mağımsızlığın yerini tam bağımsızlığın alması, bağımsız ulusal devletin kurulması gerekiyordu. Bu devletin başlıca niteliği, ulusun hayatını ilgilendiren bütün alanlarda ve düzeylerde karar yetkisini bütünüyle ele geçirmesiydi.

İşte çağdaşlık terimi ile çok kesin olarak adlandıracağımız süreç buydu. Burada uygulanacak olan Avrupa ve Amerikanın ölçüleri değil. Fakat ulusal güçlerin kendi kararlarıyla verecekleri ölçülerdi. Ne pahasına olursa olsun her türlü yeni görünme, göz kamaştırma, ustalık satma eğiliminden kaçınılacaktı. Bütün bunlar, ulusal varlığın dışındaki gelişme süreci üzerine ahkâm kesen yabancı gözlemcilerin, sadece kendi tarihleri açısından ve bunu, en mükemmel, en üstün ve de imtiyazlı bir örnek sayarak ileri sürdükleri düşüncelerin tutarsızlığı meydana çıkmaktaydı.

Peki öyleyse «acculturation» dan nasıl söz edilebilir? Arap dünyasındaki ülkelerin, kendi vücutlarına bu sağlıklı aşığı vurmaktan başka ne işleri olabilir? diyecekler.

Bu, tek yönlü düşünüş, merkezîyetçiliğinin tipik bir örneğidir. Unutulan kıt'aların —Asya, Afrika, Lâtin Amerika— yeniden hayata kavuşmaları basit bir siyasal işlem değildir. Üzerinde işlenilecek olan konu, bütünüyle çağdaş uygarlığımızın içinde yaşadığı değerler ve strüktürdür. Bu rönesansın aslına uygun şekilde gerçekleş-

mesi gerekir. Böylece zamanımızın insanları ve gelecek kuşaklar kendilerine daha az kapanarak daha da zenginleşecek, bir kenara itilmiş, hor görülmüş ama sonunda kendini bulmuş olan yakkın çevresinin katkılarına değer verip bunlardan yararlanacaktır. Tarihsel gelişmeleri bakımından ayrı kademelerde bulunan çeşitli kültürlerin karşılıklı etkilerle birbirlerini zenginleştirmesi ayrı, şu kendilerine özgü bir tarihe sahip olan uygarlık merkezlerinin basit bir şekilde Avrupa ve Kuzey Amerika'nın endüstri uygarlığına kapılarını açmaları ayrı bir şeydir.

Peki bu çağdaşlık, Avrupa ile Kuzey Amerika'yı bir kenara bırakmak mı demektir? Böyle bir anlayış, bizim ortaya koyduğumuz ayrımı saçmalığa düşecek kadar ileri götürmek olur. Üstelik de çağdaş bilim ile tekniğin Avrupa ve Kuzey Amerika'da; sosyal organizasyon biçimleri, düşünüş biçimleri, yaşama uslûpları yaratmış bulunduğunu ve bunların artık özellikle batının olmaktan çok, belirli bir tip uygarlığın, endüstri uygarlığının malı olduğunu unutmak olur.

Yabancı olsun, yerli olsun, pek uyanık olmayan bir gözlemci bundan ya memnunluk duyar ya da telâşlanır. Asıl mesele, bu maddi hayat kuruluş biçimlerinin, uygarlığın temel etkisiyle, yani ulusal kültür faktörüyle yeni bir şekilde bağdaştırılmasıdır. Eski köle durumunda olan memleketler karar verme gücünü eline alıp da benliklerine kavuştuktan sonra, sömürge düzeninin yerine, kişilikten yoksun kozmopolitliğe düşmeden, zamanımızın gidiş temposuna ayak uydurabilirler. Öyle görünüyor ki dünya uygar-

lığı, daha çok ulusların, tarihleri boyunca araştırıp buldukları çeşitli yollardan yürüyüp ilerlemişti.

Hem sonra söz konusu olan hangi Avrupa'dır? Birinci Dünya Savaşına kadar, bu mesele sol kuruluşları dışında pek az ileri sürülüyordu. Fakat 1923 - 1932 büyük buhranından hemen sonra, daha sonra da Fransa'da, Halk Cephesi'nin etkisiyle marksizm bir çok arap ülkelerine girdi. Bandung Konferansı, Süveyş ve Filistin savaşları, salon ok hızıyla ilerleyişini işletleyen olaylar olmuştur. Bundan başka bazı sosyalist cumhuriyetler, Asya - Afrika örgütleri içinde, arap devletleriyle işbirliği yaptı.

İki Avrupa var: eski emperyalist Avrupa, sosyalist Avrupa. Soğuk harp döneminde olduğumuza göre, bunlardan birini seçmemiz gerekiyor. Arap memleketlerindeki bağımsız, ulusal devletlerin; uygarlarının, ulusal kültürlerinin geleceğini sağlamaya çalıştıkları bir dönemde, böyle katı ve kesin bir seçim yapılabileceği düşünülemez. Elbette dost devletlere yakınlık gösterilecek, anlaşmalar yapılacaktır, ama aynı zamanda devlet yönetiminin zorunlu kıldığı bir gerçekçilikle, eski alışveriş şekillerine, yeni bir çerçeve içinde, yeni devletin ihtiyaçlarına ve iradesine uygun olarak devam edilecektir. İşte ayrı ayrı biçimlerde anlaşılabilir, bütünüyle alındığı zaman, millileşme aşamasının ihtiyaçlarına uygun olarak, siyasal tarafsızlık doktrininin özü budur.

ARAP BİRLİĞİ ÜZERİNE : ARAPLILIĞIN İKİ CEPHESİ

Üçüncü bir teorik kavramlar grubu da arap halklarının ortaklaşa varlıklarıyla ilgili bulunmaktadır. Bu konuya ışık tutulduğu zaman çabalar ve boşluklar açıkça göze çarpar; ama bütün bunlar polemik bahanesi olarak kullanılmaktadır. Arap memleketlerinin XIII. yüzyıldanberi ortaklaşa ya da biribirine çok yakın bir tarihle birleşmiş olan, ortaklaşa bir dil konuşan, büyük çoğunluğu aynı dine, yani islâmlığa bağlı olan, Haçlı seferlerindenberi yabancı istilâcıya karşı sürekli bir savaş geleneğinin mirasçısı bulunan ve bu geleneğin yüzyıldanberi devrimci bir nitelik kazandığı arap memleketlerinin bu tarihin akışı içinde bulunduklarını hissederek, bundan doğan yakınlıklarla ortaklaşa bir hayatın yollarını, yani devlet seviyesinde bir birliği araştırmakta oluşları, Avrupa'yı ötedenberi öfkeliendirmektedir. Kuzey Amerika, kendi hesabına, bu yolda en iyi çareyi sözde, komünizm akımını engellemekte buldu. Bununla birlikte Avrupa da iyi kötü bir yolunu bulup birleşiyor. Çeşitli dil ayrılıkları, yüzyıllar süren savaşlar, din kavgaları, ırkçılığın patlak vermesi, uyanık ruhlu insanlar için böyle bir varsayımın kurulmasına engel olamadı. Böyle olunca, şimdi bu Avrupa nasıl, hangi prensip adına arap birliği yolundaki çabaları suçlayabilir?

Bunu bir bahane yaratmak için arap mem-

leketlerinden her birinin, ayrı ulusal tarih-
ler içinde olduğu ileri sürülmektedir. Şüphe-
siz ki, birlik isteği şurada ya da burada aynı
düşüncelere dayanmaktadır. 1919-1921 and-
laşmaları sonucu parçalanmış olan büyük Su-
riye toprakları için, bu duruma son vermek,
yabancı tarafından zorla kabul ettirilmiş olan
yapma sınırlardan doğan bölgeciliğe, cemaat
kavgalarına, devlet yapısındaki istikrarsızlığa
son vermek söz konusudur. Mısır göz önüne alı-
nırsa bu birlik, bölgesel bir arap bütünlüğü
meydana getirmek, arap topraklarının gelişme-
sini sağlamak üzere gerekli ham madde kay-
naklarını birleştirmek, bütün arap memleketle-
rinin ekonomilerini biribirinin tamamlayıcısı
haline getirmek ve bu amaçla da soğuk harp
çağına ve dünyada kurulmuş olan bloklara kar-
şı, sağlam bir temele dayanarak karşı durmak
düşünülmektedir. Bu anlayışın daha zayıf oldu-
ğu kuzey Afrika'da, o büyük kan kaybından
sonra, bu birlikten yeni güçler elde etmeği bek-
lemek, doğrudan doğruya ve kardeşçe destekler
sağlamak söz konusudur.

Yöneticiler, birliği böyle anlıyorlarsa da,
arap ulusal hareketinin sol kanadının görüşü
daha ilericidir: bu akım gerçekten kültür bir-
liği üstüne parmak basmaktadır, ama emper-
ve her birinin varlığına saygı gösterecek olan
konfederasyon ya da federasyon kurulması şek-
linde bir birliğin gerçekleşmesini tasarlamakta-
dır. Şiddetli polemiklere dalmış olan bir kuşak
iki cepheli olan bir gerçeği görememiştir: bir
yandan oluş halindeki bir arap birliği yönünde

bir hareket, öte yanda herkes tarafından istenilen ve ayrıca zamanımız tarihinin zorun'u kıldığı böyle bir birlik içinde her ulusu karakterize eden özelliklerin varlığı.

İşte burada iki kademeli ulus kavramını işe karıştırmak uygun olacaktır. Meselâ hiç bir şey Mısır'ı kendi öz varlığından uzaklaştırmış yani tarihte bilinen ilk merkeziyetçi devleti kuran ve bunu bugüne kadar sürdüren memleket olduğunu inkâr edemez. Bundan başka Mısır'ın 640 danberi bir arap memleketi olduğu da tartışılmıyacağı gibi, arap dünyasında başlıca ulusal kuruluşu ve devleti olan Mısır'ın çağdaş arap kültürünün ve islâmlığın merkezi olduğu da su götürmez bir gerçektir. Şüphesiz ki bu bileşke-lerden şunun ya da bunun üzerinde, arap ülkelerinden her birindeki ideolojilere ve ihtiyaçlara göre daha az ya da çok durulabilir. Bununla birlikte bütün arap ülkeleri özellikle arap istilâsından önce ulusal gelenekleri olanlar kendilerini arap saydıkları kadar mısırlı, faslı, ıraklı, suriyeli v.b. sayarlar.

Böyle olunca, ayrı yaşayan kardeşleriyle birleşmeleri için bu halkların, atalarına bağlılıklarını inkâr etmeleri asla gerekmez. Bu iki kutup arasında, yeterince olgunlaşmadan girişilmiş olan ilk teşebbüslerin başarısızlığa uğraması sonucunda alınan acı dersten sonra iki kutup arasında bir diyalektik kuruldu. Fakat artık tarihin hamlesi, bir daha geri çevrilemez şekilde ileriye atılmış bulunmaktadır. Buna elbet de polemikler olmakla beraber nazariyeleştirme denemeleri ve bütün gönülleri heyecanla dolduran birlik hareketinin gittikçe ar-

tan gücü tanıklık etmektedir.

Bu iki cephe tabii iki çeşit incelemeye yer verir.

Önce, araştırmaya dayanan bir tahlili akla uygun bir şekilde ilerletmeden yapılmış geniş sentezlerle karşılaşırız.

En iyi halde bu sentezler bir bütüne giriş niteliği taşımaktadır .Bunun sadece sezgiyle incelemeyi yapanın özel ilgisine, eğilimine bağlı oluşu zorunlu olarak bilgi yapısının çürüklüğüne sebep olmaktadır; bundan başka; bir çok eylem ihtiyacından esinlenmiş, çırpıştırılmış, doğru gibi görünen fakat objektiflikten uzak çalışmalara da rastlıyoruz. Genellemeler ve tiplere ayırmalara dayanan izlenimci sentezler de görülmektedir. Fakat çok kere de arap dünyasının içinde ve buna karşı savaş halindeki ideolojilerin emrinde propaganda eserleri vardır.

Bununla birlikte bu türden eserlerin yanı sıra birkaç yıldır uzmanlarca ileri sürülen tezler, el kitapları, denemeler, kültürü, edebiyatı ve belirli bir memleketin düşünce hayatını konu olarak almış bir dönemi anlatan ya da bir düşünce akımını, fikir alanındaki çalışmaları konu olarak alan eserler de görüyoruz. Burada göze çarpan nokta şu ki, bu alanda, bu yolda ilk adımları atanlar ilgililerin kendileridir: Çeşitli arap memleketlerindeki üniversiteler, arap birliği devletleri, Birliğin Arap Araştırmaları Yüksek Enstitüsü gibi. Şüphesiz bunların çevresinde de gerek arap dünyasında gerek yabancı memleketlerde büyük bireysel çabalar bulunmaktadır.

kadar Kahire'de, 1960 danberi de Paris'te bu tip çalışmalara kendimizi vermiş bulunuyoruz.

«FİLOZOFLAR VE SAVAŞÇILAR»

Ana çizgilerini verdiğimiz arap düşünce-sinin bu alt yapısının çok tabii olarak özel bir şekli vardır.

Bizim yazarlarımız, düşünürlerimiz arasında amaçsız tek kişiye rastlanmaz. Hepsi çeşitli şekillerde bu yeni rönesansların doğumu yoluna adanmışlardır kendilerini. Şüphesiz, son iki kuşağın, hayatı boyunca kenarda kalmış, kendi memleketlerine yabancı, gözlerini deniz aşırı, yani Okyanus (1) ötesi yerlerden gelen teşviklere çevirmiş bazı aydınları kendi memleketlerine bağlamak ve bu uyduluk geleneğine bir son vermek için bazı adımlar atılmamış değildir. Bu yabancılaşıma kendini bazı estetikçilik çıkışları, ileriye doğru kaçışlar şeklinde de gösteriyordu. Bunun en yeni örneği batıda sosyalizme karşı haçlı seferine giren bir örgütün, arap ülkelerinde şubelerinin kuruluşudur. Bu ateşli yıllarda seyrek görülen bir olay olarak bütün eğilimler, düşünce akımları, bütün rakip politik gruplar suçlama yolunda ağızbirliği ediyordu. Araplık alanında bu «kopuş» hareketinin pratik etkisi, harekete geçirilen vasıtalara rağmen hemen sıfırdı. Buna karşılık, bütün arap memleketlerindeki seçkin aydınların ve politikacıların yorumlarını belirtmek lâzım. Yaratıcı aydınların, (Al-Musakkaî,) çoğu ve te-

1) Yazar ABD den söz etmek istiyor herhalde
Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org> (Çeviren)

rimin en geniş anlamıyla bütün aydınlar, yani aydınlığı meslek edinen fikir işçileri ulusal harekete doğrudan doğruya katılmış bulunuyorlardı. Gramsci'nin aydınlar konusundaki tezleri, belki de hiç bir yerde bugünkü arap dünyasında olduğu kadar parlak şekilde doğrulanmış değildir. Bunun sonucu olarak da tabii, teorik çalışma alanında, arap düşünürlerinin katkısı, en genel anlamında alınınca dar bir alanda kalıyordu. Fakat siyaset ve sosyal düşünce, filozofların, bilim adamlarının, çeşitli tabiat ve insan bilimleriyle ilgili dallardaki uzmanların katkılarıyla kendini göstermiştir. İnsanlar eskiden kendilerini tamamiyle meslekleriyle ilgili çalışmalara verirlerdi. Bugünkü arap dünyasında filozof hükümdardır, ama çarımha gerilen bir hükümdar; hükümetin, yönetimin başında bulunan bir hükümdar değil.

Böylece bilim ve düşünce adamlarının kendilerini sosyal alanlara adamalarını, kısırlaştırıcı bir tutum olarak suçlamadan önce, bu memleketlerdeki gelişmeye — en geniş pâlnda ve tümüyle alınca — bunların katkılarının nasıl hız verdiğini değerlendirmek gerekir. Yüz yılımızdaki arap aydınlarının tarihsel ödevi, tarihin akışına, tarihsel oluşu vermektir, yoksa fikir işlerinde mükemmel uzmanlar olmak değil.

Teorik düşüncenin böylece pratik eylemle içiçe girişi; devletin şekli ve köy halkının hayat ve hareketinde kuralcı bir niteliği birinci plâna çıkarmaktan geri kalmamıştır. Burada yayınladığımız bütün metinlerde ve bunlar dışındaki bütün yazılarda da değerler problemi, bu değerlerin mahiyeti, bunlar arasındaki derecelen-

me yer alır. Diyebiliriz ki sırf formel araştırma, çağdaş arap düşüncesinin dışında kalmıştır.

SOSYAL NİTELİĞİN ÖNCELİĞİ

Nedir bu değerler?

Şayet düşünce, her düşünce, kendisini doğuran varlığı verimlendirmeye amaç ediniyorsa, ideoloji ayrılıkları, çeşitli düşünce akımları ve hareketleri arasındaki mücadele ancak bu düşüncenin sosyal değeri üzerinde olabilir. Ulusal uyanış bütün olayların merkezinde olduğuna göre, daha ilk adımda nasıl olur da bütün düşüncelerin kriteri olamaz? Oysa yakından bakılınca göze çarpan şudur: suçlamalar ve yerin dibine batırmalar hep ulusun iyiliği adına yapılmaktadır, ama bu iyilik aksi biçimlerde düşünülüp tasarlanarak.

Sözünü ettiğimiz bu değerlendirmeler görünüşü altında yavaş yavaş yeni bir düşünce birliği çevresi meydana geldi: gerçekten de mil-lileşme aşamasının hedeflerine varmayı sağlamak üzere mücadele ve çalışma — bir kelime ile çaba — bir şey yapabilmek için biricik araç oldu.

Derin düşüncelere dalma zamanı geçti artık; bu yolda direnmek, sömürge döneminin yabancılaştırmalarına sürüklenmekten başka bir şeye yaramaz. Böylece eski sömürge dünyasının bütününde ve buna bağlı olarak arap memleketlerinde; objektif olarak sosyalist harekette, değerler merdiveninde bir noktada birleşmeye doğru gidildi. Siyasal - taktik cephe üzerine parmak basmak, bizi, kuşağımızın hayatı boyunca uluslararası ilişkilerin yeniden düzenlenmesi

şeklinde beliren yakınlaşma imkânlarına doğru gidişimizi önlememelidir. Gerçekten de bir kâr ahlâkını ya da sadece mevki ve rahatı amaç edinen bir eğilimi ulusal kalkınma davasıyla nasıl bağdaştırmalı? Burada zamanımızın büyük mücadelelerinin felsefesel temeline varmış oluyoruz. Bunlar, arap dünyasında — bütün eski sömürge memleketlerinde olduğu gibi — birer prensip olarak ortaya konulmuş bulunmaktadır.

Bundan da, hem yabancı ile hem de kendi kendileriyle kapışan insanların o kavgacı, polemikçi, ateşli havası doğmaktadır. Bu insanlar kendi öz ulusal varlıklarının, emperyalist sistemin buhran döneminin, sosyalizmin kuruluşunun, dünyada kurulan bloklar arasındaki mücadelelerin, bunlar arasındaki ayrışıklıkların, fakat aynı zamanda atom çağında tekniğin meydana getirdiği değişmelerin, büyük araştırmaların ortaya çıkardığı sorunlarla da boğuşmaktadır.

Orta çağdan atom çağına, feodaliteden sosyalizme, kölelikten uyanışa doğru yükselmek, kabul etmelidir ki çetin olmaktadır. Bu ilerleme, başlıca zenginlik kaynaklarını elinde tutan, dünyaya hükmeden, işi gücü durmadan kurtuluş yolunda savaşıyanların azimlerini kırmak, içlerinden en iyilerini yolundan saptırmağa çabalamak olan dünün efendilerinin saldırıları altında gerçekleşiyordu. Bu davada gidilecek yol çetin, kaynaklar kurudur, bir çok arap ülkelerinin durumu budur; bu konuda yapılacak her tahlil bir ıstırap ifadesi olacaktır.

BENLİĞİN YENİDEN KAZANILMASI İÇİN

Zamanımızdaki arapların kin güden insanlar olduğunu da söylerler, Bu, hem arap varlığının bir cephesine işaret etmek, bunu bütün niteliklerin üstünde görmek, hem de sürekli, araplığa özgü bir temel vasıfmış gibi göstermek oluyor.

Aslında bunu tarihsel (dikey) sosyolojik (yatay) bir tahlille anlamak gerekirdi. Bundan başka bir çok görüntüler arasında bir görüntü olan bu özelliğe yapışıp kalıyorlar; oysa bunu meydana getiren sebepleri araştırıp ortaya çıkarmak gerekirdi. Fakat kinin; Avrupa'da imparatorlukların çöküşünden sonra batıdaki milliyetçilik öncesi dönemin en göze çarpan niteliklerinden biri olduğu unutuluyor.

Gerçekte zamanımızın arapları herşeyden önce benliğini bulmaya çalışıyorlar. Arap dünyası Ulusal varlığının çerçevesi içinde kendine özgü, herkes tarafından hor görülmüş, hırpalanmış benliğini bulmak istiyor. Dediğimiz gibi bu yolda işe «kendinden başkasını» inkârla başlamış görünebilir; bir çok başka nitelikler arasında kin, sırt çevirme, öfke bu basamağın nitelikleridir.

Mesele başkadır; yani üzerinde durulması gereken, son derecede karmaşık olan millileştirme hareketinin geri çevrilmez sürecindedir. Böylece, yabancı kökler sökülüp atıldıktan sonra, gidilecek yol farklı, özerk bir yol

olacaktır. Ancak büyüklüğüdürki, başkalarıyla kurulacak ilişkiler daha tam, daha sağlam olacaktır.

EVRENSELLİĞE GİDEN İKİ YOL

Çağdaş arap düşüncesinin hem tarih açısından hem de biçimsel açıdan bir geçiş dönemi düşüncesi olduğunu söylemeliyiz. Bu, tarihten gelenden başka değer tanımadığını, sadece **Nahdan** dönemini anmak, bunu yüceltmek ve bunun hamlesini geleceğe doğru uzatmaktan başka bir özelliği olmadığını söylemek midir?

Bu mesele ile birlikte fikirlerin evrensel değeri problemi de ortaya konulmuş oluyor. Geçen yüzyıldanberi tarihsellik kavramının kesin bir tarzda, Hegel ile Marx, daha sonra da Darwin'denberi kritik düşünceye nasıl işlediği bilinmektedir. İşte bunun içindir ki biz de burada, sunduğumuz metinlerle, göstermeğe çalıştığımız düşüncenin, yani arap düşüncesinin tarihten gelen özelliğini ortaya koymaya çalıştık. Bununla birlikte, - ettiği bu düşüncelerin - tarihselliği ile evrenselliği arasındaki bağıntıyı, iki alanda araştırmak gerektiğinin uygun olacağını sanıyoruz.

1) Bu düşüncenin doğduğu yerde.

2) Çağdaş arap düşüncesindeki sentezler yönünde.

1. Bu düşüncenin doğduğu yerde. Bunun için arap dünyasının. XIX. yüzyılın ortalarındaki hareket noktasında ve içinde bulunduğumuz yıllarda elde ettiği sonuçlar üzerinde durarak, bu düşüncenin etki gücünü, yam

arap dünyasındaki toplumlarla olan uygunluğunu ölçmemiz yeter. Bunu, bu etkinin hızını ve bu gidişe çevrilen çabukluğu anlamak içinde yapmak gerekir.

Bunun, olsa olsa bölgesel bir katkı olduğu düşünülebilir. Böyle bir düşünüş, bütün bir kültür dünyasını duraklamaktan çekip koparak karmaşık yollardan, zamanımızın hayatına sokmanın, bir evrenselleştirme hareketi olduğunu; yani büyük dünya varlığı ile bütünleşmek, çağdaş uygarlığın zenginliklerinden yararlanmak, insan oğlunun geleceğe uzanan yolunda büyük kardeşlik hareketlerine derinden bağlanmak olduğunu kabul etmek istememektir.

2. Çağdaş arap düşüncesindeki yenileştirici katkıyı sentezler yönünde araştırmak gerekir: çağdaşlıkla gelenekçilik, kapitalist ya da sosyalist endüstri toplumlarındaki sistem ve ideolojilerle, ulusal alanın verileri arasında, toplumun topyekûn yeni bir hayata yönelişi ile «benliğin» köklenişi arasında.

İslâmlığın kaynaklarına dönüş akımının (Muhammed Abduh'dan Alâl Al-Fasi'ye kadar) katkısı üzerinde derince düşünersek, bunun hristiyan dünyasında görülen Aggiornamento (1) hareketiyle karşılaştırılması yarar-

1) Aggiornamento («bugüne uydurmak» anlamına italyanca kelime). Bu terim Papa Jean XXIII tarafından Roma kilisesinde ikinci Vatikan konsili çerçevesinde girilen yenileştirme hareketi için kullanılmıştır. (Grand Larousse Encyclopédique, supplément, s. 20) (çev.)
Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rante.org>

lı olur. Çok derin tarihsel ayrılıklar göz önünde bulundurulmakla birlikte Abduh'un çabasının, bir öncülük olduğu görülür; hem de yalnız islâmlık çerçevesi içinde değil. Tıpkı bunun gibi Tahâ Hüseyin sayesinde din, edebiyat ve düşünce alanına sokulan Kur'an'a dayanan bir tarihsellik görüşü de daha önceden sözünü ettiğimiz başlıca iki eğilimin iki ileri kanadı arasındaki büyük yakınlaşmanın başlangıcı olmuştur; gelenekçi akımlar başarıya ulaşmadan buna bir ilk örnek olarak bakılabilir.

Öteki üç girişim de bize ikinci tip sentezi belirlemektedir. Her şeyden önce arap dünyasında, özellikle Mısır'da, Sudan'da, Cezayir'de, Fas'ta sosyalist düşüncenin yol aldığını görüyoruz; bazı kalıplara rağmen, marksizmi ulusal hareketle kaynaştırma yoluna gidilmekte, başka ülkelerin deneylerinden alınan devrim kalıplarının uygulanması yerine, ulusal bünye ile ilintili problemler ortaya konmaktadır. Bunun ardından, kronolojik bakımdan «kemalizm» geleneğine uygun olarak, bağımsız, otokratik devlet siyasi hareketi ve ideolojisi olan «nasirizm» gelir; 1952 denberi bu denemenin arap dünyasının, Asya'nın ve Lâtin Amerika'nın çeşitli bölgelerindeki büyük etkisi bilinmektedir. İkinci deneme de kendi kendini yönetmeğe dayanan ve yeni Cezayir'de uygulanan köy sosyalizmidir. Üçüncü hareket 1967 denberi Filistin'e sosyalist ideolojilerin girişi ve devrimci eylemlerin gelişmesidir.

Üçüncü tip senteze, sayısı gittikçe artan biyografilerde rastlanmaktadır. Bunların ço-

ğu, Rus geleneğini izleyerek, sosyal evrimin bütününü üzerinde eleştirici düşünceleri bir araya getirmektedir. Daha sonra da, tarih, felsefe tarihi ve insanların bunlar üzerindeki sübjektif ve estetik görüşlerinin karışımından doğan tek tük eserlere de rastlıyoruz; bunlarda derin bir bilgi ile usta bir yazarlığın birleştiği görülmektedir. Bu tip eserlerin en güzel örneği, Hüseyin Fevzi'nin, son zamanlarda yayınlanmış olan **Sindbâd Mısri** adlı kitabıdır.

Çağdaş arap düşüncesinin tarihsel niteliğini evrensel plânda belirleyen başlıca üç nokta bunlardır. Bu belirme kolay olmamıştır: ancak, batının büyük kültür sektörlerinin etken olduğu büyük kentlerde hissedilebilmiştir. Yalnız unutulmuş «üç kıt'a» da değil, fakat bazı Avrupa memleketlerinde doğan kültürlerle de yapılacak karşılaştırmalı bir inceleme, meselenin evrensellik bakımından ortaya konulmasına, şurada ya da burada gelişen kültürler ile arap düşüncesine özgü problemlerin anlaşılmasına yardım edecektir.

Ulusal alanda; arap dünyasındaki düşünce akımları üzerinde eleştiriye dayanan bir incelemeye girişerek meseleyi tarih açısından ele alma çalışmaları henüz başlangıç halindedir. Bunun için, şimdilik, zorunlu olarak, bu düşünce ürünlerinin ancak bir bölümü üzerinde bir araştırma yapma durumundayız.

Fakat başka engeller de var. Gerçekten de, birkaç yıldır, ulusal hareketin sertleşmesi, bu harekete yönelen tehlikelerin artması, özgürlükler alanında, daha doğrusu önceki siyasal liberalizm havasında hakiki bir buhranın doğ-

masına yol açtı. Arap dünyasındaki uyanışın temelli ihtiyaçlarının zorunlu kıldığı fikirler arasındaki diyalektiğin — ki bu da yeni yapılara bağlı sosyal diyalektiğin ayrılmaz parçasıdır — yeniden kurulması gerekirken çemberler daraltıldı. Yeni kazanılmış bağımsızlıkların korunması ve savunulması adına din, felsefe, politika, sanat alanında yasaklar aldı yürüdü.

Bununla birlikte 1964 yılında özellikle Mısır'da, Cezayir'de, Yemen'de politika alanında bir yenileşme oldu. Her şeyin ötesinde, 1967 haziran savaşı, bütün siyasal güçleri, bütün ideoloji akımlarını, verimli bir eleştiriye zorladı. Filistin direnme hareketi, bağımsız devletlerin daha da devrimci bir nitelik alması, 1969'daki Sudan, sonra da Libya ihtilâlleri Aden'den Dofar'a kadar güney ve doğu Arabistan'a ihtilâlcî sosyalizmin yerleşmesi; arap dünyasındaki ilerlemenin birer kilometre taşıdır. Süveyş'den Filistin'e kadar — 1956 ile 1967 arasında — bağlantıların gittikçe kuvvetlendiği görülmektedir.

KURTULUŞTAN DEVRİME

Durgunluk dönemi kısa sürdü. 5 haziran 1967 sabahı, yirmi yılda üçüncü defa olarak, İsrail'in — altı gün savaşı denilen — saldırısı, savaşa tek başlarına katılan Mısır ve Ürdün ordularının bozguna uğraması, aşırı güvenden doğan uyuşukça hayalleri suya düşürdü. Arap dünyasının sosyal yükselişi bir anda, yüz yıl önce emperyalizmin ayak atışlarındanberi en

terin bir buhrana yuvarlanmıştı. Emperyalizm, ileri karakolunu Yakın-Doğu'nun ta kalbine yerleştirmeye her zamankinden daha kararlıydı. Böylece hem arap petrolünü elinin altında tutacak, hem Sovyet güney sınırlarını kontrol altında bulunduracak ve arapların ilerleyişini kan ve ateşle boğduracaktı. Geniş halk kitlelerinin, siyonist devletin gerçek yüzünün ne olduğunu anlayabilmesi için yirmi yılda üç savaşın meydana gelmesi gerekmişti: böylece Nil'den Fırat'a kadar olan memleketlerin topraklarını parçalayacak olan hegemonyacı emperyalizmin koruyuculuğunda ve hemen hemen bütün batının açık ya da kapalı suç ortaklığı ile bir imparatorluk kurulacaktı; bu da ancak Filistin halkının darmadağın edilerek, kamplarda yaşatılan bir ulus haline getirilmesiyle mümkün olabilirdi.

Bu korkunç, amansız, kanlı bozgun Yakın-Doğu ve Akdeniz'in çevresini demir bir çember gibi sardığında; bütün o birlik ve beraberlikçilerin, bütün o adalet yoluna baş vurma ve arâbulucuk umutlarının, Yalta'da temeli atılan barış içinde yan yana yaşama dengesinin sonu gelmiş oluyordu.

Manzara son derece umut kırıcıydı: liberal batı, ezdiği, yerden yere vurduğu, yahudi cemaatlerine karşı duyduğu suçluluk duygusundan ve kompleksinden, acıma ya da sempati ile kendini kurtarma yolunu bulmuştu. Arap dünyasında özellikle Yakın-Doğuda ve Mehmed Ali'yi (1840) yok etmek için Avrupa'nın birlik olduğu zamanki gibi Mısır'da, Filistin halkının içinde büyük kıskırtmalar almış yürü-

müştü. Kahire’de askerlik ve siyasî yönetim kademelerinde, devlet başkanını yere vurmak için gerekli tertiplere girilmişti; kötü müttefiklerle işbirliği edildiği açığa vurulmak isteniyor ve Sina’nın kurtuluşu, Amerika’nın yönetimindeki ortaklaşa bir Yakın-Doğu savunması projesine dönülmesi pahasına kabul ettirilmeye çalışılıyordu; oysa İkinci Dünya Savaşından sonra İran’dan Sudan’a kadar bütün ulusal hareketler bu projeye karşı çıkmıştı.

Durum çok umut kırıcıydı.

İşte tam bu sırada, gecenin zifiri karanlığından bir umut ışığı fışkırdı. Kadını, erkeği, yaşlısı, genci ve çocuğuyla çadırlarda yaşayan Filistin halkı elele, etnik, kültürel, siyasal ırkçılığa dayanan emperyalizme karşı, vatanları çiğnenen halkların daima yaptıkları gibi, ayaklandı. Filistin halkı, silâhlı kurtuluş savaşını örgütlemek ve yönetmek üzere direnme örgütleri kurdu. Uzun süren biçimsel bağımsızlık dönemi, çok kere parlamentoculuk ve geniş cephe stratejisiyle atbaşı gitmişti: bu strateji; emperyalizmin askerî saldırganlığa dayanan ırkçı kalesini Yakın-Doğu Arap ülkelerinin bağrına yerleştirmesine yol açtı; Filistin vatanının haritadan silinmesine sebep oldu; Mısır’ın, Süveyş’ten sonra başlamış olan ikinci uyanış aşamasının kesintiye uğraması sonucunu verdi. Artık geleceğin yolu, tarihin o yanılmaz mantığı ile çizilmişti: geniş cepheciliğin karşısına, silâhlanan ulusun kurtuluş savaşı tezini çıkartmak gerekiyordu. Bu silâhlı savaş da barış içinde yan yana yaşama, dünyadaki ve bölgedeki jeopolitik denge gerçekleri göz önüne alınınca,

ancak uzun süren bir savaş, arap halk yığınlarının ve doğrudan doğruya emperyalizmin hedefi olan devletlerin, tarihin uzun akışı içinde yürüteceği bir savaş olacaktı. 1 ocak 1964 de Yasir Arafat tarafından kurulan ve yönetilen El-Fetih (Al-Fath) in tarihsel değeri, arap dünyasındaki ulusal hareketlere, her şeyin bir zamanı olduğunu, şimdi eleştiri silâhının yerine silâhların eleştirisini koymanın önüne geçilmez gerekliliğini öğretmesi olmuştur. Şüphesiz bu tez, devrimci sosyalizmin canlandırdığı ulusal hareketlere, her şeyin bir zamanı olduğunu, şimdi eleştiri silâhının yerine silâhların eleştirisini koymanın önüne geçilmez gerekliliğini öğretmesi olmuştur. Şüphesiz bu tez, devrimci sosyalizmin canlandırdığı ulusal hareketlerin ilerici kanatlarınca biliniyordu. Fakat bir hizbin, bir parti ya da bir sınıfın şiarı olarak değil, ama bütün ulusun yaşayabilmesinin tek yolu olduğunu açıklığa kavuşturmak da lâzımdı. Karâme savaşı (21 mart 1968) bozgunculuğun ve başarısızlığın, düşmanın unulmaz olmasını dilediği bir moral bozukluğunun sonucunu getiren bir dönüm noktası oldu.

Emperyalizmin saldırısı, dediğimiz gibi, Mısır'ın kalbine nişan almıştı. İsrail atom silâhlarının hedefi de buydu. Burada, problemin özünde başka veriler var. Söz konusu olan ve de her zaman söz konusu olduğu gibi, ulusal devrimin yönetimi, yani devleti, halkın ele geçirmesiydi. Bu devlet, askerî rejimin bayrağı gölgesinde, kapitalistimsi sınıfın devleti haline

gelerek kangren olmuştu. Bu rejim 1967 den önce bir gelişme göstermeğe hiç de elverişli görünmüyordu. Açılan yara bütün devlet kapısını sarsmıştı. Kahire'deki yargılamalar sırasında asker ve sivil yöneticilerin ahlâk bozukluğu ve yeteneksizlikleri ve ihanetleri ortaya döküldü. Felce uğramış olan Süveyş kanalının doğusundaki ulusal toprakların düşman eline geçmiş olması, ilk zamanda halkla ordunun arasını açtı. «Ulusal işçi ve öğrenci komitesi»nin eseri olan 1946 ilkbahar hareketleri örnek alınarak silâhlendirilmiş halk kavgası ve uzun süreli savaş fikri, işçilerle üniversite öğrencilerinin, 1968 şubatından sonra kasım ayında yönettiği çok büyük gösteriler sonucunda, yavaş yavaş bütün yığınlarca benimsendi. Ordu bu büyük çalkantının dışında mı kalacaktı? Subay kitlesi tertemiz ve çetin olduğu kadar efsanevî bir cesarete sahip olan general Abd-al Mon'em Riyad'ın eline geçerek, genel kurmay başkanını örnek aldı ve kendini toparladı. Hakikatı olduğu gibi görmek gerekiyordu: siyasal çözüm denilen tez, kendini halkın isteğine uydurarak bütünüyle silâhlı savaş yoluna giren orduda hiç yankı uyandırmadı. 9 mart 1969 da İsmailiye'de, savaş meydanında can veren Riyad'ın cenaze töreni, Mısır ulusunun bütün kuvvetlerinin kaynaşmasının bir belirtisi oldu: halk yığınları yeniden itibarını kazanmış olan subaylarla, fellâhlar, işçiler, öğrenciler, aydınlar, memurlar ve şehir ahalisiyle omuz omuza yürüyordu. Artık asker - yurttaş halkın sevgisini kazanmıştı; birlik perçinlenmişti. Yalnız duygu alanında mı? Artık bu, Kahi-

re'nin üstünde dalgalanan tezde de eriyip lehimlenmişti: o 10 mart 1969 günü beş milyon kişi, onbir saat boyunca gösteri yaptı; istilâcıya karşı silâhlı savaş, emperyalizmle sonuna kadar savaş; her türlü uzlaşmaya hayır! Mücadeleden vaz geçme istekleri bir kenara itilerek ulusal birlik kurulmuştu. Bir devir kapanıyor, yeni bir devir başlıyordu. Ama ne pahasına?

TARİHSEL BİR ZORUNLULUK OLARAK ÖZGÜRLÜK ÜZERİNE: POLİTİKA'NIN ÖNCELİĞİ

Tahlilin bu noktasına gelince eleştirici düşünceye varmış oluyoruz. Yeni hareketin başında bulunan silâhlı eylem, gelişi güzel şiddetle baş vurmak olmayıp, ulusal uyanış sürecinin tümünün ve de sakat yanının sağlam bir tahlile dayanan mantıkî sonucudur. Bu da, bu analizlere çıkan düşüncenin tamamıyla ilerici nitelikte olduğunu söylemektir. Bu düşünce şimdilik, siyasal belgeler — bildiriler, makaleler, raporlar — ve doğrudan doğruya edebiyat ve özellikle şiir yoluyla ifadesini bulmaktadır. Fakat hazırlanmakta olan eserler, gelişmenin kesintiye uğramasının iç sebeplerini ortaya koyacağı gibi, oluşa fikir çerçevesini de kazandıracaktır. 1964 de yazılmış olan ve bu kitapta bir araya getirilmiş bulunan tezler, şimdi savaş ateşinin deneyinden geçmiş gibi görünmektedir; dava arkadaşlarımızın yapmakta olduk-

ları çalışmalar, yeni elemanların meydana çıkartılmasına ve ne olursa olsun, analizin bütün çelişkileriyle derinleştirilmesine yarayacaktır.

Bu analizin mihveri alt üst olmuştur diyebiliriz. Sorumlulukların araştırılmasında emperyalizm tek başına, hatta birinci derecede suçlanmamaktadır. Bundan sonra analiz daha çok yapım faktörleri, çağdaş arap toplumlarının tarihsel ve sosyal özellikleri üzerine yönelecektir. Şüphesiz 1967 den önce de bu iki kademe de açıkça farkedilmişti; özellikle sınıf mücadelesi üzerine dikkatlerini toplamış olan arap marksistleri bunu sezmişlerdi. Fakat emperyalizme karşı kurulan birleşik cephe, iç meseleler üzerindeki eleştiriye ikinci plâna itmişti, hiç olmazsa o dönemde bu duygu hâkimdi. Haziran 1967 savaşı bu önlenmez tutumu tuz buz etti. Bundan sonra halk yığınlarının ve aydınların gözü, ulusal varlığın tüm yapısının üstüne çevrilmişti; ekonomiden ideolojiye kadar. Toplumun başlıca aracı olan devlet cihazını da içine alarak — geçici hükümet değişiklikleri bir yana — inceden inceye eleştiriliyordu. Bu bakış, yarayı kızgın demirle dağlamak gibi bir şeydi. Bu bakış, silâhlı politik savaşla kazanılacak olan ulusal kurtuluşun da ötesinde arap halklarını tarihsel bir zorunlulukla devrime yöneltiyordu.

Bütün ulusun varlığını tehlikeye sokan yenilginin sebeplerini nerede aramalıydı? İşte problem şimdi ortaya böyle konuyordu. Şimdiye kadar buna iki cevap bulundu. Bunlardan birincisi devlet teşkilâtından ve kendine mo-

dernist diyen aydınlardan geliyordu: arap dünyası batının teknik seviyesine ulaşamadığından böyle diz çökmüş durumdaydı. Buna göre endüstri, bilim ve teknik alanda yapılacak bir devrim halkın düşüncesine yeni bir biçim verebileceği gibi Devlete ve ulusal hareketlerin eline de gerekli silâhları sağlanacak, kalkınma için zorunlu kadrolar kurulacaktı. Aslında, bu bir cevap değildir; çünkü, eğer politikaya teknoloji komuta edecekse, şu, tarihin en büyük askerlik gücüne sahip olan devletin, batağa battığı «geri kalmış» Vietnam'ın durumunu nasıl açıklamalıydı? Fazla olarak, bu cevap problemin daha iyi bir şekilde ortaya konulmasına yol açıyor: teknolojinin önemi ileri sürüldüğüne göre, teknoloji ve ekonomi bakımından açıkça geri olan bir ülkede, devrim problemi nasıl çözümlenecek? Sömürge tipi geri kalmış ülkelerdeki kapitalist rejimler, tıpkı askerlerin hâkim olduğu kapitalistimsi devlet sınıfının kurduğu rejimler gibi, millîleşme safhasında, bırakın sosyal devrimi, kendilerince saptanan amaçları gerçekleştirememişlerdir. Bunun çeşitli sebepleri var; ama en önemlisi bu rejimlerin halk yığınlarını devlet yönetiminden uzak tutmalarıdır. Bir kere şehir ve köy emekçileriyle devrimci aydınların yönettiği silâhlı halk yığınları, Devlet aracılığıyla, sosyal sistemin bütünüyle sorumluluğunu yüklensin, işte o vakit köklü bir şekilde kurtuluş ve devrim problemi ilk ağızda ortaya konmuş olur. Bu gerçekleştikten sonra «sosyalist» bile geçinseler, prensip olarak, varlıklı sınıfların hatırına gönlüne bakılmaz. Problemin ortaya bu

şekilde konuşundan bir felsefe ve çıkara dayanmayan, tamamen halkçı, devrimci, insancı bir ahlâk doğacak, halkın en köklü ihtiyaçlarına uygun bir strateji ve bir eylem yönü belirlenecektir, iç politikada olsun, dış politikada olsun, toplumdaki güç birikimine ve halkın isteğine uygun, etken fikirlere göre ayarlanmış bir yöntem seçilir ve bu seçim korkusuzca ve bundan doğacak sorumluluk yüklenerek yapılır. Söylemeğe lüzum yoktur ki, burada coğrafya ve jeopolitiğin zorlayıcı çemberini unutmak saçma bir şey olur. Mısır Vietnam değildir; buradaki savaş henüz memleketin içlerine kadar girmemiş, birinci plânda klâsik askerlik araçlarına yer vererek Delta'da yaşayan halkı yakmıştır; bunun için bir yandan iç cepheyi sağlamlaştırırken bir yandan da bütün ülke halkını ulusal kurtuluş savaşı potasında kaynaştırmak gerekir.

Bu konudaki tartışma devam ediyor. Ama dediğimiz gibi tarihin gösterdiği yol, Filistin direnişinde ve Mısır'da ve Yakın-Doğu arap ülkelerinde ulusal birliğin ilerici bir nitelik kazanmasında kendini göstermiş bulunmaktadır. Zaten siyonist zaferini çürütecek olan tek yol, ancak bu yoldur. Bu o kadar doğrudur ki, eleştiri silâhı zorunlu olarak silâhların eleştirisi ile at başı gitmektedir ve zaten ancak yolu açacak olan da bu ikincisidir.

Böylece yol alırken, en genel problemler ef-sanelerden değil, somut gerçekten, ideolojiden değil politikadan hareket edilerek ortaya çıkılacaktır. İşaret etmiş olduğumuz gibi, Devlet cihazıyla ilgili ana problem budur ve bütün poli-

tika hayatının görünürdeki olaylarına, yani hükümetler tarafından zor altında alınacak kararlara bu problem hâkim olacaktır. Arap birliği problemi için de durum böyledir. Genel olarak «ulusal özgürlük» tezi de — 1956 dan beri ısrarla üzerinde durarak geliştirdiğimiz şekliyle — özel olarak da Mısır, sonra da Fas söz konusu olunca artık herkes tarafından kabul edilen bir olaydır; oysa daha düne kadar bu görüş için «Taşralılıktan» kurtulamayan bir avuç inatçı düşünürün marifeti deniliyordu. Şu da var ki bu hakikatin anlaşılması için 1967 haziranındaki olayların meydana gelmesi, her şeyin üstünde Mısır'ı mahvetmek isteyen siyonist mekanizmadan ders alınması gerekti. Bunu anlamayan kalmadı ve herkesten daha iyi de Filistinliler anlamıştır. 1964 de geliştirilmiş olan «çift kademeli» ulus tezi, burada tekrar ele alınmış bulunuyor; bu tezin, ulusal özgürlükle, daha geniş bir tarih ve kültür bütününe bağlılık arasında ahenk kurma gücünde ve ödevinde olduğu kabul edilmekteydi; böylece ayrı ayrı arap memleketleri, çeşitlilikleri içinde arap dünyasının rengini ve damgasını da taşıyordu. Magrip (1), Nil vadisi, Büyük Suriye, arap yarımadası. İsrail'in saldırısı; hiç umulmazken bir yandan dayanışma içinde hareket etme iradesine ve arap dünyasının bir ucundan öteki ucuna kadar, ortaklaşa kalkınma tasarısına yol açarken, bir yandan da arap dünyasının içinde bu memleketlerden her birine özgül rollerini ve ayrı ayrı önemlerini de kazandırmıştı. Sudan

(1) Fas, Cezayir, Tunus. (Çev.)

Libya'da zafer kazanan ulusal devrim buna tanıklık etmektedir.

Bazı aceleci tahlilciler, sayıklar gibi fikirler ileri sürüyorlar. Siyonizmin giriştiği hareket — ki orta doğuda emperyalizmin giriştiği hareketlerin en kesinidir — arap dünyasının en canlı kuvvetlerini biribirinden ayırma çabası içindedir. Çünkü yalnız Mısır, kaynaklarını, kadrolarını, araçlarını, itibarını ve ağırlığını, uzun tarihinden gelen bütün bu elemanları seferber ederek emperyalizmin, arap dünyasını geriletmek için hazırladığı tasarıları suya düşürebilir. Bu tasarının amacı bütün arap dünyasını, güney Afrika benzeri, yerli bir dayanak yaratarak, kıt'ayı bir ucundan öteki ucuna kadar zincire vurmaktır. Arap halk yığınları, devletleri, aydınları bu tehlikeyi çok iyi görmektedir. Şimdi hepsi İsrail'in yapabileceği her çeşit stratejiye yön veren bu ana plânı, derece derece suya düşürmek için her şeyi yapıyorlar. Çünkü tek başına bırakılmış, zayıf düşürülmüş bir Mısır'la birlikte Beyrut hava alanına ve Lübnan'ın başka yerlerine yapılanlar gibi politik amaçlı hava akınlarıyla, Yakın - Doğu'yu temelinden sarsarak açıkça, mezheplerinin ayrı oluşuna rağmen arapların, ne kadar hayalî olduğunu açıkça göstererek; Filistin direnişine dünyadaki bazı ırkçı kuvvetleri ve bazı dost devletlerin çıkarlarını karşı çıkartarak arap taktiğini temelinden parçalamak en iyi yol değil miydi? Bunu da dünya politik dengesinin Yalta'da varılan ikileme son vermesinden ve —sosyal stratejik bir güç olarak— Asya'nın güney batısını teşkil eden Çin'in

kuvetli bir şekilde Yakın - Doğu'ya müdahalesinden önce yapmak gerekmez miydi?

İşte 1970 deki arap düşünce hareketinin, 1967 nin kara günlerinden sonraki yönü buydu. Bütün çabalar, objektif olarak, hiç bir sarsıntı göstermeden, sosyal gidişe olduğu kadar ideolojilere de ilerici bir nitelik kazandırma hedefinde birleşiyordu. Bundan başka yetişen milyonlarca gencin direnişinin, arap ordusunun, ya da Mısır bayrağının altında da olsa, o hızlı, önüne durulmaz hamle, savaşanların safından daha iyi nerede görülebilirdi? Nihayet, devletle halk yığınları, gelenekle çağdaşlık, düşünce ile eylem arasında en vurucu noktada her zaman olduğu gibi bu gün de aydınlar bulunmuyor muydu?

1967 yazından önce olduğu kadar, sıkı yönetimden ve olağanüstü hal rejiminden demokratik rejime geçme zorunluluğu kendini bugün de göstermektedir: tam bir sosyal dialektik olmadan, etken bir ulusal varlığa kavuşulmayacağı anlaşılmıştır; bu da emperyalist ve ırkçı saldırının kısılcı içinde olacaktır. İşte günümüzdeki arap varlığına ve düşüncesine hâkim olan güç problem budur. Bundan sonra zafere giden uzun ama nerelerden geçtiği pek belli olmayan yol budur. Bu bir ölüm kalım meselesi olduğu kadar, bu yolun yolcuları için de bir atılım gücü, hayatlarının onur kaynağı ve temel ilkesidir.

Bu kitapta elli dört düşünürün yazılarından elli yedi seçilmiş parça bir araya getirildi. Bu düşünürler şu arap ülkelerindendir: Mısır, Lübnan, Suriye, Filistin, Irak, Sudan, Tunus, Ceza-

yir, Fas, Suudi Arabistan, Yemen ve Güney Yemen. Bu yazılar, bu önsözde ileri sürülmüş olan düşüncelerin geçerlilik derecesini belgeleyecektir.

Bütün bu metinler arapçadan (1) çevrildi; yalnız hem arapça hem fransızca yazan iki yazarınkiler, doğrudan doğruya fransızcasından alındı.

İncelenen dönemde, arap dünyasındaki kültür zenginliği kadar, gazetelerle dergilerin de önemli bir rol oynaması nedeniyle metinlerin seçilmesi, büyük bir işti. Bereket versin düşüncülerin ve deneme yazarlarının çoğu makalelerini ve incelemelerini kitap halinde bir araya getirmişlerdi; alınan parçaların çoğu bu çeşit yazarlardandır. Arap yayın hayatındaki bu âdet, ayıklama ve seçme işimizin güçlüğünü büyük ölçüde azalttı.

Bununla birlikte bu işin, açık ve kesin kriterlere göre yapılması gerekiyordu: çünkü geliş güzel bir seçim yapmış olma tehlikesi vardı; burada şunu söyleyelim ki, bizim seçip bu kitaba aldığımız parçalardan başka bir çok parçalar da seçilebilirdi.

Yazıları seçerken göz önünde bulunduru lan iki kriter —aynı zamanda en önemli olanı— seçilen yazının bir düşünce akımını ya da yazarını en iyi tanıtan parça niteliğinde olmasıydı; her ne kadar islâm reformculuğu üzerine sayısız yazılar yazılmışsa da bunlar, bu hareketin düşünce ve duygu özünü aynı derecede yansıtmı-

mamaktadır. Bu, arap millileşme hareketi, marksizm, liberalizm ideolojisi ve sağ düşünce v.b. için de böyledir.

Yazılarda bir temsil değeri bulunmasına önem verişimiz, bizi, ikinci kriteri göz önünde bulundurmaya zorladı, bu da: ayıklanıp seçilen eserlerin, sosyal etkenlik değeridir: hepsi de aynı dünya görüşünün temsilcisi olan, aynı eğilimdeki bir çok düşünürler arasından arap dünyasında, son zamanlarda, kendi alanlarında en büyük etki yapmış olanların yazılarını kitaba aldık.

Üçüncü kriter de yazının özünde ya da anlatıdaki orijinalliktir. Bu bakımdan bu yazıların çağdaşlık kavramına, yani arap tarihinin ana akış çizgisinde, arap dünyasına özgü fikir çerçevesi içinde oluşuna önem verildi. Bu, bazı arap düşünürlerinin belirli sorunlara yenileştirici katkıda bulundukları gerçeğini görmediğimiz anlamına gelmez.

Kullanılışlarını kolaylaştırmak amacıyla bütün metinler, büyük temalara göre sekiz bölüme ayrıldı: 1. tarih ve zamanımız; 2. İslâmlik ve politika; fondamantalizmden entegrizme; 3. Ulusal kurtuluş savaşı; 4. Benliğin yeniden kazanılışı; 5. İktidar problemi; halk yığınları, aydınlar ve ordu; 6. Arap birliği; 7. Sosyalizmle ilgili sorunlar; 8. Filistin, direnişten devrim.

Her bölümde, yazarlara, eserleri arasında en temel nitelikte olanının yayın tarihine göre yer verildi; bu sıralama doğum tarihlerine ya da şu veya bu memleketten oluşlarına göre yapılmadı.

Her bölümdeki metinlerin başına, öncülük değeri olan bir yazarın metni alındı. İşte bu düşünceyledir ki çağdaş kültür yeniliği yolunda tanınmış Hayr al Din, Fares al Şidyak, Butros al Bustanî, Rifa'ah Râfe al Tahtavi —gibi büyük adlar arasında köyünün sade, kendi halinde bir müslüman **Kuttâb**'ı olan Tahtavi'yi, sosyalizme kayan bir rasyonalist düşünceye ve ulusal gelişme düşüncesine varmış bir düşünür olduğu için seçtik. Gerçekten Avrupa'ya görevli gönderilen ilk heyetin üyesi olan bu imam, eserlerinin bolluğu ve çeşitli konularda oluşu kadar, etkisi bakımından da, bu kitapta temsil ettiği aynı eğilimdeki yazarlardan üstündü.

Notları büyük ölçüde azalttık. Sadece, bazı terimlerle bazı kişi adları ve zamanımız arap dünyasının gerçekleriyle olan ilişkilerini açıklamak üzere nota baş vuruldu. Metinleri, bütün adı geçen yazarlarla, özellikle ortaçağ yazarlarıyla ilgili biyografik notlarla ağırlaştırmakta bir yarar görmedik; yalnız bunlar arasında en önemliler için not konuldu. Yazarların her birini, yerine oturtma bakımından, daha çok giriş notlarına önem verildi. Eserlerinden parça alınan yazarların kendi notlarının sonuna bir (A) harfi konuldu; bizim notlarımıza her hangi bir işaret eklenmedi.

Kitapta adı geçen yazarların yalnız doğum tarihleri söylenilmekle yetinildi.

En çok kullanılan arapça terimlerle ilgili bir sözlüğü, bu giriş yazısının sonunda bulacaksınız. (Sayfa 64'e bak.)

Bu girişte ortaya konan problemleri daha

iyi aydınlatmak üzere seçme bir genel bibliyografya hazırladık. Bu bibliyografya üç bölüme ayrıldı:

1. Genel bibliyografya derlemeleri (arapça ve Avrupa dillerinde);
2. Dergiler (arapça ya da arapça metinler yayınlayan);
3. Monografiler (arapça ya da arapça metin yayınlayan).

Kitabın okunmasında kolaylık sağlamak üzere bu bibliyografyayı kitabın sonuna koyduk. Bunun ardından bir özel adlar endeksi gelmektedir.

Bununla birlikte bazı adların Batıda genel olarak benimsenmiş olan yazılışını değiştirmekte fayda görmedik. **Nada**h'dan beri —bu girişte ana çizgileriyle açıkladığımız gibi— zorlu bir yürüyüşle son derecede hızlı ilerleyişi, şekil bakımından, yani kavramlar sözlüğünü, anlatımın ve dildeki değişme ritminde de kendini göstermemesi mümkün değildi. Ulusal hareketin birinci aşamasındaki metinler, bütün plânlarda, ikinci dünya savaşıyla bundan sonraki yazılardan büyük ölçde değişiktir. Çağdaş arap düşüncesi- nin kavranması için, bu zaman farkının açıkça görülmesini, şekil bakımından yapma bir birlik meydana getirme hevesine kapılmamayı yararlı gördük. Ortaçağdan atom dönemine geçmek için bir buçuk yüzyılın geçmesi gerekmişti; biz burada bunun ikinci yarımını incelemekteyiz. Bunun için de ifade şekillerinin tarihsel niteliğini bozmamaya dikkat ettik. Bununla birlikte, zamanımızda arap olmayan okuyucunun iyice anlayabilmesi için üslup bakımından, bütün metin-

lerde bir düzenleme yapılmıştır. Bu kitap, Centre National de la recherche scientifique'in (1) ve özellikle 1960 dan beri sosyoloji komisyonunun ve Seuil yayınevinin nazik ilgisiyle gerçekleşebildi. Dünya ölçüsünde, türünde tek olan böyle bir araştırmanın Paris'te gün ışığına kavuşmasının, arap dünyası ile Fransa arasındaki tarihsel dostluğun yeniden canlandığı bir zamana rastlamış olması anlamsız değildir (2).

Doğrudan doğruya siyasal düşünce ve eylem etrafında toplanmış olan bu kitaba, **Anthologie de la litterature arabe contemporaine, II: les essais** (yeniden gözden geçirilmiş ikinci baskı, Le Seuil, 1970) adlı kitabımız faydalı bir tamamlayıcı olabilir; bu kitap düşünce hareketinin bütünü üzerinde çok daha geniş bilgi vermektedir.

Bu çalışmaya çeşitli tarzlarda yardım etmiş olan meslektaşlarımıza ve dostlarımıza ve özel-

(1) Bilimsel Araştırma Ulusal Merkezi (Çev.)

(2) Fransa'nın bugün arap dünyasına ne derece dost olduğu konusunda açık bir bilgimiz yok. Yalnız «tarihsel» olarak bilinen gerçek, fransız emperyalizminin arap halklarına insafsızca —sömürgeci metotlarını uyguladığıdır. Daha birkaç yıl önce Cezayir'in bağımsızlığı uğruna savaşınlara yapılan işkenceler, zulümler unutulmuş değil. 1956 da Fransa'nın İngiltere ile birlikte Süveyş'e yaptığı emperyalistçe saldırıyı, herkesten daha iyi bildiğine şüphe olmayan Enver Abdel Malik, bugün Fransa'da kendisine gösterilen konukseverliğin verdiği «minnet» duygusuyla bu gerçeği unutmuş görünüyor. (Çev.)

likle Kahire'den: Abd'al Rahman Badaviye, Mahmud Amin al-Alem'e, Şafik Mısri'ye; Paris'ten Jacques Berqué'e, Michel Chodkiewicz'e, Maxime Rodinson'a, Ahmed Biud abdel-Gani'ye ve Bayanlar Meuvret ve Jacqueline Trabue'e, Oxford ve Londra'dan: Albert Hurani ve J. D. Peason'a; Tunus'dan: Muhiddin Azzur'a, Salih al Garmadi'ye; Beyrut'dan: Yusuf Esad Dâ-ger'e, Tefvik Toma'ya ve Mihail Suaya'ya; Bağdat'dan Faysal al-Sâmer'e, Salah Halis ve Abd al Vahab al Bayatî'ye; Cezayir'den: Dr. Ahmed Tabib ve Mustafa Laşeraf'a teşekkür etmeği borç biliriz. Bundan başka arap ülkele-
rindeki yayınevlerinin ve dergilerin yöneticileri de, bu çalışmanın her aşamasında cömertçe yardım etmekten geri kalmadılar. Paris'te **le Monde** gazetesinin yöneticileriyle yayımcı François Maspero bu kitaba üç esaslı metni almamıza izin verdiler. Burada onlara da teşekkürle-
rimizi sunarız.

Claudine Balta ile Mireille Demaria —ki bunun için kendilerine minnet borçluyuz— bas-
kıya verilecek olan metinleri gözden geçirerek son şeklini verdiler.

Ayrıca, sosyal eyleme katılan dostlarımıza ve arkadaşlarımıza, her adımda bizim olan ger-
çeği ve bu gerçekten doğan düşünceyi daha iyi yansıtmamıza yardım ettikleri için teşekkür et-
mek isteriz.

Enver Abdel - Malik

Paris, kasım 1964

nisan 1970

KİTAPTA EN ÇOK GEÇEN TERİMLER SÖZLÜĞÜ (1)

Cahiliye, cahiliya, Arabistan'da, islâmlığın yayılmasından önce ya da daha dar bir anlamda, İsa'dan Muhammed'e kadar gelen döneme verilen ad.

Fetva, fatva, Müftünün, din hukuku bakımından her soruya verdiği cevap, müftü şariat kanunlarına, kanıtlarına dayanarak kurallar koyar, yani bir çeşit yasama görevi yapar.

Fıkıh, Fıkh, islâm hukuk biliminin adıdır; din, toplum ve uygarlık hayatının bütün özelliklerini en geniş oranda kapsar, hem ibadetlerde hem de aile, miras, mal mülk ve sözleşmeler konusunda ve toplum hayatında ve nihayet devlet yönetimi ve örgütleri ile, savaş hukuku ile bağıntılı hükümler fıkıh kavramının kapsamı içine girer.

Hadis, peygamberin sözlerini ve eylemlerini anlatan rivayet ve fıkralara verilen ad.

Halife, Halifa, peygamberin, kendisinden sonra yerine geçen ve bu bakımdan islâm toplumunun en yüksek başkanı, yani imamı.

Hariciler, Hariciya, «ayrışıkçı» anlamına.

(1) Bu sözlükteki terimlerden bazılarının açıklamaları «İslâm Ansiklopedisi»nden yararlanılarak genişletildi. (Çev.)

657 de ortaya çıkan bu hareket, itikat ve halifelik konusundaki aykırı görüşleriyle kendini göstermiştir. Azınlık halinde bir tarikat olan haricilik, en çok kuzey ve doğu Afrika'nın bazı yerlerinde yaygınlaşmıştır.

İltizam, vergi toplama görevi.

İmam, cemaat halinde namaz kıldırان; müslümanların önderi anlamına da kullanılır.

Kureys, Muhammed peygamberin kabilesi.

Mahcar, (muhaceret), göçmenlik, en çok Suriye ve Lübnan'dan Amerika'ya göç edenler için kullanılır.

Mutezile, VIII. ve IX. yüzyıllarda doğan akılcı eğilimli bir ilâhiyat okulunun adı. Bu akımdan olanlar, iman ile şüphe arası bir tutumda olan kimselerdir. Bu akımın siyasal bir kaynağı olduğu kabul edilmektedir. Başlangıçta Ali'nin halifelğine karşı olanlara «Ayrılanlar» «Ali ile düşmanları arasında tarafsız olanlar» anlamına «mutezile» denirdi. Daha sonra din bilimi olarak «kelâm» alanındaki teorik akım bu adı aldı. Bu akım, Abbasî halifesi Mütevakkil (Al-Mutavakkıl) in engellemeleri ve baskısı yüzünden gerileyerek söndü.

Mütekellimun, **Mutakallimûn**, söz anlamına kelâm (kalam) dan gelmiş; kelâmcı; müslüman din bilginlerine verilen ad.

Nahdan, yeniden doğuş, uyanış (rönesans), arap ülkelerinde XIX. yüzyılda başlayan kültür hareketlerine bu ad verilir.

Omdeh, köy muhtarı.

Sûk, pazar, panayır.

Sünnilik, İslâm dininden olanların çoğunluğu; dinin en temelli esaslarına bağlı olduklarını savunurlar.

Şeriat, Müslümanlıkla ilgili bütün yasa ve kuralların bütünü, Mısır'da ilçe belediye başkanı ya da kaymakam.

Şeyh el - Beled, Mısır'da ilçe, belediye başkanı ya da kaymakam.

Şiilik, peygamberin damadı Ali'ye bağlı olanların yarattığı siyasal, dinsel akım. Er çok İran'da yaygın halde bulunmaktadır.

Ümmet, (Umma), müslüman cemaatı. Bütün müslümanların meydana getirdiği topluluk.

Vakıf, Miras konusu olmayan mal ve mülklerden meydana getirilen yardım kurumu.

Zekât, Müslümanların her yıl, kendine yetenden fazla malını ve parasını yoksullara verme ödevinde bulunduğu kırkta biri.

TARİH VE ZAMANIMIZ

Rıfa Ah Râfe'El-Tahtavi

(1801 - 1873, Mısır)

1817 de doğduğu köy olan Tahta'dan Kahire'ye gelen Rıfa'Ah, Al-Azhar üniversitesinde öğrenimini yaptıktan sonra, Mehmet Ali tarafından 1826 da Paris'e gönderilen öğrenci grubunun imamlığına atandı. Paris'de kaldığı beş yıl boyunca Rıfa'Ah, ansiklopedik bir kültür edinmek için geceyi gündüze katarak çalıştı; özellikle 1789 ihtilâlinin ve Saint - Simon'un fikirlerinin etkisinde kaldı. 1830 ihtilâlini yakından, heyecanla gözlemledi.

Memleketine döndükten sonra, krallık siyaset bilgileri okulu (Mekteb-i mülkiye-i şahane) ile Tarih ve Coğrafya okulu (1834), sonra da Dil okulu (1835) müdürlüğüne getirildi. 1840 da Al Vakai-al Mısriye'nin (resmi gazete) başyazarı oldu, sonra da tercüme bürosunun başına getirildi. Hidiv Abbas I, Mehmet Ali'nin modernleştirme yolundaki eserlerini yıktığı sırada Rifa'Ah'ı Sudan'a göndererek Kahire'den uzaklaştırdı (1848 - 1854). Hidiv Sait kendisini miralay (albay) yaparak 1854 de Harp okulunun başına getirdi; Tahtavi burayı gerçek bir üniversite yaptı. 1861 de yeniden Devlet işlerinden uzaklaştırılarak harp okulunun kapatılmasından sonra da, 1861 de Hidiv İsmail tarafından tercüme bürosu başkanlığına atandı ve ölümüne kadar bu görevde kaldı. Yazdığı önemli eserlerde — telif ya da tercüme olarak yayınlanmış yirmi yedi kitap — ya da son teşviki ile yazılan eserlerde, Avrupa'daki liberal devrimin kültür hazinesiyle Mısır'daki uyanış hareketini kaynaştırmayı amaç edinmişti.

Tahtavi ile Mısır'da ve bütün arap dünyasında orta çağ sona eriyor, yeni bir çağ başlıyordu: bu da millileşme safhasının hedefi olan uygarlık çağıydı; bu hareket ulusal çerçeve ve kurumların eleştirisine dayanan ilerici düşüncenin eseri olacaktı.

Başlıca eserleri : Altunun arıtılması ya da Paris üzerine kısa düşünceler (Tahlis al-ibriz ilâ talhis Bâriz); Gramer'in güzelliği (Cemal al-agrumiyya); Kız ve erkek çocuklara güvenilir bilgiler (Al-resûl al-amîn li'l-banât va'l banîn), Mısırlıların çağdaş âdetler karşısındaki

gönülden gelen sevinç sesleri (Manâheg al-al-bâb al-Mısriya fi mabâheg al-âdâb al-asriya).

1869 da yazılan bu kitapta yer alan üç tezde Mısır ve arap hayatı çerçevesi içinde sosyalistçe düşünüş yer alır: dinle politika birbirinden ayrılmalıdır; emek bütün değerlerin kaynağıdır; vatanda, dinleri ne oursa olsun bütün yurttaşlar eşittir. O zamanın eski üslûbu ile yazılmış olan bu eserden bazı esaslı parçaları aşağıda sunuyoruz:

**«DİLERİZ Kİ ÖZGÜRLÜK, DÜŞÜNCE VE
FABRİKA YOLUYLA KURACAĞIMIZ
VATAN, MUTLULUĞUMUZUN GERÇEKLEŞ-
TİĞİ YER OLSUN» (1).**

Din hukuku bakımından fayda denince, işbirliği meydana getirmek üzere, şeriata uygun olarak yapılan ödünç verme, borç alma, zekât, sadaka, vakıf ve benzeri şeyler anlaşılır. Bunun için de maddi hayatın düzenlenmesine elverişli ve zamana uygun düşünceleri benimsemiş olmak gerekir. Aile hayatı alanında, fayda bir köy, bir şehir, bir ülke ile ilgisi olan ve buralarda yaşayan insanlara refahlarını ve içinde yaşadıkları şartları düzenleyen şeyleri ifade eder. Öyle ki bu, bütün ülke üzerinde de etkisini gösteren bir kazanç meydana getirerek vatana da

(1) Manâheg al-albâb al-Mısriya, 2. baskı, Kahire

yararlı olur ve bunu yaratanlar da meyvalarını toplarlar. İşte bu nedenledir ki bu tür faydaya, kamu yararı adını veriyoruz.

Bugün hâkim olan bir anlayışa göre aslında bu tür bir yararlılık politikayla ilgilidir: ülkede yürürlükte olan şeriatın buyrukları, zorunlu olarak siyasi çıkarla denk düşmez, bu yararlılığın şeriata uygun düşmesi için, şeriati yorumlamak gerekir.

Ne olursa olsun dine dayanan siyaset bakımından fayda, ahlâk kurallarını çiğnemedi ve başkasına zarar vermeden para kazanmaktır; parayı kazanç sağlayan yerlerde kullanmakla birlikte, insan iradesini gücü ölçüsünde başka hayatlardaki, insanlara el uzatarak kötülüklerin giderilmesi yolunda da harcamalıdır.

(...) Avrupa yaşayış düzeni bakımından fayda, bütün erdemlerin bütünüdür. Yukarıda (...) maddi hayatın dört kaynağı olduğunu söylemiştik: tarım, sanayi, ticaret ve hayvan yetiştiriciliği. Şimdi diyeceğiz ki, eğer bir ülkede hak ve adalet hüküm sürüyorsa bu kaynaklar hiç bir zaman kurumaz. Bunlar yatırım, paraca destekleme, hisse senedi alınması, taşınır ya da taşınmaz mallara sahip olunması yollarında kullanılır. Bu kaynakların elde edilmesi sayesinde ülkede yaşayanlar, kendi evleri için büyük harcamalara girişebilirler; kazandıkları para ile devlete vergilerini öderler, çünkü devlet onların güvenliklerini sağlar ve korur; bunun için de devletin güçlü ve zengin olması lâzımdır; nihayet bu insanlar, allah rızası için yoksullara yardım ederler.

Böylece aile hayatıyla siyasal hayat biribi-

rini tamamlar, bunların ortaklaşa temeli tutumlu davranmak, cimrilik etmemek, başkalarını kıskanmamak, aşırı harcamalardan kaçınmaktır. (...)

Maddî hayat işlerinin iki cephesi vardır: biri etkin, öteki edilgindir, yani yereldir. Birincisi emektir, ikincisi ise tarım alanı olan topraklardır.

Burada düşünceler şu mesele üzerinde ikiye ayrılır: bunlardan birincisine göre toprak; zenginlik, refah kaynağıdır, emek ise tarıma uygunlanmasından başka değeri olmayan bir araçtan bir aracıdan başka bir şey değildir; ikincisine göre ise emek, zenginliğin ve mutluluğun olduğu kadar kârın olduğu gibi ulusun ve cemaatin başlıca kaynağıdır; bu ikinci şıkka göre insanlar kendilerine yararlı olan şeyleri topraktan çıkartarak mutluluğa ererler; buna göre emek, daha değerlidir, toprağın değeri ise ikinci derecede olup bunu ancak emek sayesinde kazanır.

İşte tarımcıların görüşü budur, ancak devamlı bir emekle ve işlenerek verimlendiğini ileri sürerler; işlenmeyen toprak çorak halde kalır. Her şeye değerini veren emektir; bunların varlığı da emeğe bağlıdır. Öyle şeyler de vardır ki satılıp alınmaz, hava ve su gibi. (...) bunların izafi değeri emek ve çaba ile artar; eğer bunları elde etmek için çalışmak gerekiyorsa, emekle aynı değeri taşırlar (...). Bir kimşenin su ve hava ihtiyacını karşılamak üzere harcadığı para emeğin değeri ve yapılan hizmetin ücretidir.

Görülüyor ki emek bolluğun mihveridir:

insan, emeği ile hayvanlardan ve bunların ke-
âiliklerinden yaptıkları işlerden faydalananarak,
vatandaşlarını da yararlandırmak üzere bun-
lar üzerinde işler (...). Ancak iyi bir çalışma
iledir ki insan, havanın, suyun hareketinden,
maddelerin, malzemenin sağlamlığından ve iş-
lenebilirliğinden, buharın sıkıştırılıp bir güç ha-
line gelmesinden, bütün manevî güçlerden, ev-
renin her parçasındaki gizli kuvvetlerden, in-
sanın iradesi dışında bulunan fakat tekniğin ve
tabiat kuvvetlerinin iyice bilinmesi sayesinde,
Tanrının, evrenin her köşesine yaydığı tabiat
kuvvetlerinden yararlanır (...)

Gerçekte insan bu verimli ya da verim-
lendirilebilir toprakları emeğinin ürünü olan
teknikle işlemeden bu şeylerden yararlanamaz.

Bir müslümanın din kardeşine karşı gös-
tereceği erdemli davranışlar, bütün vatandaş-
lar için de zorunludur. Bu, din kardeşliği söz
konusu olmaksızın da yurttaşların karşılıklı
hakları bakımından yerine getirilmesi gerekli bir
ödevdir. Aynı vatanı birleşen insanların hep-
sinin yurt kalkınması yolunda el birliği yapma-
ları ve bunu vatanlarının şerefi, büyüklüğü,
zenginliği ve refahın şartı olarak benimseme-
leri, kendileri için bir ahlâk ödevidir. Bu zen-
ginlik ancak toplumsal ilişkilerin düzenliliği ve
kamu yararına bir takım işlere girişilmesi sa-
yesinde elde edilebilir. Bu işler de, yurttaşlar
arasında, herkes ulusal şereften payını alsın
diye, eşit olarak dağıtılır. Adaletsizlik, aylak-
lık, yalancılık ve anlaşmazlık ortadan kalkınca
erdemler ve iyilikler bütün yurttaşlar arasında

dağılacak ve hepsi mutluluğa kavuşacaklardır. (...).

ABD AL-FATTAH SUBHİ VAHİDA (1912 - 1956, Mısır)

Roma üniversitesinde hukuk doktoru oldu. Tarih kültürü, vatani olan Mısır'a derin bir duyguyla bağlılığı, sağlam ekonomik bilgisiy-le Mısır'ın ilerlemesi konusunda genel nitelikte ilk teorik çalışmayı meydana getirdi. Bu kitap, İsmail Sıtkı ve Hafız Afifi gibi Mısır ekonomisinin ustalarının övgüsünü kazandırdı kendine. 1950 de «Mısır Sanayi Federasyonu sekreterliği»ne atandı; bu kurumda gittikçe yükselen teknokrasiyi temsil etmekteydi. 1956 da yanında çalışanlardan bir memur tarafından alçakça öldürüldü.

Başlıca eserleri : Mısır sorununun ilkeleri üzerine (Fi usul-al mas'ala al Mısriye)

Aşağıya aldığımız sayfalarda yazar, eski rejimin yıkılmasından hemen önceki dönemde tarım ekonomisinin ağır basmasını, sosyal kuruluşları ve bundan doğan düşünüşün Mısır'ın kamu hayatının bütünü üzerindeki etkisini eleştirir. Bu yazı okununca askeri rejimin neden maddî başarıya ve endüstriye dayanan bir geleceğe yönelen genç teknokratları benimseydiği anlaşılabacaktır.

ENDÜSTRİ ÇAĞI DOĞARKEN (1)

Yeni bir Mısır toplumu doğuyor. Bunun başlangıcı XIX. yüzyıla kadar uzanır. Genel ola-

rak Mısır toplumundaki bu değişikliğin nedenlerini Osmanlı saltanatı ile Mısır arasındaki bağların gevşemesinde, Memlûk kurumlarının dağılışında, memleketteki şeyhlerin ayrışıkçı eğilimlerinde aramak gerekir. Bu sonuncu hareket doruk noktasına Mehmet Ali zamanında ulaşmış ve hedefine de Birinci Dünya Savaşı sırasında varmıştır; o vakit bütün bu faktörler bir araya gelerek yeni bir kırıllık hanedanının, ulusal çıkarların hizmetinde yerli bir hükümetin kurulmasına ve memleket çocuklarının o zamana kadar kendileriyle karışık bir halde bulunan diğer unsurlar üzerinde üstünlük kazanmalarına yol açtı.

Bu topluma, geçmişinden arap düşüncesi, islâmlık bilinci ve Moğol kuruluşlarıyla türk egemenliği sırasında temeldeki bütün bozukluklar miras kaldı; XV. (1) ve XIX. yüzyıllarda, yani türklerin gerilemeğe başladığı yıllarda gelişen o parlak batı uygarlığının etkisinde kaldı. (...)

Burada modern bir görünüş altında, gerçekten Moğol döneminin kalıntıları devam ediyor, iktidar istibdatla bir tutuluyordu; bu iktidar her alana el atıyor, kişilerle bunların çıkarlarını, varlığının amacı değil, bir âlet sayıyordu. Bu iktidar özel çıkarla kamu çıkarı arasında ayırım yapmıyordu; bunun sonucu olarak da bir külâh kapma, adam kayırma ve kişisel propaganda aracı oluyordu. Bundan başka

1) Burada yazar yanılmaktadır; XV. yüzyıl Osmanlı İmparatorluğunun yükseliş dönemidir. XVIII. yüzyıl denilseydi daha doğru olurdu. (çev.)

olumlu bir yasamaya yer vermiyor, yasaları keyfine göre yorumlayıp istediği alana uyduruyordu; bunu yaparken bile dürüst bir hukuk usulüne uymak zahmetine katlanmıyordu. Bu iktidar, yürütenlerin ancak son bir ya da iki kuşaktan gelmeleri bakımından yeniydi ama kurumları bakımından köhneleşmişti; çünkü bu kurumlar geçen yüzyıldanberi değişmemişti; yerinde sayıyordu, kimsenin de bu mesele üstünde derinlemesine düşündüğü yoktu.

(...) Öyle bir an geldi ki Avrupa taklitçiliği, Şeyh Muhammed Abduh'u henüz korktuğu şekli almamış olmakla beraber yine de ürkütmüştü; bu taklitçilik yeni kuşağı emperyalizmin sözcüsü yapmadı ama, olaylar hakkında, boş bir kalıp halindeki batıcılık anlayışıyla, yanlış yollara sürükledi; çünkü bu kuşak, doğunun bilim mirasından habersiz olduğu kadar batı bilimini de hazmetmiş değildi; modern bilim onun gözünde hiç bir an varamayacağı bir serap gibi bir şeydi. Bu kuşak eski ve yeni doğunun eserlerini gereğince incelemeyeceği gibi, batı düşünüşünü de asıl kaynaklarından elde etmiyordu. Böylece yeni kuşak, bir yandan geçmiş ve özellikle bugünkü sıkıntılarından sorumlu tuttuğu bir önceki kuşağı suçlarken, hiç bir derin incelemeye dayanmayan ve anlamsız bir lâf yığınının öteye geçmeyen ve gittikçe kızışan bir duygudan doğan bir bağnazlıkla, eski yabancı okullarda öğrenim yapmış ya da yabancı kurumlarda yetişmiş olanların, ulusal bilinçlerini kaybetmeye kadar varan coşkun batı hayranlığı arasında bocalamaktaydı. (...)

Bu yeni kuşak iş hayatına, malî mesele-

lere önem vermemekle devlet memurluklarına hücum ederek kendi değerini küçülttü. (...) Serbest iş hayatından bu kaçış, aslında Mısır ekonomisinde tarımsal niteliğin üstün olusundan ileri geliyordu. Bunda, bu duruma bağlı olarak mübadelelerin sınırlı oluşu, kazanç azlığı ve rizikoların büyük olusu da rol oynamaktaydı (...) Yine bununla ilintili olarak başka bir problem de ortaya çıkıyordu: yeni kuşaktan olan bazı kisilerin ahlâka aykırı yollardan mal mülk sahibi olma hırsına kapılmaları: bu arada memurların rüşvetçiliği, hekimlerin güveni kötüye kullanmaları, mühendislerin dalavereleleri gibi haller çoğaldı (...) aynı zamanda, yine bu kuşak, hayatını endüstri ve ticaret yolundan kazanan ve modern hayatın masraflarını, babadan kalma serveti olmadan karşılayan ilk kuşak oldu. bu yüzden de sanayi, ticaret alanındaki geleneklere ne de yatırım kurallarına önem vermeden, her yola başvurarak kazancını arttırmaya baktı. (...)

Kendisini batılılardan ayıran ekonomik farklılıkları kavramış olması bu kuşağı, aramızda yaşayan yabancılara karşı soğuk davranmaya zorladı. Bu soğukluk genellikle Batı'ya karşı bir düşmanlık şeklinde yorumlandı. Bu da memlekette yaşayanlar arasında batılı yaşayışına özenenlerin çoğalması karşısında hayret verici bir olaydı. Bu, aslında karmaşık bir problemdi. Bu problemin dokusunda, hiç şüphesiz kendini güçlü hissetmeğe başlayan zayıf bir varlığın, biraz halinden memnun oluşu, eski din çatışmalarının izleri, aralarında hiç bir anlaşma olmadan sabah akşam karşılaşan

kimselerin duyduğu gerginlik de vardı; her şeyden önce bu yabancı düşmanlığında, o zamana kadar yalnız Mısır'a yerleşmiş yabancıların tekelinde olan yarı modern bir yaşayışa karşı, yeni kuşakların duyduğu önüne durulmaz özenme de vardı. Bunun için de bu soğukluk, batıya karşı duyulan hayranlıkla çelişik değildi; aksine buna, en çok, batıda uzun süre yaşayıp da, bunun sonucu olarak doğulu hayatının kökünden kopmakla suçlananlarda rastlanmaktadır.

(...) Sonuç olarak diyebiliriz ki, bugün içinde bulunduğumuz durumun nedeni, Mısır'ın bütün alanlarda XV. ve XIX. yüzyıllar arasında uğradığı zayıflamaydı; bu zayıflama sonucunda ekonomik faaliyet daralmış, bu da sosyal hayatı aşağılık bir düzeye indirmiş, düşünce hayatını da Ezher'ciliğin dogmatizmine sürüklemişti. Şimdi büyük bir yıkıntıdan çıkan ve insanlığın ileri uygarlığa erişmiş ülkelerinin elde ettikleri sonuçları benimsemeğe kalkan, sağlam ve köklü gelenekleri ve kuruluşları olmadan, bu yeni hayata ayak uydurmaya heveslenen bir toplum söz konusudur; bu nedenlerle, geçmişin kalıntılarıyla, bugün karşısına çıkan engeller arasında bocalayıp durmaktadır; bundan başka bu özgün şartları gerektiği gibi objektif bir gözle incelemeye ve bu şartları, gerekli bir çabayla göğüslemeğe yanaşmamıştır. Bu hali ortadan kaldırmak, bu hastalıktan kurtulmak için, toplumun kanını arındırmak, beslemek ve zenginleştirmekten başka bir yol yoktur, Bu iş ise toplumun bütün üye-

lerinin katılacağı büyük bir çabaya girişmeyi gerektiriyordu; çünkü bu, herbirimizin çalışmasıyla ilgilidir.

HÜSEYİN FEVZİ (1) (1900, Mısır)

Kahire ve Toulouse'da tıp öğrenimini yaptı. İskenderiye Fen fakültesinde oseanografi profesörü ve üniversite rektörü oldu. Ulusal kültür ve yöneltme bakanlığı müsteşarlığına getirildi (1957-1959); bu görevde bulunduğu sırada bir çok önemli kültür projelerini gerçekleştirdi. Bu arada Mısır radyo yayınlarını düzenledi, Al-Macalla dergisini yayınlattı, arap ansiklopedisi ve Mısır genel tarihi projesini hazırladı. Mısır enstitüsü üyesi ve Al-Ahram gazetesinin kültür danışmanıdır.

Tarihçi, müzikolog olan ve bir çok seyahatlerde bulunan Hüseyin Fevzi, Doğu ile Batı ilişkileri üzerine bir çok eser yazdı. Bu arada Mısır'ın kişiliğinin tarihini yorumlayan Sinbad Mısrî (1961) adlı kitabı, çağdaş Mısır kültürünün en temelli eserlerindendir.

Başlıca eserleri : Bir çağdaş Sinbad (Sindbâd asrî), Sinbad Batı'da (Sindbâd - ilâ-l-Garb), Mısırlı bir Sinbâd (Sindbâd Mısrî).

Mısır ulusal benliğinin yapıcı faktörlerini

1) Cemal Abd el-Nasır'ın ölümünden sonra yeni devlet başkanı Enver Sedat, H. Fevzi'yi başbakanlığa getirdi. (Çeviren)

ve sürekliliğini gösteren yazar, bunun çekirdeği, esası üzerinde yani maddî ve manevî kalkınması üstünde durur. H. Fevzi, Mısır düşüncesinin spekülâtif bir nitelikte olmayışı üzerinde durarak bunu tarihsel şartlanmalar ve yaşama biçimi açısından açıklar. Aşağıdaki parça; kendine dönük olarak Mısır tarihinin engin çerçevesi içinde, bu tarih üzerinde vardığı derin düşünceye bir örnektir.

MISIRLI KİŞİLİĞİNİN SÜREKLİLİĞİ (1)

Bütün bu anıtlar, piramitler, Nil üzerindeki bentler, tapınaklar, vakıflar, camiler, memlûklerden kalma mihraplar, kralların, halifelerin, sultanların adlarına bağlanarak, bize, bunların asıl yaratıcısı olan Mısır halkını unutturmaktadır. Ama bütün bu harikaların arkasında görülen daima bu halktır ve yine bütün felâketlere ve bütün yıkıntılara göğüs geren de yine bu halk olmuştur. Onu unuttuk; çünkü ne Batlamyus'du ne Ramses'di, ne Al-Nasır Muhammed İbn Kalaun'du adı. Bin yıl, üç bin yıl, altı bin yıl önce ne ise bugün de o olan bu halkı unuttuk biz. Mısırlı fellah (2) bugün de yalnız düşüncesi, dili, inancı ve giyinişi — elbisesinin Batlamyus zamanındaki yunan şlamidi olduğunu söyleyenler varsa da — ile değil, toprakla olan bütün ilişkilerinde, sulama

1) Sınbâd Misrî, Kahire 1961, s. 139,-41, 305-43.

2) Mısır köylüsü (çev.)

işinde, tarımda, tarlaya gidiş gelişinde, evlenişinde, kendisine el emeği sağlayan çocukların babası oluşunda, çocukları, hayvanları ve tavuklarıyla, hemen hemen binlerce yıl öncekine benzeyen bir yerde bir arada yatıp kalkışında da eski Mısır fellahlarının tıpatıp benzeridir. Omdeh'e ve Şeyhülbeled'e de iktidar sahipleri olduğu için gösterdiği saygı ile de böyledir: işte mısırlıların, tarihi boyunca hiç değişmeyen kişiliği, Nil boyundaki hiç değişmeyen hayatı budur.

Eski mısırlı ile yeni mısırlı arasındaki asıl önemli benzerlik, şehirde oturan toprak ağasının, tapınaktaki din adamının, devlet memurunun sömürüsü yüzünden aynı çileyi çekmekte oluşudur. Kişiler değişmekle, bu çilenin tarihi değişmiş değildir. (...)

Yurtlarına egemen olan Kürtler, Türkler, Çerkesler, Slavonlar, Ferganahılar ve Mağreplilerle daima çatışma halinde olan mısırlıların başı dertten kurtulmadı. Türkler, bu ülkenin yönetimini altüst ettiler, ardından Arnavutlar ve çeşitli uluslardan gelme askerler bu yolda yürüdüler. Fransızlar Amaury'nin, Jean de Brienne'in, Louis XI'in öncülük ettiği Haçlı saldırılarından sonra üç kere Mısır'a yeniden geldiler: bunun ilki Napoléon zamanında, sonuncusu siyonist çeteleriyle birlikte oldu. Fransızlar, ikinci defa hidiv hanedanının kurucusu olan Mehmet Ali paşanın, tarım, sanayi hatta eğlence alanındaki sömürü tasarılarını gerçekleştirmek için çağırdığı sırada Mısır'a gelmişlerdi.

Bütün bunlar arasında XIX. yüzyılda Mı-

sır'ın uğradığı en büyük felâket, topraklarını doğulu ve batılı maceracılardan kurulan ve kazançtan başka yasa tanımayan bu ordunun çiğnemesi olmuştı; bu ordu kısa bir sürede yağmaya başladı; iyi niyetli, kendi halinde insanlara saldırdı. Bir yabancılar çetesi Mısır'ın üstüne çullandı: tüccarlar, sanayiciler, tekeller, tefeciler, hırsızlar, muhabbet tellâlları. Başlangıçta pek silik olan bu insanlar, Paşanın ve Hidivin sayesinde ve bunların gösterişleri, zevk ve eğlenceleri için uygarlık yaldızı peşinde koşmalarından yararlanarak, herkesin önlerinde eğildiği efendiler haline geldiler. Bu maceracılardan bazıları aracı oldu, içlerinde bakanlığa kadar yükselenler de vardı; bu insanların böbürlenmeleri, ağır borçlar altına girilmesine ve İngiliz işgaline dayanıyordu. Artık bu maceracılar, bakanlıklarda ve özel işlerde işgal kuvvetlerinin ajanları haline gelmişlerdi (1) (...)

İşte bu Mısır halkının mucizesi, dünyaya armağan ettiği uygarlığında değildi artık; topraklarını istilâ eden yabancılar, sömürücüler karşısında canlı bir halk olarak varlığını sürdürebilmesindeydi. Bu ekip biçen, şehirler ku-

1) Padişah tarafından atanan Mısır kral naibine «Hidiv» adı verilir. Burada yazar; Said, İsmail ve Tevfik'in hidivlikleri zamanında Mısır'ın borca batmasına ve Fransızlarla İngilizlerin bunu bahane ederek memleketin maliyesini denetlemeğe kalkmasına, sonra da Mısır'ın İngilizler tarafından işgal edilmesine değinmektedir.

an, yapıcı uygarlık yaratan halk, bir halktı her zaman: ister başında bilimi seven, sanata düşkün bir yönetici, ister hayasız bir maceracı bulunsun.

Böyle olmasaydı nasıl yükselirdi o mastabalar, piramitler, tapınaklar, anıtlar ve türbeler, kiliseler ve manastırlar, okullar, camiler, saraylar ve mihraplar; nasıl açılırdı o kanallar, nasıl yükselirdi barajlar, ister Nil yoluyla olsun, ister Al-Kolzom ve Al-Ferma arasında olsun, doğrudan doğruya iki deniz nasıl birleştirilirdi? Kim yapardı şarab, debbeki ve tennisi ve de kabbati kumaşlarını kim dokurdu? (1). Camilerin minberlerini, kiliselerin mihraplarını kim bezerdi? Tahta üzerine o yağlı boya halk resimleri yapıp Fayum'daki lahitlere yerleştiren kimdi? Kim İskenderiye'deki paganizm okulunun karşısına Didaskale'yi, hristiyan teoloji okulunu çıkardı? Al-Azhar üniversitesini kim kurdu? Firavun mu, Fatımî hükümdarı mı, Memlûk Sultanı mı, de Lesseps mi, Mehmet Ali mi ve adları bu uygarlık eserlerinin yanı sıra anılanlar mı? Yoksa o kadar hor görülen ve adına Mısır halkı denilen bu bilinmeyen varlık mı?

Hiç şüphe yok ki Mısır halkının birliği, yer yüzünde her hangi bir ulusunkinden daha eski ve daha kuvvetli bir birliktir. Nil sürükledi-

1) Ortaçağda, özellikle Delta şehirlerinde dokunan kumaş çeşitleri.

ği miliyle bu ülkeyi düzeltti, güneş ışınlarıyla can kazandırdı. Bu nedenle uygar, yani toprağı işleyen halk, hayatını Nil'in yükselip alçalmasına göre ayarlamış, takvimini güneşin hareketlerine ve mevsimlere bakarak düzenlemiş, Nil'in milinden ve Mısır'ın güneşinden en iyi şekilde yararlanmak, su baskınlarının ya da kuraklığın tehlikelerinden, bundan doğan salgın hastalıklardan korunmak üzere birleşmek zorunda kalmıştı (...)

Her ne kadar Mısır uygarlığı — bazı tarihçilerin ileri sürdüğü gibi — kendisiyle temasa geçen ulusları doğrudan doğruya etkilememişse de, ilk çağda ve modern zamanlarda bir maya rolü oynamış, insanın zihin, beden çabasının ve sosyal hayat alanındaki çalışmasının nerelere ulaşabileceğini göstererek etki yapmıştır. Burada söz konusu olan, içinde hangi görüş açısından bakılırsa bakılsın hayranlık ve hayret uyandıran bir elemanın bulunduğu bir uygarlıktır. Bunun için bu uygarlığın ilk zamanlarında, insanların hangi şartlar içinde bulundukları göz önünde bulundurulmalıdır: bu bakımdan üzerinde durulacak alanlar: uygulamalı bilimler, mühendislik ve hekimlik, gelenekler ve yasalarla yönetilen ilişkiler; hükümet kurumları, sulama, tarım ve hayvan yetiştiriciliği gibi işlerdir. Ayrıca bunlar kadar önemli de; mimarlık, yapı sanatları, gravürçülük, heykel, yağlı boya resim sanatı ve süsleme teknikleri, nihayet insanın, yaratıcısını bulma, evrenin ve tabiatın ötesinde, bu geçici dünyanın ötesindeki ilişkileri bulma yolundaki araştırmaları.

Atalarımızın uygarlığına dil uzatanlara, hem manevi cephesindeki hem de maddi hayatındaki zayıf noktaları meydana çıkarmak düşer: bu uygarlığın otuz yüzyıl boyunca, benliğinin, vardığı düzeyde duraklayıp katılmış olması, Hint ve Yunan uygarlıklarının nitelikleri olan salt düşünce ve fikir araştırmaları alanındaki yetersizlikler. Meydana gelen değişiklikler, zihinlerde kökleşmiş olan inaçların ve eski imparatorlukta insanların zekâlarının ürünü olan ilk icatların sınırlarını aşamaması(...)

Otuz yüzyıllık Mısır sanatı, Hiksos'ların (1) istilâsına, pers belâsına, Mekodonya ve Roma'nın egemenliğine rağmen yaşamakta devam etti. İşte bu, bütün insanlık sanat tarihinde bir mucize değil midir?

Bu sürekliliğin nedenini mısırlıların, toplumlarının ve hükümetlerinin geleneklerine, daha önemlisi inaçlarına bağlılığında aramalıdır. Yalnız eserler yaratma kaygısında olan ve Eski imparatorluktan esinlenen Sais (2) döne-

1) Asya'dan gelerek M. Ö. 1730 ile 1580 arasında Mısır'ı istilâ edenler.

2) Nil nehrinin deltası üzerinde kurulmuş olan eski bir Mısır sitesi. Dokumaları, özellikle kefenleriyle ün salmıştır. M. Ö. bininci yılda politik alanda da önemli rol oynadı. XXIV, XXVI sonra da XXVIII sülâleler zamanında Mısır'ın yönetimi Sais'li prenslerin ellerinde idi. Böylece bu şehir, yönetimin olduğu kadar parlak bir uygarlığın da merkezi oldu. «Grand Larousse Encyclopédique, cilt 9, s. 541» (Çev.)

minden, XVI. sülâle zamanına kadar uzayan dönemde değil, Mısır sülâlelerinin sonuncusu olan XXX. sülâle zamanındaki yenileşme ve açılma hareketlerinde de bu nedenlerin etkisini görmekteyiz. Mısır'ının gözleri daima geçmişine çevrilmese, atalarının tarihini taklit etmese ve özellikle ilk sülâlelerin sanatını mükemmelliğin en yüce doruğuna ulaşmış olarak düşünmüş olmasaydı, Mısır sanatının üç bin yıl yaşamasına imkân yoktu. Mısırlıların, geçmişlerini sevmiş olmaları, aslında harikalar içinde bir harikadır. (...)

MUSTAFA LAŞERAF (1917, Cezayir)

Önce Sa'alibiye'de sonra da Sorbonne'da klâsik ve modern arap dil ve edebiyatı öğrenimi yaptı. Lise öğretmenliğine atandı. 1939'da Cezayir Halk partisinin gizli basınına kurdu; bu parti sonradan, 1945 de Fransa federasyonunu meydana getirdi. Demokratik özgürlükler hareketinin yöneticilerinden iken, ulusal kurtuluş cephesine geçti. Tunus'a giden ihtilâl önderleri arasındayken; fransızlar tarafından, bindiği uçak kaçırılarak, tutuklandı (1956). Beş yıl sonra, salıverildikten sonra, Fransa'daki bir hastaneden kaçtı. Asya ve Afrika yazarları kongresinde (Kahire 1962) Cezayir delegelelerinin başkanlığını yaptı; 1962 de Al-Mucahit gazetesinin baş yazarı oldu. Daha sonra Arjantin elçiliğine gönderildi, kendini Cezayir

kültürünün incelenmesine verdi.

Hikâyeci ve denemeci olan Mustafa Laşeraf, modern tarihsel eleştiri metoduyla geleneksel temaları değerlendirme konusunda çalışmaktadır.

Başlıca eserleri : Arap kahramanlığı (Al burula al-arabiye), Cezayir ulusu ve toplumu. (Algérie, nation et société).

ARAP KAHRAMANLIĞINDAKİ DEĞİŞME *

Bizi burada ilgilendiren, arap kahramanlığının izlediği değişikliklerle dolu, yeni ve çetin yoldur. Geleneksel değerlerine, fedakârlık ruhu gibi yeni değerler de katmış bulunuyor bu kahramanlık. Bu değerlerden başlıcaları kendini kötülüklerden uzak tutmak, kötülüğü söz ve hareketle değiştirmeye çalışmak ve iktidardakilerin kinine uğramayı bile göze alarak bundan geri kalmamak; mertliği sözde bırakmayarak bunu bir inanç ve iman haline getirmek, kurtuluş yolunu gösteren öncüye, ölümünden sonra bile sadık kalmak. Bütün bunlar islâmlık öncesinde bulunmayan kavramlar, yeni insan tipini çok anlamlı ve güzel bir şekilde anlatan ifadelerdir. Bu sözler arasında en azından iki

(*) «Al-burula al-Arabiya va'avamel naşatiha bayn al vake va'l misaliya» (Arap kahramanlığı ve gerçekte ülkü arasında doğuşundaki faktörler) Al-Fıkr, 1960, No. 4 s. 11-24.

sınıf ayrılabilir: «doğrudan doğruya eylem» ve «güzel sabır»; sonra Allah yolunda savaş ve canını verme gibi. İster halkın, ister seçkinlerin gösterdiği şekilde olsun, müslüman kahramanlığı — halk şiirlerinde olduğu kadar klâsik sünnî edebiyatta da — yukarda adı geçen ifadelerde ortak olmalarıyla nitelenmektedir; bunların anlamı çileyi, çabayı, felâkete uğramayı, deneyden geçmeyi, hatta yoksulluklara ve felâketlere uğramayı anlatır.

Bana öyle geliyor ki hakiki geleneksel arap kahramanlığını gösteren bu nitelikler olduğu gibi, bu kahramanlık, yeniden bütün parlaklığı ile de bunlara dayanarak yükselmektedir (...) Batı kahramanlığı ile bizim kahramanlığımızı ayıran işte budur.

Zaman ilerledikçe başka yollarda (...) bulmaktayız. Bu kahramanlıklar bireyden topluma geçerek hemen hemen zorunlu bir nitelik kazanmaktadır. Bunun sebebi birbiri ardınca gelen Haçlıların, Moğolların, Tatarların, üçyüz yıl boyunca arap dünyasına dehşetli saldırıdır. Selâhaddin'in, Al-Zahâr Baybars'ın ve yoldaşlarının kahramanlıkları, malını canını göz kırpmadan veren yığınların; göze çarpmayan, zorunlu çabalarından kuvvet alıyordu; çünkü bu insanlar islâm ümmetinin sonunun geldiğini görmekteydiler. Bu hareketler, bugünkü terminolojimize uygun olarak henüz «ulusal» olarak adlandırılmamakla birlikte eskiden hiç görül-müş değildi; artık Muhammed'in ümmetinden olmak ve onun emanetinin yüceliğine olan gönülden bağlılık söz konusuydu (...)

Bu gün, islâmlık öncesi edebiyatta rastla-

dığımız istekleri andıran yeni bir takım isteklerin ortaya çıktığını gösteren bazı olaylara tanık olmaktadır. Yalnız, yeni bir tipte olan bu ruhi ihtiyaç ve istekler, övünç sebeplerini yenden ele geçirmek ve bunları anma yolunda belirmektedir. Bu olayın en önemli niteliklerinden biri, bunun artık seçkinlerin ruhunda ve şiirlerinde belirmekle kalmayıp, halkın ağzında frensiz, coşkun bir hayal gücüne dayanan uzun halk yazılarında rastlamamızdır. Bu yazılarda, kahramanlık konusu aşırı bir iştihâ ve coşkun bir istekle işlenmekte, eşi görülmemiş bir lâf ebeliği içinde yaratma yerine yapmacığa sarak, gerçekte ülküyü biribirine karıştırarak, tarih sırasına ve tarih bakımından doğruluğu hiçe sayarak işlenmektedir.

Bunun sebebi halkın (bu tecrübenin) içinde, içgüdüsünden gelen bir sezgi ile yaşaması ve ezeli hakikatleri kendi anlayışına göre benimsemesidir; dalsız gövde ya da gövdesiz dal. Bu halk kahramanlık anlarını canlandırmaya su ve ekmek kadar ihtiyaç duymaktadır. Acaip bir rastlantı ile bu olayı, özellikle gerçek bir kahramanlığın belirmediği felâketli ulusal bozgun günlerinde, bütün halkların tarihinde görmekteyiz (...). Bununla birlikte bu, arap halk edebiyatında, daha parlak bir şekilde göze çarpmaktadır. Bunun nedeni de duyguların daha yapıcı, muhayyilenin daha coşkun olması ve bir sürü kahramanları ve atılgan kişileri olan, büyük destanların varlığıdır (...)

Yabancı egemenliği, her halkı, öteki halklardan bir duvarla ayırır. Ama yine de doğulu ve müslüman halk yığınlarının bağrından fış-

kıran güçlü akımlar, kurtarıcı kahramanlığa susamışlığın öteki faktörleri arasında, zorunlu bir faktör olarak hem manevi hem de siyasi bir rol oynar (...) Haçlı seferleriyle moğol ve tatar istilâlarının kahramanlığı değiştirdiğini, seçkinlerden alıp yığınlara götürdüğünü, bireysel bir anlayış olmaktan çıkarak, toplumsal bir nitelik kazandığını, olumlu, etken değerini artırdığını, kişisel bir ün ya da geçici bir şan ve şeref övüncü olmaktan çıkartarak, ulusal varlığın ortaklaşa fikir ve siyaset ihtiyaçlarının bir ürünü haline getirdiğini söylemiştik. Şartların ve bunlardaki evrimin kabul ettirdiği zorunluluğun baskısı altında olduğu kadar, halkların hayatını sarsan tehlikelerin de etkisiyle kahramanlık, itici gücü korunma içgüdüsü olan bir çaba, bir savaş ve bir zor halini almış bulunuyor. Bütün bunlar «direnme» kelimesinin anlamına yakın bir anlam taşımaktadır.

2. İSLÂMLİĞA DAYANAN POLİTİKA

FONDAMENTALİZMDEN ENTEGRİZME

MUHAMMED ABDUH
(1849 - 1905, Mısır)

Öğrenimini Al-Azhar'da (1866) yaptı; Cemaleddin Efgani ile tanışarak onun en yakın fikir arkadaşı ve öğrencisi oldu (1871); Dar al-Ulum hocalığına getirildi. 1882'deki Arâbi (1) hareketine dolaylı olarak katılması yüzünden bozgundan ve İngiliz işgalinden sonra Mısır'dan kaçmak zorunda kaldı. Lübnan'da hocalık etti, sonra Paris'e gitti; burada Cemallettin Efgani ile Al urva al vuska (Çözülmez bağ) (1894) dergisini yayınladı, bu dergi islâmlığa dayanan millileşme hareketinin potası oldu.

1) Mısır ordusu subaylarından Arâbi paşa, ingilizlerin Hidiv İsmail'i devirip yerine oğlu Tevfik'i geçirmek istemelerine karşı «ulema»nın desteği ile orduyu ayaklandırmıştı. (çev.)

1884 de Mısır'a dönen Abduh, çeşitli yüksek kadılık görevlerinde bulunduktan sonra 1899 da Mısır müftülüğüne atandı. Ulusal parti ile uzaktan bağ kurarak, Cromer'in (1) desteğinden de yararlanarak, islâm fondamantalizminin teorik temellerini geliştirme ve arap dünyasının manevi kalkınması konusu üzerinde çalıştı. Ona göre, dinin esaslarına dönerek, sağ duyu ile hareket etme sayesinde islâm dini ile çağdaş dünya bağdaştırılabilirdi. İleri sürdüğü ve üzerinde işlediği tezler, yakın-doğu ve kuzey Afrika'daki arap halklarının yenileşme hareketlerinde ilham kaynağı oldu.

Başlıca eserleri : Tanrının birliği üzerine inceleme (Rissâlat al Tavhid) (2), Bilim ve uygarlık karşısında islâmlık ve hristiyanlık (Al İslâm va'l-Nasraniye ma'a al'ilm va'l-madaniya); Anılar (Muzakkirât).

Abduh, peygamberce yazılmış denilebilecek bir metinde; çöküntü halindeki islâm toplumunun yeniden doğuşuna yardımda bulunmak üzere hazırladığı eylem programını açıklamıştı. Bu yazı, ulusal uyanış döneminde islâmlıkla demokrasinin, aynı evrim çizgisini işlemiş olmayan dış durumlara oranla değil, fakat islâmlığın kendine özgü şartları içinde anlaşılmasını sağlamaktadır.

1) Mısır'daki ingiliz genel valisi (çev.)

2) Fransızca çevirisi: Traité de l'unité divine, Paris, 1925, par B. Michel et M. Abd'al Aâzey.

ANCAK ADALETLİ BİR MÜSTEBİT, DOĞU'NUN UYANIŞINI SAĞLAR

Doğu'nun bir despota ihtiyacı var: öyleki herkesi karşılıklı olarak biribirinin değerini anlamak için kendini eleştirmeye, ana babaları şefkatli olmaya, komşuları biribirinin hakkını gözetmeğe, insanları kendi çıkarları için ileri sürdüğü fikirleri korku baskısıyla benimsemeğe zorlasın; meğer ki bunlar kendi mutlulukları için gönül hoşluğu ile çaba gösterirler. Bu öyle bir despot olsun ki, yönettiği halkı göz önünde tutmadan en küçük bir hareket yapmasın; öyle ki, bir tesadüfle her hangi bir mutluluğa ererse, kendisi için değil, halkı için yaşadığından buna önem vermesin.

Halkı, sonradan bir daha ayrılmayacağı bir duruma getirebilmek için onbeş yıl yeter: bu, yeni doğan bir çocuğun erginlik çağına erişmesi için gerekli zamandır; bundan başka yine bu yaşta insanın kafasında sağlıklı düşünceler doğar; hayır sahibi bir eğitimcinin koruyuculuğu altında kendisini dövmeğe kalkacak her hangi bir kimseyi yenecek kadar kuvvetlenir. Onbeş yıl içinde büyüklerin, kendi iyilikleri ve kendi soylarından gelenlerin iyilikleri için böbürlenmeleri kırılır, en etkili usullerle, yaradılışlarındaki kusurlar düzeltilir; bunun için gerekirse neşterle yarayıdeşmeğe ya da kızgın demirle dağlamaya bile baş vurur; küçüklerin ruhlarını kuvvetli bir irade sahibi yapmak üzere yükseltir; kültür yoluyla onları iyi amaçlara yöneltir, tıpkı bir bahçıvanın, büyü-

me halindeki fidanları dik tutmak için sırık kullanışı gibi, ruhlarını pekleştirir. Onbeş yıl içinde bu amaçla, reformdan yana olan çok büyük bir halk yığını harekete geçirilebilir. Bunların arasında böyle bir reformu bekleyen sözü geçerli kişilerle, gözlerini buna çevirmiş olan gençlerin yanı sıra, bu ülkü uğruna kendilerini harcamış olanlar ve bunun için de yolundan gidenler, ayrıca bunun erdemlerine katılmayı dileyerek bu yolu izliyenler de vardır.

Fikirler yöneltildikleri yolda ilerleyip geliştiği, kendileri için geliştirildikleri kimselerin zihinlerine yerleştiği, duyguların akıl süzgecinden geçirilerek doğru bir yön verildiği, ihtiraslar olumlu kılındığı zaman, insanların özgürlükten yararlanmalarına, gençlerin özümleyebildikleri, yaşlıların da hazmedebileceği ölçüde izin verilir. Bu da önce Belediye meclislerinin kurulmasıyla başlar; yıllarca sonra da bütün yönetim meclisleri kurulur. Bu iki çeşit kuruluş, istenildiği gibi işletilen makinalar olmayıp, görüş ve düşünce kaynaklarıdır. Bunların ardından da millet meclisleri kurulur. Şüphesiz aynı adam, bunların birinde başından sonuna kadar bulunmayabilir. Fakat ilk baştaki, kendinden sonrakilere yol gösterir: bu hareketi onbeş yıl uzatmak yeterlidir; bu da bir kölenin, öncelikle bir ulusun eğitilmesi için çok sayılmaz.

Doğu, kendi insanları arasından böyle bir başbuğ çıkaramaz mı? Öyle bir insan ki halkına karşı adaletli davransın ve onun aracılığıyla onbeş yüz yılda gerçekleşmeyen adalet, onbeş yılda gerçekleşsin?

ALİ ABD AL-RÂZİK
(1888 - 1966, Mısır)

Al-Azhar'ın büyük rektörü Mustafa Abd al-Râzık'ın kardeşi. Öğrenimini Al-Azhar'da, sonra da Oxford'da yaptı. 1919 Mısır ihtilâlinin hemen ardından halifelik perdesi arkasında Osmanlıların (1) ya da Haşimilerin Mısır'a egemen olmak istemesi karşısında harekete geçerek dinle politikanın hem tarih hem de prensip bakımından ayrılması konusunda bir kitap yayımladı. Al-Azhar tarafından suçlandığı için mevkii sarsıldı. Bundan sonra kendini Kahire'deki arap dili akademisine verdi.

Başlıca eserleri : İslâmlık ve hükümet ilkeleri (Al-İslâm va Usul al-hökm); İslâmlık yasasında görüş birliği (Al-İcma'fi'l-Şari'a al-İslâmiya.)

1919 - 1924 ihtilâlinin hemen ardından gelen demokrasi mücadelesinde —Tahtavi'den esinlenen aşağıdaki metin— ilk islâmlığın keyfi iktidara karşı doğrudan doğruya, keskin ve vurucu bir şekilde kullanılışıydı. Bununla birlikte, bu yazı halifeliğin siyaset sosyolojisi hriterlerine göre tahlili olduğu için yazarın sal-

1) Burada bir yanlışlık olsa gerek: 1919 da Birinci Dünya Savaşından yenik olarak çıkan Osmanlı devletinin halifelik yolundan Mısır'a egemen olmak değil, kendini kurtaracak hali yoktu. (çev.)

dırılara uğramasına yol açtı. Bir kuşak sonra, Halid Muhammed Halid, sosyalist düşüncenin etkisiyle, aynı çizgiyi izleyecekti.

SIYASAL BİR KURUM OLARAK HALİFELİK (1)

1. Ebu Bekir (Abu Bakr) için «Allahın peygamberlerinin halifesi» terimini kimin uydurduğunu kesin olarak bilmiyoruz, ama bunu gönül hoşluğuyla benimseyip ehliyetle kullandığını biliyoruz (...)

2. Peygamberlerin, yukarda açıkladığımız gibi, arapların yöneticisi ve birliklerinin koruyucusu olduğundan kimsenin en ufak şüphesi yoktur. Ebu Bekir, Peygamberden sonra, arapların hükümdarı olarak ortaya çıkıp, çağdaş politika alanında birliklerinin yapıcısı olduğuna göre bu anlamda, arap dilinde kendisine Allahın peygamberinin **halifesi** (2) denilebildiği gibi **halifelik** terimine verilen anlam göz önünde tutulursa mutlak olarak **halife** sayılabilir. Halifenin başka hiçbir anlamı olamayacağından Ebu Bekir de bu anlamda, Allahın peygamberinin **halifesi** idi.

3. Bu terimin bir üstünlüğü, çekici bir gücü vardı. Böyle olduğuna göre Al-Sıddık'ın

(1) Al-İslâm va usul al-hökm, 3. baskı 1925, s. 95-103.

(2) Halife arapçada, peygamberin baş yardımcısı, müslüman cemaatinin başı anlamına gelir. (Çev.)

(1), bunu benimsemiş olmasında şaşılacak bir şey yoktur. Çünkü Ebu Bekir, ayaklanınların, almış yürümüş olduğu ve biribiriyle çatışan hırslar ortasında, Cahiliye (2) döneminden henüz çıkmış, hâlâ bunun bağınazlığına saplanmış, kolay yola gelmez kaba saba bedeviler arasında dört başı mamur bir Devlet kurmak istemişti. Öte yandan bu insanlar, Peygamberi dahi yeni tanımış, ona kucak açmış ve tamamiyle buyruğuna uymuşlardı; bu ünvan, bunları denetim altında bulundurmakta ve istenilen yöne götürmekte kolaylık sağlıyordu. Gerçekten bunun böyle olması mümkündür.

Bu insanlardan bazıları, Ebu Bekir'in, Allahın Peygamberinin **halifeliğini** yaptığına bakarak kelimenin bütün anlamıyla bir **halife** olarak tanınmasının gerekli olduğuna inanmışlardı. Ebu Bekir Peygamberin halifesi, Peygamber de Allahın halifesi olduğundan, Ebu Bekir de Allahın halifesidir, diyorlardı. Eğer As-Sıddık'ın yerine getirdiği Peygamberin **halifeliği** bunların ve bugün de bir çoklarının verdiği anlamda anlaşılırsa, yanlış düşündükleri söylene-
mez. Fakat Ebu Bekir bu sana kızmış ve: «Ben Allahın halifesi değilim, Allahın Peygamberinin halifesiyim» demişti.

4. Bu san arapların ve müslümanların bir bölümünün, Ebu Bekir'in cemaat başkanlığına, tıpkı Allahın Peygamberine yaptıkları gibi, ilâhi hukuka dayanan bir hükümrancılık olarak biat etmiş ve onun hükümdarlığına, dinleriyle ilgili

(1) Ebu Bekir'e verilen san.

(2) Müslümanlıktan önceki puta tapma dönemi

olan her şeye gösterdikleri saygıyı göstermişlerdi. Böyle olunca Ebu Bekir'e karşı çıkmak, onların gözünde, İslâmlığa karşı çıkmak, onu inkâr etmek demek oluyordu. Bizce, Ebu Bekir'e biat etmeyenlere verilen mürted (1), Ebu Bekir'e karşı giriştikleri savaşırlara da, **hurub al-siddah**, irtidad (2) savaşırları demelerinin sebebi bu olmalıdır.

5. Oysa bütün bu baş kaldıranlar, Allaha ve Peygamberine inançlarını yitirmiş dönmeler (mürted) değildi. Bunlar arasında islâm imanından ayrılmamış olmakla beraber, her hangi bir sebeple Ebu Bekir'in yönetimindeki birliğe katılmak istemeyenler vardı; bunun için her hangi bir sıkıntıya uğramadıkları gibi, din konusunda bir güçlölkle de karşılaşmıyorlardı. Bu kişiler şüphesiz mürted değillerdi; bunlarla da din adına savaşırla girişilmiş değildi. Eğer böyle bir savaşırla girişmek gerekmişse bu siyasal nedenle, arap birliğini ve Devletini korumak amacıyla yapılmıştı. Önceleyn Ebu Bekir'i tanımamış olanlardan — Ali Ebu Tâlib ve Sa'd ibn İbadâ gibi — bazılarına mürted muamelesi yapılmamıştı.

6. Ebu Bekir'in kendisine haraç ödemedikleri için savaşırla açtıklarından bazıları, bu hareketleriyle hiç de dini inkâr etmek ya da din değıştirmek (İlhad) gibi bir niyetleri yoktu: müslümanlar arasında, başka büyüklere karşı da yapılmış olduğu gibi, sadece Ebu Bekir'in

(1) Dönme. (Çev.)

(2) Dönmelik (Çev.)

hükümetine boyun eğmek istemiyorlardı; bu hükümeti tanımadıkları ve onun iktidarına ve otoritesine tâbi olmadıkları için haraç ödememeleri de çok tabii bir şeydi.

Ebu Bekir'e karşı çıkanlarla ilgili olarak büyük bir titizlikle yaptığımız tarih araştırmalarında, mürtedler adı verilen ve kendileriyle savaşılan bu kimseler hakkında tarihin ya bu noktayı karanlık bıraktığını ya da haksızlık ettiğini gördük. Bununla birlikte karanlıklar arasında bir ışık belirmektedir; bilginler bir gün bu ışığa doğru yönelecekler; dileriz ki hakikat ateşine götüren yolu bulabilsinler (...).

7. Ebu Bekir'in halifeliği sırasında yapılan ve adına irtidad savaşları denilen sonuçlar din savaşları olmayıp, bunların tamamıyla siyasal savaşlar olduğunda bir an bile tereddüt etmiyoruz; böyle olmadığı halde bir çok kimseler bunlara din savaşları adını vermişlerdir. (...). Bize öyle geliyor ki Ebu Bekir'e karşı ayaklananların kabile bağları ve ilintileri, devlete egemen olanların ataları olan Kureys'le ilişkileri yakından incelenir, yeni devletlerle, devlet içindeki üstün dayanışma ile ilgili âyetler iyice anlaşılır ve arap töreleri iyice bilinirse, bu durumun temeldeki nedenleri anlaşılmış olur. (...).

8. Peygamberden sonra, dininden dönen bir grup müslüman bulunduğunu kabul ediyoruz. Bildiğimiz kadarıyla bu, tabiatın yasasına ve kuralına uygun bir şeydir. Hattâ, daha Muhammed'in sağlığında ve ölümünden hemen son-

ra bir takım yalancı peygamberlerin ortaya çıkıp, keramet tasladıkları düşünülebilir. Etrafımıza baktığımız zaman, bir göz boyacının peygamberlik taslamaya kalktığını, müritler ve dostlar kazanarak bir çok kişileri kendine bağladığını görebiliriz. Cahil halk arasında böyle bir adamın peygamberliğine inananlar az değildir; bu gibiler böyle insanları kolaylıkla kandırabilirler. Bunun için, Ebu Bekir'in yönetiminin ilk zamanında, bir grup insanın peygamberin ölümünden sonra müslümanlıkta dönmüş olduğu gibi, bazı kabilelerde de, peygamberliğini ileri sürenlerin türemiş olacağını kabul ediyoruz.

Ebu Bekir'in ilk işi, bu su katılmamış mürtedlere karşı, yeninceye ve sapıklıklarını yok edinceye kadar savaş açmak oldu.

Bizim işimiz burada, islâmlıktan ayrılanları yargılayacak din yeteneğine sahip olup olmadığını ya da Ebu Bekir'i bu savaşa sürükleyen nedenin din dışı kaynaklardan gelip gelmediğini araştırmak değildir. Yalnız şu var ki Ebu Bekir, yeni Devlet hayatına, mürtedlere karşı açtığı savaşla başlamıştı. İşte, tam anlamıyla dinden dönenleri anlatmak üzere, murtadin (dönmeler) terimi o zaman ortaya atıldı; daha sonraları bu terim, Ebu Bekir'in savaşta olduğu din düşmanı tam mürtedler için olduğu kadar, mürted olmayan siyasal düşmanları için de kullanıldı. Bunun için de Ebu Bekir'in giriştiği bütün savaşlar dinsel bir nitelik kazandı, din adına yapıldı; öyle ki Ebu Bekir'e katılmak, islâmlığın sancağı altına girmek, ondan ayrılmak ise dini inkâr ederek, hak yolundan sap-

ına anlamına geldi.

9. Belki de Ebu Bekir'in başbuğluğuna dinsel bir paye kazandıran, Ebu Bekir'le ilgili olan bazı yanlış anlamlar da vardı. Gerçekten de Resul-al Allah'ın yanında üstün ve başkalarının erişemediği bir yeri ve dini yayma tarihinde büyük adı vardı. Bundan başka, kamu işlerinde olduğu kadar, bütün varlığı ile de adım adım peygamberin izinden yürümüştü. Siyasetini vargücüyle din yolunda yürüttüğü gibi elinden geldiği kadar Allahın peygamberlerinin yolundan gitti. Böyle olunca, yeni devlette, ilk hükümdar olan Ebu Bekir'in, her bakımdan din kisvesi altında görünmesinde şaşılacak bir şey yoktur.

10. Şimdi şu Allahın peygamberinin hali-fesi ünvanının söylediğimiz ya da söylemediğimiz bütün saygı gösterilerine bürünmüş olarak, müslümanların büyük çoğunluğunun yanlışmasına sebep olduğu anlaşılmaktadır: bunlar hali-feliğin bir din görevi olduğunu tasarlarlar ve müslümanlar üzerinde nüfuza sahip olan kişinin de peygamberin yerini tuttuğuna inanırlar. (...)

11. Kendilerine karşı ayaklananlara dini, bir kalkan gibi kullanmak isteyen sultanların, halk arasında bu yanlışlığı yaygın hale getirmek işlerine geliyordu. Bugün de yaptıkları budur. Her araca baş vurarak imamlara (1) itaat etmenin, Allaha itaat etmek, onlara karşı

(1) Burada söz konusu olan imam, arap devletlerinin hükümdarlarına verilen addır. (Çev.)

gelmek de Allaha karşı gelmek olduğuna herkesi inandırmaya çalışmaktadırlar. Bundan başka **halifeler**, Ebu Bekir'in kendine verdiği paye ile de yetinmedikleri gibi, onun kabul etmediği şeyleri kabul etmemekle kalmadılar: hükümdarı, yeryüzünde Allahın halifesi (vekili) ve müminler üzerine yayılan gölgesi gibi göstermeğe kalktılar. (...).

Bundan başka ilâhiyat alanındaki biri sayılmak ve müslümanların gözünde «kadir-i mutlak» Allahın ya da mübarek peygamberinin niteliklerine bürünerek âdeta «Tanrıdan başka tapacak Tanrı yoktur, Muhammed Tanrının Peygamberidir» şeklindeki kelime-i şahadeti ezberler gibi bunu da ezberletmek istenmiştir.

İşte hükümdarlar bu cinayeti işleyerek, müslümanlar üzerindeki istibdatlarını bu yalana dayanarak sürdürmüşlerdir; onları doğru yoldan saptırmış, onlara hakikatı değiştirerek göstermiş, din adına aydınlık yolları sis perdesine bürümüş, yine de din adına halkı ezmiş, horlamış, siyaset bilimlerinin incelenmesini yasaklamışlardı. İnsanları aldatarak, düşünce özgürlüklerini yok etmiş ve böylece müslümanların hükümet ve siyaset işlerinde bile dinden başka bir yola başvurmalarına imkân vermişlerdir.

Sonra da, yine halka çok dar bir din anlayışı aşlamışlar, kasıtlı olarak dar bir çevre içinde tutarak **halifelik** konusunda araştırma yapacak bütün bilim dallarını yasaklamışlardır.

Bütün bunlar müslümanların araştırma yolunda ve fikir işlerindeki yeteneklerini kuru-

tarak siyaset felsefesi, **halife** ve **halifelik** konularında zihinlerini felce uğratmışlardır.

12. Aslında islâm dininin, **halifelik** kavramının böylesine çarpık yorumlanmasıyla, müslümanların bu kurumu böylesine hırslı, korkulan, göz kamaştırıcı ve üstün bir kuvvet olarak anlayışlarıyla hiç bir ilgisi yoktur. Halifeliğin, Tanrının buyruklarıyla olduğu kadar ne adaletle ne de öteki hükümet işleri ve devlet mevkileriyle ilgisi vardır. Burada özel siyasal tasarılar söz konusudur, dinin bunlarla bir ilgisi olmadığı gibi, bunları ne reddetmiş ne de yasaklamıştır; bunlar tamamıyla akla, ulusların tecrübelerine ve siyaset kurallarına bırakılmıştır.

Bunun gibi dinin, müslüman ordularının yönetimi, şehirlerin ve kıyıların belediye işleriyle, hükümet teşkilâtıyla hiç bir ilgisi yoktur. Bütün bunlar ya aklın ve tecrübenin ya strateji kurallarının ya mimarlığın ya da bu işlerden anlayanların görüşlerinin etki alanına girer.

Din, hiç bir şekilde müslümanların, öteki uluslarla toplum ve siyasal bilgiler alanında yarışmaya girmesini yasaklamamıştır. Hiç bir şey onları benimsedikleri ve kendilerini bu kadar aşağılatan bu köhne kuruluşu (1) al aşağı etmekten, devlet örgütlerini ve hükümet düzenlerini insan aklının en yeni buluşlarına, ulusların tecrübelerinin sağlamlığını ispat ettiği iyi yönetim ilkelerine göre kurmaktan alıkoyamaz. (...).

HASSAN AL - BANNÂ
(1906 - 1949, Mısır)

«Müslüman Kardeşler» in kurucusu ve önderi (1928), Dar'al Ulum'da edebiyat ve ilâhiyat öğrenimini tamamladıktan sonra Damanhur'da öğretmenlik yaptığı sırada, öncülük ettiği hareketi başlattı, sonradan merkezini Kahire'ye götürdü ve buradan bütün arap dünyasına yaydı.

Öğretisi ve siyasal eylemi Cemaleddin Efgani'nin gösterdiği mücadele çizgisine uygundu: islâmlığın kaynaklarına dönerek, yeniden üstünlüğünü kurmak, dışardan gelen akımlarla, özellikle marksizmle buna dayanarak savaşmak. «Müslüman Kardeşler» Birliği Demokratik ulusal cepheye karşı giriştiği mücadele döneminden (1945 - 1948) sonra Mısır'da bir tedhişçilik hareketine girişmişti; Hassan al - Bannâ, bu hareketin öncülüğünü hayatıyla ödedi.

Başlıca eserleri : Çağrımız (Da'vatuna); Aydınlığa doğru (Nahva al-nur); İncamız (Akidatunâ); Kur'anın sancağı altındaki müslüman kardeşler (Al-İhvan al Muslimûn tahta râyat-al Kur'an); İslâmlık ışığında sorunlarımız, (Muşkilâtuna fi dav al nizâm al-ı İslâm); Çağrı ve bu çağrıyı yapanla ilgili anılar, (Muzakkârat alda'va va'l dâ'i).

Aşağıdaki metin, islâm fondamantalizminin

en uç noktasını işaretlemektedir; buradaki fikirler en çetin sonuçlarına kadar ulaştırılmıştır. Buna göre hiç bir çağdaş arap ya da müslüman devleti, islâm dininin yasasının ve ilkelerinin dışında yaşayamaz. Bu fikirlerde, kalabalıkları sürükleyen bir inanç adamının askerce sadelikteki düşünce kuvvetini buluyoruz.

MÜSLÜMAN KARDEŞLERİN ŞİARI (1)

1. Her şeyin Tanrı'dan geldiğine, Tanrı'nın rahmetine eren Muhammed efendimizin, bütün insanlara gönderilen son peygamber, Kur'anın Allahın kitabı olduğuna, islâm dininin dünya ve ahretin genel düzeni olduğuna inanıyorum; Kur'an-ı kerimin bir bölümünü kendime uygulamaya, insanı kötülüklerden arındıran **sünnete** uymaya, peygamberin ve onun asil tilmizlerinin (Ashabı güzîn) hayatını incelemeye söz veriyorum.

2. Doğruluğun; erdemin ve bilginin temeli olduğuna inanıyorum; doğru bir insan olmaya, ibadetimi yerine getirmeye, iyi ahlâk edinip kötü huylardan uzaklaşmaya, bütün gücümle islâmlığın gereklerini yerine getirmeye, kavga ve dalaşmadan kaçıp sevgi ve şefkat yolunu seçmeye, ancak zor altında kaldığım zaman mahkemeye başvurmaya, islâm ibadet ve dualarından övünç duyarak bilimleri ve faydalı bilgileri islâm ümmetinin bütün sınıfları arasında yayacağıma söz veriyorum.

(1) Müzakkarat al-da'va va'l-dâ'i, Kahire, s. 180 -

3. Bir müslümanın çalışarak para kazanması gerektiğine inanıyorum. Bundan yoksun olan ve sahip olmak isteyen her kimsenin para kazanmaya hakkı olduğuna inanıyorum; hayatımı kazanmak ve geleceğimi güven altına almak için çalışmaya, zekât vermeğe, gelirimden bir kısmını hayır işlerine, yararlı ekonomik tasarıları desteklemeğe, memleketimin ve dindaşlarımın ürünlerini satın almaya, hangi işte olursa olsun faizcilikten kaçınmaya, gücümü aşan işlere kapılmaktan kendimi korumaya söz veriyorum.

4. Bir müslümanın, ailesinin sorumluluğunu taşıdığına, sağlığını, inançlarını ve ahlâkını korumanın kendisi için ödev olduğuna inanıyorum. Bu yolda elimden geleni yapacağıma, islâmîliğin ilkelerini ailemin ruhuna yerleştireceğime, oğullarımı müslüman iman ve ahlâkını öğretmeyen bir okula göndermiyeceğime, müslümanlığın öğretilerine aykırı olan bütün gazeteleri ve topluluk ve kulüpleri boykot edeceğime söz veriyorum.

5. İslâm halklarını kalkındırarak, islâm hukukunu yeniden kurarak, islâmîliğin şânını yüceltmenin bir müslüman için ödev olduğuna inanıyorum. İslâmın bayrağının, bütün insanlığın üstünde dalgalanması gerektiğine ve her müslümanın ödevinin dünyayı islâm dininin kurallarına göre eğitmek olduğuna inanıyorum; ömrüm boyunca bu dâva yolunda çalışacağıma ve bu uğurda varımı yoğunluğumu feda edeceğime söz veriyorum.

6. Bütün müslümanların iman birliği ile tek bir ulus meydana getirdiklerine ve islâm di-

ninin, evlâtlarına herkese iyilik etmeği buyurduğuna inanıyorum, bütün müslümanlar arasındaki kardeşlik bağını sıkıştırma ve islâm cemaat ve tarikatlar arasındaki ilgisizlik ve ayrışıklıkları kaldırma yolunda çaba harcayacağıma söz veriyorum.

7. Müslümanların geri kalışının sırrının din yolundan uzaklaşmalarında olduğuna, yapılacak dönüşümlerin, islâmlığın öğretilerine ve buyruklarına dönüşte olduğuna ve eğer müslümanlar bu yolda emek harcarlarsa bunun mümkün olacağına ve müslüman kardeşler akidesinin bu amacı gerçekleştirebileceğine inanıyorum. Bu ilkelere sıkı sıkı bağlı kalacağıma, bu uğurda çalışanlara sadık kalacağıma ve onların emrinde bir asker gibi hizmet edeceğime ve gerekirse ölümü göze alacağıma söz veriyorum. (...).

A. Müslüman kardeşlerin yasası doğrudan doğruya Muhammed'in koyduğu kuraldan esinlenir. (...) Müslüman kardeşlerin inancında tek bir kelime yoktur ki Allahın kitabından, Peygamberinin sünnetinden ve gerçek islâmlık ruhundan gelmemiş olsun. Bütün sözlerini istediğiniz kadar inceleyin, onda islâmlığın emrettiği, dinin istediği, Kur'an-ı kerimin öngördüğü ve Peygamberin bizi çağırdığı hakikatten başka bir şey bulamazsınız. (...) Ey, ümmetimizin aziz ve sevgili evlâtları, müslüman olmamız bize yeter; imanımız Allahın kitabından, Peygamberin sünnetinden geliyor, bu bize yeter. Eğer bu söylediklerimiz hoşunuza gitmiyorsa, bizimle hiç bir bağıntısı olmayan yabancılardan doktrinlerini benimseyin.

Durumları bu kadar aydınlandıktan sonra ve inançlarının saflığına rağmen, müslüman kardeşlere inanmayanlar ve niyetlerine nüfuz edecek kadar iyi incelmemiş olanlar (...) ya da kalbi bozuk ve kötü inançlı kimselerdir (...).

B. (...) İnsanlığın mânevi ihtiyacını karşılayan, vicdan huzuru ve mutluluk sağlayan din, müslümanlıktır. İslâm dini, ulusun fertleri arasında sevgi bağları kurar, halklar arasında uzlaşma meydana getirir, dünyayı bütün ıslahatçıların ve bilgelirin en büyük emeli olan genel birliğe doğru sağlam bir yolda ulaştırır.

Devleti, âdalet prensipleri üzerine kuran, hükûmeti, çok iyi belirlenmiş hukuk esaslarına göre meydana getiren, ulusun her sınıftan insanlarına eksiksiz, adaletsizliğe sapmadan ve gözeterek hakkını veren yalnız müslümanlıktır (...).

Halklarının kalkınması için dinlerini, ümmetlerini ve Devletlerini kurmak için islâmlıktan başka bir yol aramak isteyen ya da isteyecek olan doğru memleketlerindeki yöneticiler, bu düşüncelerden ders almalıdır.

C. Müslümanlar bugün de Muhammed efendimizin yolundan giderek başarıya ulaşabilirler (...). Gerçekten de, doğru ülkelerinin, islâm dininin öğretilerine sırt çevirip, bunun yerine işlerini düzene sokacağını umdukları başka usullere baş vurduklarından beri kararsızlık içinde çırpındıkları, acı başarısızlıklara uğradıkları onurlarından, ahlâklarından, gurur ve yönetimlerinden sapmanın bedelini çok pahalı ödedikleri görülmektedir (...).

Doğunun güç kaynağı, ahlâkı ve imanındır.

Bunları kaybedince, her şeyi kaybetmiş olur. Bunlara dönünce yeniden herşeyi elde eder. Haksızlığın gücü, ahlâk sağlamlığı ve iman karşısında çöker. Doğunun yöneticileri artık onun ruhunu kuvvetlendirsin, kaybolan ahlâkını yeniden kazandırsın; çünkü gerçek uyanışı hazırlamak için bundan başka yol yoktur; onlar bu işte ancak islâmlığa dönmek ve öğretilerine bağlanmakla başarı kazanabilirler.

D. Bu metodun, müslümanların bugünkü durumuna uygulanmasına gelince, bu ayrı bir iştir (...). Çünkü, siyasal ve sosyal olaylar müslümanların inançları arasında derin bir çukur açmış, islâmlığın düşmanlarını, modern çağda müslümanları dinlerinden uzaklaştırmak için etkili ve onları içlerinden yıkan çarelere başvurmuşlardır. Müslümanların kendileri de dinlerine karşı savaş açarak, kılıçlarını kendi elleriyle kırdılar; kendilerini vuracak olanın eline hançeri teslim ettiler; rejimlerinin temeli, güçlerinin kaynağı olan dinlerini yıkmaya çalışınla işbirliği yaptılar.

Müslüman kardeşler bütün bunları biliyorlar (...) Harekete geçtikleri zaman gidecekleri yolun hiç de rahat ve dümdüz olmadığını biliyor, karşılaşacakları engelleri seziyor ve kendilerini bütün varlıkları ve inançları ve imanlarıyla buna hazırlıyorlardı (...).

E. Bütün bu söylenenlerden, eyleme sırt çevrileceği anlamı çıkârılamaz. Aksine ulu Tanrının dediği gibi, engeller gücümüzü daha çok arttırır, güçlükler de savaş yolunda daha hızla ilerlememizi sağlar.

Ey, müslüman kardeşler, sabırla zafere, metanetle selâmete erişilir; ve dindarlar bekledikleri mükâfata nail olurlar!

ABD'AL - KADİR ODAH (?-1954, Mısır)

Hukukçu, politika nazariyecisi. Kahire İstinaf mahkemesinde üye idi; İkinci Dünya Savaşı ertesinde, Müslüman Kardeşler örgütünün yönetim kuruluna üye oldu. Kısa bir sürede bir politkacı olarak kanunî örgütle gizli propaganda örgütü arasındaki bağıntıyı sağladı.

23 temmuz 1952 askeri hükümet darbesi Müslüman kardeşlere iktidarı ele geçirecekleri ümidini vermişti; bu sırada albay Abd al-Mün'im Abd al - Rauf, hükümette bunları temsil ediyordu. Dağıtılan siyasî partilerin işbirliği yapması ve kamuoyunun 1954 ilkbaharında Cemal Abd el - Nasır'ın siyasi tekeline karşı dönmesi, Abd al-Kadir Odah'ı general Necib'in yanında birinci plâna çıkardı. 26 ekim 1954 de, İngiliz birliklerinin Mısır'dan ayrılmalarıyla ilgili anlaşmanın imzasından bir hafta sonra, Müslüman Kardeşler örgütünün bir üyesi Abd al-Nasır'ı İskenderiye de öldürmeğe kalktı. Bu, müslüman kardeşler hareketine karşı girişilen baskı hareketinin başlangıcı oldu. 7 aralıkta, aralarında Abd al-Kadir Odah'ın da bulunduğu altı yönetici, Kahire'de idam edildi.

Aynı değerde olmamakla beraber yazdığı bir çok eserler Odah'ın islâmlığa dayanan politika hareketinde ulusal siyaset yönünden iyi

nitelikte bir düşünür ve yönetici olduğunu göstermektedir.

Başlıca eserleri: İslâm ve siyasi şartlarımız (Al-İslâm va avdâ'una al-siyasiya); İslâm-da ceza hukuku (Al Taşrial - cinai fi'l İslâm); İslâmda para ve hükümet (Al-mâl va hökm fi'l İslâm;) İslâm ve mali şartlarımız; (Al-İslâm va avdâ'unâ al-mâliyya).

Buradaki tezlerde askeri rejimden doğan siyasi devlet felsefesi ile, islâm fondamantalizminin entegrist şekli arasında büyük bir bağın-tı görülecektir.

ÇAĞDAŞ İSLÂM DEVLETİNDE KUVVETLER (1)

Bu kuvvet yalnız imam olan devlet başkanının yetkisi içindedir. Elindeki bütün yürütme tedbirlerini kullanarak islâmlığı yüceltmek ve devlet işlerini sınırları içinde yürütmek, devlet başkanının ödevidir. Bu genel tanımlama bir çok yetkileri gerektirir: memurların atanması, görevden uzaklaştırılması, yöneltilmeleri, işlerinin denetimi, ordu komutanlığı, savaş ilânı, barışa ya da mütarekeye karar vermesi, antlaşmalar imzalaması, sınırların belirlenmesi, mahkeme kararlarının yürürlüğe konulması, ibadet, hac işlerinin sorumluluğu, müslümanların işlerini düzene sokacak savaşlara girişmek, ka-

(1) Al-İslâm va avda'una al-siyasiya, Kahire, 1951, s. 170 - 180

rarname ve nizamnamelerle devlet işlerini insanlığın emrettiği yolda yöneltmek, hakedildiği takdirde suçlar ve cezalar hakkında af ilân etmek.

İslâmlığın ilkesine göre imam devlet başkanıdır; işleri yürütür, fiillerinden birinci derecede sorumludur. İmamın sorumluluğu sınırsızdır; topyekûn bir sorumluluktur. Devletin politikasını o çizer, yürütülmesini gözetir, devletin bütün işlerinden ve bunların iyi yürütülmesinde en büyük yetki sahibi olan odur.

Devletin işlerini görme ve yön vermede İmam, bakanlarına dayanır; fakat bakanlar da işlerinden dolayı ona karşı sorumludurlar; görevleri sadece onun siyasetini izlemek ve buyruklarını yerine getirmektir. Ona oranla görevleri, atadığı ya da azlettiği bir vekilin görevi olup gerek tek tek gerek toplu halde güçlerini ondan alırlar ve onun adına iş görürler. Bunlardan herbiri, denetimleri altında bulunan bakanlığın baş yöneticisidir; kesin olarak belirtmediği zaman, bunların siyaseti ve görüşleri devlet başkanını bağlamaz. Ancak bu, yürürlüğe konulduktan sonra gerçekleşirse, bununla bağlı olur.

İmam ile bakanların iktidarının kaynağı böyle olmakla beraber tarihsel gelişme bakanlar arasında ayrı iki tip meydana getirir: temsil yetkisi olan bakan ve yürütme yetkisi olan bakan.

Temsil yetkisi olan bakana imam, işlerini, kendi görüşüne göre yönetmek üzere devreder, kararları da kendi yorumuna göre imzalar. Temsil yetkisi olan bakanın geniş bir yetkisi olmakla beraber verdiği kararlar ve giriştiği uygulamalar hakkında imama bilgi verir, çünkü

imama kabul ettirmediği bütün kararlarından sorumludur. Buna karşılık imam, bakanın işlerini ve bu işleri uygulayışını gözden geçirmelidir, böylece hukuka uygun olanı onaylar, olmayanları geri çevirir (...)

Uygulayıcı bakana gelince, bu, kararlarını imamın görüşüne göre ve onunla danıştıktan sonra verir. Bu bakan o **imam** ile uyruklar ve imama bağlı olanlar arasında bir aracından başka bir şey değildir; emirlerini ve kararlarını imzalar, uyruklardan gelen bütün dilekleri **imama** sunar, bunlar hakkında imamın vereceği emirleri uygular; çünkü sadece işlerin yürütülmesi için görevlendirilmiştir; bu işler hakkında kendiliğinden yetkisi olmadığı gibi vekili de yoktur.

(...) İster temsille yetkili, ister yürütücü olsun bütün bakanlar Devlet başkanına karşı sorumludur. Başkan, buyruklarına uymazlar ya da onun devlet işlerinin yönetimi konusundaki politikasından ayrılırlarsa, bunları görevlerinden uzaklaştırmak hakkına sahiptir.

Buna karşılık, devlet başkanı da genel olarak **ümmetin** üyelerine, özel olarak da danışma kuruluna karşı sorumludur.

Yasama kuvveti

İslâm şeriatının temel ilkesi insanlara rehber olmak, dünya ve ahrete ilişkin bütün işlerinde hakemlik etmektir (...) Şeriatın genel hükümleri ve genel prensipleri islâm hukukunun denetim esaslarını teşkil eden çatısını meydana getirir.

Şeriat, bu kurallardan hareket ederek yasama organını kurmayı ve bütün ayrıntılarını ve

çarklarını yine şeriat tarafından konulmuş denetim görevlerine göre ve ilkelerin çerçevesi içinde tamamlamayı fıkıhçılara ve tefsircilere (yorumcular) bırakmıştır.

Fıkıhçıların, tedvin ettikleri hukukun sınırlandırılması, bu çeşit kanunların iki grupta toplanmasına yol açar:

a. Yürütme ile ilgili yasalar; burada söz konusu olan, islâm şeriatındaki metinlerin yürürlüğe konmasının sağlanmasıdır. Bu durumdaki yasalar, bugünkü bakanlıkların kararname ve nizamnamelerine benzetilebilir; bunlardan her biri, yetkilerinin sınırları içinde pozitif yasaların yürürlüğe konulmasını sağlamak üzere bunlara başvururlar.

b. Teşkilât yasaları: burada toplumun teşkilâtlanması, genel şeriat ilkelerine göre ihtiyaçlarının sağlanıp korunması söz konusudur. Bu yasalar ancak şeriatın, bu konuda hiç bir söz söylediği ve özel metinler vermediği hallerde çıkartılır. (...)

Yargı kuvveti

(...) Ümmetin temsilcisi olarak kadıları imam tayin eder, denetler ve görevlerinden uzaklaştırır. Kadılar, atanır atanmaz imamın değil, ümmetin vekilleri sayılırlar. Bunun için imam öldüğü zaman görevlerinden ayrılmazlar; bundan başka onlara sorumluluk yüklerken, bu hareketini haklı göstermek için geçerli bir sebep olmaksızın görevlerine son veremez. (...)

Mali kuvvet

İslâmlık, müslüman devletin kuruluşu sıra-

sında ayrı, özerk bir kuvvet daha meydana getirdi ki bütün dünya bunu, bu yüzyıl içinde öğrendi; bu da maliyedir. (...)

İmam, bütün ümmetin vekili sıfatıyla, malî gücü elinde tutanları denetler (...) yalnız bunlar atandıkları anda, artık imam değil, tıpkı kâdılar gibi, **ümmetin** vekilleri sayılırlar.

Denetim ve düzeltme kuvveti

Burada bütün ümmet adına denetim ve düzeltme işleri söz konusudur.

Bu konuda ümmet adına fıkıhçılar, ulema ve bilginler hareket eder.

Ümmet bu kuvveti iki şekilde kullanır:

1. **Ümmet hükümetleri denetler**, hükümeti, Tanrı'nın iyilik yapma ve kötülükten kaçma yolundaki buyruklarına göre doğru yola yöneltir. (...).

2. **Ümmet**, kendi vekilleri olan yöneticilerin iktidarlarının kaynağıdır. (...)

3. ULUSAL KURTULUŞ SAVAŞI

MUHAMMED TAL'AT HARB

(1867 - 1941, Mısır)

İslâm bilimleri öğrenimi yaptıktan sonra Yönetim ve Dil okulundan mezun oldu; ulusal parti başkanı Muhammed Farid ile bağıntı kurdu, onun aracılığıyla «Daira Saniya (Kral ailesinin çiftliği) ne girdi; bu büyük işletmenin hukuk işleri müdürlüğünü yaptı; sonra da Vadi Kom-Ombo şirketinin müdürü oldu; kendisine bir çok büyük çiftliklerin yönetimi işi verildi.

Daha 1908 de bir Mısır bankası kurulmasını tasarlamıştı, 1914 - 1918 savaşı sırasında da bunu gerçekleştirmek için mücadele etti. 1919 ihtilâli bu tasarımı benimsedi. 7 mayıs 1920 de Mısır bankası kuruldu. Bu banka çalışmalarını genişleterek, arap dünyasının ve Afrika'nın en büyük holâingi olan 29 ticaret ve sanayi şirketini paraca destekledi.

İslâmlığa derinden bağlı olan Muhammed Tal'at Harb, Mısır'daki araplık fikrinin başlıca havarilerinden ve Mısır ulusal kapitalizminin başlıca öncülerindendir.

Başlıca eserleri : İslâm devletleri tarihi (Tarih duval al-İslâm) ; Mısır'ın iktisadi bakımından tedavisi ve Mısırlılar bankası ya da Ulusal bankanın kurulması (İlâğ Mısır al-iktisadi ve maşru bank-al-Misriyyin ari bank umma) ; M.T.H. in bazı nutukları, makaleleri ve konferansları, hayatı ve çalışmaları ile ilgili bir tarihçe (Muhammed Tal'at Harb fi ba'd hourabihi va makalatihi va muhadaratihi ma'a lamhah min târik hayatihi va a'mâlihi).

7 Mayıs 1920 de, Mısır bankasının açılışında söylediği nutukta yerli «millî» burjuvazinin, 1919 - 1924 ihtilâli döneminde ekonomik bağımsızlık yolundaki iradesini en güzel şekilde dile getirmiştir.

YALNIZ MISIRLILAR İÇİN BİR MISIR BANKASI (1)

Eğer bir banka kurmak için gerekli parayı bir araya getirirken öteki bankalar gibi, yabancı bir bankaya dönüşmesini önleyici tedbirler almasaydık, kuruculardan bir tekini bile bu işe razı edemezdik: bunlardan hiç biri, bunca yabancı banka varken yeniden bu tip bir bankanın

(1) Muhammed Tal'at Harb fi ba'd hutabihl...,
Kahire, 1957, s. 17 - 21.

kurulmasını gerekli bulmayacaktı.

Doğrusu Mısır'da yerli sermaye ile kurulmuş, Mısır için ve Mısır'ın çıkarına hizmet ederek çalışan bir banka yoktu. Bunu sağlamak üzere kurucular şu çareyi bulabildiler: ada yazılı hisse senetleri çıkartmak ve bunların Mısırlıların ellerinde kalmasını zorunlu kılmak. Burada, başka memleketlerin, kendi hayat alanlarına yabancıların egemen olmasını önlemek istedikleri zaman yaptıklarından esinledik. (...)

Bizim bilgisiz, bir banka yönetme yeteneğinden yoksun olduğumuzu söylüyorlar. Bu işe başlarken, bilgisizliğimizin sonuçlarını kimseye yüklemeyerek, yalnız kendimiz katlandığımız için teşekkür etsinler bize. Peki öyleyse bize çatanlar ne diye karşımıza çıkıyorlar?

Hayır. Her devlet kendi malî politika yolunu izlemelidir; bundan başka ekonomik bağımsızlığını elde edip bunu korumalıdır. Bütün dünya memleketlerinde bu politikayı yöneten ve koruyan ulusal bankadır; yani banknot çıkarmak imtiyazını elde eden, bütün öteki bankalardan üstün olan, işlerinde kendileriyle rekabet etmemekle beraber onları denetleyen, senetlerini iskonto eden ve ihtiyaç duydukları zaman hisse senetleri üzerinden kredi açan, imkân nisbetinde krizleri çözümleyip önleyen bankadır. Bu banka ticaret hareketlerinin para piyasasının kriteridir; iş hayatı için gerekli hazır paranın ya da bunun eksikliğinin barometresidir. Bu belirtilere bakarak memlekette faiz haddini tesbit eder, altın külçelerini ihtiyaç duyulacağı zamana kadar stok eder, mümkün olduğu kadar memleketten az çıkmasını gözetir, bunu yapar-

ken de kambiyo haddini iyileştirmeyi ya da memleketin çıkarı için son derecede önemli bir durumu karşılamak üzere gerekli tedbirleri alır.

Bu banka güvenin ve malî kredilerin en yüksek hakemidir; bir kelime ile bankaların bankasıdır. Onun kendine özgü bir iş alanı, ve bankalarla rekabet etmekten daha başka bir fonksiyonu vardır. Memleketteki bütün malî işlemler ondan geçer. Her hükümet, her memleketin maliye politikasını belirleyen bu bankanın işlerine yabancıların her hangi bir şekilde burunlarını sokmasını önler. İşte «National Bank of Egypt»in görevi budur: bu banka, kelimenin tam anlamıyla ulusal, sermayesi bakımından ulusal, yönetimi de, ekonomik bağımsızlığının üstüne titreyen bütün memleketlerde olduğu gibi ulusal olmalıydı. Bununla birlikte, Mısır'da, bu bankanın hisse senetleri, hamiline çıkarıldı, bu yüzden ne biz ne de bankanın kendisi şu anda bu hisse senetlerinin kimin elinde bulunduğunu, bir saat sonra da kimin elinde bulunacağını bilmiyoruz. Oysa, hisse senetleri sahibi, şirketlerinin işlerinin yürümesinde, son söz ve karar sahibidirler. Bugün bu banka, Mısır'da iş gören öteki bankalarla rekabet halinde bulunuyor. Programının değişik olmasını haklı göstermek üzere, memlekette ulusal bankanın, kendisine dayanak olacağı yerli banka olmadığını, ve bu rolü yabancı bankalara karşı oynayamayacağını, çünkü bunların çıkarlarının çok kere kendisinininkinden ayrı olduğunu kanıt olarak ileri süreceklerdir. Bu şartlar altında ulusal banka, geleneksel işlemlerine son

vermeğe kalksa, bundan hiç bir kazanç elde edemeyeceği gibi memleketin de yararı olmayacaktır; aksine rakip yabancı bankaların işine yarayacaktır. Bundan başka ulusal banka, 1914 den önce tedavülde bulunan banknotlar faslından pek az bir kâr sağlayabilir, çünkü halk buna alışık değildir. Bu bankadan, bu işlemlerden vazgeçmesini isteyebilmek için, böyle olduğu takdirde, kaybedeceği kazancı elde edebileceği başka faaliyet alanları göstermek gereklidir.

Bu kâr ancak, ulusal sermaye ile kurulmuş yerli bankaların varlığıyla mümkün olabilirdi; işte ancak bu bankalar ulusal bankadan ana banka olarak yararlanabileceklerdir. (...).

İşte bu nedenle «National Bank of Egypt» in yanı sıra «Mısır bankası» nı kurmuş bulunuyoruz; böylece «National Bank of Egypt» in kuruluşu sırasındaki kaybımızı telâfi etmiş olacağız. (...).

HALİD BEKTAŞ (1912, Suriye)

Suriye Komünist partisi genel sekreteri; 1930 dan beri yakın - Doğu arap Komünistlerinin en belirgin kişisi. Avukat, yazar, iyi bir taktikçi, kuvvetli bir hatip olan Halid Bektaş, Şam'da milletvekili idi. Arap Birliği ve demokratik gelişmede arap marksist solunun tutumunun ne olacağını belirledi; Cemal Abd'el Nasır'la bu konuda giriştiği (1958 - 60) polemik, Yakın -

Doğuda anti-komünist saldırıya başlangıç oldu. Bu saldırı Mısır'da 1964 mayısından beri duraklamış gibi görünüyor. O zamandan sonra, Halid Bektaş S.S.C.B. ini tutarak, Çin'deki kültür devrimine şiddetle karşı çıktı.

Başlıca eserleri : Komünizm ve yurtseverlik (Al-şuyuiyya va'l-vataniya); İslâm ve ulusal sorun (Al-İslâm va'l vataniya;) Arap halklarının ulusal kurtuluş hareketi ve millî burjuvazinin rolü (Harakât-al-taharror al-vatanî li-Şu'ub al-Arabiya va davr al-burjuvaziya al-vataniya); Bağımsızlık, demokrasi ve birlik yolu (Tarik al-istiklâl va'l-dimokrasiya va'l-vihdah).

Okuyacağınız parçalarda yazarın ulusal kurtuluşla komünizmin özdeşliği üzerinde durduğu görülecektir.

ARAP KOMÜNİSTLERİ VE ULUSAL SORUN (1)

Çok tabiî olarak, bölgesel, ekonomik, kültürel ve tarihsel hayat şartlarının bir toplumda (ya da bir ulusta), zamanla fertler arasında «ulusal duygu» dediğimiz bir duygu yarattığını biliyoruz. Fakat bu ulusal duygu, içinde doğduğu maddi şartlara bağlı kalmadığı gibi, bunların basit bir yansıması da değildi; bu duy-

(1) Al-hizb-al-şuyu'i fi'l-nidâl li aj al-istiklâl va'l-siyadah al vataniya (Bağımsızlık ve ulusal egemenlik karşısında komünist partisi)

gu zamanla özerk bir «varlık» ya da «salt» bir varlık kazanır, öyle ki daha sonra ulusal duygu ile bunun içinde olduğu şartlar arasında herhangi bir bağ görülemez olur. İşte bu ulusal duygu gelişince, harekete geçiren etken bir kuvvet haline gelerek, en tehlikeli maddi kuvvetleri yener.

Artık bu dinamik kuvvet insanın oturduğu evine, toprağına ve kendinden olan insanlara doğrudan doğruya duyulan bir bağlılık olmaktan çıkar. Ulusal duygu bir övünç, bir üstünlük ve onur duygusuna dönüşür (...). Böyle olunca nasıl olur da ulusal duyguyu inkâr edebilir ya da bunu bilmezlikten gelebiliriz? Dahası var: bir insan, ulusal duygunun önemini, bunun yığınların eylemleri ile uluslararası durum ve uluslararası ilişkiler üzerindeki gelişmeyi ve memleketinin iç durumunu anlayabilir?

Bize gelince, bu ulusal duyguyu sadece duygusal tarzda değil, fakat aynı zamanda bilimsel tarzda, aklımızla anlıyoruz; bu da duyguya daha derin, daha tam ve mükemmel bir nitelik kazandırıyor. Bütün üzerinde durduğumuz şey, memleketimizde bu ulusal duyguyu geliştirmek, böylece onu önemli ve yenilmez hale getirmek, saflığın, derinliğin, bir insan duygusunun ulaşabileceği en üstün seviyeye ulaşmasını sağlamaktır.

Kongremiz bir ulusal antlaşma onaylamak üzere toplantıya çağırıldı; daha sonra, halka sunulacak olan bu antlaşma için mücadele edeceğiz. Bilimsel bir açıklama olan bu antlaşmada, kısa ve özlü bir şekilde ulusal hareketin Suriye ve Lübnan'da, üstüne aldığı ödevler ve be-

nimsediği hedefler belirlenmiştir; başka bir deyimle, partimizin büyük idealine doğru ilerlerken yerine getirilmesi için döğüştüğü isteklerin tanımı yapılacaktır.

Bu antlaşma halkımızın ulusal dileklerini kucaklamakta ve memleketin kurtuluş ve özerklik, gelişme, ekonomik alanda güçlenme, kültür alanında ilerleme ve sosyal kalkınma iradesini yansıtmaktadır.

Bu antlaşma dört görüşe dayanmaktadır:

1. Memleketimizin yüz yüze olduğu en önemli problem tam bağımsızlığı ve ulusal kurtuluşudur.

2. Memleketimiz olan Suriye - Lübnan, arap doğusunun bir bölümünü meydana getirmektedir.

3. Halkımızın, kültür alanında ulusal oluşumunu tamamlamak için siyasî özgürlüklerde ve demokratik anayasa haklarından yararlanmaya, önüne geçilmez bir ihtiyacı vardır.

4. Memleketimiz ulaştığı gelişme derecesine uygun ulusal ekonomik ve sosyal dönüşümlere şiddetle ihtiyacı vardır.

Bu temel üzerinde antlaşmanın maddelerini dört bölümde toplamak mümkün olacaktır:

Birinci bölümde en önemli problem olan tam bağımsızlık ve ulusal kurtuluş problemi yer alacak. Şüphesiz bu, geçmişte, yabancının bizim adımıza yararlandığı hakların yürürlüğe girmesiyle sınırlandırılmaz. Şüphesiz, bu hakların koparılıp alınması, ulusal egemenlik yolunda büyük bir adım teşkil eder; fakat tam ulusal kurtuluşun, bundan da fazla olarak şöyle bir anlamı vardır:

a. Başka bir devletin, işlerimize karışmak ve kendi iradesini kuvvete ve zora başvurarak kabul ettirmek istiyecek olan uluslararası nite-likte her türlü düşünce ve yabancı emperyalizmin nüfuzundan kurtuluş;

b. Kaderimizi, iktisadî ve siyasî ilişkilerimizi halklar arasındaki barış, eşitlik, kardeşlik prensiplerine, yani yarınki dünyanın kuruluşunda temel olacak prensiplere uygun olarak yöneltmekte tam bir özgürlük;

c. Ulusal hükümranlığımızı, memleketimizin bütün hayat alanlarında kurmak. (...).

Andlaşmanın ikinci bölümü, arap birliği problemi adı verilmesi uygun görülmüş olan, arap işbirliği problemini ele alır. Hiç şüphe yoktur ki bütün arap halkları coğrafya bakımından olduğu kadar dil, ekonomi ve tarih bakımından da birbirine yakındır; bunların işbirliği, bu bölgelerin her birini ilgilendiren bir çok meselelerde bağlayıcı, hayati ve pratik bir problem olmaktadır.

Kanımızca, araplararası işbirliği konusunda en önemli mesele, arap haklarının bağımsızlık ve ulusal kurtuluş dayanışması meselesidir. Arap memleketlerinin bu alanda farklı aşamalarda bulunduğu biliniyor: öyle memleketler var ki, manda altında bulunan, başı sürekli olarak siyonist saldırısı ile dertte olan Filistin gibi bağımsızlığın en ilkel haklarını elde etmeğe çalışıyor; öyleleri de var ki, bazı haklarını elde ederek, ulusal egemenlik yolunda önemli adımlar atmışlardır: Suriye ve Lübnan gibi; nihayet bazıları da tam bağımsızlıklarını tamamlama yolunda çalışmaktadırlar: Irak, Mı-

sır ve öteki memleketler gibi.

Böyle bir durumda arap meselesinin esas ve arap işbirliği ruhunun başlıca meselesi —herşeyden önce— her memleketin bağımsızlığını ve ulusal kurtuluşunu gerçekleştirmek üzere araplar arasında dayanışma değil de nedir?

Bu dayanışmanın hükümetler arasında resmi bir tarzda oluşu yeterli değildir; ayrıca bunun halklar arasında da olması gerekir.

Belirli bir ölçüde iktisat, ticaret ve kültür alanlarında iş birliği sağlanabilir. Fakat bundan beklenen meyva — arapların büyük hedefi olan, her arap memleketinin bağımsızlığı ve tam kurtuluş sınırları içinde gerçekleşmedikçe — elde edilemez.

Antlaşmanın üçüncü bölümü siyaset özgürlükler ve demokratik haklarla ilgilidir: Suriye ve Lübnan'da hükümet rejiminin, bütün yurttaşlara söz özgürlüğü, basın, toplantı, dernek kurma ve sendika özgürlüğü gibi kamusal özgürlükleri sağlayan, vicdan özgürlüğüne, kişilerin din inançlarına saygılı ve bu inançları her türlü saldırıya karşı koruyan hakiki demokratik hükümetlerin kurulması gerekir.

Bu bölümde, aynı zamanda çok önemli bir mesele olan dinleri ve ırkları ne olursa olsun bütün yurttaşlar arasında hak ve ödev eşitliğini sağlayan gerekli garantiler ele alınmıştır. Irk ve cemaat azınlıkları, üzerimizde egemenlik kurmak için, yabancı emperyalizm için daima bir bahane olmuştur. (...)

Dördüncü bölüm ise, memleketimizin bugünkü gelişme aşamasına uygun düşen ulusal,

ekonomik reformlarla ilgilidir.

Antlaşmamızı okuyan herhangi bir kimse, sosyalizmden söz edilmediğini görür. Sosyalizm havası taşıyan tek bir tedbire ya da isteğe yer verilmemiştir. Söz konusu olan ulusal tek bir tedbire ya da isteğe yer verilmemiştir. Söz konusu olan ulusal ve demokratik bir antlaşmadır; ne daha az ne daha çok. İşte ulusal kurtuluş aşamasında programımız budur, bütün çabamızı, bunu tamamiyle gerçekleştirenceye kadar, bu program üstünde toplayacağız.

Burada, prensiplerden gerilemek söz konusu değildir. Gerçekten de bir ülkede sosyalizmin kurulması meselesi, bunu istemeğe ve buna karar vermeğe bağlı değildir; bundan başka tek bir kişinin, bir topluluğun ya da siyasal bir partinin iradesiyle gerçekleşemez. Bu daha çok, şu ya da bu memleketin durumu, genel gelişme derecesiyle ilgilidir.

Biz bunun için, bütün kararlarımızda ve bütün işlerimizde bilime, bilimsel incelemeye dayanıyoruz. Bizim, sosyal evrim konusunda bilimsel teorimiz var. Kaldı ki teorimiz bu alanda biricik bilimsel teoridir. Tarihin öğretisine dayanan teorimizin doğruluğuna inanıyoruz; biri çıkıp da bizimkini çürütünceye kadar inanacağız. Oysa her bilimsel teori genel bir teoridir; böyle olmazsa bilimsel olmaz. (...) Ama bu, teorinin sonuçlarının yer ve zaman şartlarından bağımsız olduğu anlamına gelmez; aksine bu teorinin kendisi farklı şartlarda, farklı sonuçların meydana geldiğini söyler. (...). Sosyolojide bütün dönemler ve bütün memleketler için hiç değişmez formüller ve hakikatler yok-

tur. Biz, her yerde, bütün memleketlere uygulanan «kalıplar» ve «reçeteler» vermiyoruz. Meselâ Yugoslav toplumunun kendisi için benimsediği en yakın hedeflerle, İngiliz, Fransız ve Arap toplumlarınıninki bir değildir.

Hiç şüphe yok ki emperyalizmin etkilerine uğramış ekonomi, tarım ve endüstri bakımından geri kalmış bir ülkede ortaya konulacak problem, ulusal kurtuluşu sağlamak, ekonomik hayatında ve düşüncesindeki orta çağ kalıntılarını temizlemektir. Bu da, dediğimiz gibi, bilimsel sosyalizmin öğretilerindendir.

Partimizin toplumda kökten bir değişmeyi amaç edinen bir parti olduğu doğrudur; biz hayatımızda ve toplumumuzda köklü dönüşümler istiyoruz. Bu dönüşüm sosyalistçe bir değişme değildir, daha çok ulusal ve demokratiktir. .

Bazıları, iyi ya da kötü niyetle, partimizi sadece sosyal reformlardan başka bir şey istemeyen bir parti gibi görmek istiyorlar. Bu, olayları bilmezlikten gelmek ve bunlara sırt çevirmek demektir: biz sol bir parti olarak Suriye'de ve Lübnan'da, her şeyden önce, bir ulusal kurtuluş partisi, özgürlük ve bağımsızlık partisiyiz.

Şu çok açık bir gerçektir ki, ulusal bağımsızlık sorunu bütün ulusu ilgilendirir. Bunun için, hiç su götürmez bir halde, bu büyük hedef etrafında, tam bir birlik halinde, ulusal birliği gerçekleştirmek mümkündür. Gerçekten de ulusal kurtuluşta hangi doktrine, dine, sınıfa bağlı olursa olsun bütün yurttaşların çıkarı var-

dır. Bunda işçilerin olduğu kadar patronların, köylülerin, yurtsever büyük toprak sahiplerinin, esnafın ve tüccarların da çıkarı vardır.

ŞOHDİ ATIYYA AL ŞAFFE'İ (1911 - 1960, Mısır)

Kahire üniversitesinde sağlam bir felsefe öğrenimi yaptıktan sonra Exeter de İngiliz edebiyatı okudu, (M. A.) eğitim bakanlığında, İngiliz dili öğretimi müfettişliğine atanan ilk Mısırlı profesör oldu. (1945).

Kahire'deki başlıca siyasi kültür merkezi olan «Dâr-al-Abhas al'İlmiya» (1942 - 1946) nın kurucusuydu; «İşçi ve öğrenci ulusal komitesi»nin (1945 - 1946) etkin bir danışmanıydı; solcu hareketin ve marksist basının başlıca yaratıcılarından; Al-Camahîr'in yöneticiliğini (1946 - 1948) yaptı.

Şohdî Attiyah al-Şafe'i, profesör, yazar, denemeci, siyasi yönetici, hümanist olarak Mısır marksizmine damgasını vurdu.

İlk defa bir ağır hapis cezasına (1948 - 1955) mahkûm edilmişti; 1 ocak 1959'da tutuklandı, 17 haziran 1960 günü Abu-Za'bal toplama kampında öldürüldü.

Başlıca eserleri : Ulusal emellerimiz (Ah-dâfuna al vataniya), Abd al-Ma'bud al Cibeilî ile birlikte yazılmıştır; 1887 den 1956 ya kadar Mısır ulusal hareketinin evrimi (Tatavvor al-haraka al-vataniyya al Misriyya 1882 - 1956).

Süveyş olayının ertesinde, «özgür subaylarla» sol arasında kurulan sessiz cepheden ba-

zı dersler çıkartmıştı.

Mısır marksistleri arasında Nasır'a yakın olan kanadın başında bulunan bu yazarın, gelecekteki siyasal yapılar konusundaki tezlerinin çoğu 1962 deki «Ulusal eylem antlaşması»na alınmış bulunmaktadır. Burada ötekilerden telc bir ayırım var: yazara göre komünistler, tasarladığı cephenin belli başlı kurucu elemanları olmalıydı.

«ULUSAL BİRLEŞİK CEPHE» NEDİR? (1)

Siyasal uyanışımızın anahtarı, ekonomik kalkınmamızın şartı, Abd el Nasır'ın nutuklarında çok kere üzerinde durduğu «Ulusai birleşik cephe» den ne anlıyoruz?

İlk aklımıza gelen şey bu cephenin, Mısır'daki bilinen, geleneksel partilerin bir cephesi olacağıdır.

Açık konuşalım: yapıları ve geleneksel yönelimleriyle eski partilerin geri gelişi, ulusal hareketin yararına olmaz. Gerçekten de bu partiler ekonomik ve politik evrimimizin geri kalmış bir aşamasını temsil eder: artık ulusal hareketin meydana getirdiği politik ve ekonomik ilerlemeye ayak uyduramazlar. Emperyalizmin saldırısına karşı giriştiğimiz son savaşta (1) bu gerçek gün ışığına çıktı.

Bu geleneksel partilerde de, memlekete bağlı elemanlar bulunduğunu inkâr etmiyoruz. Ama bunlar, bir köşeye çekilmekten ve uyusuk-

(1) Tatavvor... Kahire, 1957, s. 238 - 241.

(1) 1956 ekim - kasım aylarındaki Süveys olayları.

luktan kurtulup Ulusal birleşik cephenin kuruluşunda olumlu bir rol oynamalıdır.

Böyle olduğuna göre «Ulusal birleşik cephe»den ne anlıyoruz?

Biz bununla, dışta emperyalizme ve siyonizme, içte feodalizme ve tekellere düşman olan sınıfları ve sosyal tabakaları bir araya getiren bir cephe anlıyoruz; öyle bir cephe ki işçi sınıfını, fellahları, aydınları, öğrencileri, küçük mülk sahiplerini, esnafı ve fabrika sahiplerini içine alsın, orta ya da büyük fabrikalara sahip olan kapitalistleri, topraklarını kendileri yöneten ve gündelikçi çalıştıran köy zenginlerini ve bunun gibi bütün öteki ulusal elemanları içine alsın. Şu şartla ki, bütün bu elemanlar emperyalizm ve siyonizmle savaşa hazır, feodalizme ve tekellere karşı olsunlar.

Bu cephe, kurulu bulunan bütün halk örgütlerini bir araya getirir: işçi sendikaları ve bu sendikaların genel federasyonları, tarım işçileri sendikaları ve köy dernekleri. Bu cephe, daha çok kişiyi çekerek bu kuruluşları güçlendirmeye çalışmalı ve bunu o tarzda yapmalı ki, bu örgütlerin yönetim kurulları, halkın güvendiği ve kendini halka adanmış elemanlardan serbestçe seçilmelidir.

Cephe, Mısır halkını daha çok tarım sendikası, köylü dernekleri, kooperatifler kurarak örgütleme yolunda çaba göstermeli ve böylece bütün köylü nüfusu tamamiyle içine almalı, gençlere, öğrencilere, işçilere ve kadınlara yardım ederek bunlar için dernekler, birlikler kur-

malı, esnafı ve imalâthane sahiplerini bir araya getirmelidir.

Port - Sait'deki «Halk direniş komitesi» ve «Halk direnişi ulusal birleşik cephe» si buna canlı birer örnektir, savaş içinde doğan bu kuruluşlar, «Ulusal birleşik cephe» için birer örnektir. Bütün açık yürekliliğimizle şunu söyleyelim ki bugün bu cephe, Abd'el Nasır'ın hükümeti ile birlikte halk cephesidir; çünkü Abd el Nasır sadece cumhurbaşkanı değil, fakat emperyalizmle siyonizme karşı girişilen savaşın bugünkü yöneticisidir.

Bu cephe, Abd el Nasır'ın 1 haziran 1956 da, 1. İşbirliği kongresinde söylediği nutukta belirttiği gibi «yeni yöneticiler ekibinin, halkın duyduğu gibi duyan yöneticiler ekibinin» doğmasına yol açmaktadır.

«Ulusal cephe» yalnız ekonomik, sosyal ve kültürel amaçlar güden bir cephe değil, kelimenin tam anlamıyla siyasal bir cephedir. Ortaya çıkacak yönetici ekipler, programları, hedefleri ve mücadele metotları belli olan siyasal ekiplerdir.

Bütün bu ekipler için, ulusal savaşımız boyunca, aynı hedefte birleşmişlerdir. Bu da bağımsızlığımızın korunması, ekonomimizin geliştirilmesi, halkımızın evlâtlarının hayat seviyesinin yükseltilmesi ve dünya barışı için mücadele yoluyla kuvvetlendirilmesidir.

Bu birlik, çeşitli ekipler arasındaki çelişkilerin su yüzüne çıkmasına ve sınıf mücadelesine engel olamaz.

Bununla birlikte bu mücadelenin, bu seferde bir iç savaşa yol açan bir düşmanlığa dönüş-

mesinin önüne geçilmez değildir. Memleket, eğer sağlıklı bir demokratik rejimle yönetilir, halkın özgürlükleri genişletilirse böyle bir savaşın önüne geçme şansı daha da kuvvetlenir; böyle olunca mücadele daha ziyade sağlıklı sınırlar içinde olur; ayrı siyasal yönetimler arasında bir yarışma halini alır. Bu siyasal yönetimlerden her biri, ötekilerden daha iyi halkın çıkarına hizmet ettiklerini, herkesin çıkarlarını daha çok dert edindiklerini, özel, sosyal tabakaların ve küçük bir azınlığın yararına çalışmadıklarını, daha uzağı gördüklerini ve olaylar hakkında daha iyi hüküm verdiklerini göstermek zorunda olacaklardır.

Anlattığımız şekilde bir cephenin kurulması ve bunun iktidara katılması memlekete daha fazla demokrasi ve daha çok özgürlük sağlayacak, halkın heyecanını canlandıracak, cephenin hedefleri etrafında birleştirecek, emperyalistlerin her hangi bir tertibini meydana çıkartacağı gibi her hangi bir düşman ya da gerici bir unsurun manevrasının maskesini düşürecektir.

Böyle bir cephe, sağlıklı bir demokrasi çerçevesi içinde ekonomi ve politika alanındaki bağımsızlığı daha etkili bir tarzda kuvvetlendirecektir. Dahası var: ekonomimize kapitalist olmayan bir gelişme yolu açacaktır.

RA'İF HURİ
(1911, Lübnan)

Edebiyatçı, araştırmacı, nazariyeci ve Lübnanlı siyaset adamı olan Ra'if Hurî, ikinci dün-

ya savaşımdan sonra arap ulusal hareketi içinde kendini gösteren köklü dönüşümlerden yana, ilerici alcımın belirgin kişilerindendir.

Geleneksel öğrenimini bitirdikten sonra, orta öğrenimini İngiliz okulunda, yüksek öğrenimini de Beyrut'daki Amerikan üniversitesinde yaparak burada 1943 de doktorasını verdi.

Beyrut'daki Lübnan Üniversitesine profesör olan Huri, Arap dünyasında sözü en çok dinlenen bir edebiyat eleştircisidir; barış hareketine aktif bir şekilde katılmıştır.

Başlıca eserleri : Çağdaş arap düşüncesi (Al-fikr al-Arabî al'hadis) ; Ay tullen mi bürünüyor? (Va hal yahfa al kamar?); Arapların ef-saneleri (Asatîr al Arab); Ulusal bilincin nitelikleri (Ma'âlem al-vay al-kavmî).

Ra'if Hurî'nin arap ulusal varlığı konusundaki tezleri, bundan yirmi beş yıl önce bu konulardaki marksist düşünüşün hareket noktası olmuştur. Bu tezlerinde yazar, arap millileşmesinin yapısındaki tarihsel değişmelerle, arap uygarlığının genel çerçevesine dokunmadan, tamamiyle kültür faktörlerinin yerini sosyolojik faktörlerin almış olmasının üzerine parmak basmıştır.

ARAP DÜNYASINDAKİ ULUSAL SORUN NASIL ORTAYA KONULMALIDIR? (1)

Ulusla ilgili problemler üzerinde düşünür-

(1) Ma'âlem al-va'y al-kavmî, Beyrut, 1941, s.

ken aşağıdaki önemli noktaları göz önünde bulundurmamız gereklidir:

1. Ulus, tarihin akışı içinde kurulur. Uluslar (kelimenin asıl anlamıyla) dünyadaki endüstri devrimine, feodalizmin yıkılışına ve bilimsel ve materyalist bir düşünme tarzının egemen oluşuna paralel olarak meydana geldi.

2. Uluslar iki kampa ayrıldı: egemen endüstri gruplarının hâkim olduğu ve ekonomik nedenlerin etkisiyle toprak ele geçirmeyi ve yayılmayı hedef edinen uluslar ve bunların kurbanı olan yenik uluslar.

3. Birinci tip uluslar arasında dünyadaki nüfuz bölgelerini genişletmek için girişilen sürekli rekabet sonucunda büyük savaşlar meydana geldi ve dünya yeniden paylaşıldı.

4. Bütün bu olaylarla aynı zamanda, bu tarihsel aşamayı (ulusların çatışmaları aşaması) sona erdirmek ve işbirliği ve dayanışma aşamasına girmek isteyen yeni kuvvetler ortaya çıkarken, ezilen uluslar da kurtuluş ve yükseliş yolunda çaba harcıyorlardı.

5. Tam ulusal düşüncenin hedefi ulusun üretim gücü birikimini arttırmak, bireylerin maddî ve manevî şartlarını iyileştirmek, kültürün yayılmasını sağlamak ve ulusun gelişmesini önleyen bütün engelleri yıkarak, özündeki yeteneklerin güçlenmesini sağlamaktır.

Yukarıda söylenilenlere dayanarak arap ulusal sorununu şöyle özetleyebiliriz:

1. Araplar bugün yenik uluslar arasında bulunmaktadır; bağımsızlıklarını kazanmayı amaç edinerek bu amaç etrafında birleşmişlerdir; bağımsızlık, ilerleme ve birleşme yolunda

ilk ve vazgeçilmez adımdır.

2. Arap toplum yapısında bulunan maddi ve manevi feodalizmin hastalıklarının kalıntıları (bundan başka bedevilik hali), ulusun ilerlemesine engel olmaktadır.

3. Bununla birlikte, arap toplumunda ulusçuluğumuzun dayandığı gittikçe artan canlı kuvvetler var: bunlar sanayi ve tarımdaki ilerici güçlerdir; bunlara dayanmak gereklidir, çünkü bunlar ulusal kalkınmanın malzemesi hem de dayanağıdır.

4. Uluslar arasındaki çatışmanın sürüp gitmesi, zayıf düşmüş bir ulus olan ve bu yüzden çatıştığı ulusların kurbanı olan arapların çıkarlarına ters düşmektedir; bundan ötürü, bütün dünyada bu aşamanın sona ermesi, arapların yararınadır.

5. Arap dünyasındaki millileşme hareketinin özgürlük yolunda militan bir öncü kuvvete ihtiyacı vardır. Bu öncü kuvvetin eylem içinde oluşması, çok sağlam ahlâk niteliklerine sahip olması, büyük bir fedakârlık ve coşkunlukla davaya sarılması gerekir. Bu öncülerin, bu kümenin üyeleri ve kurmay heyeti halk sınıflarından (yalnız aydın tabakalardan değil) gelmelidir. Bu öncü kuvvet, olayların gerçekleri içinde, gelişme ve hareketlerinin bilimsel olarak incelenmesine dayanan bir tabiat, toplum ve tarih felsefesi görüşünü benimsemelidir.

6. Arap ulusal hareketi, arap üretim ve ekonomi potansiyelini geliştirmeyi, kültür alanındaki yaratıcılığı hızlandırmayı, yetenekleri

geliştirmeyi, bireylerin mutluluğunu sağlayarak onlara bütün insanlığın mutluluğuna katkıda bulunma imkânını kazandırmayı amaç edinir.

HABİB BURGİBA (1903, Tunus)

Tunuslu avukat, gazeteci ve politikacı. Öğrenimini (hukuk ve siyasal bilimler) Paris'te yaptı. 1934 de Destur partisinden ayrıldı ve Ksar - Helâl kongresinde sömürgeciliğin buhranına sürüklendiği bir sırada daha etken olabilmek için Yeni Destur'u kurdu. O andan sonra «başsavaşçı» sanı verilen Burgiba'yı daha da güçlendiren tutukluluk (1834 - 1936) ve (1952 - 1954) sürgün hayatı başladı. İkinci dünya savaşı sırasında Kahire'ye yerleşti, bu sırada Mısır ve arap ulusal hareketiyle bağıntı kurdu. Fransa - Tunus anlaşmalarının imzasından sonra 1955 de memleketine dönerek önce Millet Meclisi başkanı, 1957 de de cumhurbaşkanı seçildi. Uzun yıllar bir çok bakanlıkları, özellikle dış işleri ve ulusal güvenlik bakanlıklarını elinde tuttu. 1934 den beri Yeni Destur'un başkanı olan Burgiba, partisinin sosyalist niteliğini açıklayarak 1965 de adını «Sosyalist yeni Destur partisi» yaptı.

Devlet adamlığı vasıflarını yeni Tunus'un kuruluşunda, gerçekçi bir anlayışla gelişme hamlelerini derece derece yürütmesi ve yaşama sevinciyle göstermiştir. Dış politika alanında büyük devletlerle iyi komşuluk politikası, batı ile dostluk, Nasır'ın Mısır'ına karşı da durmadan tazelenen bir kin besliyordu. İşte bütün bu

özellikleri yanında, büyüleyici bir hatiplik gücüyle de pek renkli bir politikacı olarak kendini göstermiş bulunmaktadır.

Başlıca eserleri: l'Action (Eylem); Le Destour et la France (Destur ve Fransa); La Tunisie et la France (Tunus ve Fransa).

Destur'un ulusal devlet memurları okulunda ve Tunus iş borsasında 7 aralık 1962 de verdiği konferansta, ulusal hareketin tarihini anlatırken doktrinine bağlı başlıca tezleri de açıklamıştı.

ESNEKLİK VE HÜKÜMRANLIK (1)

(...) Destur'un Tunuslulara birey olarak, bazı haklar elde etmek üzere Fransa'ya yönelttiği istekler Tunus'u kurtuluşa kavuşturmaya ve Fransa'nın hükümranlılığına son vermeğe yeterli değildi; aksine, eğer bunlar kabul edilseydi Tunus'un bir daha geri dönülmeyecek şekilde, Fransa tarafından yutulup bu devletin içinde erimesine yol açacaktı.

Biz mücadelemize başladığımız sırada, çok güç bir durumda bulunuyorduk: tabii olarak Tridon'un fikirleriyle olduğu kadar Duran-Angliviél'in düşünceleriyle de cenkleşmek zorunda kaldık. Bunu yaparken de Tunus'un bir devlet olduğunu, Tunusluların geçmişi ve kişiliği olan bir ulus meydana getirdiğini yüksek sesle ilân ettik. Fransa'nın Tunus'u kendi içinde eritme politikası karşısında o kadar derin bir

(1) Introduction à l'histoire du mouvement national, Tunus, 1962 s. 26-31.

üzüntüye kapılmıştık ki, çok kere acı acı, çok geç kaldığımızı bile düşünür olmuştuk. Çünkü, zaman hiç de bizim için çalışmıyor, ve ulus, bütün memurları, aydınları, toprakları ve bütçe-siyle hızla Fransızlaşıyor, diyorduk. Ulusal hareketin önderleri de açık ya da kapalı şekilde, hep protektora çerçevesi içinde fransızlarla eşit haklara sahip olmak için yine Fransa'ya başvuruyorlardı.

Bütün bunları değiştiren yeni Destur oldu.

Sözlerimi bir sonuca bağlamak üzere sizlere birkaç kelime ile yeni Destur ile eski Destur'un biribirinden hangi noktalarda ayrıldığını anlatmak isterim. Yeni Destur, eski Destur'un bir devamıydı; bu da «Al Hadisa» hareketinden çıkmış olan Baş Hamba hareketinin bir devamı olmuştu. İlk olarak, yeni Destur, bundan sonra amacı Tunus'u yabancı boyunduruğundan kurtarmak olan ulusal harekete bir eylem plânı ve bu amaca uygun bir taktik kazandırdı. Bu, artık eskilerin hedefi değildi. Şüphesiz, bu taktik bir takım zorunluluklar getiriyordu, ama bu zorunluluklar bize hiç bir zaman memleketin fransızlaştırılmasına yol açacak bir şey söyletmedi ve yaptırmadı. Aksine, Tunus'un kişiliğini, sonra Tunus vatanını ve Tunus hükümlerliğini kendisini yutmak, hükümsüz hale getirmek isteyen herşeyden kurtarmak için mücadele etti. Elbette ki taktiğimiz, az çok esneklikle hareket etmemizi gerektiriyordu. Başlangıçta mücadele vasıtalarından yoksun olduğumuz için işgal kuvvetleriyle derhal boy ölçüşemezdik. Ama bu demek değildir ki işgalcilere hoş görünmek, oyalamak için yarı - Fran-

sız yarı - Tunuslu bir parlamentoyu kabul ettik. Böyle bir şey, felâkete sürüklenmek olurdu; çünkü bu, geçici ve tabii olarak himaye altındaki devletin tamamiyle kurtuluşuna varacak olurdu ki, bunda Fransız sömürgesi üstünlük kazanırdı.

Esnekliğimiz şu noktada oldu: Fransa'ya, Tunus'un hükümlerini elde etmesinin protektora yönetiminin anlayışına ve bu konudaki anlaşma metnine uygun olacağını söyledik. Protektora'yı, kurmuş olanların açıklamalarına uygun olarak gelişecek bir rejim diye kabul etmekte hiç bir tehlike yoktu. Bu, bir halkın daha üstün bir hayat düzeyine yükselmesini sağlayarak, bağımsızlığını da gerçekleştirecekti; fakat Fransa'yla dostluk içinde bir bağımsızlık olacaktı. Şüphe yok ki o zamana kadar protektora, bu yönetim altına sokulan halkın kişiliğini yok etmek için bahane olarak kullanılmıştı; biz bu duruma şiddetle karşı çıktık. Böylece himayeci devletle uzun ve çetin bir mücadeleye girişerek, onu protektoranın ruhuna saygı göstermeğe ve böylece bu rejimin tabii sonucunun bağımsızlığa varmasını sağlayacak şekilde harekete zorladık. Bu bakımdan durumumuz kendisine, görevinden ileri gelen yükümlülükleri doğrulukla yerine getiren bir vasi bulmak şansına ermiş küçük bir çocuğun durumuna benzer: eğitime ve gelişmesine yardım eden böyle bir kimsenin vasiliği, çocuk erginlik çağına gelince sona erer ve bundan sonra eski vasisi ile aralarında bir minnet ve dostluk bağı kurulur.

İşte böylece, bu taktik sayesinde, Fransızlaştırma çabalarına engel olup asıl amacına yö-

nelterek, rejimle doğrudan doğruya çatışmaya girmeden, onu Fransızlaştırmadan uzaklaştırarak asıl amacına yönelttik. Tunus'a geri kalmışlıktan kurtulması ve modern bir devlet kurması için yardım etmek. Colonna, antlaşmalarla kurulan rejimlerin aslında geçici olduğunu ve bunların varlığının sona erdiğini daha sonraki antlaşmaların bunu temelden değiştirerek doğrudan doğruya işleyen bir yönetim rejimi haline getirdiğini ileri sürmüştü; biz de ona karşı diyoruz ki, protektora sürekli bir kuruluş olduğuna göre, şimdiye kadarki yönetim tam karşıtı bir yönde gelişerek, bundan sonra himaye edilen devletin, himayeci devlet içinde erimesine doğru değil, bağımsızlığını kazanmasına yönelebilir.

İşte evrimsel bir protektora kavramına dayanan bu yeni mücadele anlayışımızı. **La voix du tunisien**'in ilk sayılarından birinde, benim imzamlı çıkan bir yazıda bulabilirsiniz. Bu yazıda objektif bir görüşle, vesayet rejimlerinin tarih içindeki evrimini incelemekteydim. 1931 şubatında çıkmış olan bu incelemeden, daha önceleri Eski Destur gazetelerinde yayınlanan, adaletsizlikler ve eşitsizliklerden yakınan ve Fransızlara tanınan şu ya da bu imtiyazın Tunuslulara da tanınması için önemli olmayan istekler ileri sürülen yazılardan apayrıydı. Ben yazımda, vesayet rejimlerinin ancak geçici olabileceğini ileri sürüyordum. Bir halk bu rejime girmek zorunda kalmışsa ya da bu, tarihinde başına gelen basit bir kazadır da, her ne **pahasına olursa olsun şerefini yeniden kazanma** ve yenileşme yolunda bütün yaşama gücü-

nü muhafaza ediyorsa, o zaman protektora gelişerek bağımsızlığa varır. Yok eğer söz konusu olan çökmüş, bütün gücünü kaybetmiş bir halk ise, o zaman mahvolmaya mahkûmdur; vesayet rejimi de başka bir memleket tarafından yutulmadan önceki kısa bir dinlenme döneminden başka bir şey değildir. Ne olursa olsun vesayet, aynı toprak üzerinde iki hükümlanlığın bulunmasıyla kendini belli eden çift cepheli bir rejimdir. İkisinden biri ortadan kalkacaktır. Bu, ya himaye altındaki devletin bağımsızlığına kavuşmasıyla himayeci devlet, ya da bunun tarafından yutulan himaye altındaki devlet olacaktır. Bu yazımı, Tunus'daki protektoranın sona ereceğine olan inancımı açığa vurarak bitiriyordum.

İşte, bizden önceki ulusal hareketlerle ilk temelli ayrılığımız budur. Bununla birlikte partinin adını değiştirmedik. Bunun sebebi, ana probleminin üzerinde aşırı derecede durmuş olmam değildi. Çünkü başlıca hedefim, Fransız hükümlanlığına son vermektir —fakat halkın Destur (1) kelimesine bağlılığını biliyordum, bundan başka mücadelenin sürekliliğini de göstermek istemiştım. Bunun için yeni Destur'u eski partinin devamı olarak görüyordum. Kaldı ki bölünmenin 2 mart 1934 de meydana geldiği Ksar - Helâl kongresinde bulunan delegelerin çoğu Eski Destur'un, Tunus'da Montagne sokağındaki lokalinde yapılan (1. mayıs 1933) kongresine katılmışlardı.

Fakat yeni Destur'un eylemi eskisinden

sadece, açık bir hedef, gerçekçi bir strateji, esnek ve etken bir taktikle kendini belli eden yeni mücadele anlayışıyla ayrılmış değildi. Partimiz, esaslı başka bir noktada daha önceki hareketten ayrılıyordu: bir mücadele aracı olacak, Fransa üzerine baskı yaparak onu uzlaşmaya zorlayacak bir ordunun yaratılması. Gerçekten de düşmanın yüzüne gülmek, onu yola getirmeye yetmiyordu. Nerede bulacaktık bu mücadele aracını? Nasıl kuracaktık böyle bir orduyu? Almanya'da ya da Türkiye'de mi arayacaktık?.. Söz konusu olmazdı böyle bir şey. Bu orduyu Tunus halkından kuracaktık; çünkü ancak kendimize güvenebilir, ancak halkımızın gücüne dayanabilirdik. İşin doğrusu şuydu ki, korku içindeydi bu halk. Jandarmadan korkuyordu, adaletsizlikten korkuyordu, baskıdan korkuyordu. Ama önemi yoktu bunun. Sık sık halkla temas ederek, memleketin her köşesinde toplantılar yaparak, yurttaşlarımızın sinirlerini etkiledik, düşüncelerini değiştirdik ve yabancı egemenliğinin katlanılmaz bir şey olduğunu öğrettik. İşte yirmibeş yıl süren savaşta biz bütün bu manevralarla zaferi kazandık.

İşte hareketimizin başlıca nitelikleri bunlardı. İşte siz de çeşitli aşamaları Cemaleddin Efgani, Kereddin, Baş Hamba, Ahmet Es-Safi, Abdelaziz Taalib ve Habib Burgiba adlarını taşıyan ulusal hareketin tarihini incelerseniz, bu iki niteliği daha iyi anlamış olursunuz.

ABDULLAH AL TARİKİ

(1919, Suudi Arabistan)

Öğrenimini Kahire ve Teksas'da yaptı; ba-

tı Teksas ve Kaliforniya'daki amerikan petrol kumpanyalarında uzun süre staj gördü (1945 - 1949). Suudi Arabistan'a döndükten sonra Maliye Bakanlığında doğu illeri petrol ofisi müdürlüğünde (1949 - 1955), petrol ve maden işleri müdürlüğünde (1955 - 1960) bulundu; petrol ve maden yatakları bakanı (1960 - 1962) oldu; bu sırada Arabian - American Oil Co. (1959 - 1962) nin de müdürlüğünü yapmaktaydı.

1959 ve 1960 daki Arap petrol kongrelerinde delege olan Tarikî, 1962 de Suudi Arabistan'dan ayrıldı. O zamandanberi Cezayir hükümetinin petrol danışmanı olarak görevlendirildi. Sonra da Beyrut'da petrol danışmanı olarak çalıştı.

1963 kasımında Beyrut'da toplanan IV. Arap petrol kongresine sunduğu rapor, arap dünyasında, petrol politikası konusunda başlıca belge sayılmaktadır.

Bu rapordan aldığımız aşağıdaki parçada, bu uzmanın düşüncelerini berrak bir şekilde olduğu kadar, kuvvetle ve diplomatça ortaya koyduğunu görüyoruz.

PETROL VE EMPERYALİZM (1)

Bizde petrol ile ilgili üç taraf olduğu kanısı var: üretimci memleketler ve bu memleket-

1) Nahv ta'avun afdal bayn al duval al musaddirah va'l-duval al mustahlaka li'l-betrol (Petrol ihraççısı devletler arasında daha iyi bir işbirliğine doğru) Beyrut, 1964, s. 1-23.

lerin halkları, petrolu çıkartan, taşıyan, rafine hale getiren ve pazarlayan kumpanyalar ve petrol ürünleri tüketicisi olan hükümetler ve bunların halkları.

Aslında, bu konuda üç değil iki taraf vardır: kumpanyalar üçüncü bir taraf teşkil etmez; çünkü bunlar, tüketimci memleketlerin hükümetleriyle bunların halkını meydana getiren elemanlardan biridir. Bütün petrol kumpanyalarında, hükümetler büyük ulusal çıkarlar elde ederler. Meselâ «British petroleum»da olduğu gibi hükümet, şirketin sahibi durumundadır. Gerçekten de İngiliz hükümeti bu kumpanyanın hisse senetlerinin % 51.6 sını elinde bulundurmaktadır; bundan başka kumpanyanın kararları üzerinde veto hakkı var; bu hakkı aynı yüzde oranında bu hisse senetlerine sahip olmadığı zaman, kullanır, yeter ki bu oran % 25'den yukarı olsun. British petroleum, Yakın - Doğu'da çalışan kumpanyalar içinde, üretim hacmi ve rezervler bakımından en büyük kumpanyadır: gerçekten de rezervlerin % 28.5 ini elinde bulundurduğu gibi, bütün üretimin % 28.4 ünü elde etmektedir.

Her bölgedeki en büyük kumpanyanın fiyat tespiti, arttırılması, eksiltilmesi konusunda öteki şirketlere öncülük etmesi gelenek haline gelmiştir. Oysa, veto hakkı İngiltere hükümetinin elinde olduğundan, fiyatları yükseltip alçaltmak, yani doğrudan doğruya bu hükümetin elindedir. İngiltere hükümetinin elinde bulundurduğu bu güç, imparatorluğun sahip olduğu iktidarla birdir; çünkü her koloni, başka bir devletin istediği gibi, danışmadan, rızasını al-

madan kaderini tayin ettiği bir bölgeden başka bir şey değildir.

Bu durum, Amerikan hükümetine de uygulanabilir. Amerikan kumpanyaları Orta - Doğu petrol rezervlerinin % 56.7 sine, üretimin % 56 sına sahip bulunmaktadır. Amerika Birleşik Devletleri dışında iş yapan bu kumpanyalar, Amerikan kanunlarına bağıdırlar: fiyat üzerinde her türlü anlaşmayı yasaklayan tröstlere karşı kanun ve 65 Amerikan petrol kumpanyasını, yıllık bilânçolarına göre 2.21: 1 oranında vergi ile yükümlü kılan kanun gibi. Bu vergileme gücü, bu kumpanyaları, hükümet politikasına uygun bir yöne itmekte, amerikan hükümetine bunlar üzerinde büyük bir hâkimiyet kazandırmaktadır. Böylece bu kumpanyaların, amerikan hükümetinin tutmadığı hükümetlere petrol satmaları ve bunlarla ilişki kurmaları yasaklanmaktadır.

Nitekim, amerikan hükümeti, Orta-Doğu'dan, Çin gibi nüfusu 650 milyon kişi olan ve adam başına petrol tüketimi dünyada en düşük bir memlekete petrol gönderilmesini yasaklamıştır. Böylece, petrole susayan ve Orta-Doğu petrolu için muazzam bir pazar olan bu memleket bize kapanmış oluyor. Amerikan hükümetinin kendi kanunlarını, öteki memleketlere uygulamaya hakkı yoktur; hele bu çeşit tedbirler, doğrudan doğruya bu halkların çıkarlarını etkiliyorsa, «Aramco»da olduğu gibi. Bu kumpanya, hükümetinin buyruğu üzerine Suudi Arabistan asfaltını Yemen'e satmadı: çünkü bir çinli müteahhit bu asfaltla Yemen yollarını yapacaktı.

Bugün tüketicilerle üreticiler arasındaki ilişkiler, kolonilerle koloniciler arasındaki ilişkilerin aynıdır. Tüketiciler üreticilerin tabii kaynaklarını emiyor, buna karşılık onlara ancak ölmeyecek kadar bir şey veriyorlar. İşte buna bir kanıt: Suudi Arabistan'ın yedi milyonluk nüfusunun başlıca geliri petroldür. Bu memleketin gelir kaynağının % 90 ını petrol teşkil eder. 1961 yılında petrol geliri 397 milyon dolardı, bu da nüfus başına yılda 56.7 dolar eder; bu kadar para, ne şehirlerin bakımına ne de açları doyurmaya yeter. Oysa bu metot, özel bir durumda Kuveyt devletinin dışında bütün bölgeye uygulanmaktadır. Orta-Doğu hükümetleri saflıkları ve bilgisizlikleri yüzünden, yakın zamana kadar petrol kumpanyalarının, memleketlerinin refahına yardım edeceklerine inanıyorlardı; bu inanç kumpanyaların, bölge halkının isteğine uyarak, kumpanyalarla hükümetler arasında gelir paylaşılması metodunu kabul ettikleri zaman daha kuvvetlendi. Bununla birlikte, bu metodun Orta-Doğu'da uygulanışı, az-gelişmiş ülkelerin yoksul halklarının kendilerine olan güveni nasıl kötüye kullandıklarını göstermektedir.

Gerçekten de, bu halklar Venezuela'da yürürlükte olan anlaşmaların uygulanmasını istedikleri zaman, onlara Venezuela hükümetinin, kumpanyaların net kârının yarısını vergi olarak aldığı cevabı verildi (...)

Oysa Venezuela hükümeti petrol kumpanyalarından ve öteki kumpanyalardan vergi al-

makta tamamiyle serbestti; bundan başka bu hükümetin geliri, sadece bu kumpanyaların gelirlerinin bir yüzdesinden ibaret olmayıp, bir yandan toprak rantından, yani bu kumpanyaların toprağın sahibi olması dolayısıyla Venezuela hükümetine gelirlerinden verdikleri pay ile, vergilerden, özellikle, Venezuela hükümetinin bütün iş adamlarına yüklediği vergilerle, gümrük resimlerinden ve diğer vergilerden meydana gelmektedir. Bunun sonucunda Venezuela hükümeti petrol endüstrisindeki kârın % 69 unu elde etmektedir: Orta-Doğu'da kumpanyalar, toprak sahibine gelmesi gereken toprak rantının, verginin içinde sayılmasını, bu bölgedeki hükümetlere kabul ettirdiler. Bu vergi ise net kârların % 50 si olmayıp, kumpanyalar bunun, bütün masraflar çıktıktan sonraki % 50 kârı tamamlayan miktar olarak hesap etmektedirler (...) Suudi Arabistan'da bu şekilde hükümete, her petrol varili için 57.5 sent kâr hissesi ödedikleri halde, kendileri 80 senti cebe indirmektedirler: böylece sözde kârı yarı yarıya paylaşılacakken, pay oranı Suudî Arabistan hükümetine % 41.8, kumpanyalara % 58.7 oranlarında olmaktadır (...).

Petrol üreticisi ülkelerin, petrollerinin fiyatını kendilerinin tesbit etmeleri hakkı tabii ve kutsal bir haktır. Bu haklarından asla vaz geçmemelidirler; eğer petrol tüketicisi memleketler herhangi bir haksızlıktan ya da hakkı kötüye kullanmaktan şikâyetçi iseler, bu problemi çözümlemek üzere, uluslararası konferanslar toplanabilir; bu toplantı B. M. aracılığıyla yapılabilir.

Özellikle Batı Avrupa ve Amerika hükümetlerince desteklenen petrol kumpanyaları, ilgili memleketlerin ulusal çıkarlarını gözönünde bulundurmadan, Orta-Doğu petrolünü mümkün olduğu kadar çabuk çıkartmak isterler. Böylelikle tüketimci memleketler, İkinci Dünya Savaşından sonra, petrolün üretim bölgelerinde rafine edilmesini kabul edecek yerde, tüketim bölgelerinde rafineriler kurulmasını teşvik ettiler. Oysa bunlar üretim bölgelerinde kulsaydı, bu bölgelerdeki memleketlerin sanayileşmesine, tabii kaynaklarına dayanarak sanayileşmeleri haklarını korumalarına ve rafinerilerin çoğalması ve bunun sonucu olarak da petrokimya endüstrilerinin kurulmasına, böylece hayat seviyesinin yükselmesine ve bu memleketler halklarının ulusal sanayide çalışmalarına yardım ederdi. Bu bölgelerdeki rafinaj maliyeti tüketim bölgelerindekinden çok daha düşük olur: petrol varili başına, doğrudan doğruya Orta-Doğu'da rafine edilen petrolde ortalama kâr % 80 iken, tüketimci memleketlerde özellikle Batı Avrupa'da % 60 dır.

Son dünya savaşından sonra Avrupa memleketlerini yeniden kurma ve sanayileştirme politikası, üretimci memleketlerin sanayileşmesini engellemeyi öneriyordu; sanayileşme ancak batı ülkelerine vergiydi. Orta-Doğu memleketlerinin petrol rezervi 194 milyon varil, yani dünya rezervinin % 61 i olduğu ve bugün dünya üretiminin % 24.3 ünü gerçekleştirdiği halde bu bölgeye yapılan sermaye yatırımı dünya petrol sanayiine yapılan yatırımın ancak % 3.3 ü kadardır.

Sözümüze son verirken, girmeye tasarladığımız yolun, yani petrol endüstrisini kendi elimize almamız yolundaki kararımızın aşırı bir milliyetçilik gösterisi olarak anlaşılmamasını temenni ediyoruz. Son yıllardaki gelişmeler dünyada bütün olayların petrol kaynaklarının, hükümetlerin eline geçmesi yolundaki gidişin gittikçe kuvvetlendiğini göstermektedir: Amerikan hükümetinin Birleşik Devletler dışında kurulmakta olan rafinerilerdeki pay oranı % 25 den % 33.3 e çıkmıştır. Fransa, bu memleketteki petrol endüstrisini derece derece kontrol etmek üzere bir teşkilât kurdu. Endonezya bir hükümet teşkilâtına, petrol kaynakları üzerinde tam yetki vererek kumpanyaları basit birer müteahhit haline getirdi. İngiltere’de İşçi Partisi, rafinerileri yönetmek üzere bir teşkilât kurulmasını önermiştir. Nihayet İtalya’da E. N.I.T.nin çalışmalarını yorumlamak gereksizdir.

Orta-Doğu’nun petrol endüstrisini hükümetlerin eline vermeyi istemekle, ilerleme kanununun kabul ettirdiği tabii bir olayı saparmaktan başka bir şey yapmış olmuyoruz.

Fakat başka bir şey daha var. Arap uluslarının bugün içinde bulunduğu dönem, arap insanının varlığındaki güç birikimi bakımından, bu ulusların bir daha kavuşamayacağı bir dönemdir. Eğer bunu kullanmazsak, eğer petrol potansiyelimizin yardımıyla öteki bütün birliklerimizi işlemezsek, kuşağımızı ve bizden sonra gelecekleri, dünyanın sonuna kadar yoksulluğa mahkûm etmiş oluruz.

CLOVIS MAKSUDÎ
(1925, Lübnan)

Arap ulusal hareketinin siyasal nazariyecisi. Öğrenimini Beyrut'daki Amerikan üniversitesinde ve Oxford'daki St. Antony College'de yaptı. Siyasal hayatı eşine az rastlanır bir gelişme gösterdi. Önce Lübnan falanşlarındayken, Lübnan Marunî partisine, oradan Kemal Canbolad'ın sosyalist Halk Partisine, ardından Baas'a, sonunda da 1960 da Mısır'da Kemal Rifat tarafından kurulan Arap Sosyalist Birliği'ne geçti; bu parti o yıllarda ağır bir şekilde ezilen Mısır marksizminin yerini almak hevesiyle kurulmuştu. Arap Birliği'ni Hindistan'da temsil eden (1961-7) Clovis Maksudî daha sonra özellikle Al-Ahram grubu içinde bir arap sosyalist teorisi işlemeğe kendini verdi.

Başlıca eserleri : Arap solundaki buhran (Azmat al-yasâr al'Arabî); Arap sosyalizminin mahiyeti (Mâhiyyat al-iştirakiyya al'Arabiyya); Bir arap sosyalizmine doğru (Nahv iştirakiyya Arabiyya); Pozitif tarafsızlığın anlamı (Ma'na al-hiyâd al-igabî).

Dünya ölçüsünde kuvvet oranları, ideolojik düşüncelerden daha çok, buhrana gömülen bir dünyadaki teorilerin hazırlanmasını etkiler: olaylara uygulanan aşağıdaki tahlil bunu göstermektedir :

«POZİTİF TARAFSIZLIK» (1)

Pozitif tarafsızlık, bugünkü aşamada arapların uluslararası ilişkilerinin aldığı şekli gösterir; kendisini meydana getiren ihtiyaçlar ve sebepler ortadan kalkınca bu da sona erecektir. Ne vakit ki barış içinde yan yana yaşama tam olacak, ne vakit ki uluslararası ilişki kuralları karşılıklı saygı ve silâhların kesin olarak bırakılması politikası temeli üzerinde sağlamca yerleşecek, ne vakit ki güven kuşkusunun, güvensizliğin ve korkunun yerini alacak, bütün dünyada siyasal iktidarın dizginleri savaş tüccarlarının, tekelcilerin, sömürücülerin elinden koparılıp alınacak işte o vakit pozitif tarafsızlık ihtiyacı kendini duyurmayacaktır. İnsanlığın birleşmesi ve insan probleminin çözümlenmesi ancak sosyalizmin öncülüğünde ve özgürlüğüne kavuşan halk yığınlarının desteği ile gerçekleşebilir. Çağdaş tarihimizin en parlak niteliklerinden biridir bu. Bu öncülük de pozitif tarafsızlığın kendine özgü biçimi ve istekleriyle zafer kazanmasının ve ideal sosyalist toplumu kurmanın en elverişli aracıdır. Bu ödevi gerçekleştirebilmek için, araplar sonsuz bir güç birikimine sahiptir (...)

1 — Her şeyden önce bu politikanın dayandığı mânevi kuvvet. Çünkü bu politika arap

(1) Ma'na al hiyâd al igâbi, Beyrut, 1960 s. 113 -

halkının, Asya ve Afrika halklarının isteklerine olduğu kadar, bu halkların bugün bütün dünyada süregelmekte olan mücadele karşısındaki durumlarının gerçeğine de uygun düşmektedir; bunun sonucu olarak bu politika, ulusal ve halkçı dilek ve amaçlarla da bağdaşmaktadır (...). Dünyadaki bir çok halklar, çeşitli problemlerinin köklü ve sağlıklı bir şekilde çözülmesi için ancak, bloklar arasında karşılıklı etkilerle ve bloklar arasındaki ilişkilerde gerginliğin ortadan kalkmasıyla belirlenen elverişli bir uluslararası atmosfer yerleşmeden düşünülemediğini anlamışlardır. Böyle olunca, yeni ilerici ve sağlıklı toplumlar kurmak isteği, halkları uluslararası alanda barış, güven ve kurtuluş güçlerinin pekleştirilmesine yöneltmektedir; bu da mücadele halindeki kuvvetler arasında yaklaşma ve anlaşma noktalarının araştırılması ve askıda bulunan problemlerin barışçı bir çözüme kavuşturulmasına elverişli ortamları genişletmekle mümkün olur.

Bu tutum ikinci bir aşamada, ideolojik birleşme noktaları bulmaya, mücadele halindeki blokların dikkatlerini bu noktalar üzerine çekmeğe doğru götürür; bu birleşme noktaları üzerinde daha çok bilgi edinmeğe yöneltir. Bunun sonucu olarak yükümlülüklerini daha iyi kavrayarak bu birleşme noktalarını durmadan çoğaltmalarını ve böylece daha çok hayat problemlerini ve cephelerini kucaklamalarını sağlar. Böylece, artık, gerginlikleri ve çatışmaları haklı gösterecek, anlaşmazlık noktaları ortadan kalkmış olur (...)

maktan vaz geçirme teorisi (...) mutlaka atom silâhları alanında bir denge sağlanmasına yol açar (...). Bu durumun sonucu olarak uluslararası plânda, saldırgan davranışlarda bir ölçülülük ve iki bloktan birine katılmamış olan devletler üzerindeki baskının gevşemesinden yeni kuvvetler doğar ve bu kuvvetler de yeni hamleler yapma özgürlüğü, tarafsızlığın korunması imkânı ile birlikte, özellikle tarafsız devletleri çoğaltarak barış alanının genişlemesini sağlayacak manevralara elverişli bir zemin meydana getirir (...). Bloklar arasındaki dengeden, tarafsız ülkelerin elde edecekleri başlıca kazançlar şunlardır :

a. Bu dengeyi silâhsızlanma aracılığıyla muhafaza edebilmek ve en tehlikeli militarist çevrelerin etkenliğini ellerinden almak üzere diplomatik eylemlere girişmek,

b. İki blokta ekonomi, ticaret ve kültür ilişkileri alanında belirecek yarışma hareketlerini teşvik etmek;

c. İki kamptaki silâh yapımını kontrol etmek üzere bu tür yapımı sınırlandırabilecek uluslararası bir kuruluş meydana getirmek;

d. Anlaşmazlıkları ortadan kaldıracak bir cihaz haline getirmek üzere Birleşmiş Milletleri kuvvetlendirmek, çatışmaları ortadan kaldıracak ve yeniden ortaya çıkmalarına engel olacak kurumlara katılmalarını sağlamak;

e. Bir yandan tarafsız memleketlerin yararlanmasını önleyen, öte yandan da halklarda, büyük devletlerin gerçekleştiremeyeceği ümitler yaratan zirve toplantılarının kabul edilmesi (...)

3. Her iki blokun içinde de, bunların her birinin yapısının niteliğinden ve şartlarından ileri gelen çelişmeler (...). Pozitif tarafsızlık, her iki kampın da çıkarları, hedefleri ve rejimleri bakımından yekpare bir blok olmaniasından kuvvet alır (...). Komünist ve batılı her blokun da tutumu eşit olmayan şartların ve çatışan çıkarların arasında bir bağıntı kurulmasının sonucudur. Böyle olunca bu halin, pozitif tarafsızlığın çıkarıyla âhenkleştirilecek şekilde değiştirilmesi imkânsız olur. Bunun böyle olmaması için bu değişikliklerin nasıl elverişli bir tarzda yönetilip kanalize edileceğini bilmek gerekir. İki kamptaki durumla bir çok hallerde, aynı hedeflerin ve ideolojinin etrafında birleşmiş olmanın mantikî sonucu değil fakat birbirinden ayrı politik ve ideolojik verilerin âhenkleştirilmesi sonucunda meydana gelen bir durumdur. Bütün bunlardan bir hakikat doğmaktadır. Bu da bağıntı olabilmek için, ayrılığın bulunması kadar, bu ayrılığın çelişme haline gelmemesi için çaba harcaması zorunluluğudur. Aslında her ne kadar kamplardan her birinin içinde çelişmeler varsa da, bunlar her zaman kamplar arasındaki çekişmelerde olduğu gibi karşıt nitelikte değildir (...).

Böyle olduğuna göre uluslararası problemler karşısındaki davranışımızı, bu şekliyle bloklara göre ayarlayamayız. Çünkü her blokta bulunan memleketler arasındaki temelden ayrılıklar, asıl durumu tayin eden en önemli faktörü teşkil eder (...).

Çağdaş insanın içinde bulunduğu buhrandan kurtulması, hakikata karşı giriştiği yüküm-

lülüğü tekrar benimsemesine, hakikatı öğrenmesine bağlıdır; işte yapıcı bir barışın anah-tarları bunlardır. Böyle olduğuna göre, haki-katı öğrenmeğe, hakikatın ışığında yolumuzu bulmaya ve bunu hem ulusal kişiliğimizde hem de insanlığın bir parçası olan kişiliğimizde ger-çekleştirmeliyiz.

İşte pozitiflik budur, tarafsızlığımızın buy-ruğu budur.

CEMAL ABD-EL NASIR

(1918 - 1970, Mısır) (1)

1919 ihtilâlinden az önce, İskenderiye'de doğdu. Fakir bir ailenin çocuğudur. Hukuk öğ-renimini yarıda bırakarak, Harp Okuluna girdi. Harp Okulundan sonra da Harp Akademisinde kurmay yarbay olarak öğretmenlik etti. Filis-tin savaşında kendini tanıttı (1948); gizli «Öz-gür Subaylar» örgütünü kurdu; işte 23 tem-muzda krallığı yıkarak Cumhuriyeti kuran bu örgüttür.

Nasır 1952 de «İhtilâl Konseyi» başkanı, 1956 da da Mısır Cumhuriyeti, daha sonra da Birleşik Arap Cumhuriyeti başkanı oldu (1958). Nasır'ın yönetimi altında bir yandan eski re-jim temelinden sökülüp atılırken bir yandan da Mısır'ı köleleştiren siyasal, ekonomik ve ideo-lojik emperyalizmin kökü kazındı. Bu sıfatla Cemal Abd-el Nasır, çağdaş, bağımsız, sanayi-

1) Bu kitap yazıldığı sırada Nasır henüz sağdı. Ölüm tarihi çeviride eklendi. (Çev.)

leşmiş Mısır'ın asil yaratıcısıdır.

Her şeyden önce pragmatist ve tek başına egemen olmak eğiliminde (otokratik) bir insan olan Cemal Abd-el Nasır, Mısır ve arap halklarının benliklerine kavuşmalarının ön şartı olarak, yeniden karar yetkisine sahip olmalarını gerçekleştirmeyi tarihsel bir ödev olarak benimsemişti, Nasır'ı zamanımız Mısır'ı ile arap dünyasının namuslu bir adamı yapan itibarının kaynağı, kurduğu rejimin gerçekleştirdiği işlerden çok, buradadır.

Başlıca eserleri : Devrimin felsefesi (Falsafat al Savrah); Sosyal devrimimiz (Savratuna al-içtimaiyya); Ulusal eylem antlaşması (Misâk al-amal al-vatanî); Büyük değişiklik (Al Tahavvul al azîm); Sosyalizm (Al-İştirakiyya).

Başkan Abd-el Nasır, 1962 de, iktidarı ele aldıktan on yıl sonra, bu on yıllık dönemin bilançosunu yaptı. Antlaşmada en çok, bağımsızlığın kazanılmasından sonraki millileşme problemleri üzerinde duruluyordu. Burada en çok dikkati çeken karar verme iktidarının («iradesinin») yeniden kazanılmasına ve bağımsızlıkla devletçilik ve sosyalizm fikirleri arasında bağıntı kurulmasına önem verilmiş olmasıdır.

BAĞIMSIZLIKTAN SONRAKİ YARINLAR (1)

(...) Mısır halkının derin bir şekilde devrimci bilince ermesi ve hedeflerini berrak bir

şekilde görebilmesi Süveyş savaşından hemen sonra, imkânlarını yeniden değerlendirebilmesine yol açtı.

Mısır halkı, zafer şenlikleri ortasında Süveyş savaşıyla, sadece özgürlüğünü değil fakat bu özgürlüğe devrimci bir nitelik vererek sağlamlaştırma iradesini de kazandığını anladı.

Şanlı savaş ona, yeteneklerini ve birikimlerini keşfettirerek, özgürlüğünü gerçekleştirmek için devrimci bir yöne yöneltmesini de öğretti.

Bu asil halk için emperyalizme karşı kazanılan zafer, bir varış noktası değil, bir çabanın başlangıcı idi. Bu, asıl özgürlüğü elde etmek için yürütülecek savaş sürdürmek ve kendi toprakları üzerinde gelişip serpilmesini sağlamak için daha elverişli bir tutumdur.

O parlak zaferin hemen ardından ortaya çıkan sorun şuydu :

«Mısır halkının bu korkunç savaşın ateşinden elde ettiği bu özgür irade kimin iradesiydi?»

Buna verilebilecek tek tarihsel cevap şudur: «Bu, ancak halkın iradesi olabilir ve bu irade yalnız onun hedeflerini gerçekleştirmek için harekete geçebilir».

Halklar, iradelerini tarihin müzesine koymak için, bunu gaspedenin elinden söküp almış degillerdir; onu bütün ulusal birikimleriyle ele geçirip emellerini gerçekleştirebilecek bir güç haline getirmek isterler.

Mücadelenin bu safhası şüphesiz, ulusun geçirdiği deneylerin en ağırıdır.

İşte parlak sonuçlar umudu uyandıran halk

hareketleri bu noktada gerilemişlerdir. Dış baskıya karşı zafer kazanır kazanmaz, yanılarak, devrimci hedeflerine vardıklarını sanmışlardır. Dıştan baskı yapan kuvvetlere sıkı sıkıya bağlı olan iç sömürücüleri unutarak durumu değiştirmeden olduğu gibi bırakıyorlardı.

Bu işbirliği, halk yığınları zararına bir takım karşılıklı çıkar ve kazançlara dayanmaktadır.

Bu halk hareketleri sonradan özgürlükle ilgili bütün hakları elde ettiklerine inanarak, aldatıcı hükümet reformlarının ardına sığındı.

Bununla birlikte bu halk hareketleri —genellikle gecikerek— devrimci değişikliğin ekonomi alanında tamamiyle gerçekleşmemesi yüzünden siyasal özgürlük gerçek bir garantiden yoksun olduğu için, kendisini ulusal varlığa karşıt çıkaran çelişmelerin etkisiyle çok geçmeden parçalanıp yıkılan zayıf bir göstermelik olduğunu anladı.

Ulusal mücadelenin bu tehlikeli aşamasında bazı halk hareketleri de, ulusal tecrübeden esinlenmeyen teorileri benimsedikleri için gerilediler.

Sosyal alanda girilen işler için tabii normlar olduğunu kabul etmek hiç de ulusal tecrübeye sırt çevirerek bir takım hazır teorileri benimsemek değildir.

Ulusal tecrübe asla daha önceki bütün teorilerin kötülenmesi ve başka çözüm yollarına sırt çevrilmesi demek değildir. Bu kötü sonuçlar veren bir bağınazlık olur; özellikle sosyal alanda değişiklik isteği bir erginlik dönemine giriyorsa daha kuvvetli bir fikir elemanının kat-

kısına ihtiyaç duyar.

Bu ulusal tecrübe daha çok, bütün besinleri özümlemeli ve kendi hayat tecrübelerine giden salgılara katmalıdır.

Etrafında olup bitenleri bilmek zorundadır.

Fakat ayağını kendi toprağına basarak yaşamaya daha büyük bir ihtiyacı vardır.

Bir ulusun hayatında yanlış ve doğru tecrübeler, tıpkı bireylerin yaşantılarında olduğu gibi olgunluk yolunu bulmada rol oynar.

Bunun için, siyasal özgürlük, yani demokrasi, sadece devlet kuruluşunun bir görüntüsü değildir.

Sosyal özgürlük de böyledir: sosyalizm de ulusal tecrübeden doğmayan, değişmez teorilere kendini uydurmak değildir.

1919 daki devrimci halk hareketinin ardından Mısır sahte demokrasinin büyük oyununun kurbanı oldu.

Sömürgeciler, ilk defa olarak, Mısır'ın bağımsızlığını tanıdıktan sonra devrim yönetimi, ekonomik temelden yoksun, sözde demokratik anayasal kuruluşlara kapıldı (...)

Sömürgecilik, yazılı bağımsızlık anlaşmalarını, çıkarı gerektirdiği zaman ayaklar altına almakta tereddüt etmedi.

Bu da çok tabii bir şeydi. Sahte, göstermelik demokrasi, aslında gericiliğin demokrasisinden başka bir şey değildi; bu rejim ise sömürgecilikle bağları koparmak ya da onunla işbirliğinden vaz geçmek niyetinde değildi.

Gericici bir demokrasinin yürürlükte olduğu sözde bir ulusal bağımsızlık döneminde aldatıcı yabancı görüntüleri hesaba katmayan ye-

teneksiz hükümetlerin, sömürgeciliğin Mısır'daki resmî temsilcisinden esinlenerek hareket ettiğini görmek tabii bir şeydi. Dahası var, bazı hallerde varlıklarını ancak bu temsilcinin isteği ve buyruğuna uyarak sürdürebiliyorlardı. Bir keresinde, yine bu yabancı temsilci, bir hükümeti tank zoruyla iktidara getirmişti (1).

Bütün bunlar bu görüntünün sahteliğini ortaya koymaya, gerici demokrasinin aldatmacalığını, gün ışığına çıkarmaya ve hiç şüphe yok ekonomik demokrasi ya da sosyal niteliğini kazanmış özgürlük olmaksızın, siyasal demokrasinin ya da sadece siyasal nitelikteki özgürlüğün hiç bir değeri olmadığını ispat etmekteydi.

Bir memleketteki siyasal rejimin doğrudan doğruya ekonomik durumunu yansıttığı ve kendisine egemen olan çıkarları temsil ettiği tartışılmaz bir gerçektir.

Eğer bir memleketi egemen ekonomik kuvvet feodalite ise, bu memleketteki siyasal özgürlük yalnız feodalitenin özgürlüğüdür.

Bütün ekonomik çıkarlara hâkim olan, devletin siyasal durumunu belirleyen ve bunu kendi çıkarları için kullanan bu sınıftır.

Sömürücü kapitalizm de ekonomik güce sa-

1) 4 şubat 1942 deki olay söz konusudur. İngiltere o gün, Mısır'ı mihver devletlerine karşı savaşa sokabileceğine güvendiği «Vafd» partisini iktidara getirmek için kralı zorlamıştı.

hip olduğu zaman durum böyleydi.

Mısır'da ihtilâlden önce, ekonomik güç feodalite ile sömürücü kapitalizmin meydana getirdiğı bir koalisyonun elindeydi. Bunun için siyasal cephelerin ve aynı şekilde partilerin de bu gücün yansıması ve bu koalisyonun göze görünen yüzü olmaması imkânsızdı.

Bu dönemde, bazı partiler utanmadan, iktidarın çıkar sahiplerine verilmesi gerektiğini ileri sürüyorlardı.

O vakitler feodalite ile sömürücü kapitalizm, memleketteki asıl çıkarıcılar olduğı için, bu slogan egemen kuvvetler tarafından demokrasi adına Mısır halkına kabul ettirilen komedinin açıkça ileri sürülmesinden başka bir şey değildi.

Her ne olursa olsun bu slogan - verdiği acılara rağmen - acı hakikatin açıkça ve içtenlikle tanınmasıydı.

Sosyalizm, sosyal özgürlüğe götüren yoldur. Sosyal özgürlük, ancak bütün yurttaşların ulusal servetten adaletli bir pay elde etme hakkının verilmesiyle gerçekleşebilir.

Bu sadece, ulusal servetin, yurttaşlar arasında yeni bir dağılımı ile sınırlı değildi: bunun için herşeyden önce, halk yığınlarının meşru haklarını ödeyebilmek için, bu ulusal servetin dayandığı temeli genişletmek zorundayız.

Bu da sosyalizmin temel direkleri olan adalet ve ihtiyaçların giderilmesi sayesinde, sosyal özgürlüğün yolu olduğı anlamına gelir.

Sosyalizm tarafından Mısır'daki ekonomik ve sosyal az gelişmişliğe getirilen çözüm yolu ilerlemeye doğru devrimci bir gidiştir.

Bu yol, kılı kırk yarararak yapılan bir seçime dayanan bir varsayım olmayıp gerçeğin ve halkların büyük ihtiyaçlarıyla XX. yüzyılın ikinciyarısında dünyadaki istikrarsızlığın zorla kabul ettirdiği önüne durulmaz tarihsel bir olaydır.

Kapitalizmin gelişmesi emperyalizmle at başı gitmişti. Kapitalist memleketlerin ekonomi alanındaki ilerlemelerinin kaynağı sömürgelere yığdıkları yatırımlardı. İngiliz emperyalizminin yuttuğu Hindistan hazineleri, İngiltere’de tarımla endüstrinin gelişmesine yardım etmiş olan ilk ekonomik temeli meydana getirmişti. İngiliz ekonomik gelişmesinin Lancashire dokuma endüstrisinden başlamış olması, Mısır’ın geniş bir pamuk tarlası haline getirilmesiyle mümkün oldu. Böylece Mısır, köylüsünün zararına olarak ingiliz ekonomisini besleyen bir şahdamar rolünü oynadı.

Sömürge korsancılığının bazı memleketleri hiç bir kanun ve ahlâk tanımadan, bazı memleketlerin zenginliklerini, başka memleketlerin yararına soyduğu zamanlar geride kaldı. Özellikle Afrika’da bu durumun hâlâ ortada duran kalıntılarını yok etmek gerekir.

Başka ilerleme tecrübeleri de var ki, bunlar da sömürülen, savaşılan bahtsız halkın zararına, ya da sermayenin yararına ya da doktrin uygulamalarının baskısıyla yaşayan kuşakları, daha doğmamış kuşakların yararına feda etmeğe kadar giderler.

İçinde bulunduğumuz zamanın niteliği buna elverişli değildir.

Yeni insanlık değerlerinin çerçevesi içinde soyguna ya da angaryaya dayanan bir ilerleme artık hoş görülemez.

Bu insanlık değerleri, bu iki tutumu yok etmekle yetinmez. İçinde yaşadığımız dönemin anlayışını ve ülkülerini aydınlatarak ve bilim sayesinde, ilerleme için yeni çalışma yolları göstererek olumlu bir nitelik de kazanmıştır.

Bilimsel sosyalizm, ilerlemeyi sağlayacak hakiki bir plânın hazırlanmasına en uygun düşünce sistemidir.

Başka hiç bir plân istenilen gelişmeyi sağlayamaz.

Sermayenin serbest bırakılmasını ve ilerlemeğe ancak bu yoldan ulaşılabileceğini ileri sürenler büyük bir hata işlemektedirler.

Zorla az gelişmiş bırakılan bir memleket-te tabii evrimine bırakılan sermaye, ekonomik kalkınmayı gerçekleştiremez. Gerçekten de bu dönemde sömürgelerden gelen zenginlikleri ele geçiren kapitalist tekeller ileri memleketlerde kurulmuş bulunmaktadır.

Dünya tekellerinin büyük gelişmesi karşısında ilerlemek isteyen memleketlerdeki yerli kapitalizmin önünde şu iki yol vardır:

Bunlardan birincisi yerli kapitalizm, tekellerin rekabetini ancak himaye setlerinin arkasına sığınarak göğüsleyebilir ki, bunun bedelini halk yığınları öder.

İkincisi de, tek gelişme ümidi dünya tekellerinin hareketine bağlanarak, bunların izinden gitmek, bunların kuyruğu olmaktır; bu da

vatanı tehlikeli bir uçuruma doğru sürüklemek-
tir.

Öte yandan, dünyada, ileri memleketlerle
bunlara yetişmeğe çalışanlar arasındaki açıklık,
ilerleme yolunda yapılacak işlerin gelişi güzel,
yalnız bencil yararlarını düşünen bireylerin ça-
balarına bırakılmasına imkân vermez.

Bu çabalar, ileri memleketlerin meydan
okumasına karşı durabilecek güçte değildir. Bu
meydan okuma ancak şu üç şart yerine getiri-
lirse suya düşürülebilir:

1. Ulusal ekonomileri birleştirmek,

2. Çağdaş bilimin bütün tecrübelerinden,
ekonomi alanındaki yatırımların yararlanması-
nı sağlamak,

3. Üretim süreci için genel bir plânlama
hazırlamak, üretimi arttırma probleminin ya-
nı sıra adaletli uygun bir dağıtım problemi de
bulunmaktadır. Bu ikinci problem, sosyal faali-
yetlerin bütün alanlarını kapsayan programla-
rın yapılmasını gerektirir. Bunlar, emekçilerin,
emek tarafından üretilen mallardan ve elveriş-
li sonuçlardan yararlanmasını sağlayacaktır.
Böylece halk yığınlarının özledikleri ve uğrun-
da çetin bir mücadeleye giriştikleri refahın
hâkim olduğu bir toplum kurulabilir.

Ulusal zenginliğin temelini genişletme he-
define yönelen emek, tabii olarak sömürücü,
hak yiyen özel sermayenin keyfine bırakılamaz.

Tıpkı bunun gibi, ulusal üretimden gelen
kazanç fazlasının yeniden, adaletli bir dağıtım
da ne kadar samimi ve iyi niyetli olursa olsun
bir gönüllüler grubu tarafından yapılamaz.

Yalnız ekonomik ve sosyal ilerlemeye gö-

türen tek yol işte bu sosyalizm yoludur.

Bu da, bütün şekilleriyle siyasal ve sosyal demokrasinin ta kendisidir.

Halkın, bütün üretim araçlarını kontrol etmesi, ne bütün üretim araçlarının devletleştirilmesi, ne de özel mülkiyetin kaldırılması ve buna bağlı olan meşru miras hakkına dokunulmasıdır. Bu kontrol iki yoldan gerçekleştirilebilir.

1. Yetkili bir kamu sektörünün kurulması. Bu sektör bütün alanlardaki ilerleme aşamalarını yönetecek ve gelişme plânının başlıca sorumluluğunu yüklenecektir.

2. Her türlü sömürü düşüncesinden arınmış ve genel plân çerçevesi içinde gelişmeye katkıda bulunacak bir özel sektör.

Fakat bu iki sektörün de, halkın egemenliği ve denetimi altında bulunması lâzımdır.

İşte bütün üretimi elemanların birleşeceği tek yol, bu sosyalistçe yoldur. Bu üretimi emek bilimsel ve insanca kurallara uygun olarak işleyecek ve topluma önceden çizilmiş, incelenmiş ve genelleştirilmiş bir plâna göre hayatını yeniden kurması için gerekli enerjiyi kazandıracaktır.

Ulusal maddî kaynakları olduğu kadar tabiat ve insan kaynaklarının işletilmesinin gerçekleştirilmesinde tek yol, tam bir sosyalist plânlamadır. Hem pratik hem de bilimsel ve insanca metodlarla uygulanacak olan böyle bir plân, halk yığınlarına refah getirecektir.

Memleketin sahip olduğu, birikim halindeki ve ilerde sahip olacağı zenginlikler en iyi şekilde ancak bir plânlama ile sağlanabilir. Yine

bu plânlamadır ki aynı zamanda, başlıca hizmetlerin, sürekli olarak dağıtımını mümkün kılacaktır.

Bu hizmetlerin daha iyi bir şekilde kendini beğenmiş hakim sınıfların bencilliği yüzünden, uzun yıllar boyunca yoksulluğa mahkûm edilmiş olan halka, güçsüzlük ve savsaklama yüzünden çöküntüye giden bölgelere de götürülecektir.

Bütün bu söylenilenlerden, plânlamanın yaratıcı, bilimsel ve örgütlenmiş bir iş olduğu anlaşılmaktadır. Bu da, toplumumuzun karşılaştığı bütün meydan okumalara cevap verecek nitelikte olmalıdır; yani konusu, yapılabileni değerlendirmek olan basit bir işlem değil, fakat daha ziyade umutları gerçekleştirebilecek bir işlem olmalıdır.

Böylece, plânlama maddî bakımdan ve insanlık bakımından ulusal çalışmanın başarısını sağlayacak olan şu güç denkleme bir çözüm getirecektir :

Üretimi nasıl arttırmalı?

Bununla birlikte üretim ve hizmet tüketimini nasıl arttırmalı?

Ve bunu da yeni yatırımları sağlayacak olan tasarrufu da durmadan arttırarak gerçekleştirmeli?

Bu üç bilinmeyenli güç denklem, üretim güçlerini harekete geçirebilecek, niteliğini hem maddî bakımdan hem de insan bakımından yükseltecek, bu kuvvetleri üretimin kendisiyle âhenkleştirecek, kuvvetli ve dört başı mamur bir örgütü gerektirir.

(...) Bu aşama süresince, devrimin yap-

cağı işlerde başarı sağlanabilmesi için arap ulusunun uzun geçmişinin meyvası olan tecrübelerinden de yararlanmaya ihtiyacı vardır. Derin bilgeliğinden olduğu kadar, devrimci ruhundan ve köklü bir değişikliği gerçekleştirme gücünden de yararlanacaktır.

Birlik zorla kabul ettirilmemeli, ettirilemez de. Çünkü, ulusların asıl hedeflerine ulaşmak için, başvuracakları araçlar da, bu hedefler kadar asil ve yüksek olmalıdır.

Bunun için, ne şekilde olursa olsun, baskı birliğe aykırıdır.

Böyle bir baskı yalnız arap halklarından her biri için değil, genel olarak bütün arap ulusları için ahlâka aykırı olduğu kadar tehlikeli bir harekettir.

Arap birliği, her yerde olduğu gibi, uygulanması gereken bir devlet şekli değil, fakat daha çok uzun bir yoldur. Bu yol boyunca son hedefe varılincaya kadar bir çok aşamalardan ve ayrı şekillerden geçilecektir.

Arap dünyasında, ulusal bağımsızlık çerçevesi içinde, halkının iradesini ve mücadelesini yansıtan her ulusal hükümetin kuruluşu, birliğe doğru atılmış bir adım teşkil eder. Çünkü bunun anlamı, bu hükümetle birliğe olan en ileri dilekler arasında hiç bir karşıtlık bulunmadığıdır.

Arap dünyasında, arap ulusundan en az iki halkın isteğinin ifadesi olan her kısmî birlik, birliğe doğru yürüyen ilerici bir harekettir ve bizi topyekûn birliğe yaklaştırır, yolunu hazırlar ve köklerini arap toprağına daha derinden salar.

Bu gibi şartlar arap birliği için yapılacak çağrılara yolu hazırlar.

Eğer Birleşik Arap Cumhuriyeti, mesajının kendi tarafından topyekûn Arap Birliği için bir eylem olduğuna hükmederse, bu amacın gerçekleştirilmesi, arap mücadelesinin bu aşamasında açık ve zorunlu bir tarzda belirlenmesi gereken vasıfların sınırlandırılmasıyla kolaylaşır.

Barışçı bir çağrı buna bir başlangıç olacaktır.

Bu çağrının içinde bulunan bütün ilerici kavramların bilimsel uygulanışı, sağlam bir sonuca varabilmek için, gerekli ikinci aşamayı teşkil eder.

Birliğe doğru ilerleyen evrimin çeşitli aşamalarının hızlandırılmasının, bir takım ekonomik ve sosyal çatlaklar meydana getirdiğini tecrübe göstermiştir. Birlik düşmanları, bunu kendi hesaplarına sömürerek, ağır darbeler indirmek isterler.

Birleşme hareketinin topyekûn son hedefine doğru evrimi ile birlikte arap halklarının ayrı ayrı aşamalardaki ekonomik ve sosyal eksikliklerinin giderilmesi için pratik çabalar gösterilmesi lâzımdır. Bu eksiklikler, gericiliğin ve emperyalizmin arap ülkelerini birbirinden ayıran etkilerinden doğmuştur.

Bundan başka yani düşünce akımlarına yol vermek için kuvvetli ve bilinçli çabalar harcanması da gerekmektedir. Böylece, bunların parçalayıcı, bölücü hareketleri önlemeleri XIX. yüzyılın sonuyla XX. yüzyılın ilk yarısındaki şartların etkisiyle meydana gelen düşünce da-

ğınıklığının artıklarını ortadan kaldırmaları sağlanmış olur. Nihayet yine bu fikir akımları sayesinde, bazı hallerde, olayların olduğu gibi görülmesini önleyen manevralar ve komploların da yok edilmesi sağlanır.

Birleşik Arap Cumhuriyeti Arap ulusunun bir parçası olduğuna inandığı için çağrısını ve bu çağrının içindeki ilkeleri bütün arap yurttaşlarının hizmetine vermelidir. Bunu, başkalarının iç işlerine karışmak demek olduğunu ileri sürenlerin bir an bile etkisinde kalmadan yapmalıdır.

Bu düşünce çerçevesi içinde, Birleşik Arap Cumhuriyeti, hangi arap memleketinde olursa olsun, yerli partiler arasındaki kavgalara karışmamaya son derecede dikkat etmelidir. Çünkü bu, birlik çağrısının da bunun dayandığı prensiplerin de değerini düşürür.

Birleşik Arap Cumhuriyeti, ulusal halk hareketlerini desteklemeyi ödev sayarsa da, bu destekleme, temel prensipler çerçevesinde kalmalıdır. Elemanlar, manevraları hedefine ulaştırabilmek için, bütün ulusal güçleri bir araya toplayıp, yerli duruma ve imkânlara uygun şekilde hareket ederek, bunları seçilen hedeflere doğru yöneltmelidirler.

Birleşik Arap Cumhuriyeti, Arap dünyasındaki bütün ilerici ulusal hareketlerle işbirliği yolunu da açmalıdır.

Ortaklaşa tecrübenin selâmeti için onlarla arasında bir düşünce bağı kurmalıdır.

Bununla birlikte onlara bu ilerlemenin şart-

larını tespit eden herhangi bir metin kabul ettirmemelidir.

Mücadelenin ilerdeki aşamalarında, arap dünyasındaki ulusal, ilerici halk hareketlerini bir araya getirecek bir federasyon kurulması bir zorunluluk olacaktır.

Bütün bunlar Arap Birliği'nin varlığına dokunamaz ve dokunmamalıdır da. Çünkü her ne kadar bu birlik, arapların uzaktaki asil hedeflerine doğru giriştikleri yarışını sürdürecektir yetenekte değilse de, bu yolda birkaç adım atabilir.

Halklar umutlarını tamamiyle gerçekleştirmek istiyorlar; oysa hükümetler arasındaki arap birliği, ancak elinden geleni yapabilir; bu da topyekûn özlemlerin yolunda tek bir adımdan başka bir şey değildir.

Bu noktayı belirttikten sonra Arap Birliği'nin çevresindeki şartlara ve öz yapısına uygun olarak sınırlı bulunan yeteneği göz önünde tutarak desteklenmesinin gerektiğini söyleyebiliriz.

Arap Birliği, bugünkü aşamasında, arapların mücadelelerinin bazı cepheleri arasında bağıntı kurabilir. Fakat her ne görünüş ve bahane ile olursa olsun, bugünü duvarlar içine alarak geleceği baltalamamalıdır.

MEHDİ BİN BARKA
(1920 - 1967, Fas)

Medrese ve üniversite öğrenimini bitirdikten sonra Rabat Fen Fakültesinde matematik

profesörlüğü yaptı; Fas'ta ilk olarak fen derslerinin arapça öğrenimini teşkilâtlandırdı. 1934 denberi ulusal hareketin saflarında savaşmaktaydı. İstiklâl partisinin kurulmasına yol açan, «Bağımsızlık Bildirisi»ni imzalayan otuzlardan biridir (1944); baskıya uğradı; ulusal hareketin sendika hareketiyle bağını kurmasına çalıştı. Bağımsızlıktan sonra Danışma Meclisi başkanı oldu; İstiklâl'den ayrıldıktan sonra, 1959 da kurulan «Halk Kuvvetleri Ulusal Birliği»ni yönetti ve Afrika-Asya hareketinde önemli bir rol oynadı.

Bu sıfatla, Havana kongresinden (Ocak 1966) sonraki üç kıt'a hareketinin belli başlı yürütücüsü oldu, kendisi, Afrika, Asya - Lâtin Amerika halklarının emperyalizme karşı yürüttükleri savaşı genişletmeğe verdi. Artık Bin Barka bu mücadele yolunu tamamiyle benimsemişti. 29 ekim 1967 günü Paris'de iken kaçırıldı; bu olayı örten esrar perdesi kalkmadı. (1).

Başhca eserleri : Yeni bir toplumun kuru-

(1) Bin Barka'nın kaçırılıp yok edilğinde «esrarlı» bir taraf olmadığı daha o zaman anlaşılmıştı. Fransızlarla işbirliği halinde bulunan Fas sultanının İç İşleri Bakanı General Ufkir ile Fas Milli Emniyet Başkan Yardımcısı Ahmed Ali, Fransız İstihbarat Ajanlarından Antoine Lopez'le işbirliği ederek, Bin Barka'yı kaçırttıkları sanılmaktadır. Bu olayın, dünya ilerici kamuoyunun baskısıyla Fransa'daki yargılanması sonunda Lopez sekiz yıl kürek cezasına, Ufkir de gıyaben müebbed hapse mahkûm edilmişlerdi. (Çev.)

luşuna doğru (Nahva bina mogtana cadid); Fas'ta devrimci yol: siyasal yazılar (Option révolutionnaire au Maroc: écrits politiques).

«Biricik problem, kurtuluşun sömürücüye karşı zafer kazanılarak mı yoksa onunla işbirliği edilerek mi elde edileceğidir.» 1963 deki bu tez siyasal yazıları bir ateş dalgası gibi sarmıştı. Bu tez, Bin Barka için biçimsel, bağımsızlıkları gerçek bağımsızlıklardan ayırdetmek için metodolojik bir kriterdi; aşağıdaki metinden bu iyice anlaşılmaktadır :

AFRIKA KURTULUŞ HAREKETLERİNİN GEREKLERİ (1)

(...) Çok açık bir şeydir ki, bir hukuk olayı değilse bile, sadece siyasal bir olay olan bağımsızlığın ilânı, eskiden sömürge olan bir memleketin temel yapısını değiştiremez. Bağımsızlık bir kurtuluşun şartı, bir kurtuluş vaadidir, kurtuluşun kendisi değil.

Bağımsızlığının ilk üç yılında, Fas'ta ekonomik bağımlılığın, yönetim ve teknik alanlarda geri kalmışlık belirtilerinin devam ettiği ve bazı hallerde kuvvetlendiği görüldü (...).

Bütün Afrika memleketlerinde bağımsızlığın ilânından hemen sonra doğabilecek bir yeni sömürgeciliğin tehlikesini önlemeliyiz. Sömürge yapılarının olduğu gibi bırakılması

1) Halk kuvvetleri ulusal birliği; Afrika halkları konferansına sunulan rapor, Tunus, Ocak 1960.

sonucunda, emperyalizm yine sömürü imkânı bulmuş olacaktır. Sömürge egemenliğini, yeni etiketler altında sürdüren bir bağımsızlık, aldatmacadan ve göz boyacılıktan başka bir şey değildir.

İşte yabancı üsleriyle askerlerinin topraklarımızda bulunuşunu ve soğuk savaşa sürüklenmek istenişimizi bu düşüncelerin ışığında tahlil etmeliyiz.

Eski sömürgeci devletler ekonomik üstünlüklerine dayanarak, memleketlerimizde asker bulundurmaktadır. Kapitalist yatırımlar, yabancı uyrukluların oturduğu bir koloninin bulunuşu, bu devletlerin asker bulundurmaları için bir bahane olduğu kadar, soğuk savaşın dünya stratejisinin bir gereğidir.

Ulusal bağımsızlığın ilânından doğduğu ileri sürülen bu güvensizlik bahanesinin, bütün yeni Afrika Devletleri sahteliğini ispat etti. Bağımsızlığın hemen ardından kurulan disiplin havası, yabancı azınlıklara, polise ve askere dayanan sömürge yönetiminde gerçekleştirilememiş olan bir huzur ve refah sağladı.

Yabancı askerî işgal kuvvetleri, bir istikrar unsuru olmak şöyle dursun, yeni hükümlaran devletlerin varlığı için bir tehlikedir. Dahası var, bu kuvvetler kurtulmuş olan toprakları, komşu halklara karşı yönelttikleri sömürge savaşı için üs olarak kullanmaktadırlar. Şu bir tek örnek bunu anlatmaya yeter: bağımsızlığımızın daha ilk yılında (Addi ya da Bihi) adında bir genel vali, gerici ve ulusal harekete karşı çevrelerin yardımıyla isyan etmişti; topraklarımıza yerleşmiş bulunan fransız kuvvet-

leri isyancılara silâh verdiler. Böylece Fas'ın güneyinden Cezayir'de yürüttükleri sömürge savaşını desteklemek istiyorlardı.

İşte bunun içindir ki, bağımsızlıktan sonra ulusal amaçlarımızın başına yabancı askerlerin topraklarımızı boşaltmasının gerektiğini yazdık.

Sadece sömürgeci işgal yönetiminin artık-larını tasfiye etmek yetmez. Başlıca tasamız, memleketimizi ekonomik, siyasal ve sosyal kalkınma yolunda seferber etmektir. Böyle uzun vadedi bir iş, barışın kurulmasını ve ülkemizin, askerî anlaşmaların ve bize yabancı bloklar arasındaki kavganın dışında tutulmasını gerektirmektedir.

Bu yöndeki çalışmalarımız, Amerikan üs-lerinin boşaltılmasıyla sonuçlandı. Başka kuvvetlerin de çekilmesi için durmadan çalışacağız: bağımlı olmayan dış politikamızın başarıya ulaşması için Fransız ve İspanyol kuvvetlerinin topraklarımızdan çekilmesi gerekmektedir.

Bu politika sistemli bir şekilde yürütülmeli, bizim gibi barış içinde kalkınmayı ve bütün dost devletlerle verimli işbirliğinde bulunmayı amaç edinen bütün Afrika ülkelerince benimsenmelidir.

Bu bağımlı olmamak politikasına bugün her zamankinden çok sarılmak zorundayız. Çünkü Avrupa'nın yeni sömürgeci çevreleri, Afrika'yı dünyadaki denge politikasında bir koz olarak düşünmektedir.

Bu anlayış içinde, Afrika'ya daima, sanayileşmiş batı ülkeleri ekonomisi için gerekli bir

maden ve enerji deposu gözüyle bakılmıştı. Afrika'yı, Avrupa ortak pazarına katmayı, bir Afrika - Avrupa kuruluşu meydana getirmeyi ya da ortaklaşa yatırım örgütleri kurmayı amaç edinen bütün projelerinin içinde yabancı kapitalistlerin çıkarlarına üstünlük vererek, Afrika ekonomisinin âhenkli ve hızlı bir tempo ile gelişmesini önleyecek tehlikeler saklıdır.

Çeyrek yüz yıldanberi Avrupa'dan ithal edilen fabrika ürünlerinin fiyatları yükseldikçe, kıtamızdan ihraç edilen ham maddelerin fiyatları sürekli olarak düşmektedir. Böylece Avrupa'nın sanayileşmiş ülkelerinin ekonomik istikrarı ve gelişmesi, ham madde kaynağı olan az gelişmiş memleketlerin zararına gerçekleşmektedir.

Afrika'da gittikçe hızlanan kurtuluş hareketi karşısında, yine bu emperyalist çıkarıcı çevreler, ekonomik sömürü ilişkilerini, aldatıcı işbirliği şekilleri altında sürdürmek istiyorlar. Memleketimiz gittikçe yeni sömürge paktlarını bize kabul ettirmek isteyen hakiki bloklarla karşı karşıya bulunuyor.

Gelişme halinde olan Asya ve Lâtin Amerika ülkelerinin olduğu gibi bizim Afrika memleketlerinin de ödevi, aynı şekilde örgütlenerek, ortaklaşa bir hareket biçimi saptamak, etkili işbirliği formülleri araştırmak ve her türlü tehlikeli sömürü şekline karşı korunmaktır.

Bu sırada Tanca'da toplanan konferans gibi Birleşmiş Milletlerin himayesinde toplanan Afrika ekonomik konferanslarına da bu anlayış hâkim olmalıdır. Afrika'daki halk örgütleri, bu konferanslarda, Afrika memleketlerinin, eko-

nomilerini kurmalarına yardım edecek gerçek bir işbirliği kurulması, eşitsizlik ve zamanı geçmiş imtiyazların yok edilerek halklarının refahını sağlayacak kararlar alınması için çalışmalıdır.

Afrika uluslarının içindeki gerici kuvvetlerin taşıdığı, tehlikenin üstünde durmazsak, yeni - sömürgeciliğin Afrika'daki görüntüleri üzerindeki tahlilimiz eksik kalır. Emperyalizm, bazı yerli, gerici elemanların çıkarlarının altında saklanmasaydı Afrika'da dikiş tutturamazdı.

Afrika'daki kurtuluş hareketlerinin ulusal halk hareketleri niteliğinde olduğuna işaret etmiştik. Şimdi siyasal iktidarın ele geçirilmesinden sonra bazı tutumların anlamı değişti ve savaş döneminde, tarafsız bir durumda bulunan ya da kurtuluş hareketinin peşine takılan bazı zümreler, bağımsızlıktan sonra bambaşka bir yönelme gösterdiler. Toprak ağaları ya da dine dayanan feodalite veya bunların artıkları bağımsızlıktan sonra güçlenerek, zayıflayan sömürücü devletin yerini almaya kalkıştılar. Yakasını tasfiyeden kurtaran bu sınıf, kendine demokratik ve parlamento kuruluşlarını kazandıran yeni iktidardan yararlanarak, imtiyazlarını yeni hukuk temelleri üzerine oturtmaya çalıştı.

Çok partili sistem, bizim ekonomik ve ideolojik gerçeğimize uymayan Avrupa tipindeki siyasal kuruluşlar, siyasal ilişkileri çığırından çıkartan bu ulus düşmanı insanlara barınak oldu. Yersiz polemikler, demagojik saldırılar, ortalığa kuşku ve güvensizlik saçarak halk yığınlarını her türlü kılık değiştirmiş emperyalist

sömürüye katlanacak hale getirdi.

Yeni emperyalizmin maşası olan bu gerici zümreler, birliği ulusal savaş sırasında lehimlenmiş olan emekçi sınıfına karşı saldırıya geçti. Uydurma bir sendikacılık yaratmak için boşuna harcanan çabalar yeni-sömürgeciliğin yeni bir şeklinden başka şey değildir.

Emperyalizm, bu ulus düşmanı gerici kuvvetlerden başka ikinci bir müttefik daha buldu :

Bütün liberal ekonomi politikasına sımsıkı yapışan büyük ticaret burjuvazisi, emperyalizmin üstünlüğünden gördüğü zararlardan kurtulur kurtulmaz, sömürgecilerle çıkar birliğinde olduğunu gösterdi. Bunun için ekonomi ve ticaret politikasını bağımsızlığa yöneltmek için girişilen bütün teşebbüslerin şiddetle karşısına çıktı; çünkü böyle olunca ya ulusal üretimin gereklerine kendini uyduracak ya da yok olacaktı.

Nihayet, sömürge döneminden arta kalan ve hiç bir zaman ulusal kurtuluş hareketine katılmamış olan aydın ve yönetici kadroların hatırı sayılır bir bölümü, kölece alışkanlıklarından kurtulmadıkları kadar, hayâl gücünden, heyecandan ve namus duygusundan yoksun oldukları için halkın dileklerine cevap verecek yetenekte olmadıkları gibi iktidar sahiplerine çabucak uşaklık etmeğe başladılar.

Bağımsızlıklarına yeni kavuşan ülkelerin karşılaştığı en büyük tehlike, siyasal bağımsızlığın havada kalmasına sebep olan ekonomik

bağımlılığı, az-gelişmişliği sürdürmek üzere bu kötülük kuvvetlerinin el birliği etmiş olmalarıdır. Güçlü ve gerici bir feodalite, köleleşmiş ve yüreksiz bir burjuvazi ve çürümüş kodaman yöneticilerin işbirliği emperyalizmin bazı şekillerinden daha da büyük bir gerilik meydana getirir. (...).

Hindistan'ın, Çin'in, Orta Asya ve Lâtin Amerika memleketlerinin tecrübelerinden ders alırsak, bilimsel bir zorunluluk olarak bir ekonomik büyüme modeli anlayışına varırız. Bu konuda doktrin tartışmaları aşamasını geride bırakmış bulunuyoruz.

Artık memleketlerimizde liberal kapitalizm yolunun hiç bir şekilde izlenmiyeceğini biliyoruz. Bunun için bizdeki liberalizm gerici kuvvetlerin bir oyunundan başka bir şey değildir.

Artık, az gelişmişlikten kurtulmanın zorunlu şartlarının tarımsal yapılarda köklü bir dönüşüm yapmak, hızlı ve gerçek bir sanayileşmeye girişmek, etkili ve ihtiyaçlara uygun ve maliyetleri tesbit eden ve liberalizmin yapısındaki rizikoları ortadan kaldıran bir plâna göre bir yatırım politikası izlemek gerektiğini biliyoruz.

Artık ulusal plânda, bu sonuçlara ulaşmak için başlıca araçların, halk yığınlarının işe, ko-yulmasını ve aydınların seferber edilmesini sağlamak, dış ilişkiler alanında da yabancı ekonomik ve teknik yardımını elde etmeğe çalışmak olduğunu biliyoruz. (...).

Fakat yabancılarla yapılacak yararlı bir işbirliği için, sadece özel çıkarların isteğine gü-

venilemez. Bu yardımın devletten devlete, anlaşmalar yoluyla yapılması gerekir. Bunun için büyük devletler arasında baş gösteren yarışmayı bütün gücümüzle desteklemeliyiz. Silâhlanma yarışı, az gelişmiş ülkelere yardım yarışına dönüşebilir.

İşçi sınıfı ve, örgütlenmiş köylülerin, yeni Afrika'nın ekonomik ve sosyal kalkınmasındaki önemli rolü üzerinde durmalıyız. Bu politikanın biricik ve sürekli dayanağı ve teminatı bu kuvvetlerdir. Çünkü hem dış emperyalizm hem de içerdeki ajanları, bu politikaya saldıracaklardır. Bağımsızlığa bir hedef gösterebilecek olan gerçek demokrasinin temellerinin atılması ancak yurtsever, halkçı, ilerici ve bilinçli güçlerin birliğinin eseri olabilir. Biz şimdi, bağımsızlığa ve gerçek demokrasiye giden yolun uzun, çetin ve engellerle dolu bir yol olduğunu biliyoruz. Emperyalizm de biliyor bunu. Bunun için de Afrika'da, siyasal bağımsızlığa eskisi kadar şiddetle karşı durmayarak, ekonomik egemenliğini korumayı umuyor.

Siyasal bağımsızlığın, icazetli bir bağımsızlık olarak emperyalizmin elinde, belli başlı ekonomik çıkarlarını başkasına savundurmak için bir silâh olmamasına son derecede dikkat etmeliyiz. Emperyalizmle içimizdeki gerici kuvvetlerin birliği karşısında eski sömürgeci memleketlerdeki özgürlükten yana ilerici kuvvetlerle ve bütün Afrika memleketlerindeki ulusal, yurtsever güçlerle bağıntı kurmaya çalışmalıyız.

İşte ancak bu anlayış çerçevesi içindedir ki, Afrika'daki bütün birleştirici hareketler bir

anlam kazanır. Bu birliklerin temeli ekonomik ve politik bir zorunluluk olacaktır: bunlar Afrika'da da emperyalist çıkarlara karşı bir savunma üzerine kurulmuş bağımsız bir ekonomi politikası, Doğu ile Batı arasındaki yarışmaya yeni bir anlam kazandıracaktır. Bir barış politikasına ve emperyalist kuvvetlerle yerli gerici kuvvetler işbirliğine karşı tepkiye dayanan, Afrika'daki birleşme eğilimleri, kıtamızın kalkınmasında başarı sağlamamızın başlıca amili olacaktır.

Çok pahalıya mal olan ve çok kere ilk vaatlerini tutmayan bir bağımsızlığın yaratacağı hayal kırıklıklarını ve umutsuzlukları, ancak böyle bir zorunluğun bilincine vararak önleyebiliriz. (...).

Sömürgeciler arasındaki dayanışmaya, karşılıklı olarak, hem içerde gerici kuvvetlere hem de dışarda emperyalizmin manevralarına karşı yürüttüğümüz mücadeleyi kuvvetlendirmek için Afrika halkları arasında bir dayanışma kurmalıyız.

Sömürgeci devletlerin kurdukları ekonomik bloka karşılık, ekonomi ve ticaret alanında, ekonomik ilişkilerimizi emperyalist tekelin egemenliğinden kurtaracak her türlü yardım ve işbirliğini düşünmeliyiz.

Problemlerimizi, tecrübelerimizi, başarılarımızı, bazan da başarısızlıklarımızı derinliğine ve ciddi olarak incelemeli, kültür alanındaki her türlü işbirliğini teşvik etmeliyiz. Afrika birliği inancı içinde zihinleri eğitmenin biricik yolu budur.

Bu bakımdan, şimdi Afrika'daki çeşitli

sendika kuruluşları arasındaki ilişkilerin, düzenli bir hale girmiş olmasını ileriye doğru atılmış bir adım olarak selâmlıyoruz. Bunun, yakında toplanacak olan Casablanca konferansında daha da pekişeceğine inanmaktayız.

Nihayet bu dayanışma, dünyadaki bütün kurtuluş hareketlerini, özellikle batıdaki gerçekten ilerici ve bizimle belli başlı hedefleri paylaşan tam anlamıyla ilerici hareketleri de kucaklamalıdır; adı geçen hedefler şunlardır: maddî refah ve insanlık onuru.

Sömürgecilik, kışkırttığı nüfuz kavgaları, çatışmalar, sebep olduğu savaşlarla yalnız sömürge olan memleketler için değil, sömürgecilerin kendi memleketlerindeki halklar için de bir felâkettir. Artık kurtuluşuna kavuşan Afrika'nın hem kendisi için hem de adaletle barışın egemen olduğu, çatışma ve sömürü sebeplerinin yok edileceği bir dünya için de çalıştığını düşünüyoruz.

Doğuda olduğu kadar Batı'da da, her yerde belirmeğe başlayan ilk ışıklar, devletlerin şimdiye kadar gördüğümüz silâhlanma yarışı ve egemenlik isteğinden çok, işbirliğine ve barış içinde yan yana yaşamaya doğru yöneldiğini haber vermektedir. Afrika'nın önce bu durumdan yararlanacağını ve bunu kuvvetlendireceğini umuyoruz.

Afrika'da ve bütün dünyadaki memleketlerin her birindeki ilerici kuvvetlerin birliği, bu karşılıklı yardım, işbirliği ve barış üzerine kurulmuş olan geleceğin, en büyük garantisidir; bu geleceğe kavuşmayı bütün gönlümüzle diliyoruz.

4. BENLİĞİN YENİDEN KAZANILIŞI

ABDULLAH EL-NEDİM

(1843 - 1896, Mısır)

1882 Mısır ihtilâlinin başlıca kişilerinden. O zamanlar eşine rastlanmayan fırtınalı hayatı, sonraları Mısırlı genç devrimcilere örnek olmuştur.

İskenderiye'de doğdu, fakir bir ailenin çocuğuydu. Klâsik din öğrenimini bitirdikten sonra telgraf tekniğini öğrendi. Sonra Kahire'ye yerleşti. Büyük şair Mahmud Sami el-Barûdi'nin çevresine girdi. Saray entrikaları yüzünden başkentten ayrıldı. İskenderiye'ye döndükten sonra «Mısır-al-Fatât (Genç Mısır) grubuyla ilişkin kurdu, bu şehirde «İslâm Yardım Derneği»ni kurarak, bu derneğin okulunu yönetti (1879

1881 de «Al-Tankit va'l-Tabkit» adlı mizah dergisini çıkarmaya başladı; 1882 ihtilâlinin patlak vermesinden sonra memleketin resmi hatibi oldu. Yeni çıkan Al-Ta'ef adlı gazete

onun sayesinde ihtilâlin organı oldu. Bozgun-
dan sonra Abdullah el-Nedim, dokuz yıl boyunca kendisini arayan polisin eline geçmemek için çeşitli kimliklere bürünerek Mısır'ın şehir ve köylerinde dolaştı durdu; bu sırada gelecek hakkındaki sezgilerini dile getiren yazılar yazdı. 1891 de yakalanarak Yafa'ya sürgün edildi. Ertesi yıl yeni hidiv Abbas II.nin affetmesi üzerine Kahire'de Al-Ustaz adlı dergiyi çıkardı; bu dergideki yazılarında, mizahi, sosyal tenkit olarak kullanan, halkçı ve anarşist bir yurtseverliğin öncülüğünü yapan Nedim, bu dergiyi o zamanki Mısır'da yayınlanan en önemli bir dergi haline getirdi. 13 haziran 1893 de bir kere daha susturuldu; bu sırada, Tell-el-Kebir bozgunundan on yıl sonra, ulusal hareket yeniden canlanmıştı.

Padişah, uyuşturmak amacıyla Nedim'i İstanbul'a çağırdı. Ömrünün sonlarında Cemaladdin Efganî'ye olan dostluğunu belirten yazılarla o zamanın en güçlü kişilerinden Ebul-Hüda el-Sayyadi'ye yönelttiği hicivler başlıca çalışmaları oldu. Vatani uğrunda her şeyini feda eden Abdullah-el-Nedim'i Mısır, bugün minnetle anmaktadır.

Başlıca eserleri : Ne idi ne olacak? (Kana ya yakunû) ;El - Nedim'in ataları (Sulafat el-Nedim) ; Vatan ve Tevfik'in iktidara geaişi Al - Vatan ve tâle-al Tavfik) ; Çeviriler (Al - masa-mîr).

Aşağıda sunduğumuz metinde Mısır ulusal varlığının üç kademesi ele alınıyor: işgalciye karşı savaş, ulusal birlik, arap kardeşlerle ilişkiler.

DOĞU NASIL KENDİNİ BULABİLİR? (1)

«Eğer bize benzemek isteseydiniz, bizim gibi hareket ederdiniz.» İşte Avrupa sivil emperyalizminden ya da hıristiyanlığı yayma düşüncesinden esinlendiği zaman doğululara bu cümleyi yöneltir. (...).

Oysa Avrupalılar, kendi memleketlerinde, bir kere hedeflerine ulaştıktan sonra, buradan çıkarak dinin ve krallığın gücüne dayanıp bilim ve endüstriden esinlenerek turist ya da tüccar olarak doğu memleketlerine ayak attılar, sonra da gözcü ve egemen olarak buralara yerleştiler.

Gazeteleri doğuluları kandırır, zihinlerini karıştırır, büyük adamlarını aldatır; dinlerini, geleneklerini, yaşayışlarını, ulusal varlıklarını, sanayilerini, tarımlarını kötüler ve Batı'nın bir yaşama yeri, bilim kaynağı, erdemlerin mihengi olduğunu ileri sürer; bu gazetelere göre bir ulusun, batıyı benimsemeden yaşaması mümkün değildir; ancak batılılaşmakla onur kazanılır; batıda eğitim görmeyenlerin değeri olmadığı gibi, bir batı dili bilmeyenin, din törelerini uygulamayan ve âdetlerini benimsemiyeenin itibarı olamaz.

Avrupa bize şöyle demektedir: siz bir takım vahşilersiniz; çünkü ne eşya ne de elbise

(1) **Sulâfat el - Nedim; Abd el - Fettâh el - Nedim** tarafından seçilip bir araya getirilen bu metinler. Amin Hindiga tarafından yayınlandı, cilt II, Kahire 1901, s. 64 - 83.

yapmasını biliyorsunuz; bizim fabrikalarımızda yapılan mallara muhtaçsınız; bunları da ancak ticaret antlaşmalarını imzalayarak elde edebilirsiniz. İşte Avrupa Doğu'ya, ürünlerini böylece satarak, buradaki zenginliklere el koydu. Doğu'daki sanayii öldürerek, kendi sanayii için gerekli ürünleri kaptı. (...) Avrupalı; Hindistan'da, Çin'de, İran'da, Anadolu'da üretilen ne varsa, tıpkı kendi sanayiinin ürünlerini sattığı gibi satarak, kârını cebe indirdi. Doğulular, Avrupa ticaretinin gelişmesi, zenginliğinin, hazine gelirleriyle devlet gücünün artması için eken, biçen, fabrikada çalıştırılan gündelikçilerden başka bir şey değildir. Onlar için hayatta hiç bir şans, iktidarı ele geçirme yolunda hiç bir umut yoktur: Avrupa'nın karşısında, doğulular köle olmak için yaratılmış, Avrupalıları taklit etme yeteneğinden yoksun bir ırktır.

Doğuluları, sanayiden ve onun meyvalarından uzaklaştırmak için Avrupa, danışman adı altında, adamlarını, ajanlarını doğu memleketlerine soktu. Bu adamlar, doğuluların azimlerini kırdılar, onları gevşeklikle suçladılar ve memleketlerinin sanayiye elverişli olmadığına, sanayinin kurulması için gerekli hazırlıklardan ve makinalardan yoksun olduğuna inandırdılar. Bununla birlikte bu insanlar, bir çok devletlerin, kendilerinde olmayan bu makinaları başka yerlerden satın alarak ulusal sanayilerini kurduklarını, gelişmesini sağlamak için, halklarını bu sanayinin ürünlerini satın almaya zorladıklarını ve kendi zenginliklerini koruyabilmek için de yabancı mallarının memlekete sokulmasını yasak ettiklerini biliyorlardı. Avrupalılar,

böyle hareket ederek, doğuluyu muhtaç duruma sokarak, batılının boyunduruğu altında yaşatmak amacını beslemekte ve Doğu'yu kendilerinin bir yarış alanı haline sokmak istemektedirler. (...). Böylece, zayıf düşünceli kimseler Avrupalıların adamlarını samimi sanarak, söylediklerine kandılar; işte Avrupa da bu uyuşukluğu görerek şöyle diyor: «Eğer bizim gibi olsaydınız, bizim gibi hareket edersiniz.» (...).

Onüç yüzyıl boyunca müslümanlarla Mısırlı hristiyanlar, bir ev halkı gibi yaşamışlardı; aynı ailedenmiş gibi aralarında birlik vardı. Aralarında hiç bir zaman din ayrılığından gelen bir çatışma olmadı. Oysa yurtlarından kovulan yahudiler, malları ellerinden alındıktan sonra bileklerine kelepçe, ayaklarına pranga vurularak Sibirya'ya, bu ıstırap cehennemi-ne sürülmüş, işkencelere uğratılmıştı; şu iki yoldan birini seçmek zorundaydılar: ya dinlerini inkâr etmek ya da Sibirya'da bir kürek mahkûmu hayatı sürdürmek. Müslümanlar, Mısırlı hristiyanlara karşı, hiç bir zaman Fransızların cizvitlere, ayrı mezhepten olan din kardeşlerine, camileri yakıp yıkan ve cuma namazı sırasında müslümanları öldüren Bulgarlar gibi, Çerkezleri vatanlarını, eşyalarını ve hayvanlarını bırakarak Türkiye'ye göç etmeğe zorlayan Ruslar gibi davranmadılar. (...).

Mısırlı müslümanlarla hristiyanların kaynaşması, Avrupa'nın insanları yanıltmak için yaydığı propagandalara ve uydurma söylentilere dayanarak savaş kışkırtıcılığı yapmasına karşı bir set çekmişti. (...).

Ey Mısırlılar, aranızdaki müslümanlar din

birliğini güçlendirmek için kardeşine el uzat-sın. Sonra da hristiyana ve yahudiye yaklaşı-larak yurttaşlar arasındaki birliği kuvvetlendir-sin. Hepsi aynı hedefe yönelen tek bir insan gibi davransın: Mısır'ı Mısırlılar için koru-sun. (...).

Girişken insanlar çıkıp da ticaret evleri, az bir hisse senedi yardımıyla çok kâr getiren ulu-sal şirketler kuramaz mı? Hemen hemen kapan-mak üzere olan ticaret evlerini yeniden açamaz-lar mı? İhtiyacın baskısıyla ticarete atılan oku-ması yazması olmayan kişilerin bile birlik için-de başarı gösterdiği bir alanda, öteki uluslara ayak uyduramaz mıyız? Devletten ya da Da'-ira (1) dan toprak alıp kâr sağlayarak, fel-lâh kardeşinizi çalıştırarak, zevk ve eğlence yerlerinde yabancıların har vurup harman sa-vurduklarını azıcık telâfi edemez misiniz? O-ğullarınızı eğitmek için okullar açmak zahme-tine değmez mi? Onları iyi yetiştirerek, bu okul-lar sayesinde yabancı okulların, zihinleri üze-rindeki etkilerine bir set çekmek gerekmez mi? Koşun çocuklarınıza, yoksa kaybedersiniz on-ları! Sizi inkâr etmelerinden önce, babaları ol-duğunuzu öğretin evlâtlarınıza! Size başkaldır-madan dininizi benimsetin onlara - Memleketi-nizin ve atalarınızın tarihini öğretin çocukları-nıza, yoksa unuturlar sizi! Vatanseverliği öğ-retin onlara: kendilerini yetiştirip evlât edinen-lere daha çok yakınlaşmak için sizin kanınızı dökmeden önce. (...).

Lânet olsun «bildikler» ve «görgü kuralı»

(1) Da'ira Saniyya: hidiv ailesinin malikânesi.

denilen masalları bize kabul ettiren şartlara! Aç gözlü olan ve saldırganlaşan kalplerimize kin tohumlarını ektik. Bilgisiz ve budalalık yüzünden, birbirimizi tüketiyoruz hem de hiç çıkarımız yokken bundan. Ahmaklığımız ve çılgınlığımız yüzünden iç yüzümüzü başkalarına göstererek kepaze ettik kendimizi. Bedavaya sattık balığımızı aptallığımızdan.

Eğer sözbirliği edip, ruhlarımızı biribiriyle kaynaştırsaydık, eğer varlığımızı ta derinlerine kadar arıtsaydık, eğer gayret gösterip vatan parçalarını korusaydık ve biz şu iki ırkın (1. sesini yükseltseydik, yüksek çevreler bizi kiskanırdı, Avrupa'da bize saygı ve hayranlıkla bakardı. Fakat doğuluların çılgınlıkları, kendi ateşinde yanıp kül olan bir kora benzetti bunları; bu ateşi başkaları demir dövmek, yemek pişirmek ya da başka yararlı işler için kullandı. (...).

Ne acı şey! Çağlar boyunca uygarlıklarımız arasında alışveriş olmuş, biribirimize gidip gelmiş, bir arada oturmuştuk; hiç kimse bizi ayıramamış, hiç bir yabancı aramızdaki bağları koparamamıştı. Ama babalarımızın ardından gelenler, gelenekleri çiğnediler, başkalarıyla birleştiler, yabaniya hizmet ederek yurtlarının işlerine karışmasına, hattâ onu ele geçirmesine yardım ettiler, iki ulus arasında kin filân olmadan, yurtseverler arasında bir savaş patlak vermeden, hem de bir çöpçüye verilen bir dilim ekmek, bir dilenciye verilen bir çul karşılığı!

Bize kalkıp din bağından söz etmesinler;

(1) Burada Mısır ile Suriye söz konusudur.

deriz ki onlara, vatanın bağımsızlığı, din bağı yüzünden boyunduruk altına girmekten yeğdir. Yabancı bizim insanlarımızı kandırarak hedeflerine ulaşmak için kullanıyor, onları da başkaları gibi köleleştiriyor, onlara, yabancıya hizmet etmekten başka hak tanımıyor, üstelik de sömürme ve köleleştirme söz konusu olunca, başka dinlerden olanlardan hiç ayırdetmiyor.

«Artık fırsatı kaçırmayalım» deyip gelecekteki yurttaşlarımızın, kardeşlerimizin şeref ve namuslarını hiçe sayacak mıyız? Hayvan bile başka türden olduğuna bakmadan komşusunu savunur; peki ama akıl sahibi bir insan nasıl olur da hayvan kadar erdemli olmadığını kabul eder?

Eğer cennete, cehenneme inanıyorsanız Tanrıya yaklaşın ki açsın size, cennetin kapılarını; yani kardeşlerinize karşı yabancıya hizmet etmekten vaz geçin. İster Tanrının varlığına ve de ruhun ölmezliğine inanın, ister şu bizim patavatsız Laikler gibi ne Tanrı ne Allah tanıyın; hiç olmazsa tarih sayfalarını ebedi bir şan ve şerefle, güzel bir düşünce ile süsleyin. Nihayet hiç bir inanç yok da her şey hayvanlıktan ibaret ise ve bu hayvanlığın bağrında tabiat kuvvetleri bizi aklın kabul edemeyeceği yerlere doğru sürüklüyorsa, durumumuz çok kötü demektir.

Bir kelime ile en kuvvetli ilâç ateşle dağlamaktır. Artık durum son kertesine geldi. Eğer bu yırtık kumaşı yamayabilirsek, eğer biribiri mize destek olabilirsek, eğer Mısırlı, Suriyeli, Arap, Türk bütün doğulular söz birliği edebilir-

sek, o vakit Avrupa'ya şöyle diyebiliriz: «Biz biziz, siz de siz!» Ama şimdi bulunduğumuz noktada — çelişmeler, boyun eğişler, birbirimizin ardından yabancıya sığınmalar — kalırsak, işet o vakit Avrupa, dağların doruğuna kadar bizi kovar, memleketlerimizden sürüp bizi vahşi hayvanlar arasına yerleştirdikten sonra da haklı olarak: «Eğer bize benzeseydiniz. siz de bizim gibi hareket ederdingiz» der.

TAHA HÜSSEYİN (1889, Mısır)

Herkesçe arap edebiyatının en önde gelen yazarı olarak kabul edilir. El - Ezher çevresinde ve ilk edebiyat doktorasını yaptığı (1914) Mısır üniversitesinde, Muhammed Abaluh ve Lûtfi al Sayyed'in okulunda, ulusal geleneğe uygun bir öğretim gördükten sonra, edebiyat doktorasını verdiği (1917), Paris'te Avrupa kültürüyle yoğuruldu.

Mısır'a döndükten sonra, Kahire Edebiyat Fakültesinin ilk Arap edebiyatı profesörü oldu; birkaç kere bu Fakültenin dekanlığına getirildi. Al-Siyassa - al Usbiyya gazetesinin edebiyat yazarlığını yaptı; al-Kâteb al-Mısri dergisini çıkarttı (1945 - 1948), Vafid partisine girerek, Milli Eğitim bakanlığı teknik danışmanı (1936), sonra da bakanı (1930 - 1952) oldu.

Taha Hüsseyin'e Roma, Atina, Liyon, Madrid, Oxford ve Palermo üniversitelerince fahri doktorluk verildi; Kahire, Mısır Enstitüsü ve Arap dili Akademisi müdürlüğüne atandı (1963); Şam, Bağdat, Paris, Roma, Mayans,

Tahran ve Madrid Akademilerinin üyeliğine seçildi.

Taha Hüsseyin'in en büyük katkısı, kültür tarihine ve edebiyat eleştirisine tarih kavramını sokması olmuştur. Bu yoldaki düşüncelerini özellikle Ezher okuluyla İslâmlıktan önceki edebiyat konusundaki çatışmaları sırasında ileri sürmüştü. Bundan başka Mısır'daki öğretim felsefesinin ve politikasının, hem eskilere hem de Amerikancılara karşı ulusal, özgür ve rasyonalist bir yöne girmesinde rol oynadı.

Başlıca eserleri : İslâmlıktan önceki şiir üzerine (Fi'l-Şi'r al-Cahili); bazı bolümleri çıkarılmış olarak yeniden basıldı; Ebul'l Alâ alâ a-Ma'arri'nin yeniden anılışı ('Tacdîd Zikrâ Ali'l-Alâ); Günlerin kitabı (Al-Ayyâm); Peygamberin hayatının yanı sıra (Alâ hâmeş al-Sirah); Mısır'da kültürün geleceği (Mustakbal al-sakafah fi Misr); Kekliğin duası (Dua al-karavan); Yer yüzünde acı çekenler (Al-muazabun u'l-ard); Anılar (Mudakkirat.)

I. ve II. Dünya Savaşları arasında Mısır burjuvazisinin öncü partisi olarak Vafd'ın kuruluşuyla birlikte kültür felsefesi doğmuştu. İşte 1934 - 1936 ihtilâlinin hemen ardından, Taha Hüsseyin bu felsefeyi dile getirmiştir. (1)

(1) Taha Hüsseyin için şu kitaba da bakılabilir: R. et L. Makarius: Anthologie de la littérature arabe contemporaine c. I, Le Seuil, Paris, 1964, s. 127.

MISIR KÜLTÜRÜ VE AKDENİZ (2)

Mısırlı düşünüşü hayâl kurma, algılama ve yargı verme konularında doğulu mudur, Avrupalı mı? Daha açık bir deyimle: bir Mısırlı için, bir Çinliyi ya da Japonu mu anlamak daha kolaydır, yoksa bir Fransızı ya da İngilizini mi? Kültürümüzü ve öğretimimizi hangi temeller üzerine kurmamız gerektiğini düşünmeden önce bu sorunu aydınlatmalıyız.

Bence en iyi yol, Mısır düşünüşünün en eski zamanlarına kadar izlediği uzun, zahmetli ve karmaşık evrimi izlemektir.

Mısır'daki hayatın tarihinde göze çarpan şey şudur; bu tarih üzerinde; düşüncesini, politikasını ve ekonomik kurumlarını sürekli ve düzenli bir şekilde uzak doğunun etkileyip etkilemediğini bilmiyoruz.

Eski Mısır tarihi uzmanlarının, tarihinin ilk zamanlarında, Mısır'la Uzak-Doğu arasında düzenli ve sürekli bağlar bulunduğunu gösterecek kalıntılar ve metinler gösterebileceklerini sanmıyorum. Yalnız şu var ki, firavunlar çağının sonlarına doğru, Mısırlıların Kızıldeniz kıyılarına uzandıklarını, fakat oldukça büyük bir ihtiyatlılık, güvensizlik ve isteksizlikle hareket ederek pek uzaklara gitmediklerini gösterebilirler. Fakat Mısırlıların bu açılışında Hindistan'ın ve Güney Arabistan'ın tarım ürünlerine

karşı ekonomik bakımdan istek duymalarından başka bir nedenle hareket etmiş olduklarını sanmıyorum.

(...) Bu yolda sebat etmedikleri ve çok uzaklaşmadıkları gibi, uzak doğu ile düşünceleri, politikaları ve ekonomileri üzerinde derin etkiler bırakabilecek bağıntılar da kurmuş değillerdi.

Bana öyle geliyor ki eski mısırlılar, doğu ülkeleriyle, Filistin, Suriye ve Irak dediğimiz şu Yakın - Doğudan, yani Akdeniz'in doğusundan ötede, ilişki kurmamışlardı.

Hiç şüphesiz bu ilişkiler (...) büyük ölçüde kuvvetli, sürekli ve teşkilâtlı olduğu gibi ekonomik hayatları üzerinde de derin etkiler yapmıştı. (...)

Tarihin verdiği bütün bu bilgilerin açık bir anlamı var: Mısır düşüncüsü, Uzak Doğu ile önemli ilişkiler kurmamıştır. İran düşüncüsüyle barışçı ve yararlı ilişkiler kurmuş değildi; bu ilişkiler daha çok savaş ve düşmanlık yönündeydi. Bunun anlamı şudur: Mısır düşüncüsü, Yakın - Doğu memleketleriyle teşkilâtlı bir tarzda temasa girmiş, bunların etkisinde kalıp, bunları etkilemişti; ayrıca Yunan düşüncüsüyle işbirliği ve dostluk ilişkileri kurmuş, politika ve ekonomi alanında verimli ve sürekli alışverişlere girişmişti.

Şu husus gün gibi açık bir gerçektir: bizim bu sözlerimizi duyan Avrupalı güler, çünkü bunlar bilinen şeylerdir de ondan. Ama Mısırlı ve doğulu kültür seviyesine ve az ya da çok bilgili oluşuna göre, Mısır düşüncüsünün, tarihinin ilk çağlarından beri Akdeniz'in etkisinde

kaldığını ve her alanda Akdeniz memleketleriyle alışverişte bulunduğunu inkâr ya da reddeder. (...).

Bundan birkaç yıl önce, kendilerine Al-Râbîta Al-Şarkîya (Doğu birliği) adını veren bir Mısırlı grupun davranışlarını bir türlü anlayamamış, şaşırmış kalmıştım. Bu dernek, düşünüşüyle olduğu kadar çalışmalarıyla da acayip bir yol tutarak, yakın doğu yerine uzak doğu ile dayanışma halinde bulunmayı yeğ tutuyordu. Ben, gayet açık bir gerçek olarak Yakın-Doğu ile sağlam bir akrabalık duyguları duyduğumuzu kesin olarak düşünüyorum; bunun nedeni sadece dil ve din birliği değil, fakat aynı zamanda coğrafya bakımından yakınlık ve tarihsel köken ve evrim benzerliğidir. Yakın - Doğudan ötede, düşünüş birliği ve tarih bakımından yakınlık değil de daha çok din birliği ve geçici siyasal ve ekonomik alışveriş kazançlarıyla bağıntılı olduğumuzu kabul ediyorum.

Oysa tarih, çoktan beri din ve dil birliğinin siyasal birlik için bir temel olmadığı gibi, devletin kuruluşu için de bir temel olmayacağını göstermiştir.

Müslümanlar da, uzun zamandan beri din ve dil birliğinin krallığı ya da devletin temeli olabileceğini kabul etmemektedirler. (...) Her hangi bir kimsenin, müslümanların, din ve dil birliklerini, daha Hicret'in II. yüzyılı sonlarından beri terk ederek politikalarını pratik kazançlar üzerine kurmuş olduklarını inkâr edebileceğini sanmıyorum. Müslümanlar politikala-

rını pratik kazançlar üzerine kurmaya devam ettiler ve bunu en geniş ölçüde, yalnız kendileri için yaptılar. Öyle ki daha Hicret'in IV. yüzyılında, müslüman dünyası müslüman devletinin yerini aldı: ayrı ayrı uluslar doğmaya başladı ve müslüman memleketlerinde bir çok devletler kuruldu. (...).

Bütün müslüman devletler arasında Mısır, zaten hiç unutmamış olduğu eski kişiliğini çabucak yeniden kazandı. Tarih bize, Mısır'ın İran'a şiddetle karşı koyduğunu, kendisiyle özümleştikleri zaman Makedonyalılara güvenmediğini. (...), Batı ve Roma imparatorluklarına sürekli olarak karşı koyduklarını, bunun üzerine Kayzerlerin zora baş vurarak ve ancak savaş kanunları uygulayarak Mısır'ı boyunduruk altına alabildiklerini öğretiyor.

Yine tarihten öğreniyoruz öi, Fetihten, sonra, Mısır arap egemenliğini kin duyarak kabul etmiş, zaman zaman buna karşı koymuş ve baş kaldırmıştı; ancak İhn Tulun ve onun ardından gelen öteki hükümetler zamanında bağımsız kişiliğini yeniden ele geçirdikten sonra yatışmış ve güven duymaya başlamıştır.

ANTUN SA'ADA **(1904 - 1949, Lübnan)**

Lübnan'da doğdu, babası hekimdi, Mısır'a sonra da Lâtin Amerika'ya göç etti: Brezilya'da yerleşti. İşte burada Filip Hitti ve Henri Lammenas'in izinde, Suriye ulusu üzerindeki düşüncelerini olgunlaştırdı. 1929 da Lübnan'a döndü, 1932 de Suriye ulusal partisini kurdu;

bu partiyi gizli bir propaganda örgütü haline getirdi; bu örgütün üyelerinin çoğu Sa'ad'ın Beyrut'da American University'deki öğrencileriydi. San Remo, Sevr ve Lozan antlaşmalarıyla parçalanan Suriye ortadan kalkmıştı: yeniden kurmak için her şey seferber edilmeliydi. İlk Filistin savaşında (1948) arapların bozguna uğraması Sa'ad'a göre, düşüncülerinden ileri gelmişti; bu nedenle Ken'anilerin ve Fenikelilerin torunları olarak Suriye ulusunu yüceltmek gerekirdi.

Parti çok şiddetli tepkiler yarattı. A. Sa'ada, birkaç kere hapse girdi; yabancı memleketlerdeki, özellikle Lâtin Amerika'daki Lübnanlıları fikrine bağlamaya çalıştı; kendine özgü ideoloji olan sosyal - milliyetçiliği ortaya attı. 9 haziran 1949 günü Lübnanlı falanşlarla Sa'ad'ın partisi arasında kanlı bir çarpışma oldu. Bunun üzerine Sa'ad Suriye'ye sığındı; burada kendisini «Büyük Suriye» tasarısını beğenen albay Hüsnü el-Zaim iyi karşıladı. Bundan sonra Sa'ad Lübnan'a savaş ilân ederek, komandolarını hazırlamaya başladı. Temmuz ayında Suriye hükümeti tarafından Lübnan'a teslim edilen Sa'ad 8 temmuz 1949 da burada ölüme mahkûm edilerek idam edildi.

Başlıca eserleri : Ulusların anayasası (Nushu al-Umam); Doktrin üzerine yorumlar (Şuruh fi-l-Akida); Ulusal Suriye partisinin ilkeleri, (The principles of the Syrian Social Nationalist party.)

SURİYE, ULUSLAR ANASI (1)

Dil birliği ulusu meydana getirmez, ama bütünlüğü için gereklidir. Dilin, ulus birliğinin temeli sayılması daima, Almanya'nın tutumunda olduğu gibi, bir yayılma ve genişleme ihtiyacının ifadesi olmuştur. (...). Arap dil dünyası tek bir ulusu meydana getirmez; İngiliz ve İspanyol dilleri de böyledir. Bu dünyaları meydana getiren uluslardan her biri, kendisi ile öteki uluslar arasında bir ortaklaşa bağ olan bu dilde özgül edebiyatını geliştirir, bu edebiyatla kendi duygu ve düşüncelerinin problemlerini dile getirir. Bazı toplumlar da dil birliği olmaksızın bir millet kurmuşlardır: İsviçre gibi.

Bir halk içinde din, bir inanç birliği meydana getirmişse, bu halkın iç ve manevi bütünlüğünü kuvvetlendiren faktörlerden biri olur. Bundan başka bir halk felsefe düşüncüsü yönünde ne kadar az gelişmişse, din bu halkın düşüncüsü üzerinde egemenliğini daha da kuvvetle sürdürür.

Gerçekte, kökeni bakımından din, ulusal değildir; ulusallığa, ulusun doğmasına aykırıdır; çünkü insanlıktır, dünya ölçüsünde bir anlam taşır. (...).

Din birliği ulusların kurulmasına engel olmak ister, fakat bunlar dini, ulusal eğilimlere uydurarak değiştirmişlerdir. İşte bu anlamda-

dır ki din, ulus olmanın elemanlarından biri ola-
gelmiştir. (...).

Ulus; çıkarları bir, alın yazıları bir olan,
belirli bir toprak üzerinde duygu ve düşünce
birliği içinde yaşayan ve üzerinde yaşadıkları
toprakla karşılıklı etki sonucu kendisini öteki
toplumlardan ayıran nitelikler kazanan insan-
ların topluluğudur. (...).

İşte ken'anîlere en temelli dünya görüşleri-
ni veren ve bazı hallerde ken'ânilerin düzenbaz-
lıkları ya da günahları sayılan özel sosyal din
böyle bir dindir.

Sosyal bilimler için, Kenanîlerin torunları
olan Suriyelilerin ulus düşüncesine dayanarak
ulusal ilişkilere girişmiş olmalarının sebebi üye-
rinde araştırma yapmak önemli bir inceleme ko-
nusudur. (...).

Tarihteki eski halklar arasında yalnız ke-
nanîler, vatan sevgisini, ulusal duyguyu, aynı
hayatı sürdürme, aynı kadere sahip olma duy-
gusunu sosyal bütünlüklerinin temeli yapmış-
lardır.

Bunlardan Lût denizi yakınlarında yaşayan
bir kol, kuzey batıya yönelerek Lübnan'a indi;
bunlar tarihte Fenikeliler adıyla tanınır. (...).
Kenani Fenikeliler, site devletini kurdular; Yu-
nanlılar ve Romalılar bundan örnek aldı. Bir
çok devletler kurmuş olmakla beraber Kenani-
ler aralarında savaşa girişmeyerek, birleşmiş
bir halk olarak, dayanışma içinde yaşadılar.
(...).

Her ne kadar Kenanî Fenikeliler, deniz im-
paratorluğunu kurmuşlarsa da, yayılmaları
ulusal bir nitelikteydi; bunu da ana vatana bağ-

lı kalan imparatorluk kümeleri kurarak gerçekleştirdiler. Bu toplumlar tasada ve kıvançta daima anavatanla birliktiler. Burada, bir devletin yayılmasından çok, bir ulusun yayılması söz konusudur.

ALÂ AL-FÂSÎ (1910, Fas)

İstiklâl partisinin kurucusu ve başkanı (1946); 1930 dan beri Fas'ın birliği için savaştı. Bir çok kereler baskıya uğradı; iki kere memleketinden kaçmak zorunda kaldı. Kahire'de Fas direnme örgütünü kurdu (1948 - 1953), 1953 de o ünlü tarihi çağrısını yayınladı. 1956 da Fas'a dönünce Rabat Hukuk Fakültesi profesörlüğüne atandı, sonra da din işleriyle görevli devlet bakanlığına getirildi (1961 - 1963), bugün millet vekilidir; Al - Bayyina dergisinin yöneticisidir.

Munhammed Abduh'tan esinlenerek oluşturduğu teorisi, Batı'nın taklidi olan bir modernizme karşı ulusal gelenekler çizgisinde düşünsel ve toplumsal bir yenileşmeyi öngörüyordu.

Başlıca eserleri : Özeleştiri (Al-Nakd al-zatî) ; Büyük arap Magribi (Al-Maghreb al-Arabî al-Kabir).

Arap ulusal hareketinin evriminde bir kenetlenme noktası olan 1952 de yazılmış olan aşağıdaki parçada, arap dünyasının iki kademesinin çağdaş uygarlığa katılışında izlediği iki yolun birbirinden ayırdedilişini bulacaksınız.

ÇAĞDAŞ BİR DÜŞÜNCENİN KARŞILAŞTIĞI SORUNLAR (1)

Zamanımızdaki bazı kişilerde rastlanan düşünce fakirliğinin bir belirtisi de toplumu şöyle iki kampa ayırmalarıdır: bunlardan birine göre eskiler ne yapmışlar ne düşünmüşlerse hakikatin ta kendisidir; olduğu gibi benimsenmesi gerekir. Böylece bize inandırmak istediklerine göre atalardan gelmeyen insanın doğduğu yerin geleneklerine uymayan hiç bir şeye güvenilemez. Öteki de kendi yenilik ve icat isteklerinin tutkusu içinde bulunan kişilerin kampıdır; bunlara göre eskiden gelen ne varsa yok edilmelidir. (...).

Hayat harekettir. Hareket ise temelli iki şeyin varlığını gerektirir: gidişte süreklilik ve bir noktadan başka bir noktaya yer değiştirme. (...).

Bazılarının bu yanılgısının kaynağı çağdaş ile çağdaşlılığı, yani çağdaş olanla çağdaş dönemde olup bitenleri biribirine karıştırmalarıdır. İçinde yaşadığımız dönemde «çağdaş düşünüşle» hiç ilgisi bulunmayan şeyler olabildiği gibi, orta çağda ya da ilk çağda meydana gelmiş bazı olaylarda çağdaş bir nitelik bulunabilir. Azıcık kendi memleketimizdeki bazı kurumlar, hâlâ Binbir Gece Masalları dönemindeki bazı dönemlerde öyle kurumlar da vardı ki, bunların eşine ancak en ileri çağdaş uygarlık örgütlerinde rastlayabiliriz. Bunun bir örneği

vaktiyle Fas'ta kurulmuş olan yardım sandığı idi. Bu bankanın örgütlenme derecesine bugünkü yardım ve işbirliği kurumları ulaştırılabilmiş değildir. Bu kurumdaki sistem, bugün de uygulansaydı, borç para veren ve paranın bazı ellerde toplanmasına yol açarak vicdanları karartan ve ocakları söndüren bankalardaki kötülüklerin önü alınmış olurdu. Aynı şekilde çağdaş ekonominin bazı cepheleriyle birlikte ortaya çıkan karaborsacılığa da en eski, en karanlık ve en geri kalmış dönemlerde rastlıyoruz. (...).

Aslında çağdaş olan şey, büyük savaşın patlak vermesiyle sona erdi; o vakit XX. yüzyıl insanları, bilime gereğinden fazla inanan ve bilim alanında meydana gelen su götürmez ilerlemelerden doğan dünyada sürekli bir gelişme olacağına inanan demokrat devrimcilerin inancının gerektiğinden fazla bir iyimserlik havasına bürünmüş olduğunu anladıkları zaman sona erdi. Böylece Batı kampı üç gruba bölündü. Bunlardan biri hristiyanlığa döndü. (...), bu grupta bugün muhafazakârlar bir araya gelmiş bulunuyor; aslında bu, imtiyazlarını korumak isteyen insanların meydana getirdiği sınıftır. (...)

İkinci grup, demokrasinin düşünce ve eylem metotlarından umudu keserek, Fransız devriminin suçladığı kiliseninkinden başka bir yol tutanların meydana getirdiği gruptu. Bu grup komünizmi benimsedi.

Üçüncü bir grup daha var ki ne hristiyanlıktan ne de komünizmden memnundur: bunlar kilisenin küçümsediği, kominform'un da cevap vermediği soruna bir çözüm arayan kişilerin

meydana getirdiği gruptur. Bu insanlar bugün batıda, Hitler ile Mussolini'nin gerçekleştiremediğini gerçekleştirecek bir sihirbaz arıyorlar. Egzistansiyalizm de bir çözüm getirmiş değildir bunlara göre: çünkü karakteri düzeltmek şöyle dursun büsbütün bozmaktadır. (...) ve ötekilere benzer bir determinizmi temsil etmektedir. (...)

Hiç şüphe yok ki batının düşünce ve maneviyat alanında büyük bir gücü var. Ama biri kalkar da bunun dünya savaşından önce modern olmadığını söylerse bunu kabul etmem. Tıpkı bunun gibi, bugün de batıdaki insanların içinde bulundukları düşünce ve inanç buhranına bir çare olmak üzere ilkelere dönme eğiliminin de baş göstermiş olduğu inkâr edilemez. Böyle olunca inanç ve özgürlükten oluşan, akıldan ve onun yanılmaz kriterlerinden gelen ana kökenimizden şüphe edilemez. (...).

Ödevimiz her şeyden önce, uğrunda çalıştığımız, mücadele ettiğimiz hedefi göz önünde bulundurmaktır. Bu da, toplumumuza yararlı olmak, onu yükseltmek, kendisini tanımasına yardım etmek, hakkını savunmak ve ödevlerini yerine getirme anlayışını kazandırmaktır. Bütün bunların eksenini de Fas ulusunun varlığında, onu meydana getiren düşünce ve ruh değerlerindedir. Bu değerler o en yüksek anlamıyla, bu ulusun hayatını, insan uygarlığının başarılı bir örneği yapmıştır. Bu sürekliliği sağlamak için ulusu, geçmişteki halinde tutmak ne kadar zorunlu değilse değişmesinin de daha önceki yaşantısının çerçevesi içinde ve kendisine yükseliş yolunu gösterecek olan ilerici bir yöntemle ol-

ması o kadar gereklidir. Yalnız bunun da, ulusu yolundan şaşırtmadan, benliğini bozmadan gerçekleşmesi lâzımdır. Bizim gözümüzde Fas'ın bütün değeri arap uygarlığı ile islâm dininin birleştirdiği bir kavmin vatani olmasıdır; yabancılarla ve göçmenlerle nüfusu kabaracak olan bir Fas, artık uğrunda can vermeğe hazır olduğumuz, bütün gönlümüzle bağlandığımız vatanımız olmaktan çıkar. (...).

Bunun için biricik düşüncemiz bu ulusun varlığını korumak ve ilerlemesine çalışmaktır. Bu ulusu bölme yolunda olan, birliğini bozan onu öteki uluslardan ayıran özgül niteliklerini yok etmek isteyen hiç bir düşünceyi kabul edemeyiz, etmemeliyiz. Oysa fikirler birdenbire doğmayıp özel olayların etkisiyle meydana geldiğinden, ödevimiz bütün olaylarda bu ilk şartı aramaktır. Eğer izine rastlarsak çok iyi; yoksa hiç duraksamadan bunlara karşı çıkmalı, zamanımızın en parlak ve en çekici renklerine bürünseler bile yok etmeliyiz.

İkinci şart ulusun isteklerine ve ihtiyaçlarına cevap vermektir. Çünkü bütün ulusal hareketlerin hedefi, halkın çok kere ıslahatçıların ve eylemcilerin dile getirdikleri umutları gerçekleştirmektir. (...). Burada uygulanacak en doğru metot, halkın hareketini esas alarak, kurduğu örgütleri, uğrunda çaba harcadığı ve varlığını savunduğu fikirleri yorumlayan metottur. Burada son derecede güç bir sorunla karşılaşyoruz. Çünkü halk her zaman kendi yararına hareket etmez; çok kere kötü niyetli ve çıkarıcı kimselere kanarak, kendiliğinden bir çok yanlış işler yapar; bunun için de, kendisinin

gerçek isteklerini, sanki kendi düşünüyormuşçasına ve kendi istekleri imiş gibi araştırıp meydana çıkaracak insanlara ihtiyacı var. (...).

Üçüncü şart da ilerici bir düşüncenin bulunmasıdır. Ulusu gelişme ve ilerleme yoluna yöneltmeyen her düşünce kısır bir düşüncedir; böyle bir düşünceyi söküp atmak ve bununla mücadele etmek gereklidir. (...). Öyle zamanlar olur ki, nasıl bir çıkar elde edebileceklerini bilmeden bazı insan grupları başka gruplara karışır; bunun sonucu olarak bozulmaya uğrarlar; eskisinden daha uygar ve kültürlü olabilirler, ama daha önceki varlıklarını kaybederler. Böyle bir ulus büyük bir ulus olur ama, artık başka bir ulustur. Bu da kendi kendini yok edip yeni bir ulus olması demektir. (...). Bir ulusun kendi isteğine uygun olmayan ve bunu aynı yönde devam ettirmeyen değişikliğe uğraması, sadece sonunun gelmesidir. Bundan kaçınmanın biricik çaresi, ulusu ilerilik yoluna yöneltmek, ulusun dününü, bugününü ve yarınını, benimsediği yüksek düşüncelerle ahenkli bir melodi içinde kaynaştırmak ve böylece ileriye doğru bütün aşamalardan, hiç durmaksızın geçmesini sağlamaktır.

Dördüncü şart esnekliktir, yani memleket hayatının bütün cephelerinde dönüşüm yapacak ve ilerlemesine yardım edecek nitelikte olmasıdır. (...). Geçmişin tecrübesini, gelecek için çalışmak istediğimiz zaman daima göz önünde bulundurmalıyız. (...). Özgürlük ancak, halkın kendi varlığını olduğu gibi tanıması ve hedeflerini berrak bir şekilde kavramasıyla ve sonra da başkasının kopyası olarak değil, bağımsız,

canlı varlığının özgün tecrübesi olarak, insarlığın geçirdiği tecrübeler arasında kendisini başarıya ulaştıracak olanları seçmesiyle elde edilebilir. Nasıl ki ayrı ayrı insanlar aynı unsurun, insan türünün üyeleri ise, insanlığın geçirdiği çeşitli tecrübelerin canlı şekilleri de bir ulusu, kendine özgü hedefleri saklı kalmakla birlikte, tek bir dünyanın, insanlığın üyesi yapar. Bireyin ve ulusun bağımsızlığı, sürekliliği, ilerlemeye ve evrenselliğe cevap olan hakiki düşüncedir.

MAHMUD EMİN EL-ÂLEM (1922, Mısır)

Kahire Edebiyat Fakültesinde bilim felsefesi öğretim görevlisiydi; 1954 de bu görevinden atıldı; 1958 e kadar estetik ve edebiyat alanında marksizmin başlıca temsilcisiydi; Yakın - Doğuda en çok değer verilen genç bilginlerdendir. Henüz dağınık bir halde bulunan çok sayıdaki yazıları Mahmud Emin'in Mısır ve islâm geleneklerini derinliğine bildiği kadar, derin ve verimli bir kültüre sahip olduğuna tanıklık etmektedir. 1959 da arkadaşlarıyla birlikte baskıya uğradı. Kültür bakanlığında kültür yayınları yönetmeni oldu (1967), sonra Ahbar al Yevm basın grubunun başkanlığına seçildi (1967 - 1969). Arap Sosyalist Birliği merkez komitesi üyesidir.

Başlıca eserleri: Çağdaş fizikte tesadüf teorisi (Nazariyat al-musadafa fi'l-fiziya'la muasıra); Mısır kültürü üzerine (Fi'e-Sakafah al misriyya); Abd al Azim Anis'le birlikte; İdeoloji kavgası (Ma'rek fikriyya).

Aşağıdaki parça T.S. Eliot'un, Towards a definition of culture, adlı kitabına karşılık olarak yazılmıştır. Yazının yayınlanması Süveyş olaylarından önceye rastlar.

ULUSAL BİR MISIR KÜLTÜRÜ İÇİN (1)

Öyle görünüyor ki kültür sağlam ve iyice tanımlanmış tek bir temele dayanmamaktadır; çeşitli faktörleri harekete geçiren bir sürecin toplumun ve toplumu meydana getiren çeşitli kategorilerle elindeki araçların bir bileşkesidir. Kültürle bu sürecin arasında etki - tepki ilişkisi vardır; ama bu ilişkiler sınırları iyice belirlenmiş tek faktörlü bir nedensellik ilişkisi olmayıp, karşılıklı yeni etki ilişkileridir; bu da kültürü sosyal sürecin kendisini de etkileyen bir yöneltim faktörü yapmaktadır.

Eğer, sahiden kültürün anlamı bu ise, bizim Mısır kültürümüzün yapıcı faktörleri, nitelikleri ve tarzları nelerdir? Gerçi Dr. Taha Hüseyin Mustakbal al-sakafah fi Misr (Mısır'da kültürün geleceği) adlı kitabının sonunda bu konuya birkaç satırla değinmişti; ama bunu sadece «Mısır nasıl kendine özgü bir ifade yoluna sahiptir?» diyerek, üstü kapalı ve karanlık bir tarzda ortaya koyuyordu.

Mısır kültürünün kişiliği nedir? (...) diye sorduğumuz zaman (...) içinde Mısır gerçeğini dile getirdiğimiz engin sosyal sürecin değişik biçimlerini kesin olarak belirtmemiz gerekir.

(1) F'il - sakafah al-Misriyya, Beyrut, 1955, s.

Burada karşılıklı etkileri bütün sosyal tabakalarımızın katıldığı sosyal süreci meydana getiren ekonomik ve sosyolojik faktörlerin ayrıntılı bir incelemesine girmeden, kendiliğinden berrak ve açık olan genel sosyal özüne değinmekle yetineceğiz.

Emperyalizm hâlâ sevgili vatanımızın bir parçasını işgal altında bulunduruyor; yeni doğmakta olan ekonomimizin karşısına engeller çıkartıyor ve kültür anlayışımızla öğretim sistemimiz üzerine çok kötü etkiler yapıyor.

İşte bizim sosyolojik alt yapımız budur; sosyal hayatımızın bütün cephelerinde bunun objektif anlamını ne inkâr edebiliriz ne de küçümseyebiliriz.

Bizim sosyal sürecimiz emperyalizm karşısında gayet kesin bir tavır almalı ve bunun büründüğü bütün politika, askerlik ve kültür görüntülerinden kurtulmak için inatçı bir çaba harcamalıyız. Bütün Mısır yurttaşları, bilinçli olsun olmasın, bu genel alt yapının ayrılmaz bir parçasını teşkil eder. Tıpkı bunun gibi, bütün heyecanlarınız, duygularınız, çabalarınız ve yaptığımız işlerle özel hayatımız da, istesek de istemesek de uzaktan yakından, bu genel alt yapıya bağlıdır. Yoksulluğuyla New Orleans borsası arasındaki bağı bilmeyen **fellah**, savaş hazırlıklarıyla hayat pahalılığı arasındaki bağıntıyı bilmeyen memur, sattığı mala hâkim olan kanundan hiç haberi olmayan seyyar satıcı ve çeşitli sosyal kategorilerden olanlar, sosyal hayatımızın dokusunu meydana getirmektedirler. Hepsi de daha iyi bir yaşantı için, yani bilincine varmış olsalar da olmasalar da emper a-

lizmin egemenliğinden kurtulmak için mücadele etmektedir. Tıpkı bunun gibi en küçüğünden en önemlisine kadar bütün problemlerimiz — işsizlik, aşk, dindarlık, rüşvetçilik, özgürlük, evlenme, sefahat, iyilik, hastalık ve sağlık — bütün problemlerimiz bu alt yapının meyvalarıdır.

İşte bunun içindir ki bizim sosyal sürecimiz, emperyalizme, sosyal hayatımızın çeşitli cepheleri üzerindeki yabancı etkilere karşı belirli bir vaziyet almaktır. Yine aynı şekilde sosyal sürecimizin ifade ettiği bu vaziyet alışlardan biri de, hiç şüphe yok ki ihanettir; emperyalizmle işbirliğidir; emperyalizmin adamlarının, ajanlarının ve işbirlikçilerin yerli çıkarlarına uygun olarak plânlarını gerçekleştirmektir. Böylece sosyal süreç iki eğilime ayrılmış oluyor: bunlardan biri Mısır'ımızın kalkınma hareketini ve bunun büyüyüp gelişmesini engelleyecek bütün kuvvetleri yok etmeği ifade eden eğilim, öteki ise, sosyal realitemizin gelişmesini engelleyen bu kuvvetlerin eğilimidir.

Bu düşüncelerden hareket ederek, kültürümüzün en doğru anlamını belirlemek, kanunlarını öğrenip eğilimlerini keşfetmek mümkün olur. Elbette, Mısırlı düşünürün silâhlı mücadele için sistemli plânlar hazırlamasının gerektiğini, yazarın okuyucusuna kahramanlık hikâyeleri sunmasını ne de müzisyenin ateşli marşlar bestelemesinin bir ödev olduğunu söyleyecek değilim. Demek istiyorum ki düşünür, yazar, sanatçı düşünce ve duygularını dile getirmek istedikleri zaman ham maddelerini, bu toplumun birbirine bağlanan elemanları ve ilişkileri içinden seçsinler. Yine demek istiyorum ki bu elemanlar ve

ilişkiler ta içlerinden ulusal duyarlığımız üzerine çöken ve orijinal yaratıcılığımızı engelleyen, emperyalizm ahtapotuna karşı bir tutum gösterirler. Bundan şu sonuç çıkardı: bu düşünür, yazar ve sanatçıların ham maddelerini seçişleri ve bunu işleme tarzı sosyal realitemizin ihtiyaçlarına cevap vermekte ve dinamizmini geliştirip ifade etmekte hangi ölçüde samimi oldukları anlaşılacaktır.

Avdet-el Ruh (Ruhun geri gelişi) (1) doğrudan doğruya 1919 ihtilâline katılmadı; ama ulusal büyümemizin bir aşamasını dile getirir. **Pygmalion** (2), hareketli ve üretici hayata isyan eder ve bir heykelin hareketsizliğini ona tercih eder; böylece bu piyes Tefvik el-Hakim'in ulusal tarihimiz karşısındaki yeni bir aşamasını temsil etmektedir.

Mısır egzistansiyalistleri açıkça şöyle demiyorlar: biz bir takım hainleriz, Mısır yurtseverliğine inanmıyoruz, çünkü yurtseverlik bir soyutlamadır; emperyalistlerle mücadeleye de inananmıyoruz, çünkü hareket etmekte yada etmemekte özgürüz, **Mutatis mutandis**. Fakat bunların bireycilik ve salt özgürlük adına yaptıkları propaganda, emperyalizmle, doğmakta olan sosyal sürecimiz karşısında gerici bir tutum göstermektedir. Alb el-Vahab'ın (3) kahramanlık duygularını coşturan müziği, ulusal duyguları

(1) Tefvik el-Hakim'in ünlü romanı.

(2) Yine bu yazarın piyesi.

(3) Romantik halk müziği parçaları yazan ünlü besteci. Abd el-Vahab fazla olarak, zamanımızın en ünlü arap şarkıcısıdır da.

tam anlamıyla dile getirmekten çok, sanat yönünden fakirliği ve yapmacıklı bir ifadeyi ortaya koymaktadır. Buna karşılık, Seyit Derviş'in kahramanlıkla hiç ilgisi olmayan — Ya'amm Hamza, Al-dik bi Yeddän ku-ku-ku-ku al-Sayyalin (Hamza amca! Sabah oldu, horoz öttü, üürüüüü!.. Hamallar) — şarkısı Mısırlıların duygusunu billûrlaştırıp büyüme halindeki eğilimlerini dile getirmektedir.

Kültür; sosyal realite sürecinin yansıması olduğuna, bizim sosyal realitemiz de kurtuluş için mücadele olduğuna göre, Mısır kültürünün anlamını, Mısır realitesinin bağrında belirlemek zorundayız. Meselâ Tefik el Hakim'in zaman ve kader teorisiyle ulusal tarihimizin ne ilişkisi var? Bişr Fares'in şairce sembolizmi ile toplum kalkınmamızın ne bağıntısı olabilir? Şevki'nin (1) şiirindeki ahlâk anlayışının sosyolojik bir anlamı var mı? Bu ve daha başka kavramları araştırıp, sosyal realitemizin ışığında, anlamların belirlemek: işte bizi Mısır kültürünün genel anlamını tanımlamaya ve çeşitli köklerinin derinliğine inmeğe götüren yol budur.

Şunu da söyleyelim ki, bütün kültür şekillerindeki çeşitli ifade tarzlarının böyle sosyolojik bir incelemeden geçirilmesi ya da sanat eseri söz konusu olduğu zaman, sanat değerinin alçaltılması demek değildir. Aksine böyle bir inceleme bir çok çetin sanat problemlerinin kavranılmasına yardım eder. Buna basit bir örnek

1) Söz konusu olan «şairlerin sultanı» Ahmed Şevki'dir (1888 - 1932).

vereyim: Tevfik el-Hakim'in hayat karşısındaki tutumu, piyesinin ideolojik diyaloglarını ve donmuş kişilerinin artistik ifade biçimlerini belirler. **Taha Hüseyin**'in köyde olsun şehirde olsun, canlı gerçeğimizi, gelişmesini, etki ve tepkilerini bütün ayrıntılarıyla kavrayamamış olması, *Dua'al-Karavan* adlı romanının hareket-siz, tın tın öten boş kalıplara benzemesine sebep olmuştur.

MUTA SAFADİ (1929, Suriye)

Şamlı aydın bir ailedendir, Şam üniversitesinde felsefe öğrenimi yaptı. 1961 de Edebiyat Fakültesine öğretim görevlisi olarak atandı. Kültür yolundaki çalışmaları, onu kısa bir zamanda öğretimi bırakarak kendisini tamamiyle edebiyata vermesine yol açtı (1965).

Al-Adab dergisinin şiir ödülünü kazandı (1954), sonradan felsefe ve politikaya verdi kendini. Uzun süre Baas partisinin üyesi iken 1963 den sonra yavaş yavaş bu partiden uzaklaştı ve marksizme geldi. Muta Safadi, marksizmi arap dünyasının uyanış hareketinin çerçevesi içinde benimsemektedir.

Başlıca eserleri : Kaderin cilvesi (Jil al-kadar); Devrimci ve arap devrimcisi (Al-Savri va'l-Arabı al-savri); Bunalım felsefesi (Falsafat al-kâlâk); Ba'as partisi, doğuşunun ve sonunun trajedisi (Hizb al-Ba'as, ma'sat al-mevled, ma'sat al-nihaya).

Muta Safadi şiir, tiyatro, roman, politika, felsefe türlerindeki eserlerinde arap dünyasını

daki devrim akımlarının derinlemesine teorik bir incelemesine girişmektedir; bunu önce fene-menoloji açısından, sonra da sosyalizm açısından yapmıştır.

Bu yazılarında tahlillerinin keskinliği ve gelenekçi çözüm yollarına sert çıkışlarıyla dikkati çekmektedir: bu çalışmanın merkezinde, zamanımız arap kahramanı yer alıyor. Aşağıdaki parçada, bu kahramanın içinde bulunduğu buhran anlatılmıştır.

ÇAĞDAŞ ARAP KAHRAMANININ BUHRANI (1)

Ben bir devrimciyim! Neden baş kaldırdım? Nasıl baş kaldırdım?

(...) Ben devrimciyim, bireysel bir devrimci. Aslında bireycilik, arap varlığının bağrında çeşitli bunalımlar arasında yeniden doğuşun hareketliliğini ve bölümlerini hissettirmeden önceki dönemde meydana gelen bir kopmadır. (...).

Burada sözünü ettiğimiz bunalım, batı anlamındaki bunalımdan farklıdır. Bu özel şekildedeki bunalımı Heidegger bilmez. Çünkü içinde yaşadığı Batı uygarlığında böyle bir tecrübeden geçmemiştir. Bu farklılık arap tecrübesinin özelliğini mutlak bir şekilde ele alırsak daha da göze çarpar. Bunalım ile kaygı, bunlardan kendini kurtarmak isteyen bir kimse üzerinde ezi-ci bir baskı yapar. Fakat, Heidegger'in egzis-

1) «Azmat al-Batal-al-Arabî», Al-Adab, VII.

tansiyalizminin tecrübesi, pasif, yalnızlığı içinde gerçekleştirdiği özgürlüğe ulaştığı noktada kaldığı halde, arap devrimcisinin tecrübesi sadece bunalımın pençesinden kurtulmakla yetinmez, fakat çevresindeki öteki insanları da bu bunalımdan kurtarmak için mücadeleye girer. Arap devrimciliği bireysel olmakla beraber her insanı gerçek bireyselliğine kavuşturmak isteyen kışkırtıcı bir karakteri de vardır; yani tasarlanan arap tipinin şartına uyulmasını ister, buradaki tek şart da arap devrimcisi olmaktır. Böylece, görülüyor ki arap bunalımı kaygısının özel bir şeklidir; bununla varlığının en derin köklerinde birleşir. Fakat ondan, bunalım daima yıkıcı olabilir; kendi yönünde bir devrimciliğin fışkırdığı her an, ve bu onun ta özüne yöneldiği ve bütünlüğünü bozduğu zaman, bütün insanlık unsurlarını yitirerek maddi bir blok gibi, korkunç derecede ezici olur. Oysa kaygı insana oranla meşru olmayan bir varlığın mutlak bir görünüşü ise, araplar söz konusu olunca, ulusal hayatın bütün olumsuzluklarını, devrimciliğini karşısına çıkartır. Bunun içindir ki bunalım, maddiliğine rağmen geçicidir; devrimci bunu geçmişin bir kalıntısı sayar, ama insanlığın geçmişinin değil; daha çok sübjektif ve uzun bir ulusal tarihin belirlediği bir ulusun özgün karakterlere sahip geçmişinin eseridir. Bu. «Başka» geçmişlerin kaygısının eseridir. Varlıklarından koparılmış olarak, şimdiki zamanda yaşıyorlar. Fakat bu onlara oranla mekanik bir zamanı kaydetmektedir; oysa, asıl zaman basit bir tekrarlanıştan ibarettir. (...).

Böyle olduğuna göre arap devrimcisinin iki

ödevi vardır. Kendini salt insan olarak «kaygı» dan, ulusal bir insan olarak da araplığın bunalımından kurtarmak zorundadır. (...).

Bu bunalım dış bünyesinin bir boyutu değildir; kalbinin ta içinde yatmaktadır. Bir ağırlıktır o her şeyden önce; bir ağırlık ki ne biçimi var ne de tanımlanabilir. İşte (baas) yeniden doğuş ideolojisini ortaya atarken Mişel Eflâk bunu, şu sosyolojik formülle dile getirmişti: «Umma'nın bağrında yatan çürümüş gerçek...» (...). Belirsiz bir ağırlık olarak bunalımın yeri sürekli olarak göğsün içinde, o sarsıntılı soluk alma yolu üzerindedir. İşte bunun içindir ki devrimci, kalbinde taşıdığı bunalımın ta ortasındadır ve bunu kalbinden söküp atmak ister. Bu da özgürlüğün ham maddesidir; yumuşak olmayan, devrimciliğin önüne çıkan engel gibi kaskatı; öyle bir engel ki, kaybolduğu zaman da ancak başka, daha korkunç bir engel olarak düşmanı olan devrimcilerin karşısına dikilir. Bu da ancak bu devrimciliğin, yarım, geçici, yeniden doğuşu değiştiren, temelden bir değişiklik yerine geçici bir sosyal davranış haline geldiği zaman büsbütün ortadan kalkar.

Gerçekten de her sınırlı engel, sınırlı bir başka engeli gerektirir. İşte bu noktadan hareket ederektir ki arap devrimcisinin tutumu, geçici şartların belirlediği bir tutumdan, varlığı için mutlak bir anlamı olan bir tutuma yükselir, yani belirli bir şeye başkaldıran bir insan halinden, doğrudan doğruya başkaldıran insan haline geçer. (...). Buna karşılık bu bunalımına belirgin bir çehre verdiği zaman, devrimciliğini bir günlük hayat çerçevesi içinde belirlemiş

olur; kaldı ki çok geçmeden bunu da bozar; çünkü bu tip de yekpare değildir. Günlük tasvirlerde bu bunalım çeşitli adlar alır, geçici gelenekler, politik bölünmeler, emperyalizm, feodalite v.b. bütün bu doğrudan doğruya verilen adlar, gerçekte sürekli bir saldırganlık gücü meydana getirir; devrimci yapıya içinden girer. (...).

Ancak kahramanlar, sonsuz bir keder ve sonsuz bir sevinçle zaferin sorumluluğunu yüklenirler. (...). Sürekli devrim hareketinin verdiği derin ve öz duygunun etkisiyle devrimci bütün bölük pörçük devrimleri hor görür. Çünkü şöyle bir temel teze bağlanmıştır: varlığın en korkunç şekilde yok olup gitmesi ve böylece her şeyin kendi karşısına sürüklenmesi. Artık, hedefe varılınca zaferin büyüklüğü gittikçe artan tüketici bir başarısızlık duygusuyla azalır. (...). İnsan özgürlüğün ağırlığını, gerginliğin bunalımını, çelişmenin verdiği bölünme duygusunu içinde taşıyorsa, her zafer kazanan insan aynı anda, kırgın bir insan olduğu için, durup dinlenme yoktur böyle bir insan için. (...)

Devrimci bir çok cephelerde ve bu cephelele ilgili çeşitli faktörler dizisine karşı döğüşmek zorundadır. Bu faktörler aslına uygunluk ve doğruluk bakımından birbirinden ayırırlar; değer ve nitelik bakımından da dağınık bir haldedirler.

Bunlara karşıyım ben.

Bu cephelerden biri var ki, arap genci, devrimci bilinci tam olgunlaşmadan önce bunu sezinlemiştir. Gerçekten de, toplumun içinde «çürümüş gerçeğin» sembolleriyle ilişki kurmadan,

kendi eşitleri ve benzerlerinin meydana getirdiği, hemen hemen her şeyden uzak bir kategoride, bir çeşit bir ayrılma görmektedir. (...). Kendi bireyselliğini hissetmektedir. Ama bu, toplum hakkında ve toplumu kendine bağlı olmayan bir hasım saydığı için ahlâksal, olumsuz bir yargının sonucu değil, daha çok, kendini saran karanlık ve korkunç çevreyi bilmeyen birinin duyduğu ve çelişik davranışlarla açığa vurduğu silinip gitmenin, kaybolma duygusunun bireyselleştirilmesidir: o bu «Toplumu» yaratacağı başka bir «toplum» yararına reddeder. Böylece bu topluma duyularla vardığı bilinen bir gerçek olarak değil, soyut bir düşünce olarak yaklaşır. Daha önceden tasarladığı varsayıma göre, bu toplumun varlığını kabul etmez, kendi varlığı ise, ağır veya bu ölçüde, tecrübelerinden uzak gizli bir köşeye barınmış ikinci derecede bir varlıktır; işte böylece toplumu yoklukla varlığı aynı zamanda ifade eden bir kelimeyle anar: «İnsanlar». (...).

Oysa devrimci «insanlar»ın varlığını inkâr etmekle, kendi varlığını da inkâr etmiş olur. (...); biribirini tamamlayan iki nedenden ötürü: birincisi, bu tek başına olan varlığından kurtulma isteği; ikincisi de, devrimci, toplumun varlığını, kişileştirilmiş şekli ve ayrı şekilleriyle değil, kendisinin militanlık tecrübesiyle derinliğine kavramış olmasından. (...).

Genç adam işte böylece hayata adım atarken, bunalımın ta ortasında, kendisine gösterilen örneği benimseyecektir.

Gerçekte, eğitim, çöküntü halindeki arap ortamı gibi bir ortamda, eskiyi yeninin içinde

sürdürmenin, yeni kuşakların devrimciliklerini yok etmenin yolundan başka bir şey değildir. Söz konusu olan eğitim, kendiliğinden bir hedef olarak benimsenmeyen, toplumun, varlığına karşı ortaya çıkarabileceği umulmadık durumları önlemek üzere, bir kendini savunma aracı olarak kullandığı eğitimidir. (...).

Görülüyor ki devrimin ilk solukları az çok kültür edinmiş, farkına varmadan benzetildiği pedagojik tipten sıyrılmasına yol açarak genç adamı sarar (...). Eve karşıdır, çünkü evde «onlardan» başka kimse yoktur (...). Ev, küçük bir bunalım köşesi, şehrin içinde karanlık bir mağaradır; tiksinti veren bir kokusu vardır, gölgesi hareketsizdir; içindeki şeyler zevksizce oraya buraya serpilmiştir; bulunduğu alana ezici bir yasa çökmüştür, çürümeye karşı arınmanın yasasıdır bu; kısacası: elbiselerin, vücudun temizliğidir bu. Varlığın bir anlamı bakımından ele alınınca ev, bastırılmış çeşitli içgüdülerin gömülü olduğu yerdir, sadeliğe kinle karşı çıkar, içten gelen hamlelere makina gibi bir yaşantı ile engel olur; aynı şeyi tekrar ettirerek yeniliği önler. Böylece, genç adam, bir yasaklar ormanı içinde yetişir; bütün bunlar tanrılar adına, ağabeyi, büyük babası, annesi adına, büyükler ve dervişler adına, mahallenin delileri ya da büyücü kadınları adına çullanır üstüne; sarıktan, tesbihten, polisten, casustan yabancı askere kadar da bir sürü korkuluk bu yasakların yanı sıra çocuğu, kıskaçları arasındadır sıkıştırır dururlar.

Bu yüzden de genç adam korkak bir yaratık olur gider; çevresindeki her şey de korku

içindedir. Toplum için korku, güven kaynağıdır; ama bunun dışına çıkmamak şartıyla, yoksa insan tek başına korkuyu çekmek zorunda kalır (...).

Sen, göz altında bir insansın.

Bütün gizli kuvvetlerin gözleri senin üstüne dikilmiştir; benliğinin ta derinliğine kadar işler bu bakışlar ve çevrende, karanlık bir köşeye pusu kurmuştur bunlar. Herkes senden daha güçlüdür; baban, cin, öğretmen, yabancı asker, tanrı...

Adamımız göz altındadır. Saklansa da, açıkta da dursa, gizli bakışlardan koruyamaz kendisini. Yer yüzünde de, öteki dünyada da hükmolunan cezayı çekecektir; önüne geçilemez bunun. Bu göz altında yaşayış adamımızla gidecek ömür boyunca; içini karartacak ve yine ömrünün sonuna kadar bütün karşı koyucu ve devrimci tutumunun gelişmesine kara damgasını basacaktır (...). Kendisine önerilen bütün kavramları ve değerleri kabul etmek zorunda olduğunu görür; ya alışkanlığın, alçalma, köleleşme ve boyun eğme alışkanlığının baskısıyla kendini bunlara uydurur, ya da gizlice, devrimci bilinç ya da onların gerçek değerini kavrayarak değil, bir baskı ve zorunluluk sonucu olduğu için, gizlice reddeder bunları. Böylece benliği derin bir değişikliğe uğrar, kin dolu bir anarşist olur ve kendisinin göz altında olmadığını hissettiği an, benimsediği bütün değerlerin tersini yapar. İşte bunalım ahlâkının insanı sürüklediği biçimsel erdem budur. Pençesine aldığı insanın, yalnız, meydanda görünen cephesini sarar; gücü, mağaralara, giz-

li köşelere, karanlık yuvalara, her an ışık ve cesaret karşısında kaçış halinde bulunan bu yerlere erişemez.

İşte hem iyinin hem de kötünün değerini yitirmiş melez insanın hali budur.

MUHİDDİN SABİR

(1920, Sudan)

Kahire ve Paris'te edebiyat öğrenimi yaptıktan sonra Bordeaux'da edebiyat doktoru oldu (1949).

Şavt al-Sudan, Al-İstiklâl, Al-Zamân gazetelerinin başyazarı, Hartum Üniversitesi öğretim görevlisi, Sudan sosyal işler bakanlığı müsteşarı (1954 - 1955), sonra, UNESCO'nun Sırs al-Layn'daki Mısır temel eğitim merkezi sosyal bilimler kolunun yöneticisi oldu.

Sosyolog, şair, yazar olan Muhiddin Sabir, Sudan'ın kültür kalkınmasında birinci plânda bir rol oynamıştır; Arap yazarları (Kahire, 1950) ve Afrika-Asya (Taşkent, 1959, Kahire, 1962) kongrelerindeki Sudan delegelerine başkanlık etti. 1969 da ilerici askeri hükümet darbesini yapanlar, Sabir'i Millî Eğitim Bakanlığına getirdiler.

Başlıca eserleri : Kültürdeki değişiklikler ve toplumun gelişmesi (Al-tagayyur al-hâdarî va tanmiyat-al Muctama); Yersel hükümet ve toplumun gelişmesi (Al-Hökm al-mahallî va tanmiyat al-muctama); Bedeviler ve bedevilik sosyolojisine giriş (Al-Badav va'l-badava, mukaddima fi ilm al-içtima, al-badavi).

Tekniklerinin de alınmasını gerektiren

endüstri toplumlarının kültürünün benimsenmesi, uzun bir süre, yersel özelliklerden önce gelmektedir: Arap sosyolojik düşüncesinde bir dönemi işaretleyen teorik bir kitabın ana tezi işte budur.

ULUSAL ÖZGÜNLÜK VE EVRENSELLİK

Çeşitli uygarlıkların biribirlerine komşu oldukları aşamalardaki tutumlarının karşılıklı etkilerini ve doğrudan doğruya sürtüşmelerini «kültür hayali» (1) diye adlandırıyoruz. Bunu yapmaktan amacımız, bu hallerde bulunduğu tasarlanan ilişkilerin mahiyetini anlatmaktır.

İki kültür karşılaştığı zaman, üstün kültür kendi değerlerini kavramlarını, ana fikirlerini ve özelliklerini, yenik kültüre benimsetir; bunun bu sıradaki rolü pasiftir, yani boyun eğme durumundadır. Zafer kazanan, kuvvet gösterilerine olduğu kadar, yeniliğine de kapılır; oysa bunun özgünlüklerinin ve aslının ne oldu-

(*) Al-tagayyur al-hadarî ve tanmiyat al-muctama, Sirs-al-Sayn. 1962, s. 310 - 316.

1) Yazar kendisi Hadarâ kelimesini «kültür» diye çevirmiştir: bunu, bu sayfaları aldığımız kitabın İngilizce çevirisinin adından da anlıyoruz: (Cultural change and community development). Uygarlık (civilisation) kelimesini «Medeniye» karşılığı olarak kullanıyor. Buna göre kültür, alman terminolojisindeki şu anlama bürünmüş oluyor: Kültür, uygarlığın maddi görüntüleri.

ğunu bilmez; bundan başka bu zafer kazanmış kültürün kendi üstündeki etkilerini ve yerinin ne olduğunu değerlendiremez.

Tarih açısından; geçen dört yüz yıl içinde Avrupa'nın, hükümet şekilleri, üretim usulleri ve askerlik sanatıyla öteki kıtalara doğru yayıldığı sırada böyle oldu.

Bunun ardından, yenilen kültürlerin hayatında ikinci bir aşama gelir; olumlu bir aşamadır bu. Bu aşamada yenik kültürler, zafer kazanmış kültür biçimlerine yönelirler; bunların görüntülerini benimserler. Bunu yaparken, bu benimseyişin yenik kültürlerle zafer kazandıracığını, zafer kazanmış kültürlerle eşitleyeceklerini ve böylece bunların boyunduruğunu ve egemenliğini sarsabileceklerini düşünürler.

Bu aşamada zafer kazanmış olan kültür bu eğilime karşı çıkar: yenik kültürün, iki kültürü birleştirecek olan kendi değerlerini benimsemesini önlemeğe çalışır.

İşte bunun için işçi sendikalarının kurulması, meşru grev hakkının kullanılması — Avrupa hayatının temel kurumlarından olduğu halde — kolonilerde yasaklandı ve kovuşturmaya uğradı. Tıpkı bunun gibi siyasal partilerin kurulması ve bağımsızlık isteği, savaş açılmasına kadar varan bir karşı koymaya uğradı (...). Demokratik sistemin kendisi, bu gün uygulandığı şekliyle ulusal bağımsızlık fikri, Avrupa kültürünün birer cephesi ise de, bu aynı kültürün, bu kültür, yenilen kültürlerle bu kültür arasında bir eşitlik yaratılmak istendiği zaman bunlara karşı savaş açar.

«Kültür hayali» nin (1) üçüncü aşaması, hemen ikincinin ardından başlar. Bu da «Altın çağı» aşamasıdır. Bu aşamada yenik kültür ülkeleri büyüme halindeki toplumların ulusal onur duygusunu yüceltir; geçmişlerine dönerler. İşte şimdi biz bu aşamada bulunmaktayız: yani doğmakta olan ulusların hayatî istekleri, ekonomik ilerleme, bilimsel bilgi ve teknolojik yetenekle eski kültürün, kutsal bir şekil alarak ülküleşen ve geçmişteki şanlı günlere bağlı olan bir kültür tipini ve ulusal mirası temsil eden değerleri ve ana fikirleri arasında bir duraksama aşamasıdır bu. Biliyoruz ki her ulus, tarihinde hiç sıkıntı çekmeden kendi öz malı olan ülküler bulabilir (...).

Bu gelişme halinde olan toplumlarda kendini açığa vuran ulusal ve yurtseverce eğilimler, batı kültürü tarafından bu (yenik) kültürler ve bu (yenik) halkların hayat üslûpları hakkında verdikleri hükme bir karşı koyma ve red tepkisidir.

İşte bu aşamada, zafer kazanmış olan kültürler iki cepheli bir durumda kalırlar; kendilerini tıpkı gelişme halindeki toplumların kültürü gibi sarsıntı ve sıkıntı içinde hissederler.

Gerçekten de gelişme halinde bulunan toplumlar, gözleri geride olarak ileriye gitmeyi ister; şimdiki zamanda kendilerine bir şeref kazandırmak isterlerse, bunun ilkelerini geçmişte

1) Metinde «illusion» kelimesi kullanılmıştır. Burada «hayal» gerçeğin karşıtı olan, biraz da «aldanış»ı ifade etmektedir. (Çev.)

aralarken, ileri ülkelerden yalnız tekniği alıp, buna uygun düşen törelere ve değerlere sırt çevirirler. İleri toplumlar da böyle hareket ederler: tekniklerini bir mal olarak ihraç etmek isterler, çünkü bu onlar için gerekli ekonomik bir iştir ve pazar, teknolojinin varlığını meydana getiren unsurlardandır; fakat maddi çıkarlarını gerçekleştirmeyi dileyen bu kültürler, (gelişme halinde olan) bu toplumların kuvvetlenmemesine dikkat ederler; çünkü kendileriyle aşık atacak duruma gelerek iki kültür arasında bir rekabetin doğmasına yol açılmasını istemezler.

İşte bu ülkelere asker göndererek saldırıya geçme, ekonomik abluka, silâhlar üzerine ambargo konulması, ırk ayırımı ve gelişme halindeki toplumlarla aynı kültür içinde, kültür bakımından azınlıkta olan gruplar üzerine yapılan başka baskıların da kaynağı hep buradadır.

Bu davranış başka maskelere de bürünür: ahlâksal ve ideolojik kanıtlara baş vurarak kendini haklı göstermeğe çalışır. Fakat son tahlilde bir kültür için ancak kendini savunmak üstünlüğünü belirtmek ve kendi özelliği ve kendi kişiliği hakkında kendisinin karar verme iradesini açıklamak söz konusu olabilir.

Bu davranışı «kültür hayali» diye adlandıracağız. Gerçekten de burada objektif olmayan bir kendini haklı gösterme davranışı, bu kültürün kendi kendisini değerlendirmesine, kendi öz varlığını kendisinin beğenmesine dayanan sübjektif bir davranıştır.

Gelişme halindeki toplumlara gelince bunlarda somut gerçeğin reddedilerek, gözlerin

geçmişe çevrildiğini, böylece bu reddedişin telâfi edilmek istendiğini görüyoruz. Oysa bu toplumların yaşantılarındaki değerler, eski değerlerden farklıdır. Bununla birlikte bu toplum, bunları tarihlerinin bir uzantısı ve tamamlayıcısı sayarlar. Eski günlerdeki zafer meselesi de böyledir: bu, yeni bir anlam taşıyan bir zafer olmadığı gibi, yeni değerler bakımından da bu nitelikte değildir; bununla birlikte bu toplumun ulusal anlayışı içinde yeni değerlerle sarmaş dolaş olur; çünkü yeni anlayış çerçevesi içinde, geçmişteki zafere yol açan kültür, bugünün kültürüyle aynı olduğu için, benzeri zaferlerin yaratılmasına imkân verir.

Oysa bu, büyük ölçüde hayaldir: bugünkü kültür, eskinin bazı örnekleri ve bazı çizgileri halâ canlı olarak kalmış olsa bile, eski kültür değildir; bundan başka, bugünkü kültür, tüm kültür yapısı ışığında yeni değerleri benimsemiştir. Böylece dil gelişmiş, din yeni yorumlarla yeni açıklamalar kazanmış, alanını genişleterek, yeni ihtiyaçlara uygulanabilmesini sağlamıştır.

«Kültür hayali» gelişmiş toplumlarda bugünkü durumun benimsenip, geçmişin reddedişinden ve aynı zamanda geleceğin verdiği bunalımdan doğar (...). Bu, büyük ölçüde bir hayaldir: bu toplumlardaki kültür, kendini yayma niteliğine de sahiptir. Gerçekten de burada var olmaya devam etmek ve büyüyebilmek için satılması gereken mallar söz konusudur. Bu malları stok etmek ya da tekel altına almak mümkün değildir. Ayrıca, temelli bir hakikatı kültür tamamlayıcılığını reddettiği için de süb-

jektif bir davranıştır. Geleneksel değerlerini elden bırakmadan endüstri teknolojisini, uygulayabileceklerini, bilimsel düşünceleri benimseyebileceklerini, endüstri ekonomisini kendilerine mal edebileceklerini uman gelişme halindeki toplumlar, tehlikeli bir hayal içindedirler. Aslında bu olaylar, kendileriyle ilişkiye girenlere, özlerinde bulunan bir davranışı ve değerleri zorla kabul ettirirler: hastalıkta mikrop anlayışının bulunduğunu kabul ettikten sonra, hastalıklara cinlerin sebep olduğu ileri sürülemediği gibi, bir yandan mâli hayatı canlandırmak için bankalar ve ticaret evleri kurmanın zorunlu olduğunu söylemek, öte yandan da faizi yasaklamaya devam etmek; fabrikalar kurmak ve meslek yeteneği bakımından bir derecelendirme yapmak gereğini ileri sürdükten sonra, en yüksek ücreti, dinine en bağlı ve en erdemli işçilere vermek söz konusu olamaz (...).

İlerlemiş toplumlar için de bu böyledir: herhangi bir memlekete iplik ve dokuma fabrikaları sattıktan sonra, buraya kumaş ihracı düşünülemez; tıpkı bunun gibi, bir memlekete bir silâh ve cephane fabrikası sattıktan sonra, bu memleketi zayıf ve aşağılatıcı bir durumda bulundurmamak mümkün değildir. Bu, tehlikeli bir hayaldir: makinalar, işlemleri için gerekli mekanik şartlar bulunduğu anda, nerede olursa olsun aynı verimi sağlar.

Tıpkı bunun gibi, bilimsel fikirleri bir çember içine almak ya da bunları belirli bir toplumun imtiyazı haline getirmek mümkün değildir: bunlar durmaksızın serbestçe, bir yerden bir yere akar, yayılır; hem sonra insanlar dai-

ma bu fikirleri ve teknikleri anlayıp uygulamak isterler.

Şüphesiz dünya kültürünün çeşitli cephe-leri ulusal kültürlerin tümleşmesinden, yapılarına işlemlerinden önce bir geçiş safhasının bulunması zorunludur; bu safha süresince geleceğin kültürü kendi şartlanma, ilişki kurma ve âhenklendirme sürecini oluşturur.

Ne olursa olsun burada sadece zamanla sınırlı bir safha söz konusudur.

Çeşitli ulusların «kültür bütün»lerinin özgün bir nitelik taşıdığı doğrudur. Fakat bu benzer kültürlerin bütününden meydana gelen bir çerçevenin varlığına engel değildir; tıpkı bunun gibi, benzer kültür elemanlarının ve modellerinin bulunması da mümkündür. Bunlar arasında evrensel bir nitelik taşıyanlara değinerek «uygarlık» terimiyle adlandıracağız. Her toplumun içinde, ulusal karakteri koruyan, işte bu uygarlık modelleri ve nitelikleriyle özgün kültür yapıları arasındaki etki-tepki ilişkisi- dir. Ama yine de ulusal karakter, geleceğin kültürü ile ilgili bir kehanet olmaktan çok, tarihin bir armağanıdır.

Bunun sebebi de insanın, ırkını canlılar dünyasına bağlayan biyolojik birliğe benzer bir kültürel ve toplumsal birliği hayal edıştır.

5. İKTİDAR PROBLEMİ

HALK YİĞİNLARI, AYDINLAR, ORDU
AHMED LÜTFİ EL-SEYYİD
(1872 - 1963, Mısır)

Hukuk öğrenimini yaptıktan sonra, Sa'd Zaglul'un aracılığı ile Cemaleddin Efgani ile Muhammed Abduh'un çevresine girdi. İlmîlâların Al-Umma partisinin organı olan El-Ceride gazetesini çıkardı ve 1907 den 1914 e kadar yönetti. 1908 denberi Mısır üniversitesinin kurulması için çalışmış ve sonra da uzun süre rektörlüğünü yapmıştı. Vafı partisinin içinde başgösteren uyuşmazlıklar üzerine, 1919 dan sonra politikadan ayrıldı.

Çağdaş Mısır'ın belli başlı düşünürlerinden olan Ahmed Lütfi el-Seyyid, Mısır ulusal kişiliğinin nazariyecisi, liberalizmin havarisiydi; Mısır'a aristoculuğu sokan odur. 1942 de üniversiteden emekli olduktan sonra, Kahire Arap Dili Akademisi başkanlığı görevine getirildi.

Başlıca eserleri : Bağımsızlık hareketi tarihinin unutulmuş sayfaları (Safahat matviyya min tarîk al haraka al-istiklâliya); Felsefe, edebiyat, politika ve sosyoloji üzerine düşünceler (Ta'amulat fi'l-falsafa, va'l-adab va'l siyassa, va'l-içtima); Seçilmiş parçalar (Al-Muntahabat); Ömrümün hikâyesi (Kissat hayatî).

Aşağıdaki parçada ileri sürülen düşünceler 1919 dan 1952 ye kadar Vafd partisinin öncülük ettiği çağdaş anayasa düzeni ve demokrasi hareketinin hareket üssü olmuştur. Ahmed Lütfi burada, Mısır'ın kalkınması yolunda ileri sürülen gelenekçi düşüncelere ateş püskürmektedir.

ÖZGÜRLÜĞE ÖVGÜ (1)

Ne zaman yazılarımda, bana göre problemlerin problemi ve bütün çıkarların kaynağı olan, özgürlük konusunu ele alsam okurlarım, buunu, sanki işe yaramaz bir sanattan söz açıyormuşum gibi kayıtsızlıkla karşılıyorlar; oysa ruhun nasıl bedene ihtiyacı varsa, insanın da, özgürlüğe ihtiyacı var (...). Bana öyle geliyor ki çevremizin, son zamanlarda özgürlük elde etme yolundan (...) uzaklaşmış olması, isteksizlikten ya da özgürlüğe sırt çevirmekten değil, durumumuzdan ileri gelmektedir: özgürlüğün kazanılması ve bununla ilgili olan konuşma sevgisi, yüksek bir mevkide bulunup da,

(1) Al-Ceride'den. 18, 20 ve 31 aralık 1913, al-Muntahabat'a da alınmıştır. Kahire, 1945, s. 60 - 93.

sallantılı bir durumda olan bir kimseyi, yani isteyen fakat istediğini yapamayan bir kimseyi düşündürüyor (...).

Şöyle denilecek: mısırlı yazarlar, Mısır'ın ihtiyacına göre avrupalı ustalarından aşıracakları, bize yabancı öğretilerini dinletmek istiyorlar, yüreklerinin atışını değil (...). Hayır: Mısırlı yazarlar halkımızın en derin duygularını ve umutlarını dile getirmişlerdir. Çünkü, bizde hiç bir meziyet görmesenez bile, insan olduğumuzu inkâr edemezsiniz. Çünkü biz de özgürlüğe susadık ve uluslar topluluğunda kendimize lâyük olan yeri yeniden ele geçireceğimizi umuyoruz; kaldı ki birliğini meydana getiren faktörler gözönüne alınırca, bu uluslar uygarlığa, Mısır ulusundan daha az lâyıktır. Bize hiç bir hak tanımasanız bile, yaşama hakkını elimizden alamazsınız. Yaşamak da özgürlükten başka bir şey değildir.

Özgürlüğümüz hukuk alanındaki boşluklar yüzünden olduğu kadar, yürütme alanında da zedelenmektedir. Bu, göze batan özgürlükten yoksunluğun izlerine bir yurttaşın, küçük bir memurun yanına gittiği zaman rastlamaktayız. Bu, bir yabancının, hükümet karşısındaki davranışında daha kuvvetle görülür. Bir hükümet adamı kendilerine karşı sertçe davrandığı zaman, insanların yüzlerinde okunan bu eziklik, bu davranış kanuna uygun olsun olmasın, mamur (1) ya da vali karşısında böyle, yerlere kadar eğilişler hep yürürlükteki kanunların ve hükümet adamlarının despotluğunun eseridir.

1) İlçe Başkanı.

Özgürlüğümüzdeki bütün eksiklik ister eski ister yeni olsun, kanundan fakat aynı zamanda hükümet adamlarının davranışlarından ileri gelmektedir. Bu davranışlar adeta bir kanun haline gelecek kadar genelleşmiştir; oysa biz, bu kanunların hazırlanışında pek az bir rol oynamaktayız. Bunlar ulusun değil, sadece yöneticilerin iradesini yansıtmaktadır. Özgürlüğe uygulanan her kısıntı ister teorik ister pratik olsun, kanunlardan gelme yapma ve geçici şeylerdir. Çünkü bizler, yaradılışımız gereği, özgürlüğe susamış ve özgürlüğün gölgesiyle yetinerek geçinilecek bir hayata hiç değer vermeyen insan türünden yaratıklarız (...).

Sayın milletvekilleri : toprağın daha verimli hale getirilmesinden, köprüler yapılmasından kanallar açılmasından, enti püften şeylerin kısıtlanmasından, hatta ruhları özgürlüğe kavuşturmakta yavaş davranılmasından doğacak kötülüğün yanında hiç kalır. Siyasal teorileri bir yana bırakın. Parlak sosyalistçe doktrinler gerekmez bize. Çünkü bizim her şeyden çok özgürlüğe ihtiyacımız var (...).

Özgürlük doktrini, prensibi bakımından, özgür ülkelerde olduğu kadar Mısır'da da bireylerin çıkarlarının kamu işlerinde kamu özgürlüğüne ya da hükümetin özgürlüğüne feda edilmesini kabul etmez. Bu doktrin, prensibi gereği, hükümetin ancak zorunlu olan yerde, yani üç alanda iktidar sahibi olmasını ister: polis, adalet, yurt savunması. Bütün öteki alanlar ve çıkarlar bireylerin ve özgür toplulukların hukukuna bağlı olmalıdır (...).

Bununla birlikte, sosyalist hükümet ya da

demokratik, yani halk tarafından yönetilen bir memleketteki bir hükümet, yukarda adı geçen üç alanın dışındaki alanlara da el atan bir hükümet yararlı ve hayırlı olsa bile bu hükümetin kendisine çizilen sınırların dışına çıkması, Mısır'a bir kazanç sağlar mı?

Bireyin hakkını elinden alıp hiç katılmadığımız ve üzerinde hiç bir iktidarımız olmayan bir hükümete vermenin, bize hiç bir kazanç sağlamayacağına tabiat tanıktır!

Töreler, ekonomi ya da politika alanında — içinde bulunduğumuz acıklı durum — yani ruhlarımızdaki o korkunç özgürlükten yoksunluk, temelli bir sebebe dayanır. Bu da çağlar boyunca içinde yaşadığımız, atalardan kalma despotluk (1) ya da tersine dönük sosyalizmdir (...).

Biz mısırlılar, başka her şeyden çok bireysel özgürlüğün etki alanını genişletmeğe muhtacız. Bunu uygarlık yolunda ilerlemek, hayat kavgasında yarışabilmek için gerekli, kaybolmuş nitelikleri yeniden kazanabilmek, bütün tehlikeli ve nazik meselelerde, kendimizi hükümete teslim edişimize bir son vermek, doğuda hemen hemen genel bir nitelik almış olan ulusun bir sürü, Devletin de keyfine göre hareket eden bir çoban olduğu fikrinden kesin olarak kurtulmak için yapmalıyız (...).

Hangi tipten olursa olsun, ister cumhuriyet ister krallık olsun, despotluk, hükümetin en öz-

1) Burada söz konusu edilen, Firavunlardan bugüne kadar Mısır ulusal hayatının bütün alanlarındaki merkezîyetçilik eğilimidir.

gün niteliğidir; yalnız düşmek korkusu engel olur ona. Bireylerin ya da hükümetlerin tarihleri, yalnız zayıflığın ya da ölümün, despotluğa son verdiğini gösterir (Adaletsizlik insan ruhunda gizli bir kuvvet halinde yatar; kuvvet bunun gelişmesine, kendini göstermesine yarar; zayıflık korku verir). Böyle olduğuna göre, hükümeti zorla bir takım sınırlar içine almak gerekir; bu sınırların kesin ve sağlam olması, yaygınlığa ya da yoruma meydan bırakılmaması gerekir. Bu sınırlar her ne pahasına olursa olsun aşılmamalı ve insanlar, hükümetin yapacağı adaletsizliklere karşı hazırlıklı olmalıdır. Böyle olmaz da, topluluk halindeki yaşantımız kölece bir yaşantı anlamını taşırsa, tek başına yaşamak ya da bir hayvan yaşantısı sürmek yeğdir (...).

MUHAMMED MANDUR

(1907 - 1965 Mısır)

Hukuk doktoru (Kahire, 1934), Edebiyat doktoru (Paris 1946), Kahire üniversitesi Edebiyat Fakültesinde profesör. Bu görevinden 1954 de istifa etti; sonra Arap Yüksek İncelemeler Enstitüsü'nde görev aldı. Al-Şark gazetesinin yazarlarındandı.

Fellâh soyundandı. Paris'te on yıl kalmış olduğu halde, Mısır köylüsüne karşı daima derin bir sevgiyle bağlılık göstermiştir. Mısır'a döndükten sonra milletvekili seçildi, Savt-al Umma gazetesinde yazarlığa başladı. 1951 de öldürülen Aziz Fehmi ile birlikte Vaf'd'ın sol kanadının önderlerindendi. M. Mandur, 1946

da sola karşı gösterilen ilk baskıya uğrayanlardandır. 1954 den sonra, politikadaki ilerici tutumuna denk gerçekçi ve eleştiriye dayanan bir estetik anlayışını geliştirdi.

Başlıca eserleri : Yeni kriter (Al-mizan al-cedid); Araplarda metodik eleştiri (Al-nakd al-manhagi ind al-Arab); Edebiyat ve eleştiri (Al-adab va'-nakd); Şiir sanatı (Fann al şiir) Çağdaş edebiyatın yeni problemleri (Kâdaya cedida fi'l-adab al-hadis); yayınlanmamış yazılar (Kitâbat lam tunşar).

Dünya kamu oyu, son dünya savaşının hemen ardından meydana gelen Mısır üniversite gençliği hareketinin kesin rolü hakkında ya hiç bir bilgisi yoktur ya da bu konuda çok az şey bilmektedir. 1946 ilkbaharında «İşçiler ve üniversite öğrencileri ulusal komitesi» kuruldu. Bu komite 1946 temmuzundaki baskı hareketine kadar tam anlamıyla politik kararlar üzerinde etkili oldu.

Büyük ulusal gösterilerin yapıldığı 21 şubat 1946 günü, her yıldönümünde dünya gençliğince anılmaktadır. «Ulusal İşçi ve Öğrenci Komitesi»nin ortaya attığı şiarlardan esinlenen bugünkü Mısır gençliği, 1968 den beri memleketin ilerici bir politikaya yönelmesi için çaba harcamaktadır. İ

«ULUSAL İŞÇİ VE ÖĞRENCİ KOMİTESİ» *

Mısır'da bu son günlerde meydana gelen

(*) İttisal al-musakkafın bi'l-ummal, Savt-al-Umma, 1 mart 1946.

olay, çağdaş tarihimizde çok önemli bir dönüm noktasıdır. Bu gelişmeyi 1919 ulusal hareketi ile bugünkü ulusal hareketi kıyaslayarak kavrayabiliriz. 1919 da ulus ancak hareketin yöneticilerinin çağrısı üzerine harekete geçmişti (...). Bugün siyasal düşünce olgunluk noktasına erişti: gençlik kitlesinin «işçilerin ve öğrencilerin» somut mücadele hareketlerine kendiliklerinden karar verdiklerini, bu kararları yürürlüğe koyduklarını ve halkın bunların çağrılarına cevap verdiğini görmekteyiz.

1919 da hareket tamamiyle politik nitelikteydi; tek bir hedefi vardı: protektoratın yıkılması ve bağımsızlığın gerçekleştirilmesi. Bugün aksine açıkça biliniyor ki hareket, bağımsızlığın gerçekleştirilmesini, mücadelenin son hedefi saymamaktadır. Bugün artık iç kölelik, bütün ağırlığıyla halkın sırtına çökerken, dışa karşı köleliğin kaldırılmasının bir şeye yaramadığını herkes biliyor. Bu memleketin insanları yine eskisi gibi hor görülürken, vatan bizim kalbimizde demek hiç bir işe yaramıyor. Çünkü emperyalizmin ortadan kaldırılması, yabancının memleketimizin zenginlik kaynaklarından yararlanmasını yasaklayarak halk sınıflarının hayat seviyesini yükseltmek için sadece bir vasıtaadır.

Varlığımızı, çocuklarımızın ve yurttaşlarımızın varlığını yabancıya karşı savunmamız yetmez. Bunu mısırlı sömürücülere, zenginliğe doymayan para babalarına karşı da savunmamız ve böylece insanlar arasında adaletin gerçekleşmesini, her insan yeteneklerini geliştirebilme şansı verilmesini, insanların verimli ça-

lışmalarının önüne çıkan bütün engellerin yok edilmesini sağlamak da zorunludur.

İşte bu düşünceler, en büyük amaçlarımızı dile getiriyor. Hiç şüphe yok ki memleket buna doğru yönelmektedir. Şu da bir gerçektir ki, bu düşünceler son zamanlarda göz kamaştırıcı bir parlaklıkla ortaya çıktı. Hiç bir şey artık bu düşüncelerin akışını durduramaz, hiç bir şey hedeflerine varmalarına engel olamaz; bu hedefler de Nil vadisinin bağımsızlığı ile birlikte, siyasal demokrasi ve sosyal adalet diye özetlenebilir.

Şunu da kesin olarak belirtelim ki bu düşünceler, zihinde ve duygu alanında kalmayarak eylem ve örgütlenme alanına geçmiş bulunuyor. Bu yılda ilk adımı atan, kendi geleceği için olduğu kadar memleketin geleceği için de bunalım içinde bulunan aydın üniversite gençliği oldu. Kendi yarattığı hareketle işçilere giden bu gençliktir; kötü dilli yabancıların, işçi içinde gizli tahrikler var diyerek bu hareketin güzelliğini bozmak istemeleri hem yalan, hem de cinayettir.

Şu da açık bir gerçektir ki, durumun sürüncemede bırakılmaya tahammülü yoktu. Halk yığınları, ortadaki sosyal durumu değiştirmeğe ve Mısır'daki zenginlikle halkın felâketli yaşantısı arasındaki uçuruma son vermeğe kararlıydı. Şu da açıkça görölüyor ki, halk artık boş vaadlere kanmıyor, alay eder gibi, iyilikseverlikten öteye geçmeyen reformlarla yetinmiyor; bugün hangi tipten olursa olsun her hükümetin tabii ödevlerinden olan yoksullukla, hastalıkla ve bilgisizlikle savaşmak için değil,

fakat insan onuruna yaraşır çalışma şartları. insanların emeklerinin bütün meyvasını elinden almayan, yeteneklerini hiç bir engele rastlamadan, adaletsizliğe uğramadan geliştirebilecekleri şartların yaratılması için atılğan bir politika istiyor.

Bu düşünceleri biz atmadık ortaya: bütün üniversite gençliğinin ağzından öğrendik bunları; profesörlerinden, sayıları bir buçuk milyonu bulan devlet memurlarından, hükümet kurumlarında çalışan işçilerden, kadro dışı küçük memurlardan öğrendik. Şirketlerde ve özel fabrikalarda çalışan işçiler ise bu düşünceleri bütün varlıklarıyla benimsediler.

Ulusal en büyük sınıfını meydana getiren köylü sınıf, içinde bulunduğu sonsuz mutsuzluğun bilincine, varmış değil henüz; ama çok geçmeden o da uyanacak. Sözüünü ettiğimiz düşünce hareketi, artık yalnız büyük şehirlerde kalmıyor, Markaz' (ilçe) lara da yayılıyor, köylere kadar sızıyor. Bugün tatil zamanları öğrencilerin ve aydınların uğramadığı köy yok; bu gençler fellâhlarla arkadaşlık kuruyor, eski-lerin düşüncelerine karşı çıkararak her alandaki yeni düşünceleri yayıyorlar.

HALİD MUHAMMED HALİD (1920, Mısır)

Öğrenimini Azhar'da yaptı; Cemaleddin Efgani ve Muhammed Abduh'un meşalesini sağcı ve gerici hocaların elinden aldı. İkinci Dünya Savaşından sonra Vaf'd'ın ve solun yanında yer alarak Müslüman Kardeşler'in vaa-

ettikleri din devletine karşı çıktı; parlâmanterizme, sosyal ve ekonomik bir öz kazandırmanın zorunluluğunu savundu. 1950 de yayınlanan Min hunâ nabda (Buradan başlıyoruz) adlı kitabından sonra bir düzine kadar daha kitabı çıktı; bundan başka gazetelerde bir çok yazıları yayımlandı. Bütün bunlarda Halid Muhammed Halid, müslümanlıkla marksizmi bağdaştıran bir demokratik sosyalizmi savunuyordu. Ateşli bir insan sevgisine bürünen bu çağrının son zamanlarda, Mısır'daki sosyal müslümanlık akımı üzerinde derin bir etkisi olmuştur.

Başlıca eserleri : Buradan başlıyoruz (Min hunâ nabda); Yurttaşlar, uyruklular değil (muvâtinun, lâ ra'âya); Bu, ya da tufan (Ha-za, av al-tûfan); Her zaman için demokrasi (Al dimokrasi ya abadan; Biz, insanlar (Nahnu ya al-başar):

H. M. Halid'in düşüncesinin ana çizgisi —demokrasi— aşağıda iyi özetlenmiştir. Yazar aynı davayı 1962 de «Halk kuvvetleri ulusal kongresi hazırlık komitesi» önünde parlak bir şekilde savunmuştu: özgürlük olmadan hiç bir kalkınma olamaz.

KALKINMANIN ŞARTI; DEMOKRASİ (1)

Bir hükümetin hem despot hem de adaletli olması mümkün müdür?

Eğer devletin ve doğruluğun aldanmazlığını, tekeli tek bir adam elinde tutuyorsa,

(1) Al-dimokrasiya 3. baskı. Kahire 1958, s. 39-47.

bunlar, hasta ya da sarsak beyinli birinin anlayabileceği kadar değersiz şeylerdir. Tek bir kişinin Devleti yönetmesini din de istemez dünya da. Despotluk hastalığını yapısında taşıyan tek parti için de bu böyledir. Mısır'da, olaylar hoşlarına gitmeyecek bir yön alınca, partilerin ortadan kalkmasını isteyenler var. Aslında, kötülüğün kaynağı partilerin çokluğu değil, zayıf oluşudur.. Çokluklarının meydana getirdiği bölünmeler ve düşünce ayrılıkları yüzünden zayıf düştükleri ve çürüdükleri ileri sürülecek olursa, buna cevap olarak bir çok memleketin gücünü ve üstünlüğünü çok partili oluşuna borçlu olduğunu söyleyeceğiz (...). Öyleyse zayıflığın ve çöküntünün nedenlerini başka yerde aramalı. Yukarıda sözünü ettiğimiz psikolojik yorumu göz önünde tutarak böyle söylüyoruz; bu da ulusun uzun zamandan beri tek bir efendinin ya da tek partinin önünde boyun eğmeğe alışmış olmasıdır.

Tek parti Almanya'yı yıktı, İtalya'nın bel kemiğini kırdı, Japonya'yı gülünçleştirdi; öte yandan eşyanın tabiatı Türkiye'de despotluğu yok ederek, çok partili rejimin kurulmasına yol açtı (...). Kalkıp bize Rusya'dan söz etmesinler. Çünkü burada önemli olan varılacak hedeftir (...).

Demokratik bir hükümet, kuvvetler ayrılığı ve parlâmento denetimi nedeniyle ölçülü hareket eder. Bu rejim halkın egemenliğini ve güven içinde yaşamasını sağlar. Böyle bir rejimde kanunlar mutlak bir yöneticinin niyetlerini dile getirmez; ulusun iradesini açığa vu-

rur ve hükümet karşısında bu iradeyi güvenlik altına alır (1).

Buna göre mutlak iktidarın reformlarını hızla gerçekleştirmeye kalkması, çok pahalıya, **halk iradesinin zayıflamasına** mal olur. Ayrıca, bu reformlar halk iradesine uygun bile olsa, bunların seçimine, tartışılmasına, bunlarla ilgili kanunların hazırlanmasına halkın karıştırılmamış olması, ilerlemesi ve yükselmesi için gerekli olan en önemli temelden, siyasal eğitimin onu yoksun bırakır. Bunun için diktatörlük, bir takım reformları gerçekleştirse bile uyanışı sağlayamaz.

Oysa reformla uyanış arasında fark var.

Uyanış, politika, insanlık, edebiyat ve fikir alanında ilerlememiz, yükselmemizdir; bütün şekilleriyle uğrunda durup dinlenmeden çalışmayı gerektiren bir kurtuluştur; politika-
da: saldırıdan ve korkudan kurtuluş; ekono-
mide: sömürüden ve yoksulluktan kurtuluş; fikir hayatında: bilgisizlikten ve baskıdan kurtuluştur. Kısacası: uyanış, zorunluluklarını ve yaşama haklarını kaybetmiş bir rejim karşısında bir kurtuluş ve bunun yerini alan ve ulusun ihtiyaçlarından ve gelecek hakkındaki tasarılarından kök alan başka kurumların meydana getirilmesidir.

Reform; yapılan bir bina, akan bir nehir, açılan bir okuldur.

Fakat **Nahdah**'ın daha derin bir anlamı var: bu toplumun ruhunu kaplayan bir hayat

(1) **Muvattâatun, lâ ra'âya**, Kahire, 1958, s. 152-153.

çağlayanıdır; onun tabii yaşama, özgürlük, refah, bilim ve barış hakkına uygun düşer; ah-lâk, bilgi ve üretim zenginliği gibi.

Bir özgürlük, ve huzur havası içinde reformları gerçekleştirmek varken bunu, zora başvurarak, sertlikle yapmak akıllıca bir iş değildir. Atina ile İsparta'nın tarihleri bize bu konuda bir örnek ve bir ders vermektedir (...).

Soruyorum kendime: demokrasi ile gerçekleştirebildiğine göre uyanışın bir diktatöre neden ihtiyacı olsun?

Uyanışı gizli tertiplere karşı korumak için, denilecek. Biz de buna şu cevabı veririz: doğrudur, ama bu tertiplerin başında yapısı gereği diktatörlük gelir. Yukarda ispatladığımız gibi diktatörlük, toplumun kişiliğinin yok edilmesi, uyanışın önemli süreklilik ve başarı faktörlerinden, yani halkın yönetime katılmasından ve parlamento denetiminden yoksun bırakılması demektir (...).

Halkın uyanıştan ve reformdan soğumasını önleyen yeni bir faktör var: bu da uyanışın, kelimenin doğru anlamıyla, bir politika, din ya da kamu hizmetleri alanında yapılan basit bir reform olmayıp yaşama sanatı ile sıkı ilişkileri olan, üretim ve dağıtım problemleriyle bağlantılı halinde bulunan bir ekonomik yapılaşma olmasıdır. Uyanış bu yeni anlamıyla, toplumun, içinde yaşayanlara çalışma hakkını sağlaması, üretimden yeteri kadar pay vermesi, fikrî ve manevî ihtiyaçlarını tatmin etmesidir (...). İnsanlar böyle bir uyanışa rastladıkları zaman inanç ve susamışlıkla koşarlar ona doğru, kendilerine mutluluğu zorla kabul ettiren ve bas-

kı altında bolluğa kavuşturan diktatörlüğe ihtiyaç duymazlar (...).

Demokrasi, bazan zayıf bir koruyucu olarak görünse bile uyanışın kalesidir. Kendi zayıflığımızın vereceği zarar, diktatörlüğün, her ne şekil altında olursa olsun sebep olacağı zayıflıktan daha azdır. Ulusun, onuru için ayaklanmış olması, meydana gelebilecek tertiplere ve tepkilere karşı, parlâmento hayatına son vermeyi gerektirmez. Hele devrim, son zamanlarda Mısır'da olduğu gibi, sükûnet ve kararlılıkla gerçekleşmiş ve hedefleri ve eğilimi ile halkçı bir nitelik taşıyorsa, bu düşüncemiz daha da geçerlidir.

İBRAHİM ÂMER

(1922, Mısır)

İşçilikten gelme gazeteci ve deneme yazarı; Al Mısri gazetesinin, 1954 den sonra da Al-cumhuriyya'nın başyazarlığını yaptı. Yayınladığı çeşitli eserlerde, Mısır tarihinin ve çağdaş ulusal hareketin ve tarım sorununun marksist açıdan yorumunu yaptı. Marx'ın («Asya tipi üretim tarzı üzerine») ve Wittfogel'in («Sulama sistemine dayanan toplum») konusundaki düşüncelerini Mısır'ın özgün şartlarına uyguladı. 1959 da sola yöneltilen ağır baskı yüzünden duraklayan yazı hayatına, özellikle Al-Hilâl ve Al-Musavvar'da yeniden başladı.

Başlıca eserleri : Kanalin millileştirilmesi (Ta'mim al-kanâl); Mısır ulusal devrimi (Savrat Misr al-kavmiyya); Toprak ve *fellâh*, Mısır'da tarım sorunu (Al-ard va'l-fallah, al mas'ala al zirâ'iyya).

Misr'al - ikta'iyya (feodal (Mısır) terimine bir çok yazılarda siyasal denemelerde rastlanır; buna dayanılarak pek belirgin olmayan tahlillere girilir. İlk olarak İ. Âmer, bu konuda temelden bir eleştiriye girişerek, Mehmed Ali döneminin feodalizm ile kapitalizm arasında bir geçiş dönemi olduğunu ve Mısır'ın XIX. yüzyılda, nasıl gecikmiş bir kapitalist memleket haline geldiğini gösterdi. Bu tahlilden bazı önemli bölümleri sunuyoruz.

«DOĞU FEODALİZMİ» TEORİSİ (1)

Belirli bir zamanda tarım ekonomisi sisteminde angaryanın bazı şekillerinin bulunuşu, zorunlu olarak egemen sistemin, feodal sistem olduğu anlamına gelmez; bu, özellikle en son kertesine varmış bir kapitalist sistemi olan emperyalizmin boyunduruğu altındaki memleketler için böyledir. Gerçekten de emperyalizm, Amerika'da kapitalist rejimler yaratmakla birlikte, angaryaya dayanan bir tarım üretimi sistemini hatta bazı kölelik şekillerini muhafaza etmiştir (...).

1) *Al-ard va'l-fallah...*, Kahire, 1958, s. 32 - 36,

Feodal rejimin siyasal cephesi, yöneten - yönetilen ilişkisine dayanır; bu da efendi köle ilişkisi olup devlet yurttaş ilişkisi değildir(...). Feodal hükümette bu kadar kuvvetli olan kişisel ilişkiler, yerel ve bölgesel çevrede son derecede etkenlik kazanır (...). Siyasal iktidar kamusal değil kişisel, yani bu siyasal iktidar; kurumların değil, fertlerin iktidarı olduğundan, çeşitli siyasal işler arasında çok az bir farklılık görülür; öyle ki, bir askeri şef çok kere hem bir vali hem de yargıç görevi yapar. Feodal toplumların çoğunda, askerlikle ilgili işlere, siyasal iktidarın belli başlı işleri gözüyle bakılır (...) ve askerlikle ilgili gelenekler, toplumda kuvvetle yaşar.

Feodalizmin siyasal bir rejim olduğu yolundaki görüşün yanlışlığı toprak sahibi ile kiracı arasındaki ilişkilerde belli olmaktadır. Rençber fellâhın emeğiyle yaşayan egemen sınıfların çoğu, onu yargılamak ve zorla hükmetmek hakkını bulurlar kendilerinde. Ama yalnız bu niteliğin bulunuşu feodalizmin varlığını ispat etmez.

Bundan ötürüdür ki, feodalizmin bir hükümet yöntemi ve bir siyasal sistem olduğunu ileri süren tezleri kabul etmiyoruz; buna karşılık, feodalizmin, çeşitli sosyal ve siyasal görüntülerde yansıyan ekonomik bir rejim olduğunu söylüyoruz. İşte bizce, feodalizmi anlamamanın temeli budur.

Tarımsal toprakların Mısır'da — XVIII. yüzyıl sonuna kadar — devlet mülkü olduğu ve

müslümanlığın bunda olumlu ya da olumsuz bir etkisi olmadığı inkâr edilemez. Gerçekten de bu olay, Mısır'da islâmlığın girişinden önce de vardı; tıpkı islâm olmayan memleketlerin topraklarında olduğu gibi.

Bu dönemde, Mısır'da toprağın özel mülkiyetinin asıl sebebi, bu durumun batıda, Büyük Sahra'dan, Orta Çin'deki Asya plâtosuna kadar bu olayın yayılmış bulunmasını açıklayan sebeptir. Bu sebep de şudur: Mısır'da durum, büyük ölçüde sun'i sulamaya dayanıyordu. Bu durum, Eski Mısır'da, Batı Asya'da, Hindistan ve Çin'de belirli bir toplum ve hükümet tipinin meydana gelmesine yol açtı.

Çünkü, sun'i sulamanın uygulandığı topraklarda yüksek ve her zaman görülmeyen bir seviyede ürün elde edebilmek için, devlet kuyu açmak, göller meydana getirmek, kanallar açmak ve nehir sularını düzene sokmak, taşkınlara karşı mahsulü korumak gibi bir çok sulama projelerini gerçekleştirmek zorundaydı. Bu da tarım yapılan topraklar üzerinde, merkeziyetçi bir devlet iktidarının kurulmasını gerektiriyordu; bu, ancak toprakların devletin mülkü olmasına ve gerekli işleri yaptırmak, sulanacak araziye suları dağıtmak üzere merkezi bir iktidarın kurulmasını zorunlu kılıyordu; bu da tarımı, bir hükümet işi haline getirmişti (...).

Tarım topraklarının böylece devletleştirilmesi, artık değerden özel mülk sahiplerini (...) değil, hükümdarı ve memurları yararlandırıyordu.

İşte, Mehmet Ali (1) zamanındaki rejimi «feodal rejim» olarak tanımlayanlar buna dayanıyorlardı.

Şüphesiz, Memlûk (2) lar zamanında da «toprak prenslerinin» bulunuşu hiç olmazsa Mehmet Ali'den hemen önceki dönemde Mısır'da, Avrupa tipi bir feodalizm bulunduğu düşüncesine yer veriyordu (...). Fakat, Mısır'da sun'î sulama sisteminin her zaman, tarımın yönetimi ile birlikte, askerî görevleri de yerine getiren merkezî bir iktidarı zorunlu kıldığını söylemiştik.

Bunun sonucu olarak, özerk valilere değil, memurlara dayanan merkezi bir iktidar kurulmuştu. Bu iktidar herhangi bir Memlûkten daha güçlü, daha üstündü. Bunun için Memlûkler, egemenliklerini sürdürebilmek için ya merkezî iktidarı ele geçirmek ya da savaşa girişmek zorundaydılar; bu savaşlar çok kere ya Memlûklerin boyun eğmeleri ya da yok edilmesiyle sonuçlanırdı. Olsa olsa genel valiyi görevinden uzaklaştırıp, padişahın yerine yerini atamasını isteyebilirlerdi (...).

Memlûkler toprağı ele geçirdiklerinde, bun-

1) Mısır valisi (1805 - 1849) arnavut asıllıdır; Kavalâ'da doğdu (1769); modern Mısır'ın kurucusu. Soyundan gelenler 1952 ye kadar Mısır tahtında oturdular.

2) Başlangıçta kölelerden meydana gelen özel askerî birlik. Zamanla askerî bir feodalite oldu. Mısır'da 1250 den 1517 ye kadar iktidarı ellerinde bulundurdular.

dan kendi soylarından gelenler yararlanmasını sağlayabilir, bazan da merkezi iktidara bağlı olmaktan kendilerini kurtarabilirlerdi; bununla birlikte hiç bir zaman ne bu topraklar üzerinde mülkiyet hakkını elde edebilir ne de fiili olarak elde ettikleri iktidara meşruiyet kazandırabilirlerdi. Bunun kanıtı şudur ki Mısır, feodal dönemde —Firavunlar devletinin yönetimi altında Kaid (1) genel valileri zamanında, sultanlar devletinin yönetimindeki Memlûkler zamanında— daima siyasi bir birlik içinde yaşamış, hiç bir zaman feodal dönemde Avrupa'da —Almanya, İtalya, Fransa, İngiltere v.b.— olduğu gibi bölünmelere uğramamıştır.

Mültezimlere gelince, bunlar hiç bir zaman toprağın sahibi olmamış, sadece maliyet tahsildarlarının ve muhasebecilerin görevini yapmışlardır.

Mehmet Ali yönetiminde, tarım topraklarının genel bir dağıtıma uğratılmış olmasına rağmen, toprak mülkiyeti hakkına yalnız Mehmet Ali sahipti; toprakların satılmasını ve miras yoluyla el değiştirmesini yasaklamıştı. Mehmet Ali zamanında toprak devletin mülkiyetindeydi; her köydeki tarıma elverişli topraklar gelirinden bütün köy topluca yararlanırdı. Bir çok hallerde bu topraklar her yıl, çiftçiler arasında işlenilmek üzere üleşilirdi; her çiftçinin ödemesi gereken vergi payını da **şeyhel-beled** tespit ederdi (...).

Bununla birlikte Mehmet Ali zamanındaki

1) Yukarı Mısır.

topraklar üzerindeki devlet mülkiyetiyle Osmanlı dönemindeki arasında fark vardır. Osmanlı döneminde Devlet, toprağın hem kullanılması hem de topraktan elde edilen kazancı kendi tekele altına almıştı. Oysa, Mehmet Ali zamanında devlet, toprakların kullanılmasını kendi tekele altında bulunduruyorsa da, toprakların büyük bir bölümünden elde edilen kazanç bireylerin elinde kalıyordu. İşte bu, Mısır topraklarında özel mülkiyetin meydana çıkmasıyla ilgili ilk tarihsel olaydır; bu mülkiyet tarzı devlet mülkiyeti ile yan yana bulunuyordu. Bu rejim artık geçerliliğini kaybetmişti; bunun nedeni de dünyada kapitalizmin ilerleyişi ve Mısır'ın iç yapısındaki gelişmeydi (...).

Öte yandan devlet iç ve dış ticareti tekele almıştı (...) ürünlerinin pazarda satışından doğan kârdan da yararlanıyordu. Böylece bu ürünlerin üreticisi olan toprak da bir mal haline gelmiş oluyordu. İşte Mısır'da kapitalist toprak işletmeciliği böyle başladı.

Oysa, buna rağmen devlet, eski angarya sisteminin bazı şekillerini uygulamaya devam ediyordu.

Bunun içindir ki, Mehmet Ali zamanında tarımsal işletme rejiminin feodalizmle kapitalizm arasında bir geçiş rejimi olduğunu ve bu dönemde Mısır'ın iki yönlü bir gelişme geçirdiğini söyleyeceğiz: artık dağılma ve çöküntü halindeki doğu tipi bir feodal rejimin içinde ticaret ekonomisine dayanan ve toprağın özel mülkiyetine yönelmiş bir kapitalist toprak işletmeciliği böyle başladı.

Oysa, buna rağmen devlet, eski angarya

sisteminin bazı şekillerini uygulamaya devam ediyordu.

Bunun içindir ki, Mehmet Ali zamanında tarımsal işletme rejiminin feodalizmle kapitalizm arasında bir geçiş rejimi olduğunu ve bu dönemde Mısır'ın iki yönlü bir gelişme geçirdiğini söyleyeceğiz: artık dağılma ve çöküntü halindeki doğu tipi bir feodal rejimin içinde ticaret ekonomisine dayanan ve toprağın özel mülkiyetine yönelmiş bir kapitalist rejimin elemanlarının gelişmekte oluşu söz konusudur.

Mehmet Ali yönetiminin sonlarında, içindeki bu kapitalist eğilimi, uluslararası kapitalizmin müdahaleleri de, daha da kuvvetlendirmişti (...). Bu müdahale 1840 da Londra'da Mehmet Ali'ye karşı, büyük Avrupa devletleri arasında imzalanan antlaşmadan sonra doğrudan doğruya yapılarak tarım ve ticaret tekeline son verildi.

Sırası gelmişken Mısır'da kapitalizmin dışardan zorla kabul ettirilerek yaratıldığı tezini benimseyenlere iç faktörlerin dikkatle incelenmesinin uygun olacağını söyleyeceğim. Bütün yabancı müdahalelerden önce de Mısır'da kapitalizmin ortaya çıkmasının nedenleri vardı; söz konusu olan tabii ekonomi aşamasındaki Mısır ekonomisinin, piyasa ekonomisine geçişidir; aynı şekilde sanayi ve ticaret şehirleri büyüyerek tarım ürünlerine olan ihtiyaçları arttı. Bu nedenleri, ekonomik kriterleri hesaba katmadan, sosyolojik bir değerlendirmenin yanlış olduğu kanısındayız. Böyle düşünenler «yerli burjuvazinin» feodaliteye karşı devrimini yapmak istemediği kanıtına dayanarak, iç

faktörlere önem vermemektedirler. Oysa bu kanıt ileri sürmek öküzleri sabanın önüne koştuktan başka bir şey değildir. Çünkü evrim konusunda, rol oynayan şu ya da bu sınıfın devrim yapma isteği olmayıp yeni ekonomik faktörlerin gelişmesidir.

AHMED FETHİ RIDVAN
(1912, Mısır)

Avukat, diplomat ve gazeteci olan Ridvan, Ahmed Hüseyin'le birlikte «Misr al-Fatat» partisini kurdu (1933). Bu parti nasyonal sosyalist, islâm ve milliyetçilik ideolojilerini bir arada benimsemişti. Fethi Ridvan, İkinci Dünya Savaşından sonra eski Ulusal Partideki sağ kanadın başına geçerek bu partinin bölünmesine sebep oldu; kısa bir süre sonra, çoğu gençlerden olmak üzere bir çok üye de kendisine katıldı.

«Özgür subaylar» la sürdürdüğü sıkı ilişkiler, kendisinin millî istikamet ve kültür bakanlığına getirilmesine yol açtı (1953 - 1959); büyük bir kalkınma programı tezgâhlamıştı.

Bir kaç yıldanberi tiyatro ve hikâye yazarlığıyla uğraşmaktadır.

Başlıca eserleri : Yurttaş Kardeşim (Ahi al-muvatin); Bu halk (Haza al-şa'b); Şeytanın göz yaşları (Dumu'iblis); Bir dönem ve insanlar (Asr va ri'cal).

1882 deki ingiliz işgalindenberi, o vakit Mısır devriminin önderi olan Ahmed Arabî'nin

karanlıkta kalan rolü 23 temmuz 1952 de «Özgür Subaylar»ın iktidara gelmesiyle, F. Ridvan'ın aşağıdaki metindeki görüş açısı içinde gün ışığına çıkmış bulunuyor.

AHMED ARABÎ (1)

Ahmed Arabî'nin orduda albaylık rütbesine yükseltilmesi, aslında bütün Mısır halkının bu rütbeye yükseltilmesiydi. Çünkü, bütün Mısır halkı, o zamana kadar, uluslararası politika-da olduğu kadar iç politikada da ikinci sınıftan başka bir şey değildi; etken değil edilgen bir varlıktı; işiten, gören, duyan, acı çeken ama hiç konuşmayan bir ikinci sınıftı (...).

Arabî gerçekten de ordunun içinde, **fellâhın** devletteki sembolüydü. Arabî, devrimin başında olsun olmasın, kendisi ve kardeşleri, Mısır ulusunun içindeki sınıflardan birinin amblemi idi.

Böyle olunca, Arabî ile kardeşlerini kendilerini orduda yabancı hissetmemeleri ve bugünkü yerlerini hükümdarlarına karşı elde etmiş olduklarını kavramamaları mümkün değildi. Sonra kendilerine yöneltilen küçük düşürücü, horlayıcı hareketler artınca, işlerinde temsil ettikleri toplumun hakkının ne olduğunu duymaya başladılar (...).

Kitaplarda, çeşitli yazılarda halkın oyna-

dığı role hiç değinilmeden bütün cepheleriyle Arabînin devriminden söz etmek âdet olmuştur. Devrimin ilk belirtilerinden, nedenlerinden, Abidin gününden söz ederler. O gün ordu toplanmıştı, o gün halk ordunun arkasında yer almış ve bütün 1881 yılı boyunca ona destek olmuştu, o gün Arabî, halkın bir miras malı ya da toprak mülkiyeti olmadığını ve Mısır'lıların o günden sonra bir miras konusu olmayacaklarını ilân etmişti; sonra İskenderiye yangını meydana geldi, bu şehir bombardıman edildi ve Tell el-Kebir bozgunu oldu. Bütün bu olaylarda halkın ne derece rolü vardı; ne yapmıştı halk? Katkısı ne idi? Sadece seyirci mi kalmıştı, olup bitenlere? Yardım ettiği, döğüşe katıldığı, ya da para topladığı söylenebilir mi?

Bu soruların cevaplarını Arabî'nin kendisinde olduğu kadar yabancılarda da bulabilirsiniz. İsviçreli John Ninet ve İngiliz Blunt gibi yabancılar, Mısır halkının büyük bir iman ve azimle, en kötü ve elverişsiz şartlar içinde, silâhsız, donatımsız, bütün felâkâtlere göğüs gereyerek döğüştüğünü heyecanlı bir dille anlatırlar. Şimdi bir de Arabî'yi dinleyelim :

«Bu savaş, Devlet hazinesinde tek metelik yokken açıldı (...). Halk bunu öğrenince, —her eğilimdeki ve her zümreden— bütün ulus yardıma koşarak para, tahıl, at, deve, inek, manda, davar, meyva, sebze hatta kumru yavrusu vererek savaşı destekledi. Bazıları varının yoğunun yarısını, bazıları hepsini verdi! Kendileri savaşamayacak durumda olanlar yurt savunması için oğullarını cepheye gönderdiler.

Özet olarak söylersek, bütün Mısır Ulusu

bağışta bulunmak için can atmıştı; soyluluğunu ve onurunun yüceliğini geçmiş yüz yıllarda eşine rastlanmamış bir ölçüde gösterdi. Yüce tanrıdan dilerim ki bu ulusu özgürlüğe ve bağımsızlığa kavuşturarak mükafatlandırısın; lâ-yıktır bu ulus buna...

Muhammed al Hafif, Arabî, al-za'im - al-muftarâ alayhi adlı kitabında, Arabî'nin sürgün edildiği yerden, İngiliz yazarı Blunt'un dostu olan ve Arabî ve arkadaşlarıyla ilişkisini sürdüren Sabonghi'ye yazdığı bir mektuptan şu parçayı alır :

«Destunuz mister Blunt'a, şunu hatırlatmanızı rica ederim :

«Aydın 15 inde (Temmuz 1883) kendisine bildirdiğimden fazla olarak savaş sırasındaki gerekli masrafları — 100.000 Mısır lirası tutarında — tamamiyle hiç bir din farkı olmaksızın Mısır halkının bağışlarından, elde etmiştik. Savaş başladığı zaman sadece 10.000 askeri-mizle, depolarda 1200 kat elbise vardı. Bu da tam takım değildi. Elimizde bulunan tahıl 1500 çuval kadardı. Fakat, savaş sonunda, bir milyon liradan fazla para, tahıl, inek, manda, darvar vardı elimizde ve çeşitli illerdeki depolar da kumaş doluydu. Bütün bunlar vatani savunan orduya ulusun armağanıydı.

Bütün bu savaş boyunca, Ordunun ihtiyacı için hükümet kasasından orduya metelik yardımında bulunulmadı...»

Bu son cümle üzerinde düşünürsek Arabî devriminin ne olduğunu görür, 1882 de Mısır'la İngiltere arasında çıkan savaşı yeni bir ışık altında anlarsınız.

Bu devrim, kelimenin tam anlamıyla bir halkın devrimiydi: durumları arasındaki farklar ne olursa olsun bütün sınıfları ve bireyleriyle, hiç bir baskı altında olmadan, kendi isteğiyle, inandığı ve gerçekleşmesine çalıştığı bir ülkü yolunda ayaklanmıştı.

Oysa, böyle hareket eden halk nasıl bir halktı? Baştaki hanedanın borçlarının altında ezilmiş, büyük devletlerin işbirliği ederek hazırladıkları komplolarla didişen, içinde bir çok ırkların birbirine karıştığı bir halk, bunlardan her biri kendi çıkarı peşinde olan ve hayatta angaryadan ve sebebini amacını bilmediği savaşlara bir fırına atılan odun gibi sürüklenen bir halk; kralı bir yanda önderi bir yanda duran, kötüye kullanıldığını görerek erdemlerini terk eden, ama atalarına bağlılığını, benliğine sahip oluşunu, her türlü olay ve felâket karşısında yitirmiyen, kanı ve teri pahasına biriktirdiği parayı düşmanları, yaşama gücünden kendisini yoksun bırakmak için aşırırken savaşan bir halk.

Tarihin yanlış olarak zayıf, korkak, çekingen insanlar diye tanıttığı babalarımızın birliğinden meydana gelmişti bu halk; işte biziz bu halk. Ona ve kendimize inanalım!

(...). Osmanlı padişahlarının buyrukları Muhammed Sultanın (1) bildirilerinin ve Muhammed Tevfik'in (2) parasının yolundan dön-

1) General Sultan Paşa; büyük toprak sahibi, savaşın en ateşli anında Arabî'ye ihanet ederek düşmana katılmıştı.

2) Hidiv Tevfik.

düremediği subaylar, bütün çağlarda yurt savunması yolunda yazılan parlak sayfalara en şerefli bir sayfa daha eklediler. Evet Muhammed Ebeid, Ahmed Farag, Abdel Kadir, Abdel Şamad ve Hasan Rıdvan düşmana ağır darbeler indirdiler ve utanç heyulasını ülkelerinden uzaklaştırdılar.

(...) Mısır'ın, Ahmet Arabi dünya kamu oyu karşısında bağışlanabilecek bir hata işlediği, iyi niyetli bir insan olarak vaadlere, insanlar arasındaki anlaşmalara kandığı, uluslararası politika gerçeklerini bütün düzenbazlıkları ve pislikleriyle göremediği böylece İngilterenin Kanal'ın tarafsızlığına dokunamayacağına ve Lesseps'in burayı koruyacağına inandığı söylenebilir; bu halkın Arabi'ye karşı hakkı, kendi tarihine karşı da ödevidir.

Mısır'ın evlâdı olan Arabî'nin torunları, uluslararası hukukun tek başına, maddî kuvvetle desteklenmedikçe, halkın savaşa hazır olmasıyla güçlenmedikçe yeterli olamayacağını anlamalıdır.

MUHAMMED HASANEYEN HEYKEL (1923, Mısır)

Gazeteci ve sözü geçer yazar. Öğrenimini Kahire'deki American University'de yaptı. Aher La'hza gazetesinin başyazarı ve Ahbar-al Yevm basın grubunun, krallık rejimi sırasındaki yazarlarından; 1957 de crap dünyasının en büyük gündelik gazetesi olan Al-Ahram gazete-

sinin baş yazarlığına atandı. Heykel bu gazete-yi arap dünyasının en önemli bir basın ve yazın merkezi haline getirdi. 1970 de Mısır hükümetindeki kilit noktalarından biri olan millî istikamet bakanlığına getirildi.

Başkan Nasır'ın dostu ve sözü geçen danışmanı olarak onun düşüncelerini dile getirdiği kabul edilmektedir. İleri sürdüğü tez ve tutumu ile 23 temmuz 1952 denberi Mısır' da iktidarda bulunan yeni devlet burjuvazisinin sözcüsü oldu.

1954 ilkbaharındaki ilk çatışmadan sonra aydınlarla ordu arasında yıllarca süren bir gerginlik meydana gelmişti. Bu gerginlik en yüksek noktasına 1961 de erişti: marksist sola karşı girişilen baskı hareketi üzerine bütün Mısır aydınları rejimden soğumuşlardı. M. H. Heykel, aydınların ve solun askeri rejimin fikirlerinin sınırları içine sokulmak istenilmesini haklı göstermek üzere, tahlillere girişmekle görevlendirildi. Aşağıda sunduğumuz metinde, ordunun 1967 haziran bozgunundan önce bütün ilerici güçleri içinde barındırdığı yolundaki resmî tez savunulmaktadır.

Başlıca eserleri : Orta-Doğu'da egemen olan psikolojik kompleksler (Al-Ukad al-nafsiyya al tahkom al şark al-avsat); Aydınların punranı (Azmat-al-musakkafin), Suriye'de ne-ier oluyor? (Mâdha al-ladhi garâ fi suriyya?)

ASKERLER VE, «AYDINLARIN BUHRANI». (1)

(...) Önce, kullandığım bazı terimleri ve deyimleri açıklığa kavuşturmak isterim:

1. «Devrimin yürütücü kuvveti» sözüyle Mısır toplumunun kuruluşunda temelden bir genel değişiklik yapmak üzere 23 temmuzda eyleme geçen devrimci ileri güçleri anlatmak istedim.

2. «Aydınlar» derken çeşitli kesimlerde kendilerini yetiştirip düşünce alanında yönetim görevini yapma fırsatı bulanlardan söz etmek istiyorum. Aydın olarak, ayrı ayrı her birini değil, genel olarak aydınları bunların göze görünen çoğunluğunu kastediyorum.

3. İncelediğim buhran Mısır'ın, Birleşik Arap Cumhuriyeti'nin sınırları içindedir; bu olayı bu çerçevede içinde yakından yaşadım, gazeteci ve memleketinin havasını teneffüs eden ve etkisinde kalan bir yurttaş olarak da gelişmesini izledim. (...).

Benim görüşüme göre, «devrimci yürütücü kuvvet» le aydınlar arasındaki ilişkiler, birbirini ardınca, bir çok buhranlar geçirdi. (...).

1 — Bunlardan birincisi, 23 temmuz devrimini gerçekleştirdikten sonra ordunun, kışlarına dönmesinin istenilmesinin yarattığı buhrandır.

1) Azmat al - Musakkafın, Kahire 1961, s. 13-28,

Bazıları bu isteğe kanıt olarak, ordunun bir hükümet iktidarı olmadığını söyliyerek devrimi yaptıktan sonra iktidarı buna hakkı olanlara, bu işten anlayanlara bırakması gerektiğini ileri sürüyorlardı.

2 — İkinci buhranın meydana gelmesine de yeniden çok partili parlamento düzenine dönüşmesinin istenilmesi sebep olmuştu. Bu isteği ileri sürenlere göre bu düzen demokrasinin temeli ve değişmez şekliydi.

3 — Üçüncü buhran da, o vakit denildiği gibi «güvenilir adamlarla», «tecrübeli adamlar»ın, bir tutulmasından doğmuştu. Bu buhranın ortaya çıkmasına bazı subayların bazı şirketlere, kuruluşlara, yalnız uzmanların anladığı sanılan bazı teknik görevlere atanmaları sebep olmuştu. (...).

Ordunun hareketi, halk savaşının tam gereğince yönetimi konusunda aydın çevrelerdeki korkunç boşluk arasında bir devrim eğilimi olarak belirmişti. (...).

Mısır'da, aydınların çoğu, durumlarının gereği, halkın çıkarlarından farklı çıkarları olan ayrı bir sınıf meydana getirmesinde ve yönetici sınıfla özel haklarının korunması için ilişki kurmasında bir çok faktör rol oynamıştı.

Devrimden önceki dönemde, partilerin dayandığı emperyalizmi kırıllık iktidarı ve büyük toprak sahipleri, halkla aydınların çoğunluğun arasındaki uçurumu derinleştirmek için ellerinden geleni yaptılar; bunun için de halkın savaş davasından uzaklaşarak bütün düşünce güçleri-

ni kurulu düzeni kuvvetlendirmeye, dayanaklarını sağlamlaştırmaya harcayarak bu düzene bilinçli ya da bilinçsiz katılmaya teşvik ettiler. (...).

Bütün bu savaşlarda aydınlar neredeydi ve halk yığınlarının yönetiminde nasıl bir öncü rol oynamışlardı?

Hakikat şudur ki, bir kaçı bir yana, kavganın dışındaydılar. Bazıları sınıf bağları dolaşısıyla, halkın çıkarlarının karşısındaki kampta yer almıştı; bazıları da rahatlarını ve tatlı canlarını korumak kaygısıyla kendi içine kapanarak, sonu belli olmayan olaylara karışmadan işleri güçleriyle uğraşıyorlardı. (...).

Fellâhların Bahut köyünde toprak ağalarına karşı ayaklanarak Daira'ı (1) yakmaları kısaca Bahu olayı, kanımca basit bir köy olayı değildi. Topraksız köylünün için için yanan isyan ateşinden sıçrayan bir kıvılcımdı. Eğer devrim ve onunla birlikte toprak dağıtımı gecikseydi, derebeylerin toprakları elinde tuttuğu bütün köylerde, Bahu olayları görülecektir.

Ben, «Kahire yangını», (2) için de böyle düşünüyorum. Bazı kimseler kötü niyetle, başkenti ateşe vermek istemiş olabilirler. Bu ikinci derecede bir meseledir. Aslında, daha ilk alevler yükselir yükselmez büyük halk yığınları yangını körükliyerek, çalıp çırparak, yağmacılık ederek varlıklarını duyurmak istemişlerdir. Bu olay

1) Mısırdaki büyük tarım işletmelerine verilen ad.

2) 26 Ocak 1952 cuma günü Kahire'de meydana

gelen büyük yangın.

şimdi bize görüldüğü gibi basit bir polis olayı değildi; daha çok, her şeyden yoksun olanların, yaşama hakkını tekelleri altına almış olanlara baş kaldırmasıydı. Böyle olunca, halkın öfkelerini sinemalara, büyük otellere, lüks mağazalara boşaltmasında şaşılacak bir şey yoktu. Çünkü halk, yoksulluğa karşı öfkelerini açığa vuruyordu.

Böyle olduğu halde bütün bu belirtiler boşa gitti, asıl anlamı anlaşılmadı ve yönetici sınıf buna karşı durmak üzere sıkı yönetim ilân etti, karartma emri verdi ve halkı yıldırmaq için orduyu kullanmaya kalktı.

Böylece 23 temmuz 1952 günü bütün bu belirtilerin tabii bir sonucu olarak meydana çıkmış ve bunları tamama erdirmişti. (...). Ordu komuta heyeti generalleriyle eyleme girmiş değildi. Yalnızca yığınlarla daima sıkı ilişkiler kurmuş olan öncülerle harekete geçmişti. Bu genç öncüler sınıf ayırımının etkisinde kalmamış, oportünistliğin köstekleriyle bağlanmamış, bir köşeye çekilip oturmamıştı. (...).

Sınırlı bir umut ama sınırsız bir inanç vardı içinde. (...).

Başarıyı ya da başarısızlığı belirliyecek olan halk yığınlarının devrim hareketi karşısındaki tutumu olacaktı.

Oysa, halk yığınları eksiksiz, sokağa dökülerek, c sırada ordudan ayrılmış olan genç öncülerini desteklemeğe koşmuştu.

Bütün öteki sosyal tabakalar olayların akışını sezmekte güçsüzlüklerini ortaya koymuşken, bu genç öncüler halkın çağrısına cevap

vermiş, onunla sıkı bir karşılıklı etki ilişkisi kurmuşlardı. (...).

Aydın tabakaların çoğunluğu, o sırada ya halk savaşının gereklerinden kendilerini uzak tutan sınıf bağları yüzünden ya da bu savaşın dışında olmalarından gün gibi açık gerçeği göremediler. Dahası var bu, tabakaların yüreğini şüphe zehiri de kemirmeğe başlamıştı. Devrimin yönetici kadrosunun daha ordu saflarındayken harekete geçen, halk yığınlarıyla canlı bir temas sağlayan ve büyük bir başarıyla bu yığınların isteklerini dile getiren genç öncülerin safından fışkırması bu aydın tabakaların çoğunluğunu kendi durumlarını, öncü rolü oynamadaki güçsüzlüklerini anlamaya zorladı. (...)

Oysa, ordunun kışlalarına dönmesi yolunda ileri sürülen (...) düşünceler, devrimci eylemin iki cepheden saldırıya açık bir hedef haline gelmesini istemekten başka ne anlama gelirdi?

İlkin: eğer ordu bu önerilere kulak asıp barakalarına dönseydi, bu sadece görünüşte böyle olmuş olacak; gerçekte böyle bir şey olmayacaktı. Aslında, o dönemde siyasî hayatta görülen korkunç boşlukta, orduya başvurmadan devrimi gerçekleştirme yeteneğinde bir grup bulmak güçtü. Ordu memleketteki en büyük kuvvet olarak yine kuliste kalacaktı ki bu da en tehlikeli şeydi.

Kaldı ki bu sırada, ordunun görüşüne aykırı bir olay meydana gelseydi iradesini kabul ettirmek için tek yol olan silâh zoruna baş vuracaktı. Bu da Mısır'ı, sürekli **pronunciamentos**

(1) ülkesi olan Lâtin Amerika'ya benzetirdi.

Bunun için de, iktidara göz koyan her hangi bir kuruluşun orduyu bölmeye çalışması da çok tabii olurdu; bu da korkunç çatışmaların meydana gelmesine sebep olabilirdi. (...).

İkincisi: kışlasına dönmeği kabul etmiyen ordu, ordu olarak iktidarı ele geçirirdi. Bu da asker faşizmine yol açmak olurdu; böyle bir iktidar sonunda halk devriminin isteklerine sırt çevireceğinden, yığınlar yukarıdan verilen buyruklara boyun eğmek zorunda kalırdı. (...).

Kurtuluş yolu neredeydi? Cemal Abd el-Nasır'ın görüşü şuydu(...): «Hareketi orduda başlatan öncü güçler bunu ordu olarak yapmış değildi; halk yığınlarıyla karşılıklı etki içinde olmanın verdiği duyguyla başarmıştı devrimini. O andan sonra bu öncüler ordudan ayrılmalı, halk yığınlarına karışmalı, halkın isteklerini dile getirmeli, bu istekleri gerçekleştirmek için devrimci eyleme başlamalıydı. Ya ordu? Ordu, ordu olarak yeni temel üzerinde yeniden örgütlenecek, böylece ulusal dileklerin bekçisi ve koruyucusu halkın destekçisi olacaktır.»

(...) O vakit aydınların çoğunluğu ne yaptı? Bazıları istiridyelerin kabuklarının içine çekilmesi gibi, hareketsizliğe gömüldü. Bazıları da yeni duruma yürürlükteki hükümet rejimi olarak siyasî bakımdan bağlılıklarını açıklamakla birlikte, düşünce eğilimleri sıkıntı ile kuşku arasında bocalamaktaydı. İki grup da günlerin yeni bir şey getirmesini bekliyordu. (...).

İki şeyi birbirinden ayırt etmek istiyorum:

bir yanda hükümet rejimi olarak devrime bağlılık; öte yandan bu rejime devrimci bir anlayışla bağlılık ve eşit şartlar içinde ona katılma ve karşılıklı etki ilişkisi kurma, hiç şüphe yok ki devrim, aydın tabakalarda, muhtaç olduğu siyasî bağlılığı bulmuştu. Bu aydınlar devrimle devrimi gerçekleştirmeyi istediği tasarılar arasında bütün güçleriyle işbirliği kurmuşlardı. Fakat bütün bunlar siyasî bağlılıkla ilgilidir.

Oysa, devrim bir gerçekleştirilecek tasarılar yığını değildir. Toplum yapısının temelden değiştirilmesi olarak daha derin bir şeydir. İşte bu noktada her zamanki şartlar içinde her hükümetin hedefi olan durumu iyileştirilmekle, devrim ayrı şeydir. (...) Devrim, her yurttaşa yeteneklerini geliştirmek üzere eşit hakkı veren bir yeniden kuruluş sürecidir.

Böyle olduğuna göre, bir çok aydınların yürütücü devrim kuvvetiyle, 23 temmuzdan sonra işbirliği yapmış bulunmaları, özlenen bir amaç değildi. Burada söz konusu olan bir çeşit siyasî bağlılıktan başka bir şey değildi. Aydınların tabii ve zorunlu rolü devrimle işbirliği etmek değildi; fakat devrimle karşılıklı etki ilişkisi kurmak, davasına «sahip çıkmak» düşünceleriyle ona «devrimci teorisini» kazandırmak yükümlülüğünü üstüne almak, en derin bilinç ve bilgiye devrimci inancını pekleştirmek, yani Mısır toplumunun temelden ve kökten değiştirilmesinin yolunu açmaktı.

Şüphesiz, aydınların devletin tasarılarıyla işbirliği yapmaları ulusal evrim hizmetinde önemli ve esaslı bir katkıdır. Fakat halk savaşının bu günkü aşamasında devrimci çalışma,

devrim için hazırlık çalışması ve devrimin harekete geçirilmesi, toplum yapısının yeniden kurulmasına ve bu işte bilgi ve tecrübeyle birlikte bunun meyvası olan bilinçle görev almaktır.

ADİL ABD EL-RAHİM GONEİM (1931, Mısır)

Avukat, Mısır'daki yeni marksist kuşağın en belirgin siyaset denemecilerinden, yazılarında, özellikle, millî burjuvazi ve yeni sınıf konularında keskin bir tahlil ve teorik sağlamlık göze çıkar.

Aşağıda en son incelenmesinden uzun bir parça sunuyoruz. Bu yazıda, Adil abd el-Rahim Goneim, temmuz 1967 savaşında uğranılan bozgundan sorumlu olan siyasi kuruluş ile yeni sınıfın içinde bulunduğu buhranın, Mısır aydınlarınca derinden kavrandığını göstermektedir.

MISIR'DA YENİ SINIF (1)

Mısır'da yeni sınıf çeşitli faktörlerin karşılıklı etkileri sonucu doğup gelişti. Bu faktörlerin bazıları: temmuz 1952 devriminin yarattığı tarihsel şartlara, bazıları da, sosyal, ekonomik ilişkileri değiştiren tarım reformundan, millileştirme ve sanayileşme hareketlerinden doğan şartlara bağlıdır.

1) «Havla Kadıyyat al-tabaka a'-cadıda fi Misr», Al-Tali'ah, IV. (1963), No. 2, s. 82 - 93.

1. Mısır devrimine özgü faktörler.

23 temmuz devriminin şartları, bu faktörlerin özel niteliklerini belirliyerek, toplumu değiştirme tarzına, araçlarına ve kurumlarına şekil verdi :

1. Başlangıçta devletin en yüksek noktasında meydana gelen çöküntü iktidarın ele geçirilmesiyle sonuçlandı; devrimi yöneticiler bir yığın partisinin desteği olmaksızın kadrosuz ve bir sosyalist ideolojiye sahip olmadan ele geçirmişlerdi.

2. Devrim barışçı bir nitelikte oldu ve eski devlet cihazını yıkmadı. Öteden beri işleri yürüten bürokrasi tasfiye edilmedi.

3. Bu iki faktör, daha sonraki devrimci süreci derinden etkiledi. Devlete, sosyal bir kuruluş olarak yaslanan bürokratik yönetim usullerini bu faktörler açıklamaktadır. En devrimci işlerde bile bürokrasinin damgasına rastlıyoruz. (Tarım reformu, millileştirme, sanayileşme). Bugüne kadar süregelen ve Mısır devrim hareketini belirliyen bu durum bir çelişkiyi açığa vurmaktaydı: bir yandan burjuva yapısı ve ideolojisiyle devlet cihazı, öte yanda ulusal ve sosyal devrimi ileri götürme iradesinden doğan objektif istekler.

Bu çelişkiyi ortadan kaldırmak için Mısır devrimi şu hedefleri benimsedi:

— Devlet cihazını gerici ve çürümüş unsurlardan temizlemek;

— Geleneksel yönetim cihazlarını bırakarak yerine daha yeni daha dinamik cihazları getirmek;

— Devlet cihazının kilit noktalarına devrimci asker elemanlar, burjuva kökenli küçük ya da orta burjuvaziden daha yetenekli elemanlar getirmek.

2. Sosyal - ekonomik değişiklikler :

a) Tarım reformu ve yerel bir yönetim sisteminin kurulması (...).

Toprak burjuvazisi köylerdeki sosyal - ekonomik ve politik ağırlığından yararlanarak siyasi hayattaki ve yönetimdeki kilit noktalarını ele geçirdi, meclislere sızarak, A.B.D. deki kurumlarda olduğu gibi buralardaki kumanda yerlerini elde etti.

Böylece köylerde, üyeleri köylü olan yönetim ve politika kadrolarına dayanan yeni bir sınıf türedi.

b) Emperyalistlere ait şirketlerin Mısırlılaştırılması ve millileştirilmesi. (...).

Bu değişiklikler, modern bir ekonomik bürokrasi (kamu sektöründe) yaratarak bürokrasinin yapısını ve fonksiyonunu değiştirdi. Bu yeni bürokrasi, millileştirilmiş olan şirketlerin ve bankaların yönetim kurulu üyelerinden, küçük ve orta burjuva memurlardan meydana geliyordu. Bunların gelirleri çok yükselmişti: yüksek ücret alan bu elemanların bir çok imtiyazları vardı; şirketlerde ve bankalardaki yönetim kurulları üyelerinin huzur hakları gibi.

c) Öğretim ve sanayileşme. (...).

1959 la 1964 arasında yüksek teknik kadrolar, 36133 (çalışan yurttaşların % 15) inden 82788 (% 26) ya yükselmiş, yani bir mislinden

fazla bir artış olmuştur. (1).

d) 1961 - 1964 deki millileştirmeler ve kamu sektörünün genişletilmesi.

Bu dönemde sosyal değişmelerle (Millileştirmeler, ikinci tarım reformu) ve ekonomik altyapının gelişmesi bakımından (1961-1965 deki birinci beş yıllık plân) önemli devrim hamileri gerçekleştirildi. Bu büyük değişikliklerin başlıcaları kapitalist tekellerin tasfiyesi, feodal mülkiyetin kaldırılması, kamu sektörünün genişletilmesidir. Bu sektör, tarımın dışında, üretim araçlarının % 85 ini elinde bulundurmaktadır.

1966 - 1967 bütçesinde kamu harcamaları 1316 milyon Mısır lirasına yükseldi; bunun 1200 milyon lirası içeride harcandı ki, bu da 2100 milyon lira tahmin edilen milli gelirin % 60 ıdır.

Artık devlet üretim ve dağıtımda temelli bir rol oynamaktadır, bunun için de bürokrasi memleketin politik ve ekonomik hayatında ağırlığını gittikçe arttırmaktadır; burjuvazinin de ekonomik hayatta önemli bir etkisi vardı: toprakların % 90'ı bu sınıfın elindeydi ayrıca ticaretin % 75 ine hâkim olduğu gibi, inşaat işlerinde de birinci plânda rol oynamaktaydı.

1961 - 1962 ve 1966 - 1967 arasındaki dönemde başlıca şu iki önemli nitelik göze çarpmaktadır:

1 — Özellikle toptan ticaret ve inşaat işlerinde asalak bir kapitalizm türeyip gelişti (bu

1) Bk. Dr. Abd el-Kerim Derviş, Bürokrasi ve sosyalizm, s. 301.

daha çok bayındırlık işlerinde). Böylece özel sektör yapı işlerinin % 70 ini kucaklamakta olup 700 milyon liralık yani birinci beş yıllık plânın % 47 si kadar bir yatırım yapmıştır.

Oysa kamu sektörünün yatırımı ancak % 30 du.

2 — Bürokrasinin ve kamu sektörünün büyük ölçüde yayılışı enflasyonist bir nitelik taşımaktaydı; aşırı harcamalarla kendini açığa vuruyordu: meydana getirilen kamu örgütleri ve kuruluşları memur sayısının büyük ölçüde artmasına, bunun sonucu olarak da mali yüklerin ağırlaşmasına sebep olmaktaydı. Hükümet memurları kamu şirketleriyle kurumlarına akın ediyordu: yüksek ücretler, huzur hakları, yıkılan büyük kapitalizmden miras kalan yerlere o hızla yükselme imkân gibi aşırı imtiyazlar bu kesime büyük bir çekicilik veriyordu.

Bu hal başkan Nasır'ın gözünden kaçmamıştı, 1964 de bu konuda şunları şöyle diyordu: «Kapitalizmden sosyalizme geçiş döneminde bürokrasi her çareye başvurarak iktidarın önemli bölümünü ele geçirerek üretimde ve sosyal ilişkilerde temelli bir rol oynamaya kalkacaktır. Bu rolü tekeline almak ve bu tekel aracılığıyla kapitalizmi yeniden kurmak isteyecektir. (1).»

e) Bir teknokratlar yönetiminin kuvvetlenmesi yolunda atılan adımlar.

Devlet memurlarının göreve alınmasında uzmanlığa ve teknokrasiye önem verildiği açık-

1) Başkan Nasır'ın 1964 de, Millet Meclisi'ni açış nutku.

ça görülmektedir. Bu yüzden, özellikle son yıllarda, yüksek ve orta seviyede memurlar arasında teknik elemanların sayısında artık meydana gelmiştir.

1919 da 232000 memura karşılık 36133 teknik personel (% 75) vardı. 1964 de yüksek teknik eleman sayısı bir mislinden fazla artmış bulunuyor: 307540 memura karşı 82788 (% 26).

Yürütme organında da bir teknokratlar yönetimi ve uzmanlaşma eğilimi görülmektedir. Böylece 1966 bakanlar kurulunda bilimsel yeteneklerine göre aşağıdaki dallarda 35 bakan yardımcısı vardı:

11 Teknik Üniversite mezunu.

7 Harp okulu mezunu.

5 Hukuk fakültesi mezunu.

Bunlardan ikisi ekonomi politik ve yüksek Maliye diploması almıştır.

3 Pedagoji diploması sahibi.

2 Tıp fakültesi mezunu.

2 Ticaret okulu mezunu.

2 Ziraatçi

1 Fen fakültesi mezunu.

1 Polis fakültesi mezunu.

1 Makina Mühendisi.

Yürütme organındaki bu üyeler arasında 17 kişi doktora yapmış (% 50 kadar) 9 u da öğretmenlik diploması almış bulunmaktadır. Yüksek öğretim diplomasına sahip olanların oranı % 75 dir.

yüksek memurluklar için üniversite eğitimi görmüş olanların görevlendirilmesine belli başlı

alanlarda rastlanılmaktadır. 70 kadar bakanlık ve kamu örgütleri direktör sekreterinin meslek-
lere göre dağılımı şöyledir:

- 28 Teknik Üniversite mezunu.
- 15 Y. Ticaret okulu mezunu.
- 6 Harp okulu mezunu.
- 5 Hukuk fakültesi mezunu.
- 5 Edebiyat fakültesi mezunu.
- 4 Fen fakültesi mezunu.
- 3 Yüksek öğretmen okulu mezunu.
- 2 Ziraat fakültesi mezunu.
- 2 Polis fakültesi mezunu.
- 1 Tıp fakültesi mezunu.

Bunlar arasında 26 kişi, doktora ya da bu seviyede daha yüksek diploma sahibiydi.

Yukarıdaki tahlilin ışığında sanayileşme ve sosyal değişiklikler sırasında doğan yeni sınıfın, küçük ve orta burjuvaziden gelen ve kamu sektöründeki yüksek görevleri ele geçirmiş olan sosyal tabaka olduğunu söyleyebiliriz.

3. Yeni sınıfın niteliği ve rolü.

Ekonomik gelişmenin yönetiminden ve teknik cephesinden sorumlu olan bu sınıftır. Bununla birlikte bu sınıf sosyal yapısı bakımından olduğu kadar, teknik bilgi ve ideoloji bakımından da mütecanis değildir; ama bu kadroların, üretim araçlarına oranla durumları aynı olduğu gibi üretimin araçlarının devlet tarafından millileştirilmesi konusunda aynı hukuk anlayışına sahiptirler. Kamu sektöründe üretim fazlası meydana geldiği zaman bunun nasıl kullanılacağını (yatırımlar, ücret baremleri v.b.) belirle-

yen bu sınıftır. Bundan başka ulusal gelir dağılımını da ayarlayan odur; ekonomik plânları düzenleyen, hazırlanan projelerin yürürlüğe konulmasını ve şartları göz önünde bulundurarak maddi imkânların dağılımını sağlayan yine bu sınıftır.

Bu sınıf 1962 - 1963 ve 1966 - 1967 yıllarında şu tarzda genişledi:

a) Yüksek memurlukların artışı.

Dört yıl içinde yüksek memur sayısının % 61 oranında artmış olması, yüksek ve orta teknik kadrolarında olduğu kadar örgütleme ve sekreterlik görevi yapan yönetim kadrolarında da bir istihdam enflasyonu meydana getirdi; yüksek bir memurluk kurulduğu zaman buna bağlı olan belirli sayıda memurluğun da kurulduğunu herkes bilir. Böylece Mısır'da uzmanlık görevleri % 45, teknik görevler % 28, yönetim görevleri % 45 artmıştır. Buna karşılık büro görevlerindeki artış % 20 olmuş, işçi istihdamı ise % 4 azalmıştır.

b) Yeni sınıfın gelirinin iki misli artışı

(1) (...).

Rakamlar yeni sınıfın tüm gelirinin hizmetler sektöründe dört yılda % 150 kadar arttığını göstermiştir. (2).

Aynı şeyi bayındırlık işleri için de söyleyebiliriz, (...).

İstatistikler, hizmetler ve bayındırlık sektörlerinde bulunan yeni sınıfa mensup kişilerin sayısı 967 den 1500 e yani % 61 oranında yükseldiğini gösteriyor; ücretlerinin toplamı da 1962 - 1963 yılında 1500.000 Mısır lirası iken 1966 - 1967 de 350.000 oldu. Bu da % 130 bir ar-

tış demektir; oysa hizmetler ve bayındırlık işleri bütçesindeki ücretlerle ilgili para hacmindeki artış % 53 dü.

Ücretler arasındaki ayrılıklar:

Bürokrasi söylediğimiz gibi üretim ilişkilerinde sayı bakımından olduğu kadar, sosyal bağınıtları bakımından da belirleyici bir rol oynamaktadır. Ekonomideki karar yetkisi bu sınıfa aittir. Bundan yararlanarak kendine maddi kazançlardan (otomobil, lüks çalışma odaları, yabancı ülkelere seyahatler, v.b.) başka aşırı imtiyazlar da sağladı.

Bu konjonktür, bu sınıfın ücretlerinde, kamu sektöründe çalışan emekçilerin ücretlerine oranla büyük bir yükselmeye sebep oldu. İstatistikler en yüksek ücretler (en üst derece) 1800 le 2000 Mısır lirası arasında, en düşük ücretlerin de (12 derece) 60-84 lira olduğunu göstermektedir. Buna göre 1/33 lük bir fark var demektir; huzur hakları da hesaba katılırsa bu farklılık 1/44 olur. Böyle bir farklılığa kapitalist memleketlerde de, sosyalist memleketlerde de rastlanmaz.

Bu durumdan yararlananlar şüphesiz bu yüksek ücretlerin bütçeden ödenen ve yüz milyonlarca lirayı bulan ücretler toplamının pek

1) Ordu, polis, adalet ve öğretim gibi özel kadroları bu istatistiğin dışında bıraktık.

2) Hizmetler bütçesi (1962 - 1963 ve 1966 - 1967 Devlet Genel bütçesi.)

küçük bir bölümü olduğunu ileri sürebilirler.

Fakat sosyalizme geçiş halindeki bir memlekette ücretler arasındaki farkların azaltılması sadece ekonomik değil, fakat önemli bir sosyal ve siyasi problemdir. Bu farklılığın kapatılması ve imtiyazların kaldırılması gerçekten de, emekçi yığınlardan düşman saldırısının izlerini silmek için ve sosyalizmi kurma yolunda daha çok fedakârlık isteme imkânı verecektir. Aksine yeni sınıfın imtiyazlarının olduğu gibi kalması sosyalizme yolu kapayıp kapitalist değerlerin üstün gelmesini sağlayacaktır. Sosyalizm ancak somut uygulamalarla gerçekleşebilir, yoksa bir takım sloganların yayılmasıyla yetinerek değil.

d) Ekonomik gelişme için ağır bir yük.

Yönetici ve teknik yüksek bürokrasinin kuvvetlenmesi devlet yönetimi ve kamu sektörü kuruluşlarında bir enflasyona yol açtığı gibi yönetim giderlerinin de arttığını istatistikler göstermektedir.

Kamu sektöründen alınan bir örnek yeni sınıfın 1962 - 1963 ve 1966 - 1967 dönemlerinde sebep olduğu mali yükün nasıl arttığını gösteriyor. Söz konusu olan üretici olmayan, plânlama ile ve kendine bağlı şirketlerin denetimi işleriyle görevli kamu örgütleri sektörüdür.

1962 - 1963 yılında üretici olmayan kamu kuruluşlarınca denetlenen bayındırlık sektörü bu kuruluşların ellerinde bulunan sermayelerin, denetimleri altındaki şirketlerce işletilmesi sonucunda 15,4 milyon liralık bir kâr sağlamıştır.

— Ücretler + genel giderler = 4,354,000

Lira.

— Kâr olarak elde edilen gelir = 15,407,-
000 Lira.

Buna göre kâr haddi % 28,3 tür.

1966-1967 yılında bu sektör 20,531,000 lira
kâr sağladı.

Ücret ve öteki masraflarla giderlerinin
toplamı ise 7,131,500 liraydı.

Bu da bize kamu kuruluşlarının malî yükü-
nün dört yılda (1962 - 1963 den 1966 - 1967 ye
kadar) % 63,8 arasında arttığını göstermekte-
dir. Oysa yine bu dönemde kâr olarak elde edi-
len gelirlerin artış oranı % 33,3 tür. Bu üretici
olmayan kuruluşlar tarafından hükümete dev-
redilen gelir fazlası 1962 - 1963 de 10 milyon,
1966 - 1967 de ise sadece 5 milyon liradır.

Bu olaylardan şu sonuçlara varabiliriz:

— Bu sektördeki bürokrasi ekonomik fa-
aliyet için ağır bir mali yük meydana getirmek-
tedir.

— Bu yük, kâr şeklinde elde edilen gelirin
büyük bir bölümünü yutmaktadır. Gelir artış
haddini çok yüksek bir oranla aşmakta olup bu
gidişle gelirin tümünü yutma tehlikesi göster-
mektedir.

Bunun sonucunda kamu hizmetleri finans-
manı için hükümete aktarılan gelir fazlasında
önemli bir azalma meydana gelmiştir.

Bürokrasi ve kamu sektörü böylece büyük
ölçüde gelişmesi, yönetim giderleriyle hizmet-
ler ve bayındırlık sektörlerindeki üretici olma-
yan emeğin artması nedeniyle tüketimin artma-
sına yol açtı. (...).

6. ARAP BİRLİĞİ

SÂTÎ AL HUSRÎ
(1880 - 1969, Suriye)

Halepten gelme bir ailedendi, San'a (Yemen) de doğdu, gençliğinde İstanbul'da Osmanlı devletinin memuru olarak çalıştı. Şam'da Faysal hükümetinde eğitim bakanı oldu, Birinci Dünya Savaşının sonlarında, onunla birlikte, yabancı bir memlekete sığındı, iki dünya savaşı arasında Arap birliğinin havarisi rolünü oynadı; özellikle Mısır'daki edebiyat ustalarıyla arası arkası gelmiyen polemiklere girdi. 1940 - 1941 de Raşit Ali Kilânî'nin önderlik ettiği Irak devrimine katıldı. Raşit Ali, Sâtî'yi Öğretim İşleri Genel Müdürlüğüne getirdi. Irak uyrukluluğundan çıkarıldıktan sonra Arap devletleri birliği Kültür İşleri Genel Müdürlüğüne ve Kahire'deki Yüksek Arap İncelemeleri Enstitüsü başkanlığına atandı.

Arap birliği ve millileşme hareketinin baş-

ıca nazariyesi olarak bu iki akımın temelinde dil ve tarih birliğini görüyordu.

Başlıca eserleri : Yurtseverlik ve millileşme üzerine konuşmalar ve görüşler. (Arâ va aha-dis fi'l vataniyya va'al kavmiyya); Arap millileşmesi üzerine görüşler ve konuşmalar; (Arâ va ahadis fi'l kavmiyya al-arabiyye); Araplığın savunulması; (Difâ an al urubah); Her şeyden önce araplık (Al-urubah avvalan); Kendisinden yana olanlarla, karşı olanlar arasında araplık (Al-urubah bayna du'atiha va mu'aridiha.)

Aşağıdaki parçada araplığın başlıca nazariyecisi tarafından çok açık, çok sade bir şekilde anlatısını bulacaksınız.

ARAPLIĞIN ÖNCELİĞİ (1)

Halkı arapça konuşan bütün memleketler, ayrı ayrı devletlere bağlı olsalar da, hükümet binalarının üstünde dalgalanan bayraklar başka başka olsada, bunların çeşitli siyasî kesimlerini ayıran sınırlar ne kadar karışık ve karmaşık olursa olsun, araptır.

Bütün bu memleketler araptır.

«Arap memleketleri» bazılarının ileri sürdüğü gibi sadece arap yarım adasından ibaret

1) Al Urubâh avvalan! Beyrut 4. baskı. 1961, s.11-13.

değildir. Fakat halkı arapça konuşan bütün memleketlerdir. (...).

Arap memleketlerine bağlanmış olan ve arapça konuşan herkes araptır. Uyruklusu ve yurttaşı bulunduğu devlet hangi devlet olursa olsun, inandığı din ve mezhep ne olursa olsun kökeni, soyu sopo, ailesinin geçmişi ne olursa olsun...

Bir araptır o...

Araplık, yalnız arap yarım adasında yaşayanların niteliği olmadığı kadar, müslümanların da tekelinde değildir. Tam aksine araplık, Mısırlı, Kuveytli, Faslı, Müslüman, Hıristiyan, sünni, ya da câferi (1), yahut dürzi, katolik, ortodoks, ya da protestan, arap memleketlerine bağlanmış olan ve arapça konuşan herkesi kucaklar; uzun süre bir arap memleketine bağlı kalan ve arapça konuşan herkes araplığın evlâdıdır.

Bugünkü arap devletleri halklarının isteğine göre ya da tabii gereklere göre kurulmuş olmayıp, arap memleketlerinin paylaşan ve bu memleketleri egemenlikleri altına alan devletlerin aralarında yaptıkları anlaşmalara ve antlaşmalara göre kurulmuştur.

Bugün arap memleketlerini ayıran sınırlar için de bunu söyleyebilirsiniz: bu sınırlar da, o memleketlerin ve buralarda yaşayanların çıkarlarına göre değil, kendi çıkarlarını sağlama bağlamak isteyen emperyalist devletler arasın-

1) Şii'lere verilen ad.

daki uzun pazarlıklar ve manevralar sonunda çizilmiştir.

Bugün arap devletleri arasında, yönetim, yasama ve ekonomi kuruluşları ve siyasi yönelimleri bakımından görülen ayrışıklıklar hep işgal zamanından miras kalmıştır; bu ayrışıklıklar yeni olduğu kadar da geçicidir.

Araplar tek bir ümmettir.

Mısırlılar, Iraklılar, Magripliler tek bir ümmetten, arap ümmetinden olan halklardır.

Burada firavunculuk akımının üstünde durmayı gerekli bulmuyorum. Pek fazla yaygınlaşmamış olan bu akımdan yana olanlar son zamanlarda azalmıştır. Bugünkü Mısırlılar firavunların dilinden hiç anlamadıkları gibi bunların inandıkları şeylere de inanmamaktadırlar; bunun için geçmiş zamanlara dönerek, mumyaları diriltmeğe ve konuşturmaya kalkmak akıllıca bir iş değildir.

Hiç şüphesiz, Mısır'ın evlâtları atalarının zamanındaki firavunların parlak uygarlığı ile övünmekte haklıdır. Tıpkı bunun gibi öteki arap ülkelerinin çocuklarının da, arap vatanının bu kesiminde, tarihin başlangıcından beri kurulmuş olan uygarlıklarla övünmeğe hakları vardır. Iraktaki Sumer, Suriye'deki Fenike uygarlıkları gibi arap dünyasının öteki kesimlerinde doğmuş olan uygarlıklarla övünmeğe hakları olduğu gibi.

Bununla birlikte Mısırlıların, firavunların uygarlığı ile olan bağıntılarını ileri sürerek araplığa sırt çevirmeğe hakları yoktur.

Bütün Mısırlılar, firavunlar uygarlığının

da, tıpkı Sumer ve Fenike uygarlıkları gibi ölmüş ve geride kalmış olduğunu ve bir daha diriltilemeyeceğini iyice anlamalıdır.

Araplık, bu durumla temelli bir ayrılık gösterir: «Mumyalaşmış geçmişe» değil «bugünkü hayata» bağlıdır, araplığın, uzun süren bir uykudan uyandıktan sonra hayatla dolup taşığını söylersek aşırılığa düşmüş olacağımızı sanmıyoruz.

Artık söz konusu olan, parlak bir geçmişin son noktası değil, ışıklı bir geleceğin hareket noktasıdır; bu gelecekte «Birleşik arap devleti» kurulacak ve yeniden doğan arap ümmeti, bilim ve uygarlığın en yüce doruklarına yükselecektir.

MAKRAM EBEİD

(1889 - 1961, Mısır)

Önce Kahire'de sonra da Oxford'da hukuk öğrenimi yaptı, daha kuruluşunda Vafd partisine katıldı; Zaglul ve Mahas ile Seyehelles adalarına sürgün edildi. Parlak bir hatip, usta bir taktikçi olan Makram Ebeid, Mısırlı hristiyan aydınların önde gelen temsilcilerindendir; Vafd'ın genel sekreterliğine getirildi; 1936 da İngilizlerle Mısır arasında imzalanan antlaşmanın hazırlanmasında rol oynadı. O sırada parti başkanı olan Mustafa al Mahas'ın çevresiyle anlaşamıyarak Vafd'dan ayrıldı. Vafd'cı Kotah

partisini kurdu, (1943), sağcı partilerle birlikte Vafd'la mücadele etti.

İki dünya savaşı arasında, Sabri Abu Alam ile birlikte liberal politika düşüncesinin en iyi temsilcisiydi.

Başlıca eserleri: Makram'ın eserleri (Al-Makramiyya); Kara kitap (Al-Kitab-al asvad).

Seçtiğimiz aşağıdaki parçada Vafd'ın Mısır vatani alanından arap dünyası alanına doğru geçtiği yol çizilmektedir. Vafd'ın araplık konusundaki görüşü ulusal bir kültür ve siyaset görüşüdür. Din faktörünün burada önemli bir rol oynamadığı görülmektedir. Araplık fikri yolundaki bu savunma önemli bir Mısırlı hristiyan düşünür ve politikacısının fikirlerini yaptırması bakımından da ilgi çekicidir.

MISIRLILAR ARAPTIR. (1)

Vatanlarımızı kurtarma ve özgürlüğe kavuşturma mücadelesinde, omuz omuza kardeşçe dövüşmekteyiz. Felâket kurbanları, arasındaki bağları kuvvetlendirir.

Böyle olunca dil, gelenek ve temelli toplumsal karakterlerle birbirine bağlı uluslar hakkında ne denebilir?

Birbirine bağlı halkalardan yapılmış olan

1) **Al - Makramiyya**; Ahmed Kasım Gudah tarafından yayınlanmıştı; s. 147 - 150.

araplık, sık bir zincir meydana getirmiştir. Arap Memleketleri arasındaki dil ve kültür birliği dünyanın hiç bir yerinde görülmiyecek kadar kuvvetlidir. Bundan başka bu kardeş komşu memleketlerde din konusunda daima kuvvetli bir hoşgörölük hakim olmuştur. Bu durum göz önünde tutulursa «**Mısırlılar Araptır**» tarzındaki cümlelerin altında gizli olan anlam açıklığa kavuşur. Bu da Coğrafya sınırlarının gevşetmediğı, siyasî ihtiraslarla hareket edenlerin Arap ölkelerini bölmek, buralarda yaşayan halkların yüreğindeki araplık ateşini söndürmek, Arap Birliğini gerçekleştirme yolunda çalışanları birbirinden ayırmak ve baskı altında tutmak için baş vurdukları bütün çarelere rağmen bozamadıkları sıkı bağılılık ve kaynaşmadır. Bu da hiç şüphesiz, Avrupa'dan gelen akımların istilâsı karşısında birliğe ve dayanışmaya muhtaç olan arap doğunun çağdaş uyanışının en kuvvetli temellerinden biridir. Arapların, araplıklarına ve bundan kök olan faktörlere inanmaya ihtiyaçları vardır. Bu faktörler bir uygarlığın doğmasına ve uzun süren bir dönem, Avrupa memleketlerinin arapların etkisi altında kalmasına imkân vermiştir.

Bizler arabız. Yaşadığımız günde sık sık arap olduğumuzu hatırlamalıyız, acılar ve umularla birleşmiş, felâketler ve ıstıraplarla kaynaşmış, haksızlıklara uğrayarak ve feleğin sillesini yiyerek aynı potada, birbirimizde erişmiş olmamızın sonucunda hayatın bütün alanlarında birbirinin benzeri uluslar haline gelmiş bulunmaktayız.

Bizler arabız, tam özgürlüğümüzü sağlama, arap uygarlığının bütün parlaklığı ile yüceltme, kamusal işlerimizi düzene sokma, gençliği yüksek ülkelere doğru yöneltme, halklarımızı geçmiş yılların uyuşukluğundan kurtarmak üzere sağlıklı bir şekilde eğitime, daldıkları uykudan uyandırma, ve yollarını aydınlatma uğrunda giriştiğimiz mücadelede araplığımızı daha derinden duymaktayız. Böylece arap halkları çağdaş hayatı olduğu gibi görece ve neyin kendileri için yararlı, neyin zararlı olduğunu anlayacaklar: bir yandan manevi kuvvetlerin, tanrısal inancın kaynağı olan şanlı geçmişe dayanırken, bir yandan da bilimsel ilerleme ve sanayideki üretime sıkı sıkıya bağlı olarak yeni bir hayat kurmak için gerekli yolları arayıp bulacaklar.

Evet bu açıdan arabız. Mısır'daki arap uygarlığının tarihi açısından olduğu kadar evvelce arap yarım adasından memleketimize göç etmiş olan yakın atalarımızın samî kökenli olması bakımından da arabız; işte bunun içindir ki, dayanışma içinde el birliği ederek zafere ulaşma amacıyla ortaklaşa umutlar ve acılardan doğan ve tarihe, dile ve ulusal özelliklere dayanan arap birliğini, kuvvetlendirmek için çalışmalıyız.

Arap birliği elle tutulur bir gerçektir. Ama örgütlenmeye ihtiyacı var. Bu örgütün hedefi emperyalizme karşı bir cephe kurmak, arap dünyasındaki ulusları korumak, refahı sağlamak, ekonomik kaynakları geliştirmek, karşılıklı çıkarlara uygun olarak ticareti arttırmak

genel üretimi teşvik etmek, ilişkiler arasında bağıntı kurmak olmalıdır. (...) Alın yazımız bizleri ortaklaşa bir ülkü etrafında birleştirecektir. Bu ülkü, arapların birbirleriyle anlaşmalarını ve birleşmelerini sağlayarak, hepimizi, tek bir blok, memleketlerimizi bir ulusal birlik büyük bir vatan haline getirecek, bu vatan içinde her biri kendi kişiliğine sahip, fakat genel ulusal karakter ilişkileriyle birleşmiş olarak büyük vatana bağlı kalacaktır. (...).

ABD AL-RAHMAN AZZAM
(1891, Mısır)

İngiltere’de tıp öğrenimi yaptıktan sonra, Mısır Ulusal partisinin saflarına katıldı, Libya savaşında (1911 - 1912) bulundu. 1914 - 1918 savaşı sırasında ve daha sonra arap memleketlerini ve Avrupa’yı baştan başa dolaştı. Muhammed Ferid’in tilmizi, general Aziz Al-Masrî’nin arkadaşı olan Azzam’ın arap birliğine olan inancı, dinden çok tarihe ve kurtuluş savaşının gereklerine dayanmaktaydı; bunun için çağrılarında sürekli olarak hoş görürlüğe ve insanlık değerlerine birinci plânda yer vermiştir.

Arap birliğinin 1945 de kuruluşundan beri genel sekreteri olan Abd al-Rahman Azzam, 1952 de ayrılışına kadar birlikte ruhunun ve yapısının güçlenmesi için çalışmıştır.

Başlıca eserleri : Kahramanlar arasında

bir kahraman (Batal-al abtal) ölmez bir bildiri (Al-rissalah al Halida) Arap birliğı ve dünya birliğı (Al-Cami'a al-arabiyya va'l vihdah al âlamiyya).

4 ocak 1946 da Kahire'de, American University'deki Ewart Memorial Hall'de söylediğı nutuktan aldığımız aşağıdaki parçalarda liberal araplık felsefe'nin ana çizgileri verilerek arap uygarlığının ırkçı olmayan halkçı niteliği belirtilmektedir..

ARAP BİRLİĞİ VE DÜNYA BİRLİĞİ (1)

Biz araplara VII. yüzyıllardaki uyanıştan asil bir miras kaldı. Bugün insanları ona katılmaya çağırıyoruz: ama bir din olarak değil, çünkü insanlar inançlarını seçmekte özgürdürler; bunun için atalarımızca benimsenmiş olan ülküleri, kuralları benimsemeğe çağırıyoruz; uluslar arası birliğin, sürekli barışın ve insanlar arasında, kardeşliğin kurulmasını sağlayacak olan bunlardır. (...). Yeni uyanış döneminde, Arap devletleri birliğinin gölgesinde, arapların mesajlarının dayanması gereken bazı ilkeleri açıklamalıyız. Bu mesajın kaynağı tarihlerinde ve karakterlerindedir.

Bu ilkelerin birincisi araplarca ırk ve ulus ayrımının red edilmesi ve bunun bu dünyada

bir halkın başka bir halkı egemenliği altına almasını haklı göstermek için baş vurulan bir bahane olduğunun bilinmesidir. (...). İnsanlar eşittir ve içlerinden hiç biri ötekinden üstün değildir. Arap, arap olmayandan, ancak karakteri, kişisel nitelikleriyle üstün olabilir: beyaz adamın da kara ya da sarı adamdan üstün olduğu kabul edilmemelidir; arap ulusu, geniş toprakları üzerinde yaşayan kara ve beyaz evlâtlarını sevgiyle bağrına basar.

Bu ilkelerin ikincisi, insanın tabii haklarıyla ilgilidir. Biz diyoruz ki insan Âdem'in oğludur. (...). Her insan hakları ve vazifeleri bakımından öteki insanlarla eşittir. (...).

Üçüncü ilkede sınıf ayrımı tanımadığımızdır. Bizim sosyal düzenimizde zengin ile fakir, güçlü ile zayıf eşittir. Bunun için, yeni bir olay olan sınıf kavgasını kabul etmiyerek buna etken bir çare bulmak zorundayız.

Bununla birlikte, bugünkü, batılı kapitalist ülkelerin bizi yozlaştırmasına yol açan yaşayışımızı sürdürürsek, bildirimiz bir sınıfın başka bir sınıfı sömürmesine imkân vererek bütün özünü kaybedecektir. Fakat, biz hakiki ülkülerimize ve değerli asil mirasımıza bağlanacağız. Bunlar, fakir insanın yeteneklerini değerlendirmesine yardım edecek ve toplumun ve devletin koruyuculuğunu sağlayacaktır. Bu sayede fakirliğine rağmen eğitim ve yaşama haklarına sahip çıkacak, meziyetleri ve emeği ile devletin en yüksek mevkilerine yükselebilecektir. (...).

Maddecî batı uygarlığının istilâsından ön-

ceki toplumsal gerileme döneminde insanlar, akrabalarını, komşularını, mahallelilerini ya da hemşehrilerini düşünürlerdi kardeş olduklarına yürekten inanmak âdetindeydiler; bu dünyadaki hayatlarının geçici olduğuna, zevk ve sefaya dalarak insanları yoksullarıyla baş başa bırakırlarsa ebedi hayatın rahmetinden yararlanamıyacaklarına inanırlardı. (...).

İki kötülükten birini yani aşırı bir kapitalizmle bundan kurtulma yolu olarak komünizden birini seçmek durumunda kalırsak, bunların ikisinin de bizim ülkümüze uymadığını söyleriz; birincisi bir sınıfın refahını sağlarken ikincisi bunun kafasını keser ve zamanla, istediğinin tam aksinin meydana gelmesine sebep olur. Biz İngiliz, Amerikan kapitalizmini de, Rus komünizmini de kabul etmiyoruz, Tanrı bizi orta yolcu bir ulus olarak yaratmış ve bizi insanlara örnek olarak seçmiş; inanıyorum ki bizim aracılığımızla insanlığı islâh etmek istemiştir. Bu kendini beğenmiş bir adamın böbürlenmesi değildir; daha çok inanan bir insanın sözüdür. İnanıyorum ki bu gün dünyada olup bitenler yeni bir mesaja hazırlıktan başka bir şey değildir. Bizi bu topraklar üzerinde yaratan, Firavunları, Babil'lilerin, Fenikelilerin, Kalde'lilerin, Kartacalı'ların, Arami'lerin sonra da arapların mirasçısı yapan; Musa'nın, İsa'nın, Muhammed'in, öğrettikleri dinlerin mirasına kavuşturan ve bizi arıtmak için denemeden geçiren Tanrı'ya umut bağlıyorum. Bu yeni ulusun, geleceğin ulusunun müjdesine inanıyorum. (...).

Büyük Devletlerin politikası yüzünden uy-

garlığın karşı karşıya bulunduğu büyük tehlikeyi üstü kapalı geçemem. Son derecede açık sözlü olmanın ödevim olduğuna inanarak yalvarıyorum size, ey Araplar, insanlık ödevinizi yerine getiriniz. Evet siz, Batı ile Doğu arasında parçalanmış bir ulussunuz; şayet ödevinizi anlar da bu zalimlerin oyuncağı olmaya razı olmaz, kuzeyden ya da güneyden gelen bütün etkilere sırt çevirirseniz, eğer barış çağrısında bulunur ve insanların insanca bir inançla kardeş gibi yaşamaları, ırkların ve fertlerin eşitliği davasını savunursanız ve bütün bunlar için bir değil on ya da yirmi yıl mücadele ederseniz, o vakit bu ödevi lâıyk olursunuz. O vakit uygarlığı kurtararak, buna maddecilikten ve kuvvet politikasından başka dayanaklar kazandırabilirsiniz. Siz tarihin başlangıçlarına giden dinlerin ve uygarlıkların mirasçısısınız, babalarınızın olduğu gibi tahammül ve hoşgörü sizin başlıca niteliğiniz olsun.

Eğer bana şu arap birliğinin ne olduğunu sorarsanız; bütün bu büyük umutlarımı üstüne topladığım bir çekirdek olduğunu söylerim. (...). Bazılarının ideal sayabildikleri bir anlaşma söz konusudur:, çünkü onun bayrağı altında, devletlerin hak eşitliği prensibine dayanarak iş birliği etmekteyiz. Birliğimizde ne küçük ne de büyük devlet tanıyoruz. Böylece bu devletlerin en büyük, en geniş, kültür bakımından olduğu kadar, kaynaklar bakımından da en zengin olan Mısır benim gözümde, en küçük kardeş - devlet olan Lübnan ya da Ürdün gibi memleketlerle tamamiyle eşittir. Birleşmiş Mil-

letlerin, işbirliği konusunda büyük ya da küçük devlet olmadığını bir gün anlamasını dileriz. Aramızda barışı sürdürmek ve ortaklaşa mutluluğumuz için işbirliği yapıyoruz; evet gerçekten de ekonomimizi, kültürümüzü ve toplum hayatımızdaki şartları iyileştirmek ve böylece, zamanla birleşik sosyal varlığımızı kurmak istiyoruz.

Arap halklarının, bağımsızlığına ve özgürlüğüne gelince bu, bugünün de yarının da problemidir. Araplar artık emperyalistlerin egemenliğine katlanmayacaklar. Birliklerinin kuruluşundan beri özgürlüklerini gerçekleştirmek için mücadeleden geri kalmadılar. (...). Arapların gözünde Birlik, ancak, arap memleketinde açık seçik bir davranışta bulunursa bütün arap topraklarından çıkıp gitmesini istiyor. Bundan başka Birlik dünya sorunları karşısında açık bir tavır alıyor, ister Endonezya; ister yenik Almanya için olsun adaleti ve özgürlüğü savunuyor.

Hatırlarsınız her halde, birlik şu son altı ay içinde yahudilerin düşmanlığı ile karşılaştı, bu zayıf ve dünyanın dört bucağına dağılmış hakla Birlik arasında şiddetli bir çatışma oldu, oysa zulüm görmüş yakın akrabamız oldukları için yahudiler sevgimize lâyık olmalıydılar; tarih boyunca onlara kardeşçe davrandık, onları koruduk ama kendilerini siyonizm felâketine kaptırdılar. Siyonizmle önce İngilizler silâhlarıyla, Amerikalılar da paralarıyla, arap topraklarında yabancı ve emperyalist bir devlet kurabilmesi için yardım ettiler. Siyonizm, yahudile-

rin kendileri için ve biz araplar için gerçekten bir felâkettir; biz yahudilere yine dostça el uzatıyoruz, onlara zulmetme cinayetine katılmıyoruz. Ama bağrımızda kötülük yaratarak yerleşen ve coşan sapıkça emperyalistlik ve egemenlik iddiaları ileri süren bir halka karşı nasıl davranırsınız? Bütün dünya yahudilerinden yaptıklarından vaz geçmelerini ve doğuda kardeşleri olduğunu bunların yahudilerin sefaletlerini arttırmaktan üzüntü duyacaklarını düşüncelerini isteriz. Onlardan akıllarını başlarına toplamalarını ve sapıtanları doğru yola sokmalarını rica ediyoruz. (...) Tanrının yardımı ve son olaylardan alınan dersler sayesinde zafer kazanacağımıza inanıyorum, ama Avrupalıların vaktiyle yaptıkları gibi yahudileri dağıtıp perişan etmek aklımızdan geçmez. Netekim, babalarımız da böyle bir şey yapmış değillerdi. Bizim yolumuzdan dönmediğimizi ve bireyin ve toplumun özgürlüğünü nasıl kutsal saydığımızı görerek kardeşleri olduğumuzu anlayacak, tıpkı hristiyan kardeşlerimiz gibi bizimle yaşayacaklar, ortaklaşa arap vatanında yahudiler de en yüksek mevkileri elde edebileceklerdir.

(...) Biz araplar, ırklar, mezhepler ve sınıflar arasında kavga olmasını istemiyoruz. Memleketlerimizde oturan, kültürümüzü alarak yetişen ve bizim şerefimizle öğünen her kişi, bizdendir. Savaşın kanun dışı edilmesinin gereğine, dünyanın yeni bir savaş deneyine girişemeyeceğine inanıyoruz. Çünkü bu, uygarlığın mahvol-

ması demektir. İşte bunun için savaş hazırlığına kalkmıyor, emperyalizmle, sömürge ile, başkaları üzerinde egemenlik kurmakla, başkalarının topraklarını almakla hiç bir ilgimiz yoktur. Bu dünya üzerinde kardeşliğin kurulmasını istiyor ve dünyadaki insanların mutlu olmaları, birbirlerine yardım etmeleri, zenginlerin zayıfları korumaları gerektiğini düşünüyoruz.

Birleşik, bütünleşmiş, elbirliği halindeki yeni bir dünyanın kurulması için Birleşmiş Milletler teşkilâtına katıldık. Tanrı tanıktır ki çağrımız samimidir; amacımız sevgi ve kardeşliktir. Sözlerime Ömer'in iki imparatorluğu yendikten sonra Mısır'ı fetheden Amr'a söylediği şu ölmez sözle son vereceğim,: «Analarından özgür doğmuş insanları nasıl köleleştirirsin sen?»

MAHMUD MES'ADİ (1911, Tunus)

*Tunus'daki modern kültür uyanışı hareketinin belirgin kişilerinden. Arap dili Agrejesi, Al-Mabâhes gazetesinin baş yazarı (1944 - 1947), Millî Eğitim Müsteşarı olan Mahmud Mes'adi Tunus öğretim sisteminde tam bir reform yaptı. 1933 den beri Destur partisinin saf-
larında Milliyetçilik yolunda mücadele etmektedir. Tunus Genel İşçi Sendikaları Birliğinin Genel Sekreterliğini yaptı. 1952 - 1953 de sür-*

güne gönderildi. Bugün başbakanlığa bağlı devlet bakanıdır.

Tarihsel Arap, özellikle Tunus kültürü ile Avrupa edebiyatının çağdaş akımları arasında ihtiyatlıca bir sentez kurmayı denedi.

Başlıca eserleri : Baraj (Al-Sadd); Unutmamanın doğuşu (Mavlad al-nisyan).

• *Arap yazarları III Kongresi (Kahire 9-16 aralık 1957) çalışmalarını için genel olarak «edebiyat ve Arap Millileşmesi» temasını seçmişti; böylece Süveyşten sonra daha da kuvvetlenen arap birliği akımı üzerine parmak basılması istenmişti. Tunus'un kongredeki baş delegesi olan Mes'adi, siyasi liberalizmi hareketle savundu. Aşağıda ateşli tartışmalara da yol açan raporundan bir parçayı okuyacaksınız.*

YAZARIN KORUNMASI VE ARAP MİLLİLEŞME HAREKETİ (1)

Konu olarak edebiyat ve Arap Millileşmesini önermekle bir kavramı başka bir kavrama karşı çıkartmış oluyoruz; her ne kadar bunlardan birincisinin ne tanıma ne de araştırmaya - zihinlerimizde çok berrak bir şekilde bulunduğu - ihtiyacı yoksa da, bana öyle geliyor ki «Arap Millileşmesi» kavramı o kadar aydın-

1) «Himâyat al-adib va'l-kavmiyya» Al-Âdah, VI. 1953, No. 1, s. 26 - 28.

lık değildi, (...). Burada söz konusu olan, niteliklerinin çokluğu, yapıcı elemanlarının çeşitli ve değişik oluşu bakımından basit bir kavram değildir.

a. Bu elemanlardan ilk bir grup Dr. Taha Hüseyin ile bazı arkadaşlarca mükemmel bir şekilde tahlil edildi. Bu elemanlar arasında dil birliğini yani arapçayı, edebiyat birliğini yani arap edebiyatını, araplığın ve müslümanlığın malı olan kültür ve uygarlık birliğini sayabiliriz. Bütün bunlar, Araplık ve müslümanlıkla ilgisi olmayan, kültür ve uygarlıkların etkisi altında kalmış, bunlardan geçmişte olduğu kadar, son zamanlarda da bir çok şeyler almış, arap ve müslüman olmayan kişilerin katkılarından yararlanmıştır. İşte arap millileşmesinin ve bunun yapıcı niteliklerinin başlıca elemanlarının meydana getirdiği, büyük grup budur: görüyorsunuz ki burada bir yanda manevî elemanlar, bir yanda da geçmişten gelip bugüne bağlanan tarihten ve atalardan miras kalan elemanlar var. İşte bu anlamda Sudan heyetinin Arap Millileşmesi için ileri sürdüğü «Arap dilinin yarattığı bir alanda birleşmiş olan, insanlar arasındaki birlik» formülü doğrudur.

b. Bununla birlikte ve geçmişten miras kalan bu hem hareketsiz hem de durmadan yenilenen, elemanların yanı sıra Arap Millileşmesi kavramına başka elemanlar da girmektedir ve bunlar zamana ve yere göre daha değişiktir. Bu elemanlar zaman akışı içinde ulusların deneylerinden çıkan manevî değerler kategorisinden olmayıp, memleketten memlekete ve dönemden

döneme gelişen ve değişen gerçeğin içinde meydana gelen şeylerdir. Ekonomik, siyasi ve çıkarlardan ve toplumsal sorumluluklardan söz etmek istiyorum. Bunlar şu ya da bu arap memleketinin coğrafya durumuna ekonomik ve sosyal verilerine ve özel siyasi şartlarına bağlıdır. Hiç şüphe yoktur ki bu çeşit çıkarlar ve zorunluluklar İbn Haldun'un deyiimiyle eşyanın tabiatına tâbî olarak belirlenir ve buna bağlı olarak değişir. İnsan, bu şeyleri, mutlak bir tarzda, istediği gibi hükmedip kendi amaçlarına uygun şekilde kullanamaz; millileşme konusunda da bu böyledir. Etken gerçekçiliği bırakıp efsanelere, duygusalca zihnin karşılığına ve hayal âlemine dalmadıkça bundan şüphe edilemez.

c. Bununla birlikte arap millileşmesi sadece arap uygarlığının ortaklaşa oluşu ve sadece maddi çıkarlar temeli üzerine kurulamaz; üçüncü bir yapıcı faktör dayanmakla birlikte, tamamiyle bunlardan ayrı ruhî bir elemandır; bu olmaksızın arap millileşmesi geçerli bir şekilde kurulamaz; bu da bütün arap uluslarının birleşik bir toplum olarak hep birlikte yaşamayı istemeleridir. Dil birliği, edebiyat ve kültür birliği ya da yakınlığı Anglo-Sakson memleketlerindeki gibi olabilir; dünyadaki bir çok memleketlerde görüldüğü gibi ortaklaşa ekonomik ve siyasi çıkarlar olabilir, ama yine de özgün tek bir (millileşme) meydana gelmiş olamaz. Oysa bizim arap millileşmemizin en özgün ve zamanla gücünü kaybetmiyen niteliği bu birleşik ve kaynaşmış toplum hayatına olan isteğimizin sürekli olarak

tazeleniştir. Bu istek bazen, bütün kültür, sosyoloji, siyaset alanlarını da kucaklar. Muhtevası ne kadar değişik olursa olsun bu ortaklaşa varlığını sürdürür. Bu millileşme isteği, bireyi topluma bağliyerek, tehlike zamanlarında ulusal varlığı savunma içgüdüğü ve mücadele gücü olarak kendini gösterir. O vakit bütün kuvvetler tehlikeyle karşı karşıya olan nokta etrafında toplanır; Bu, dil, ekonomik çıkar ya da siyasi bağımsızlık olabilir. Nitekim bu birlik, araplığa özgü nitelikleri savunmak üzere kopolitliğe karşı dikildiğı, Beni Hamdan (1) ile el-Mütenebbi zamanında Bizans'la savaştığı haçlı seferleri sırasında islâm dinini ve toprağını savunduğı zaman böyle olmuştur. Ama belki de hiç bir zaman, emperyalizmin bütün arap ve islâm memleketlerini istilâ ettiğı zamanımızdaki kadar tam olmamıştır; işte o zaman arap millileşmesi başında Muhammed Abduh ve din ıslahatçıları olduğı halde islâmlığın savunucusu ve yeni bir hayata kavuşturucusu olarak kendini gösterdi. Bunun ardından da çağdaş doğudaki yazarların ve bilginlerin eseri olan bir din kültürü doğdu. Bu yazarlar ve bilginler arap edebiyatını ve düşüncesini yenileştirmek ve canlandırmak için bir buçuk yüz yıldanberi çalışıyorlardı. Böylece bu gün içinde yaşadığımız kutsal uyanışa kavuştuk. Aynı zamanda bu çalışmalardan kurtarıcı bir

1) X. yüzyılda Kuzey Suriye'de saltanat süren

ekonomi politikası doğdu. Bu politika, arap vatanlarının birbiri ardında kurtuluşuna kadar emperyalizmle savaşı ve en yeni örneğini Cezayir halkının son şanlı ve kahramanca kavgasında gördüğümüz çeşitli ulusal hareketlerin benimsendiği politikadır.

2. Arap millileşmesi anlayışımızı çeşitli cepheleri ve elemanlarıyla böylece saptadıktan sonra, bunun karşısına, edebiyat ve yazar hakkındaki anlayışımızı çıkararak, yazarın korunması zorunlulukları ile arap millileşmesinin zorunlulukları arasındaki ilişkileri kesin olarak belirlememiz mümkün olur.

a. Bence edebiyatımızın ve yazarlarımızın her şeyden önce dikkat edeceği birbirini sürükleyen iki hataya düşmekten sakınmaktır: bu hatalardan biri kendi hakikatlerini, hakiki rollerini, öteki de arap millileşmesini ve bunu meydana getiren elemanların hakikatini iyi anlamamalarından doğar (...).

Arap millileşmesi, eğer bir kültür mirası, bir ortaklaşa düşünce yönelimi, bazen bağdaşan bazen çatışan maddi çıkarlar ve ortaklaşa bir beraber yaşama iradesi ise edebiyatın ve yazarın rolü kendi alanlarında buna katkıda bulunmaktadır. Gerçekten de yazar bir iktisatçı olmadığı için ekonomik işbirliği yolunda çalışması istenemez. Çünkü bunun nasıl olacağını bilmez. Tıpkı bunun gibi, yazar olarak siyasal iktidar sorumluluğunu üstüne alamaz, siyasi propaganda yapamaz; bundan başka ayrı ayrı arap memleketlerindeki politik şartları anlatamıyacağı gibi, bunların politikaları arasında bağıntı

kurmak üzere plânlar düzenleyemez ve bunun propagandacısı olamaz yazar, arap yurttaşı olması nedeniyle ulusal siyasi, ekonomik ödevleri olmakla beraber bu işlerle ilgisi yoktur. Sanatı ve düşüncesiyle bir yaratıcıdır. Eğer kuvvet kullanarak başka bir şeye zorlarsak onu yozlaştırırız.

b. Eğer yazar dediğimiz gibi ise en önemli şey, özgürlüğünü korumaktır. Çünkü bu onun yaratıcılığının temel şartıdır. Bunsuz arap millileşmesinin kültür cephesine hizmet edemez. Oysa yazar olma niteliği buna katkıda bulunmasını gerektirir. Dehası, ulusal bir kahramanlık şiirinde, millileşmeyi ya da millileşme hareketinin büyük adamlarını yücelten bir tiyatro piyesinde yahut hikâyede serbestçe ifadesini bulmuş olabilir. Fakat dehası başka bir şeye de, arap millileşmesinin siyasi, ya da propaganda ile ilgili cephesinden çok tabii olarak ayrılmış olabilir, bundan dolayı millileşmeye ihanet etmiş, sırt çevirmiş ya da onu küçümsemiş sayılamaz. Ona sanat değerlerini ya da varlık problemlerini ele alma tarzını yenileştiren bir yazar olmak şerefi yeter. O bu yenileştirmeyi yaparken, benim arap kültürüne ve bunun dayandığı millileşmeye olan bağlılığımı güçlendirir. Bundan başka yazılarının arap millileşmesinin problemlerinin hiç biriyle ilgisi olmasa bile, bana, düşüncelerimi zenginleştirmek, hayat hakkındaki görüşüme berraklık getirmek, verimliliğini artırmak, benliğimi ve insan olarak kişiliğimi belirgin hale getirmek, böylece, bize bir insan topluluğu olarak saygı

gösterilmesini sağlayarak özel niteliklerimizin eseri olan benim ve halkımın üstünlüğümüzü belirgin hale getirmek ve tarihe mal etmek suretiyle yaptığı hizmetin şerefi ona yeter.

c. En kutsal bir insanlık değeri olarak korumamız gereken yazarın özgürlüğü asla sınırlandırmaya gelmez. Çünkü özü bakımından bu özgürlük ya mutlak olarak vardır ya da yoktur. Çünkü aslında, yazarı tam bir özgürlüğe kavuşturmak için siyasi sorumluluklardan ya da belirli ekonomik sosyal politik durumların propagandacılığının tutsaklığından kurtarmak yetmez. Onu kendi alanında, edebiyat ve düşünce alanında, tamamiyle serbest bırakmalı, frenlemeğe, sınırlandırmaya kalkmamalıyız, yazarı belirli bir ideolojinin meselâ marksizmin ya da batı veya doğu doktrinlerinden birinin çerçevesi içine sıkıştırmamalıyız. Aynı şekilde onun duygularını belirli bir ulusa bağlayamayız. Çünkü büyük ruhu onu aşar; bundan başka şu kültür yerine bu kültürün içine hapsetmemeliyiz, daha genel bir deyimle bütün öteki sanat ve düşünce şekillerini dışarı iterek yazarı belirli bir sanat türüne ya da düşünüş şekline yöneltmeye kalkmamalıyız. Korkmamız gereken en büyük tehlike, arap vatanının içinde hiç bir siyasi faaliyetin hiç bir edebiyatın, hiç bir bilimin hiç bir sanatın yönetilmekten ve denetimden kurtulmadığı bir sistemin köleliğine sürüklendiğini görmektir. Bu sistem gerek edebiyatın, gerek düşüncenin, kendi hedeflerine ve niyetlerine uymayan sonuçlara varmasını tehlikeli gördüğü için, şiddetle suçlar; bu sistem

topyekûn kölelik sistemidir. Yabancı dillerde bunu «totalitarizm» terimiyle gösteriyorlar. İşte, kendimizi buna karşı savunmalıyız. Toplumumuzun aynı ürünün, aynı modelden, aynı tipten sayısız kopyelerinin imâl edildiği bir fabrika haline gelmemesi için mücadele etmeliyiz. Çünkü insan bireysel bir yaratıktır. İşte evrendeki büyük şerefi de bundan ileri gelir. Yazar insanlığını, benliğini derinleştirip incelemekle mükemmelliğe erişir. Bize, sanat sanat içindir ya da fildişi kulede yaşama doktrinini benimsemiş gibi görünebilir. Fakat buna rağmen yazar bizi kendi mükemmel insanlığına doğru çekerek yine de, birey ve toplum olarak yüceliğin en üst derecelerine doğru yükseltir. İnsanlığının mükemmelliğe erişini, bireyselliğinin çerçevesini genişletmekle, bütüne katılmakla ve milyonlarca insanın varlığına kendi varlığını katmakla keşfeder. Bu yolda bizi yüceliği, büyüklüğü ile eşsiz bir insanlık hayatına ulaştırır (...).

MİŞEL EFLÂK
(1910, Suriye)

Sorbonne'da tarih öğrenimi yaptıktan sonra (1932) profesör oldu. 1940 da Ba'as partisini kurdu. Bu partinin amacı emperyalizm boyunduruğundan kurtulmuş tek bir arap vatana yaratmaktı. Süveyş olayı sırasında bu parti Ekrem Huraninin sosyalist partisiyle birleşti

ve sosyalizme kayan formülleri benimsedi.

Bu tarihten beri M. Eflâk arap millileşme hareketinin başlıca nazariyecilerinden biri olarak görünmektedir. Arap komünizminin aşırı düşmanıdır. Bir aralık Cemal abd el Nasır'la arap birliği hareketinin yönetimi konusunda rekabete girdi.

Başlıca eserleri : Uyanış için (Fi sabil al-ba'as) Tek bir kader uğruna savaş (Ma'ra-kât al-Mâsir - al vahed).

M. Eflâk ile arkadaşları arap birliği ve sosyalizm kavramlarından daima birincisini üstün tutmuşlardır. Baas'ın kurucusunun, doktrinini özetlediği aşağıdaki sayfalar bunu göstermektedir.

ARAP BİRLİĞİ SOSYALİZMDEN ÜSTÜNDÜR (1)

Arap sorunu bir bütün olarak ele alınmalı ve böyle incelenmelidir. Arap birliğinin üstüne eğilen bazı kişilerin arap davasının bölünmesine sebep olduklarını sanıyorum. Ba'as partisi, ulusal davamızı tek bir dava olarak kabul eder ve bunun çözümünü, arap dünyasının, politikanın sınırları içinde kalmayarak, düşünceye, ruha, sosyal ve ekonomik şartlara kadar

1) Ma'arakât al-masir al-vahed, 2. baskı, Beyrut, 1959, s. 34 - 39, 51 - 53.

etki yapan köklü bir değişikliğe uğramasına bağlar (...). Ulusal davamızın en doğru çözümünün ba'asçı bir devrim olduğunu söylemekle şöyle demiş oluyoruz: Araplar sadece batı sömürgeciliğinden sonra değil, yüz yıllardanberi çöküntü haline gelmiş bulunuyorlar. Yüzyıllardır memleketimizde meydana gelen şartlar ulusun yapısını çok derinden bozup yozlaştırdı ve arap ulusu düşüncesiyle gerçek arasında büyük bir aykırılık yarattı; öyle ki ulusumuz buna tepki göstermek yeteneğini kaybetti ve bunun sonucu olarak da hayatın çağrıları karşısında sağlıklı şekilde harekete geçemedi, yapılacak devrim, ulusla hayatın gerekleri arasında sağlıklı bir karşılıklı etki kurmaktan başka bir şey değildir. Bu basit tanımlamadan hareket edilirse açıkça görülür ki, geleneksel anlamıyla politika hastalığı ortaya çıkartamıyacağı gibi davasını da bulamaz ve de hayatımızda temelden bir değişiklik yaratamaz. O halde ne yapmamız gerekir? (...).

Ekonomik Problemimiz (...) ağır bir problemdir; düşüncemizde ve mücadelemizde birinci plânda bir yer tutmaktadır. Fakat bunu daima başlıca problem olarak değil, başlıca problemi görmemizi önleyen bir engel olarak düşünmüşüzdür. Asıl problem ulusumuza ruhunu kazandırmaktır, öyle ki, arap bireyleri ulusla kaynaşıp bir bütün meydana getirsin ve böylece olumlu, etken, iradeli ve dürüst bir davranışla, arap insanı kaderine hükmetsin, ulus da kendi varlık nedenini, amacını ve bu amaca ulaştıracak olan araçları bulsun. Özellikle ekonomik

alandaki bozuk düzen ulusun kendisinin ve gerçek ödevinin bilincine ermesini önleyen bir set, bir engeldir. Bu devrim teorisi, uygulamada, kelimenin en geniş anlamıyla, ulusu yeniden eğitmek için mücadele anlamını almaktadır. Ancak böylelikledir ki, arap ulusu güçlülere göğüs gererek bu karşılaşmada gizli kuvvetlerine, uyuşmuş iradesine sahip çıkacaktır.

Bu mücadele, dediğimiz gibi kelimenin en geniş anlamıyla, düşünülmelidir. Dış kuvvetlere karşı (kâh siyonizm, kâh emperyalist kuvvetler) olduğu kadar, vatandaki çürümüşlüklerle karşı yürütülen bir mücadele söz konusudur. Bundan başka bu mücadele siyasi ve sosyal hak-sızlıklara, sömürüye ya da bilgisizliğe, düşünce yoksulluğuna, ya da bağınazlığa, sevgisizliğe, hoşgörü ve geniş düşünce eksikliğine karşı da yöneltilmelidir. Yurttaşlarımızı bu gibi durumlarla mücadeleye çağırdığımız zaman, sadece bu durumu yıkmayı değil fakat halkın, bu haki-ki mücadele yoluyla varlığının hedefi olan kendi değerinin bilincine ermesini sağlamayı düşünüyoruz.

(...) Arap davası konusundaki, birleştirici anlayışımızdan hareket ederken arap birliğini sosyalizmden ayırmanın mümkün olmadığını düşünüyoruz. Değerler merdiveninde arap birliği daha üstün gelir; sosyalizmden daha ileridedir; ama arap birliği isteği, eğer asıl zeminine oturtulmazsa, yani halka mal edilmezse soyut ve dinsel bir terim hatta zararlı bir göz boyacılıktan öteye geçemez; çünkü arap bir-

liğini, arap halkından başka gerçekleştirecek kuvvet yoktur (...).

Bundan dolayı, birlikle sosyalizm arasında kurduğumuz özdeşlik, birlik fikrine bir beden kazandırmaya yarar. Sosyalizm beden, birlik ise ruhtur, diyebiliriz. Mücadelemizi arap birliğine bilinçli olarak ve kinle saldıran dış kuvvetlere (bunlar arasında en tehlikelileri siyonist ve emperyalist kuvvetlerdir) olduğu kadar en değerli uluslar çıkarları ve dilekleri, özel çıkarları uğruna feda eden iç kuvvetlere karşı da yöneltilmelidir. Bütün bu kuvvetler bilinçli olarak birliğe düşmandır. Toplumumuzdaki dogmatizme, bilgisizliğe, çaba ve fedakârlığı gerektiren her yenilikten ürken geçici âdetlere, ulusal yapımızı parçalayan bütün o dağınık görüşlere cemaat hayatından, bölgecilikten, ideolojiden gelen bütün bağnazlıklara karşı da mücadeleye girişmeliyiz (...). Bunlara karşı durmak ve yenmek zorundayız. Bunun için de bu engellerin ayarında canlı kuvvetlere dayanmamız gerekmektedir. Halkın dışında dayanılabilecek güvenilir kuvvet yoktur. Oysa, bu halkın birlik hakkındaki duygusu olumlu olsa bile, ki bu tabii bir şeydir, ama neye yarar bu halk güçsüz ise ve zincirlere vurulmuşsa? Fakat eğer halkı şerefli ve özgür bir hayat için mücadeleye hazırlar, buna alıştıırırsak, o vakit birlik pratik bir sorun, pratik bir istek olur. Bunun için, partimiz sadece bir sosyalist parti değildir, sosyalizm partimizin ilk niteliği değildir; arap uyanışının partisidir, bildiğiniz gibi bu uyanış, devrimdir (...).

Ba'as düşüncesi hem bağınazca bir ulusal mantığın, hem de uluslararası mantığın üstüne yükselmeğe çalışır, bunlardan ilki ulusal çıkarı herşeyin amacı olarak kabul eder (...), ikincisi ise dünya devrimini bir amaç, her ülkenin kendi çıkarlarını da buna varma yolunda araç sayar. Ba'as mantığı ise millileşme ile hümanizmi bir tutar ve bunları hemen hemen eş anlamda kullanır; ona göre insanlık ulustan daha yüksek bir şey değildir, bunun için de millileşmeyi geçici bir aşama olarak düşünmez.

Dünya devriminin mantığı her ulusun temel ihtiyaçlarını ikmal etmeyi gerektirir; çünkü her şey dünya devriminin ihtiyaçlarına uydurulmuştur, eğer bu mantık her ulusun zorunlu ve özgül ihtiyaçlarına eğilir gibi görünürse, bunun yüzeyde kalan ve yapma bir şekilde ve bu devrimi gerçekleştirip yönetecek bir kamu oyu yaratmayı hedef edinen temel politik probleme bağlı olarak yapar. Bunun sonucu olarak her memleketin belirli sayıdaki temel ihtiyaçları tatmin edilmemekle kalmaz, bu mantık kendi kendisiyle çelişkiye düşer; çünkü devrimci mantık niteliği bile benimsediği hedefe varamamış olur. Bunun için dünya toplumuna şaşmadan varılması, her ulusun özgül ihtiyaçlarının giderilmesine ve problemlerinin kendine uygun bir şekilde ve kendisine özgü şartlar gözönünde tutularak, bütün karmaşıklarıyla ele alınmasına bağlıdır; böylece her ulus önceden kendine özgü tecrübesini yaşamış olacağından

başka ulusları da zenginleştirebilecek durumda olur.

Biz daima baas hareketinin ulusal bir hareket olduğunu, ulusun bağrından fıskırdığını, bu da ona düşüncelerinde ve tasarılarında arap halkının ihtiyaçlarından esinlendiği için büyük bir özgürlük sağladığını ileri sürmüştüzdür. Böyle bir durum ona hem manevî hem de maddî bir güç kazandırmıştır. Maddî gücü bu hareketin, ulusun ihtiyaçlarına ve memleketin şartlarına cevap vereceğine güvenmesinden gelmektedir. Bu güven ona, herhangi bir hareketten daha çok cesaretle ve açık sözlülükle konuşma ve iş yapma imkânını kazandırdığı gibi, kendisiyle çelişik duruma düşmesine ve zaman zaman âni dönüşler yapmak zorunda kalmasına da engel olmaktadır (...).

Öteki hareketler, örgütlenmiş bir partizan azınlığı dışında, bütün o hakikata aykırı davranışları, göz boyacılıkları, açık sözlülükten ayrılmaları hedeflerin gözlenmesini, kavrayabilecek bir (siyasi) bilince dayanma imkânından yoksundur.

SELAHADDİN AL-BİTÂR (1912, Suriye)

Şam Üniversitesinde ve Paris'teki Siyasal Bilgiler Okulunda öğrenimini yaptıktan sonra, lise öğretmeni oldu. (1934 - 1942) 1940 da Mişel Eflâk ile birlikte Ba'as Partisini kurdu.

1942 den sonra kendini politikaya verdi.

Al Ba'as gazetesinin müdürlüğünü yaptı, ikinci Ba'as'ı kurmak üzere ilk ba'as'le sosyalist partisinin birleşmesini sağladı, Albay Çiçekli'nin uzaklaştırılmasından sonra (1954) milletvekili, dışişleri bakanı (1956) Suriye ile Mısır birliğinin en parlak döneminde Birleşik Arap Cumhuriyeti kültür ve milli istikamet bakanı (1958 - 1959) oldu. Daha sonra iki ke-re (1963, 1964 - 1965) Suriye dış işleri bakanlığına geldi. Şam'da Ba'as'ın sol kanadının za-fer kazanmasından sonra 1966 da memleketinden ayrılarak Lübnan'a sığındı.

Çeşitli yerlerde yayınlanmış olan yazıları, Selâhattin Bitar'ın, arap ulusal hareketi içinde sürekli olarak Marksizme karşı çıkışının birer belgesidir.

MİLLİLEŞME VE SOSYALİZM (1)

Devrimcilik hareketindeki niteliklerden biri de bazı arap devrimcilerinin dünya sosyalist düşüncesinden esinlenmiş olmalarıdır. Eğer bunlar, düşüncelerini bütün kaynaklardan aynı zamanda almış olsalardı bunda hiç bir sakınca olmazdı. Bu kaynaklar, başta marksizm, daha uygun bir deyimle, bilimsel sosyalizm ve batı

1) Al - Ahrâr, Beyrut, 27 ekim 1965.

sosyalizmi olmak üzere, çağdaş sosyalist düşünüş, yeni - marksizm ve Afrika ve Asya memleketlerinin sosyalizmi; arap ülkelerinin tarihi, sosyal âdetleri ve beşerî kültürleridir.

Marksizm, hemen her gün yalnız düşmanlarınca değil fakat dostları ve taraftarlarınca da doktrin ve devrimcilik bakımından eleştirilmektedir. Gerek teori gerek pratik alanında felsefi prensiplerinin ve hedeflerinin temelli değişikliklere uğradığını görmekteyiz: Sovyetlerle Çinliler arasındaki doktrin çatışması ve karşılıklı olarak birbirlerini marksizm - leninizmden sapmakla suçlamaları, marksizmin bir evrimden geçmekte olduğunun kesin bir kanıtıdır. Marksizm belirli bir zamanda (XIX. yüzyıl) ve belirli bir yerde (Avrupa'nın sanayileşen memleketlerinde) sosyal olayların yorumunda bir araç olmuşsa da bütün toplumlar ve özel olarak herhangi bir toplum için böyle olduğu söylenemez. Öte yandan yeni marksizm, marksizmden daha geniş görüşlü ve daha anlayışlıdır. Nihayet, uzun süre sömürgeciliğin boyunduruğu altında yaşadktan sonra bu gün kurtulmuş olan Asya ve Afrika memleketlerinde, bütün kaynaklardan gelen bir sosyalist anlayış doğmaktadır. Bu memleketler, sosyalist düşünceleri ve özellikle gelenek ve uygarlıklarıyla dünya sosyalist düşüncesini zenginleştireceklerdir.

Arap devrimci düşüncesinin zayıflığı, arap diline sosyal ve sosyalist çevirilerin azlığıdır. Arap memleketlerindeki resmi öğretimin arap beşerî kültüründen ve dünya kültüründen yararlanmamış olması sonucunda bilgi ve kültür

edinmek isteyen arap devrimcileri marksist-leninist kitapların çevirilerinden ve yorumlarından başka eser bulamamaktadır. Bunun için bu eserlere başvurmaktan başka çare bulamıyarak sanki vahiy ile gelen kitaplarmış ve insanın yarattığı en son felsefeymiş gibi, âyet okurcasına ezberleyip okumaktadırlar. Hem de ne kitaplar. Çoğu 1917 den, yani ilk komünist devrimlerinden önce yazılmış. O sovyet devrimi ki marksist leninist felsefenin mihenk taşı olmuş ve hakikat ağacının gövdesinden hata kabuklarını sıyrıp atmıştır. Hem de ne zaman! Marksizmin bir efsane ya da bir din olmaktan çıkarak sosyal bir doktrin, bütün doktrinlerin en tam ve derini haline geldiği zamanımızda.

İşte böylece marksist mantığının bazı **Ba'asçıların** zihnine sızdığını ve bunların sanki bu mantığı mutlak hakikat gibi kabul edip Ba'as doktrininin yerine geçirmekte ve üstüne biraz da araplık tuzu serpmeyi unutmadıklarını görmekteyiz. Sanki bu, ne olursa olsun bir şeyleri değiştirirmiş, sanki arap millileşmesine marksizm aşılanırsa, ithal malı bir ideoloji değil de devrimci bir arap ideolojisi olurmuş gibi.

Bu durum arap marksistlerini, arap memleketlerinde komünistlerin düştükleri çelişkiyi gölgede bırakan bir çelişkiye düşürdü; çünkü bunlar hem arap hem de marksist olmak istiyorlardı. Komünist herşeyden önce marksisttir. Benimsediği marksizm bakımından hiç bir ulusal bağı olmayan bir kişidir; onun bir arap memleketinde bulunuşu tesadüften başka bir şey değildir ve tek akrabalık bağı dünya üze-

rindeki öteki komünistlere olan bağlılığıdır. Bundan başka komünist enternasyonalin kanatlarında millileşmenin ötesine sıçrayarak evrensellğe ulaşır; böylece başka memleketlerdeki komünistlerin arkadaşlığını kazanarak, kendi memleketinde içine gömüldüğü yalnızlık içinde kendisini avutur; fakat marksist arap, araplıkla marksizm arasındaki çelişinin acısını duyar bir yandan da enternasyonal sayesinde millileşmeyi aşarak evrensellğe ulaşamaz: Arap bu bakımdan da sallantıda kalmıştır. Bundan dolayı da ulusu içindeki yalnızlığı bütün yalnızlıkları gölgede bırakır; vicdanında meydana gelen buhran da öldürücü bir buhrandır. Bundan ancak marksizmi inkâr ederek, ya da sapıtılarak kurtulabilir. Bu, komünistler arasında böyle sapmalar olmadığı anlamına gelmez, fakat onların sapmaları dünya çapında devrime büyük bir etkisi olan komünist dogması bakımından yaptıkları yanlışlıklardan ve aykırılıklardan ileri gelir.

Fakat marksizme bir felsefe ve topyekûn bir inanç olarak inanan ve bunun «bilimsel» sosyalizmi meydana getirdiğini sanan arap devrimcisi, keklğin yürüyüşünü taklide kalkıp, sonunda kendi yürüyüşünü de unutan kargaya benzer; ulusal olmadan arap devrimcisi olmak ister. Çünkü, yüz yıl kadar önce yazılmış olan Marks'ın ve Lenin'in kitapları, modası geçmiş milliyetçiliği bırakmayı öğrettiği gibi, komünistler de sürekli propagandalarıyla ona şunları tekrarlayıp durmuşlardır: «Eğer devrimci olmak istiyorsan marksist ol, yoksa sadece bir

milliyetçi olur kalırsın, gerici bir burjuva olursun.» Böylece önüne serilen tuzığa düşer ve asıl devrimcilik olan sosyalist millileşmeden ayrılır.

Lenin'den, Stalin'in ve başkalarının kitaplarında inceledikleri ulusal problem, avrupa memleketlerinin kapitalizm ve sömürgecilik aşamalarındaki milliyetçiliğe ilişkin olan problemdir; bu konuda ileri sürülen düşüncelerde, Asyada rus olmayan ve çarlık imparatorluğunun bünyesine katılmış olan bu gün de Sovyetler Birliğinde yaşayan ulusların varlığından doğan özel veriler göz önünde tutulmuştur. Her ne kadar, problemi bu tarzda ele almak bazı bakımlardan meşru ise de bunu her memlekette, özellikle arap kesiminde aynı tarzda ele almak mümkün değildir.

Avrupa devletlerinde milliyetçilik davasını ele alan sınıf işçi sınıfı ile çıkarları çatışan burjuvazi idi. Enternasyonalist ve ulusallığa karşı olan **Bütün dünya proleterleri birleşiniz!** dövizine karşı avrupa burjuvazisi ulusal dayanışma ve milliyetçilikle cevap vererek bütün yurttaşları seferber edip hedefi dünyayı sömürgeleştirmek olan saldırı savaşlarına sürükledi. Avrupa devletlerindeki milliyetçiliğe gerici bir karakter veren bu tutum olduğu gibi burjuvazi, enternasyonalizmin yerine milliyetçiliği geçiremedi.

Fakat Asya'da ve Afrika'da sömürgecilığe karşı dikilen ve bütün derecelerdeki kuvvetleri seferber eden sınıf kavgası değil, ulusal elbirliğidir. Uydurma bir şiar değildir, çünkü bütün

ulusu sömürgeciliğe karşı girişilen savaşta birleştirmiştir. Avrupa milliyetçilğinden ve burjuva kapitalizminden doğan Avrupa sömürgeciliği herşeyden önce sömürgeleştirilen ülkelerdeki milliyetçiliği boğar ve bu memleketlerin geleneklerini yok ederek onurlarını çiğneyen bir hareket olmuştur; işte bu onuru ve ulusal duyguyu kurtarmak için sömürgeciye karşı devrim ateşi tutuşturuldu. Bu da bir sınıf hareketiyle değil, ulusal kurtuluş hareketiyle gerçekleştirildi. Görülüyor ki, milliyetçilik kelimesi orada da burada da aynı olmakla beraber, anlamı değişiktir: buradaki milliyetçilikte bir kurtuluş ve ilerleme anlamı yani devrimci bir karakter var.

Millileşme devrimidir, yani ulusun kendine dönmesi ve tarihinin akışı içinde yükselmesidir, eğer bu ulusun bütün sınıfları, devrim meşalesini ele almasaydı, eğer fikir bakımından öteki sınıflardan üstün olan burjuvazi hareketin başına geçmeseydi ne olurdu? Bu durumda burjuvaziye başka sınıfların başında kalmasını kabul ettirecek hiç bir kanun yoktur; bir çok yer ve şartlarda bunun tam aksi olmuştur. Alt sınıflar burjuvaziden daha uyanık çıkarak başa geçip devrimin bayrağını daha yükseklerle ve daha uzaklara ilettiler; burjuvazi bunu yapamazdı. Bu sınıflar ulusal devrime yeni sosyal ve sosyalistçe ufuklar açtılar. Bunun için çifte devrim olmadı, ya da devrimde bir kopma meydana gelmedi; halk tarafından yürütülen ulusal savaşta tek bir devrim gerçekleşti, Halk ulusal devrim yoluna girince bu savaş aynı za-

manda sosyalizm için savaş oldu.

Millileşme sürekli bir devrimdir. Arap devrim doktrini, ulusal devrimi inkâr eden marksizm değildir, arap devrimci millileşmesinin doktrinidir.

Bu, marksizme hücum etmemiz anlamına gelmez. Eğer gerçekten devrimci millileşmeden yana ve sosyalist isek bunu böyle düşünürüz. Gerçekten de sosyalizm arap devriminin elemanlarından biridir. Öte yandan marksizm de öyle prensipler var ki, hayat sürekli ilerleyişiyle bunların geçerliğini göstermiştir. Marksizm, arap düşüncesine yeni ufuklar açmış ve özellikle bir takım ekonomik tercihler önermiştir ki bunların bir bölümü olmaksızın ulusal sosyalist bir devrimi gerçekleştirmek mümkün değildir. Fakat marksizmi hayat, toplum ve birey problemlerini çözümleyebilecek genel bir felsefe olarak, bilimsel sosyalizm olduğu bahanesiyle benimsemek istemek, arap devrimi ile çatışmaya düşmek olur. Şüphesiz sosyalizm marksizmden bazı fikirler alır ama başka sosyalist doktrinlerden de özellikle bizim memleketimizi ilgilendiren sosyalizmden de alır; arap millileşmesinden, arap devrimci doktrinini saptamaya yarıyacak elemanları alır, sosyalizmin marksizminden daha geniş bir anlamı vardır; millileşme ile sosyalizm arasındaki çelişi görünüştedir.

Arap millileşme hareketi (kökten bir değişmeye ihtiyaç duyduğumuz, bir devrime ihtiyaç duyduğumuz sürece) sosyalizmi doğurmadıkça devrimci olamaz. Sosyalizme gelince (dev-

rimimiz gerçekten arap devrimi olarak kaldıkça) o da arap millileşmesinin toprağı üzerinde çimlenmedikçe arap devrimi olamaz. Başka bir deyimle devrimci arap millileşmesinin, dikey bir sıçrama ile değil, yüzeyde derece derece ilerleyerek, yatay bir yürüyüşle sosyalizme varan bir devrim olduğunu söyleyebiliriz. Öyle ki devrimci arap millileşmesi arap sosyalizmi; arap devrimi, arap sosyalizmi de devrimci arap millileşmesi, arap devrimidir; demek doğru olur.

Arap marksisti, unutmayalım ki; marksizm leninizmin, her memleketin kendine özgü yoldan sosyalizme gideceğini belirttiğini, bunun için de bizim sosyalizmimizin arap sosyalizmi olduğunu hatırlatır. Fakat bu sorunun temelinde hiç bir değişiklik meydana getirmez. Çünkü ulusallığa karşı olan marksizm leninizmin gözünde sosyalizme giden ayrı yollar oluşu, iki ayrı memleket arasındaki ekonomik gelişme farkından ileri gelir. Oysa bizi başka bir memleketten ayıran derin farklılık arap ulusunun ulusal niteliklerindedir. Bunun için de ekonomi ile birlikte kültür, gelenek, tarih ve başta uygarlık farklılıkları vardır.

Şimdi prensibin hakiki anlamı üzerinde duralım. «sosyalizme giden arap yolu». Şüphesiz ki marksist yolu değil de ulusal yolu gösteriyorsa prensip iyidir. Partimizin, kuruluşu sırasında, arap uyanışı (Ba'as) partisi adını alışı bir rastlantı değildir. Daha sonra da buna sosyalist sıfatı eklendi. Sosyalist kelimesi burada bir sıfattan başka bir şey değildir; yeni hiç bir anlam getirmemiştir. Çünkü partinin tü-

züğünde ulusal, sosyalist, devrimci ve demokratik olduğu yazılıdır.

Marksist olsun olmasın, arap millileşme hareketinden kopan hiç bir sosyalizm için devrimci sıfatı kullanılamaz. Gerçekten de asıl sosyalizm, millileşmenin doğurduğu sosyalizmdir; arap sosyalizmidir, arap devrimidir. Eğer bu düşünceyi başka türlü dile getirmek istersek şöyle deriz: arap devrimci millileşmesi, arap birliği ile birlikte arap sosyalizmini de gerçekleştirmektedir. Millileşmeden kopmuş sosyalizm ise ayrışıkçılığa götürür. Başka deyimle, eğer, sosyalizm tek bir arap memleketinde yerleşerek, bu memlekette gerçekleştirdiği işler ne olursa olsun, arap birliğini gerçekleştiremez; bunu yapabilmesi için verdiği kavganın arap birliği uğrunda girilen savaşa bağlanması gerekir. Yani böyle olmazsa bu, birleşik bir arap ulusunun, demokratik ve sosyalist bir arap toplumunun kurulması ve her arabın özgürlüğüne kavuşması için çalışan bir sosyalizm değildir.

Asıl devrim arınmış bir araplığın, kültürüyle, uygarlığı ile yaratılmasıdır. Irk bağnazlığı değil, böyle bir devrim sosyalist olan arap millileşmesinin sürekliliğini sağlar. Eğer devrimimizi arap olarak yürütmezsek, yani insanlığın bir bölümü olan bir ulusal topluluk, tarihin akışı içinde kendini zor gücüyle tanıtmış bir halk olarak gösteremezsek asıl araplığa ulaşamaz, başka halkların kuyruğuna takılır, kalırız. Millileşmeden kopmuş sosyalizm, araplığa engeldir. Eğer sosyalizm araplığa hamle kazandıran bir kuvvet değilse yani arap de-

ğilse, devrimle ilişkisi olamaz.

Yalnız marksizmin bilimsel olduğunu söylemek ve onu «bilimsel sosyalizm» diye nitelendirmek bilim anlayışına aykırı olduğu gibi, marksizmin devrimci niteliği, arap sosyalizminin ve arap devrimci doktrininin kaynağı olan arap millileşme hareketinin devrimci niteliğini azaltmaz.

Ulusal ruh başlangıçta marksizm leninizmi benimsemiş olan halkların hayatında bile her şeyin kökeni ve kaynağıdır. İşte bu gün Sovyetler Birliği ile Çin Halk Cumhuriyeti arasında beliren anlaşmazlıkta bu ulusal ruhun etkisi görülmektedir. Bir çok cepheleriyle bu anlaşmazlık, doktrine sıkı sıkıya bağlı Sovyet ve Çinli komünistler arasında olmaktan çok, Sovyetlerle Çinliler arasında, iki millileşme, iki kültür ve iki uygarlık arasındaki anlaşmazlıktır.

7. SOSYALİZM'İN ÇÖZÜM YOLLARI

MUHAMMED RAŞİD RIZA
(1865 - 1935, Suriye)

Muhammed Abduh'un öğrencisi, sonradan onun yolunda yürüyerek düşüncelerini yaymaya devam etti, islâmlığın kaynaklarına gitme akımının, siyasi faaliyetle birleşmesi bakımından asıl kurucusudur. Mükemmel bir klâsik islâm eğitimiyle birlikte çağdaş kültüre de sahipti; Gazalî'nin etkisinde kalan Raşit Rıza bazı sûfî'lerin çürümüş âdetlerinden şiddetle nefret ediyordu, bir çok faktörlerin etkisiyle çökiüntü halindeki müslüman doğuyu yeni bir hayata kavuşturmak kaygısıyla, Muhammed Abduh'un 1894 den başlayarak, öğrencisi oldu; sonraları onun fikirlerini kendine göre yorumladı. 1897 de Mısır'a sığındı, 1898'de Al-Manar'ı çıkarttı. Bu yayın organı 1935'e kadar siyasi müslümanlığın ideolojik potası oldu ve

özellikle Müslüman kardeşlerin yönetici kadrolarının yetişmesine yardım etti. Ona göre başlıca dâva, kuvvet yaratan başlıca etken ulus, devlet, inanç, eylem birliktir.

İki halifelüğün kurulması için yaptığı çağrının amacı; çağdaş islâmlığa bir siyaset felsefesi ve bir eylem programı kazandırmaktır. Adı geçen çağrıda söz konusu olan halifeliklerden biri zorunluk dolayısıyla Türkler tarafından kurulacaktı. Asıl halife araplardan olacak ve İctihad (yorum) yetkisi yalnız bunun elinde bulunacaktı.

Raşid Rıza'nın ken diside bir çok din ve politika hareketlerine katıldı.

Başlıca eserleri : Halifelik (Al-halifa); Al-Manar ve Al-Azhar (Al-Manar Va'l-Azhar); Yüce üstad Şeyh Muhammed Abduh'un tarihi (Tarih al ustad al-imam al şeyh muhammed Abduh); Sünnilik ve şiilik (Al-sunna va'al şia); Muhammed'e gelen vahyi (Al-vahy al-mohammadî); Kur'an-ı Kerim'in yorumu (Tafsir al-Kur'an al-hakim).

Politik ölçüler İslâm dini reformunun temel ölçüleri olarak kabul edildiğine göre, müslümanların giriştikleri ve aynı görüşü kabul etmiş olan dünyayı çalkalandıran hareketler ve devrimler de bunun bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. 1919 da yazılan aşağıdaki yazıda bu görüş açısından bolşevikliğin tahlilini okuyacaksınız; burada ileri sürülen düşünceleri — uzun zaman ezilmiş horlanmış çevrelerde komünizmin nasıl yankılar uyandıracığını göstermektedir.

SOSYALİZM, BOLŞEVİZM VE DİN (1)

Avrupa basınında yayımlanan haberler ve yazılarda, Rusya'da ve bu ülke ile sınırı olan Avrupa ve Asya memleketlerinde yayılan bolşevikliğe karşı zehir saçılıyor. Bu alan, bir anarşi, cinayet, başkaldırma, iftira, yağma ve kanunsuzluk alanı ve bütün kuralların yıkılışının belirtisi olarak gösteriliyor. Bütün ilerlemiş devletler bolşevikliğin kendi memleketlerine de sızacağını, bütün kurumlarını, kanunlarını, dinlerini ve ahlâklarını silip süpüreceğini düşünerek büyük bir korku içinde.

İşte bu korku, bu telâş ileri sürülen bunca eleştirinin samimiliğinden şüphe ettiriyor. Çünkü eğer bu korkunç hareketler gerçekten dine karşıysa akli hiçe sayıyorsa, her türlü kültüre ve bilime sırt çeviriyorsa, aslında bunların dini, kültürü ve kurumları yıkmasından hiç korkmamak gerek.

Allahın kanunu en iyi ve en yüce olan şeyleri korur. Bu kanun bütün toplum kanunlarının temelidir. Kaldı ki halk, politikacıların iyiyi inkâr edip kötüyü göklere çıkardığını ve her gün hakikatin tam tersini ileri sürdüğünü görmeğe alıştı. Bunun için de insanlar ne olduğunu bilmeseler bile bolşeviklikten büyük iyilikler

bekliyorlar; onu anlamaya çalışıyor, kurumlarını öğrenmek istiyorlar.

İngilizler'le müttefikleri, her yola baş vurarak bolşeviklikle mücadele etmektedir: söz, hareket, para, din gibi. İngiltere bu mücadelede Mısır müftüsü şeyh Bahî'ti görevlendirdi; Müftü bir soruya verilen cevap şeklinde bir fetva çıkardı; bunda bolşevikliğin insanlık bakımından da bütün dinlerce de günah olduğunu ilân etti: çünkü bolşeviklik, kandan, zenginlikten ve ünden gelen hiç bir imtiyazı tanımıyordu. Bu fetvada, Mazdekizm ile zerdüştcülüğün esasının da bolşeviklik olduğu ileri sürülüyordu. Al-azhar'dan ve başka yerlerden, bir çok yazarlar, tarih ve din açısından şeyh Bahtî'ye cevap verdiler. Mısır gazeteleri de bu ateşli tartışmaya katıldı. Mısır hükümeti fetva'nın fotoğrafını çekirtti, bunu bastırarak bir çok nüshalarını çıkarttırdı. Ama bunlardan bir teki bile Mısır'da dağıtılmadı. Sanıldığına göre bunlar, bolşevikliğin sızdığı Asyadaki bazı müslüman memleketlerinde dağıtılmış.

Bolşeviklerin eylemlerinin ve kurumlarının islâm hükümetinin ilkelerine uygun olduğunu söylemek kimsenin aklından geçmez. Bundan başka dinlerine bağlı olan müslümanlar, onların izinden yürümez. Ama bu yalnız bolşeviklere özgü değildir. Avrupa'da, Doğu'da, Mısır'da, Osmanlı İmparatorluğunda yapılan kanunlar şu ya da bu tarzda müslümanlığın kanununa aykırıdır. Müslümanlar, sosyalizmde müslümanlık kanununa aykırı olan şeyleri red etmekle beraber sosyalistlerin başarı kazanmasını

dilerler. Bu başarı sayesinde halkların —ki bunlar bütün emekçileri temsil ederler— köleliği ortadan kalkacaktır. Burada bir şart ileri sürülecektir. Sosyalistler, müslüman olmadıkça bizim ülkemizde, islâmın kanununu uygulamaya kalkmayacaklardır.

Burada, üstü kapalı olarak değindiğimiz halkın niyetlerini gün ışığına çıkartan bir yazıyı söz konusu edeceğiz. Bunu Meksika'da yayınlanan «Suriya Al-Muttahida» (Birleşik Suriye) gazetesinden aldık :

«Sosyalizmin gölgesi bütün dünyayı kapladı! Lâtin atasözü Vox populi, vox Dei, (1) diyor. Başka bir deyimle, çoğunluk zorunlu bir hedefe yöneldiği zaman bunu kuvvetle koparıp alır. Çünkü hakikat bundadır ve hakikat; işte karşı durulmaz kuvvet.

Saatler, günler geçiyor. Her gün bir çok olaylar bize gösteriyor ki hak kuvvetindir ve de kuvvet çoğunluktur. Bunu, Almanya'nın sebep olduğu savaşta gördük. Dünya halkları Almanya'nın, Fransa'ya, Belçika'ya ve Sırbistan'a karşı savaşa kalkmakla insanlığa karşı haksızlık ettiğine karar verdi. Bunun üzerine çoğunluk ona karşı çıktı. Ordularının gücünden korkmadılar: Şeytanca denizaltılardan, cehennem ateşi saçan uçaklardan, uzun menzilli koca toplardan. Çoğunluk Almanya'ya karşı çıktı. Dediğimiz gibi hakikat çoğunluktur.»

Bugün kamuoyu, yani çoğunluk, dünya ba-

1) Halkın sesi, hakkın sesidir.

rışının sağlam ve âdil temeller üzerine kurulmasını ve de dünyanın her yanında emekçilerin sağlıklı şartlar içinde yaşamasını istiyor.

Okusucu, dünyada yaşayan insanların % 99 unun sosyalist olduğunu söylersek şaşmasın. İşte bu insanlar, sesi hakkın sesi olan halkı meydana getirmektedir. Hükümetleri deviren, tahtları ve kralları al aşağı eden, halktır. İşte tüfeğinin kurşunlarıyla zenginin mallarını koruyan ve zenginin malının mülkünün artması uğruna canını feda eden de yine halktır. İş görmek, çalışmak. İşte babaların çocuklarına verdikleri öğüt. Okulda da öğrenciler, öğretmenlerinin, çocukluklarında her gün duyduklarını tekrar ettiklerini görürler. Öte yandan yöneticiler halkı çalışmaya teşvik ederler: çalışmayla mutluluk kazanılır. Çalışma olmazsa felâket gelir.

Emekçi halk, insanlığın % 99 unu meydana getirir. Memleketin mutluluğu ya da felâketi ona bağlıdır. Güvenliği sağlamak, zulüm görenin imdadına koşmak, zalimin hakkından gelmek için savaşa gönderilen odur. Peki öyleyse hiç olmazsa bu halkın hakları kutsal sayılıp saygı gösterilmeli değil midir?

Fransa, İtalya, İsviçre, bütün Avrupa, Amerika ve Asya işçileri hükümetlerinin çekilerek yerine halk hükümetlerinin kurulmasını istediler. Hükümetlerinden hiç korkuları yoktu. Çünkü eli silâhlı askerler ve gemiciler işçiler arasından çıkıyordu, topları ve gülleleri yapan da onlardı. Trenleri işletenler onlardı. Her şey halkın avucunun içindedir.

Dünyanın tersine dönmesi ve evrensel devrim ve bu devrimle bir adalet ve barış çağının açılması ona bağlıdır.

Halkın ihtiyaçlarını bilen bir halk hükümeti kurulmadan bütün bunların olması mümkün değildir.

AL - TAHİR AL - HADDAD (1899 - 1935, Tunus)

Tunus ve Arap rönesansının belirgin kişilerindendi. Sendikacı ve politikacı olan Haddad, ateşli bir feminist, lirik ve mistik bir şairdi. Düşünceleri ve eylemi bu günkü kuşağa canlı bir ilham kaynağı olmuştur.

Zaytuna'da orta öğrenimini yaptıktan sonra; daha 1920 de, kuruluşu sırasında Destur'a girerek en çalışkan üyelerinden biri oldu. 1924 de Dr. Muhammed Ali'nin çağrısına uyarak, Tunus emekçileri genel birliğinin kuruluşu için mücadeleye atıldı. Bu birliğin kuruluşunu, sosyal adaletin gereklerinden olduğu kadar ulusal hareketin ilerici bir nitelik kazanması yolunda bir müjde olarak kabul ediyordu. 1925 de Fransızlaştırma kampanyasına (20 aralık 1923 kanunu) karşı giriştiği mücadele yüzünden sürgün edildi.

Dönüşünde, daha yeni başlamış olan Tunus işçi hareketlerinin tarihi ve felsefesi üze-

rine bir kitap yayınladı. Sonra kadının kurtuluşu konusunda bir eser çıkardı. Bu kitap Kasım Eminin dinden esinlenen temalarıydı, politik ve sosyal bir demokrasi temeline oturtulmaktaydı; tahmin olunacağı gibi bu son eseri gelenekçi din çevrelerinin Haddad'a hücum etmelerine sebep oldu.

Başlıca eserleri : Tunus işçileri ve işçi hareketinin doğuşu (Al-ummal-al tunisiyyun va zuhur al-haraka al-nikabiyya) Şeriatta ve toplumda Tunus kadını (Imra'atuna fil-şaria va'l-muctama).

Aşağıdaki sayfalarda yazarın önsözünde selâmladığı 1917 ekim devriminden sonra sosyalizme olan inancıyla birlikte Tunusa özgü tarihsel bir zorunluluk olarak kabul ettiği evrimin derece derece gerçekleşmesine olan bağlılığının dile getirildiğini görüyoruz. Ferhat Haddad'ın yönetimindeki Tunus ulusal hareketi bu iki temayı yeniden ele aldı.

TUNUS VE SOSYALİZM (1)

Daha iyi bir hayat yolunda zafer kazanarak ilerliyen hareketlerin başında kendini insanlığın hizmetine adanmış bilim adamları vardı; bu bilginler, insanın tarihini, tabii hukuku,

1) **Al-Ummal al-Tunisiyyun...** Tunus, 1927. Giriş, s. 121 - 126.

toplum hayatını ve insanın mutluluğunu gerçekleştirebilecek sosyal sistemi inceliyorlardı. Kuşaklar ve yüzyıllar boyunca süren bu çeşit araştırmalardan sonradır ki, Avrupadaki sosyalizmin peygamberi profesör Karl Marx'ın kitabı çıktı. Marx'ın bu eseri insanların rüyalarının son hedefi, samimi ve doğru işçilerin desteğine dayanan prensiplerin ifadesi sayılmaktaydı.

Bu kuvvetler, zamanla, güçlü partiler olarak ortaya çıktılar ve sermayeye cepheden hücum ederek yaşama hakkını inkâr ettiler; günden güne kuvvetlenen köklerini sökmeğe çalıştılar. Bunun üzerine Avrupa memleketlerinin bazılarında, Rusya'da sosyalizm rüyasını gerçekleştiren bir hükümetin kurulması sonucu olarak şiddetli sarsıntılar meydana geldi. Öteki Avrupa memleketlerinde iki kuvvet, sermaye ve emek çatışması devam etmişti. Yalnız bu çatışma memleketine göre az ya da çok şiddet kazanmıştı; böylece Fransa'daki işçi partilerini, onları bölen iç çatışmaların yarattığı elverişsiz duruma rağmen kapitalizmle mücadeleye kararlı bir kuvvet belirmişti. Buna karşılık İtalya'da faşist kuvvetleri işçi hareketini boğdu. Kapitalizmin avukatları, İtalya'nın bu günkü mali durumunun iyiliğe dönmesini B. Mussolini hükümetinin eseri olarak göstermek istiyorlar. Oysa bu hükümet faşist prensipleri sayesinde düşük ücretlerle işçilerin emeklerini son haddine kadar sömürerek, iş saatini günde dokuz saate çıkardı ve bu tedbiri sanayi işletmelerinden sonra tarım işletmelerine de uyguladı. Bu-

nun sonucu olarak üretimin arttığı tüketiminde azaldığı görüldü. Üretimin arttırılması ücretlerin azaltılması, sermayelere dokunmadan, gittikçe daha genel bir nitelik alan vergilerin konulması ve bunun en ağır yükünün işçilere yükletilmesi meseleleri, özellikle maliye işlerine güvenin azaldığı memleketlerde kapitalizmin başlıca kaygılarından oldu. Böylece Fransa'da bir çokları faşist bir rejimin kurulmasını istediklerse de işçi partilerinin gücü ve uyanıklığı nedeniyle buna erişemediler.

Öyle görülüyor ki eski dünya, bombaların gürültüsüyle, az çok bu hareketlerin etkisinde kaldıysa da, bu etki kendisine karşıt olan kuvvetler önünde hızlanabilmek için zamana muhtaçtı. Eski dünyanın başlıca düşüncesi, sadece hak kuvvetlinindir, prensibine dayanarak topraklarını çiğneyen avrupalılardan kurtulmaktı. Bu da, eski dünyanın, Avrupa'nın kullandığı şeylerle kendini donatması, bilimle ve başka savaş araçlarıyla kuvvetlenmesiyle olabilirdi. Batı hükümetleri eski dünyanın gerçekten güçlü bir seviyeye geldiğini kabul ettikleri gün, eğer içlerinde kaynaşan kuvvetler imkân verirse bu eski dünyanın kapitalist düzene geçmesini sağlamaya çalışacaklardı (...).

Yukarıda gösterdiğimiz gibi Tunus toplumu tam bir bütünlüğe ermiş değildir. Büyük savaştan hemen sonra zihinlerin uyanması ve bazı ufak tefek tecrübeler, ıstırapların az çok anlaşılmasına ve bunların sosyal dayanışma yoluyla giderilmesinin bilincine varılmasına yardım etti. Başlangıcında bulunan bu duygu, sos-

val devrimi hazırlama konusundaki devrimci fikirleri benimseyemez (...).

Gerçekte problem daha ciddidir. Devrim ruhunu aşılıyarak hazırlanması mümkün olan bu sosyal devrimin başlangıçlarına, Tunus ülkesinde hiç rastlanmaz. Çünkü bu güne kadar Avrupadaki servetin gelişmesi, kaynakların örgütlendirilmesi ve faaliyetlerin yaygınlaşması konusundaki evrimi henüz benimsememiştir. Gerçekten de Tunuslu tüccar yahudiler bir yana, küçücük dükkânında yine eskisi gibi alış veriş yapmaktadır (...). Bizim en büyük sanayicimiz servet ve faaliyet bakımından, işletmesinde hiç bir zaman on işçiden fazla işçi çalıştıracak çapta değildir. Bu, çiftliğinde en çok çalışan Tunuslu fellâh için de söylenebilir. Görülüyor ki biz henüz günlük ekmeklerini kazanmak için, içine yüzlerce işçinin daldığı maden ocaklarından, ticaret evlerinden ve fabrikalardan yoksunuz.

Avrupa'da vaaz edilen ve sınıf kavgası anlamını taşıyan dünya devriminin tunusta hiç bir anlamı olmadığı açıkça anlaşılır. Hele bu, dünya genel politikasının sonucu olarak içinde bulunduğu durum bakımından bu böyledir: Bizde sınıf kavgasını haklı gösterecek sebepler yoktur. Meğer ki bu sebepler memlekette başka sınıflara zemin hazırlamak üzere kullanılmış olsun.

Tunus ülkesi, iktidardaki ekibe yöneltilmiş olsa bile bir devrimin yükünü taşıyamaz. Bu gün Tunusun içinde yaşadığı kâbus ve uğradığı felâket onu ateş almaz bir madde haline

getirdiği düşünülebilir. Gerçekten de başarı sağlayacak unsurlar yoktur. Tunusun daha çok, bilgilerle donatılmış sosyal kuvvetlerin geliştirilerek zenginliklerine sahip kılınmasına ihtiyacı var; burada söz konusu olan temelli, sürekli ve barışçı kuvvetlerdir; işte ancak bunların üstünde özgür ve mutlu bir hayat kurulabilir. Ancak o zamandır ki ulus, kendi bağrından kendini yönetme yeteneğini kazandıracak olan düşünce akımını, iradeyi ve gücü çıkartabilir; bunsuz, benimsediği hedeflerden hiç birine ulaşamaz.

Kendisini benimsediği hedeflere ulaştıracak kuvvetleri yine kendisinde bulup çıkarmayan hiç bir ulus umutlarını gerçekleştiremez. Böyle bir ulus için kendisine lâayık olan seviyeye yükselmek üzere başkasına etkili bir tarzda dayanmak kabil değildir. Bu başka varlık herhangi yabancı bir devlet, parti ya da birlik olabilir. Gerçekten de hayat, özgürlük, kuvvet v hükümler ancak duygulu bir ruh ile ışık saçan düşüncenin derinliklerinde bulunabilir. Ruh ile akıl, karanlığa gömülerek donup kalmışsa sadece ulusun duyduğu acılar ve rahatsızlıklar onu, başkasının elinde, kendi amacına ve programına göre kullanacağı sağır ve kör bir âlet olmaktan kurtaramaz (...).

İşbirliği fikri tek başına alındığı zaman iyi ve güzeldir. Bununla birlikte, eğer iki tarafın da birbirine denk bir kuvveti yoksa tam bir şekilde gerçekleşemez. Tunus'un bu günkü durumunda olan bir memleket, işbirliğini kabul etmenin imkânsız olduğunu anlayacaktır;

çünkü tamamiyle kendine ve kendinin olan kuvvetlere ihtiyacı vardır. Bununla birlikte hiç bir peşin şart koşulmadan ve yükümlülük altına girmeden her hangi bir yerden tehlikesizce yardım alabilir. Çünkü düşünce özgürlüğünü ve ulusun kendisinin kararlaştıracığı bir plâna göre hareket özgürlüğünü korumak en kutsal ödevidir (...).

Anlattığımız durumdaki Tunus'un her şeyden çok sosyal reformlara ihtiyacı var. Bütün sınıflar, hayat şartlarının ayrılığına rağmen buna katılmalıdır. Bu gün Avrupa uluslarında görülen ve işlerindeki çeşitli grupların ayrı ayrı hedefler gütmelerine yol açan farklılaşmalara ulusumuzda rastlanmaz; bu hedefler, bizimkilerden tamamiyle ayrıdır. O halde biz başarıya ulaşmak için tabii bir tarzda yürümeliyiz (...).

Eski ve çağdaş tarih göstermiştir ki, sosyal sınıflar rejimini kabul eden milliyetçilik, özünde gelecek için korkunç savaşların tohumunu taşımaktadır. Bu gün Avrupa'da işçilerle milliyetçiler arasındaki sınıf kavgası meselesi işte budur. Burada milliyetçiler kelimesi genç olarak anlaşılan anlamından saptırılarak, rahat ve bolluk içinde yaşayan sınıfı, yani kapitalistleri anlatmak üzere kullanılmıştır. Kaldı ki insan, içinde çırpındığı şartlar elverdiği ölçüde, geçmiş tecrübelerden yararlanabilir. Tunus gibi bir memlekette yukarıda anlattığımız şartlarda ve tepemizde kılıç sallanırken daha şimdiden gelecekte aralarında çıkacak savaşları önlemek üzere sınıfların boy ölçüşmesi mümkün olabilir mi? Bu kabul edilemeyecek bir ham ha-

yaldır. Bunu incelemek için vakit kaybetmeğe değmez (...).

Tunus'ta birbirinden çok ayrı yaşamayan sınıflar arasında kurulacak bir genel işbirliğine dayanan sosyal bir hareketin, değer duygusunu aşılayacak, halk eğitimine yardım edecek bir hareketin meydana gelmesinin memleketin genel hayatı üzerinde çok iyi etkisi olabileceği gibi, sınıflar arasındaki ayrılığı derinleştireceği yerde sosyalistçe bir hayat ülküsünü benimsemesine de zemin hazırlar.

Tunus emekçileri genel birliği bu ilkelere dayanılarak ve bu hedefler göz önünde tutularak kurulmuştur.

SALÂMAH MÛSÂ

(1887 - 1958, Mısır)

Tahtavi, S. Şumayyil ve F. Antun'la birlikte Mısır sosyalizminin kurucusu. 1908 de İngiltere'ye gitti. G. B. Shaw'la H. G. Wells'in çevresine katıldı. Sosyalizm üzerine yayınladığı (1912) kitap arap dilinde bu konuda çıkan ilk eserdir. Bilimsel düşünüş ve evrim teorisi yolundaki mücadelesiyle demokrasi ve sosyalizm için giriştiği kavgayı birlikte yürüttü. Bu arada edebiyat eleştirmesi, filoloji ve din konularında bir çok eser yayınladı. Sosyalist partinin kurucusu (1920) olan Salâmah Mûsâ 1930 da Al-Macalla al-cadida adındaki dergiyi

çıkarttı. Bu dergi ikinci dünya savaşına kadar Mısır'daki ileri düşüncelerin potası olmuştur.

Bir çok kereler sağcı hükümetin baskısına uğradı; hayatının sonlarına doğru, islâm ideolojisi güç kazandıkça, politika hayatından uzaklaşmak zorunda kaldı. Eserlerinde, Doğu maneviyatçılığı ile rönesans humanizminin, Marx ve «Fabian Society»nin temel tahlillerine dayanan bir sosyalizmin kaynaştığı görülür.

Başlıca eserleri : Sosyalizm (al-iştirakiyya); Arap dili ve çağdaş belagat (Al-lugım al-arabiyya va'l balagâha al-asriyya). Bu gün ve yarın (Al-yavm va'l gad); Devrimler kitabı (Kitabı al-Savrat); Salâmah Mûsâ'nın eğitimi (Tarbiyat Salamah Mûsâ); Yasaklanan yazılar (Makalât mamnua).

Kendi hayat hikâyesinin öldüğü yıl yapılan ikinci baskısında, Salâmah Mûsâ'nın mânevi vasiyetnamesini buluyoruz. İşte aşağıda bu vasiyetnameyi okuyacaksınız: akla inanç, halka inanç, bilime inanç, özgürlük ve sosyalizm için mücadele. Bu yazıda hissedilen acı hava, aydınlar buhranının bir ön belirtisiydi; fakat bu metin her şeye rağmen gerçekten kültüre bir övgüdür.

BİR SOSYALİSTİN ŞIARI (1)

Şiarınız nedir?

Hristiyanlığa, müslümanlığa ve yahudi-

liğe inanıyorum. İsa'yı seviyorum, Muhammed'e hayranım, Musa beni aydınlatıyor, Paul'ü anlıyorum ve gönlüm Buda'ya kayıyor. Hepsinin de manevî akrabalarım olduğunu hissediyor, onlarla iyi bir anlaşma içinde yaşıyorum. Onlardan ruh asilliği, hakikat, merhamet ve şeref yolunda esinleniyorum.

Bundan başka tabiat sevgisine ve evrenin yüceliğine de inanıyorum. Evrim teorisindeki dinsel anlamı olduğu kadar, insanın en yüksek noktasında bulunduğu canlılar dizisini de unutmuyorum. Bununla da kalmayarak kadın güzelliğindeki dinsel anlamı, analığın kutsal niteliğini, insanlık onurunu da kavradığı gibi Tolstoy'a, Gandi'ye, Voltaire'e ve Bacon'a inanıyorum.

Yatağımın baş ucundaki tek resim sabahleyin uyanırken ve akşamleyin yatarken baktığım büyük insan Tolstoy'un resmidir.

Kısacası benim şiarımın özü insanlıktır, diyeceğim. O insanlık ki, filozoflarla, peygamberlerle, yazarlarla ilgili ne varsa kavrar ve özünde cesaret, zekâ, ruh asilliği, merhamet, güzellik ve onur kaynaşır.

Ama benim şiarım her şeye kayıtsız, kendini silen bir saf kişinin şiarı değildir. Çünkü ben bu tutumdan uzağım ve böyle olmayı aklımdan geçirmiyorum. Çünkü bir şeyden emin olmak huzur verici ise de, Bertrand Russel'in dediği gibi şüphe daha asildir. Ben kültür sayesinde hayat ve evren hakkında topyekûn bir görüş sahibi olmuş bir adamım; eğer insan kültürünü arttırmaz, evreni kavrayan bir görüşe

sahip olmazsa yüksek bir dinsel kişiliğe eremez.

Bunu da ancak aklını ve gönlünü evrensel hayatın hareketiyle ve insanlık yolundaki umutlarla âhenkleştirerek yapabilir. Bu da onun kişisel görüşünü oluşturmaya ya da bunalımına yol açar. Oysa din kişisel bir inanç olup genelleştirilemez. Bunun için sürekli olarak bunalım içinde kalacaktır.

Bir çok kitap benim kişiliğimin ve hayatımın kurulmasında rol oynadı. Bununla birlikte, bu kitaplar, yapılarda kullanılan tahta ve demirden iskelelere benzer; yapı bitince bunları sökerler. Bunun için de ben, Nietzsche'yi ve onun gibi daha bir çoklarını, artık iskeleye ihtiyacım kalmadığı için bir yana bıraktım.

Kişiliğim ve hedeflerim üzerinde düşündüğüm zaman XX. yüzyılda Mısır'da, 1400 ile 1800 arasında Avrupa'daki rönesans adamlarının rolüne benzer bir rol oynadığımı gördüm. Bunun için Leonardo da Vinci, Voltaire, Diderot ve bunlar gibilerle aramda manevî bir akrabalık ve misyonerce bir çalışma benzerliği hissediyorum. İşte bunun içindir ki inanç yerine aklı, gelenlere saygı yerine kişiliğin bağımsızlığını savundum.

Bütün bu rönesans adamları arasında buna en yakın Leonardo da Vinci olabilir. Onun gibi ben de olgun bir zihnin yalnız edebiyatın, yalnız felsefenin, yalnız bilimin sınırları içinde kalamıyacağını, özünü çıkartmak üzere yeni bir hayat felsefesi elde etmek için bunları birleştir-
mesi gerektiğini düşünüyorum.

Eğer biraz daha ayrıntılı bilgi istiyorsan,

sevgili okuyucum, bil ki :

1. Hakikatlere inanırım; hakikatlerin tümü olan bilime bunun için bağılım;

2. Eğer bir şeye inanmak gerekiyorsa, bilimin ürünü ise bunu benimserim; bunun için de dünyada ve Mısır'da sosyalizmin gerçekleşeceğine inanıyor ve çağdaş ekonomi bunun olacağını hissettirdiğinden, gerçekleşmesi için çalışıyorum;

3. Dünyada, evrende ve toplumda dinginlik olmadığına inanıyorum. Çünkü evrim, madde-nin, canlıların ve toplumun yani varlığın temelidir ve toplum hayatının olduğu gibi kaldığı görüşünü savunmak, kötü insanların evrenin ve hayatın kanunlarına yönelttikleri zararlı bir karşı koymadır.

Benim yaşımdaki bir adamın sahip olabileceği bir kültür ve bilgiyi elde etmiş bulunuyorum. Zihnimde ileride çimlenecek olan tohumlar var: Bundan başka bugün bir çok hedefler peşindeyim. Tarımda ve yaşayışta geleneklerinin içine kapanmış, zayıf bir doğu ülkesi olsun Mısır'ı bilime, sanayi'e, kişi bağımsızlığına dayanarak yaşayan ve ekonomik kuruluşu ile sosyalizme yönelmiş bir Avrupa memleketi haline getirmek söz konusudur.

Bence sosyalizm, hümanist doktrinin pratik uygulamasıdır.

Sosyalizmin kuruluşu yolunda ilk temel taşı, krallığın yerine Cumhuriyeti kurmakla atıldı. Feodaliteyle mücadele ederek fabrikaları kurduk. Böylece ömrüm boyunca beslediğim

umutlardan bir çoğunun gerçekleştiğini görüyorum.

Sosyalizm, nihayet, halkın herşeyin üstünde olduğu anlamına gelir. İşte bunun için gazetelerde, edebiyatın, bilimin ve kültürün küçük bir sınıfın imtiyazı olmaktan çıkarak halka malolması için halkın anlayacağı bir yazı uslubu yaratma yolunda mücadeleye giriştim.

Bazı kişiler **Melukia**, **bamia** (1) ve bakla konusunda yazı yazdığım için bana taş attılar. Bunların böyle davranışlarının sebebi halktan uzak olmaları, şişirilmiş edebiyat doktrinlerine bağlılıklarıdır. Onlara göre bu halk yemekleri ile ilgili her çeşit konuşmanın üstüne yükselecek «zihin eğlencesiyle» uğraşmak gerekirmiş. Bunlardan yazarlık mesleğini bir insanlık ödevi olarak kabul ettiğim için ayrılıyorum. Bence yazarın amacı topluma yararlı olmak ve insanı yükseltmek olmalıdır.

Yoksul halkımızın, emperyalizmin ve yerli despotların aç ve yoksul bıraktığı halkımızın çiçeklerin güzelliğini ya da yasemin kokusunun büyüleyici etkisini anlatan yazıları okumaya ihtiyacı yok.

Edebiyatın amacı güzellik olmaktan çok insanlıktır.

Oysa insanlık, hümanist yazardan her şeyden önce halka yaşaması için gerekli şeyi sağlamasını ister. Çiçekler ve yasemin bundan sonra gelir.

1) Mısır'da bir halk yemeği, bamaye.

Benim basın ve edebiyatta geçen hayatıma gelince bu hem bir başarısızlık hem de bir başarı sayılabilir.

Para bakımından topyekûn bir başarısızlıktır diyebilirim. Daha 1914 de **Al-Mustakbal** dergisini çıkartarak basın hayatına atılmıştım. Aylarca ya da yıllarca süren aralıklarla bu meslekte bu güne kadar kaldım. Bir çok gazetelerde, dergilerde çalıştım. 14 yıl boyunca **Al-Macalla al-Cadida**'yı yayınladım, 40 kadar kitap yazdım. Çağdaşım olan, gazeteciler bu süre içinde 30 - 40 bin liralık gelir elde ediyorlardı. Millî Eğitim Bakanlığı bunların bir kitabına bin lira verip satın alıyordu. Yine bu bakanlık benim çıkardıklarım dışındaki bazı aylık ya da haftalık dergilerin 20 - 30 bin sayısına abone oluyordu. Mısır radyosu bana karşı, sanki ben Mısırlı değilmişim gibi davrandı: son on yıl içinde ben radyoda topu topu beş konuşma yapmışken, başkalarının konuşma sayısı bu süre içinde 400 - 500 ü buldu.

Bir çok yazara ödülleri verildiği halde bana tek kuruş verilmedi. İşte onların başarısı, işte benim başarısızlığım.

Ama benim başarıım başka türdür. Bu başarı Mısır ve Arap doğu gençliğini geniş ölçüde değiştirebilmiş olmamdı. Onlara bağımsızlık ruhu, cesaret, bilime ve çağdaş düşünceye güven aşılamaamdadır. Kısacası, ben gençliği ilerlettim, onda yeni bir hayat özlemini uyandırdım, bunun iyiliklerini ve tehlikelerini duyuran bir gelecek sezgisi kazandırdım. Bundan başka bu gençlik için, anlamak ihtiyacında ol-

duğu şeyleri dile getiren yeni bir yazı üslubu bulmayı başardım. Bizim arap harflerinin bilimsel ilerlemeyi frenlediğini ve kültürü sınırlandırdığını anlatarak lâtın harflerinin kabul edilmesinin bir zorunluluk olduğunu savunmaktan çekinmedim.

Edebiyatta hiç bir zaman fildişi kuleye kapanmadım. Memleketteki insanların yüzde doksan dokuzu yer odalarında, çamurlar içinde yaşarken bir insan nasıl kulelere kapanıp yaşayabilir?

Gençlik çevrelerinde kazandığım başarı, devrik hükümetlerle olan ilişkilerim de para bakımından başarısızlığımın orantılıdır. Çünkü ben bu gerici çevrelerin çeşitli tuzaklarına kapılmadım. Bu çevreler kendilerinden yana olanlara para akıtıyor, topraklar bağışlıyor, muhaliflerini yalnızlığa mahkûm ederek, kötülük ediyorlardı. 1946 yılında krallık yerine cumhuriyeti, feodalite yerine sosyalizmi getirme yolunda propaganda yapmakla suçlanarak tutuklanmam (1) anladığım şekilde ve temenni ettiğim gibi bir başarı oldu; buna karşılık büyük yazarlarımızın bana çatmasını da bir başarısızlık sayabiliriz. Bunlar nutuklarında, yazılarında ve şiirlerinde despot Faruk'ı göklere çıkaranlardı;

1) Salâmah Mûsâ 1930 - 1935 yıllarındanberi eski düşmanı olan başbakan Sıtkı paşanın emriyle, o zaman komünistlere karşı girişilmiş baskı hareketi sırasında hapse atıldı. O sırada Sıtkı beyin antlaşmasının müzakeresi yapılyordu.

Bunların içinde bir ahlâklılık örneği olarak göstererek, Mısır gençliğine onu taklit etmesini öğütleyecek kadar ileri gidenler de vardı.

Yetmiş yaşına girerken, sonumun geldiğini hissediyorum. Sona erişmeme daha yirmi, otuz yıl var sanıyorum. Yalnız tıpkı bu günkü gibi daima yeni fikirlere susamışlığımın devam etmesini, bütün ömrümce yaptığım gibi yine hayatı inceleyerek bilgimi ve anlayışımı arttırmayı istiyorum.

Son söz olarak şunu da söyliyeyim ki «göğsünün üstünde bir kitapla» ölen Al-Cahiz gibi ölmeyi çok isterdim.

AZİZ AL - HAJJ

(1926, Irak)

Orta sınıftan bir iraklı kürt ailesinden gelmedir. Yüksek Öğretmen Okulunu bitirdikten sonra al - Kut'da lise öğretmenliği yaptı. 1945'ten beri Irak Komünist Partisinin üyesidir. 1948'de Nuri Said'in başbakanlığı sırasında tutuklandı; hapisaneden ancak 1958'de çıkabildi.

Bundan sonra yoğun bir politik eylemle birlikte, teorik çalışmalara da girişti. Bu çalışmaları ile Irak'da siyasi marksizmin başlıca nazariyecisi olarak tanındı. Eserlerinin büyük bir bölümü dağınık bir halde dergilerde bulunmaktadır.

1960'da Irak'dan ayrılarak yabancı bir ül-

kede yaşamak zorunda kaldı. Irak dışında kurulan Irak halkını savunma yüksek komitesi üyeliğinde ve Irak komünist partisi yönetici kadrosunda bulundu.

1967 savaşından sonra yeniden mücadeleye atıldı ve Irak marksist - leninist partisinin başlıca yöneticilerinden oldu. Memleketin güneyinde girişilen silâhlı hareket kanlı bir şekilde bastırıldı. Halid Zeki bu çatışmada kahramanca can vermişti. A. al Hajj bundan sonra politikadan çekildi.

Başlıca eserleri : Arap millileşmesi ve demokrasi (Al-Kavmiyya al-arabiyya va'l dimok-rasiyya) ; Devrimimiz (Savratuna) ; Irak'ın Kapitalist olmayan yoldan gelişmesi üzerine (Havl al tatavvor gayr al ra'smâlî fi'l Irak).

Aşağıdaki metinde arap dünyasındaki marksizmin iki niteliği açıkça gösterilmektedir: Bunlardan biri; öncülerinin kuvvetle üstünde durdukları gibi, demokrasi ile sosyalizm arasındaki temelli bağıntı; öteki de, sosyalizme geçmeden önce demokratik yapı reformları yapılmasına önem verilışıdir. Bu reformlar sağcı kuvvetlerin amacı olamazdı.

ARAP MİLLİLEŞMESİ, DEMOKRASİ VE SOSYALİZM (1)

Arap millileşmesinin asıl özü, sol kanadının temsil ettiği ilerici, demokratik özdür. Her yerde, bilinçli arap halk yığınları ulusal kurtuluş hedefleriyle, hayat seviyesinin ekonomi ve kültürün yükselmesi, sanayileşme, toprak reformu, demokratik siyasi haklardan yararlanma ve bu halkların kendi kaderlerini kendilerinin tayin etmeleri inancına dayanan yeni uluslararası ilişkilerle ilgili hedeflerden asla ayrılmamaktadır. Bundan başka, ulusal kurtuluş hareketi, bütün arap topraklarından emperyalizmin izlerini ve suni bölünmeleri ortadan kaldırma kararı, aslında arap halk yığınlarının, milyonlarca insanın yoksulluğu, açlığı pahasına, kendilerine görülmemiş kazançlar sağlayan kan emici yabancı tekellerin sömürsünden, insanlığın tanıdığı en korkunç sömürüden kurtulması anlamına gelir.

İşte bunun içindir ki arap ulusal hareketi, ulusal kurtuluşla demokrasinin hem siyasi hem ekonomik cephesiyle organik bağlarını

1) **Al-Kavmiyya al Arabiyya va'l dımkraşiyya**, (Arap Millileşmesi ve Demokrası) Beyrut, 1958, s. 7, 8, 19-25.

sıklaştırdıktan sonra yeni bir hamle kazandı.

Bununla birlikte 1930 danberi kurtuluş hareketlerinin içinde ve bazı arap memleketlerinde şiarlarında ve hedeflerinde demokrasiye sırt çeviren akımların ortaya çıktığını görüyoruz. Bunun temeldeki sebebi emperyalizmin, arap ulusunu sömürme, parçalama ve bölme yolunda yürüttüğü politikadır. Naziliğin ortaya çıkışı, faşist akımlar ve geçici olarak bunların zafer kazanması da, ulusal hareket içinde demokratik olmayan, hatta demokrasiye karşı, bir sürü kavramın ve şiarın ortaya çıkmasına yol açtı. Bir çok politikacı erkekler ve kadınlar ve arap yurtseverleri emperyalizmin gittikçe artan baskısı altında emperyalizmin tasfiyesini ve arap birliğini Bismarck'ın temsil ettiği Prusya örneğine göre gerçekleştirebileceklerine inanıyorlardı (...).

Olayları aydınlatmak ve demokrasiyi yerenlere ve düşmanlarına cevap vermiş olmak için şimdi demokrasiyi tanımlayıp, sınırlarını belirtmeliyiz (...). Arapların devrimci mücadelelerinin bu günkü aşamasına oranla demokratik hedefler şöyle sıralanabilir :

1. Feodalizmin tasfiyesi ve fellâh yığınlarının özellikle fakir fellâhların yararına köklü bir toprak reformu; bu, devrimin sosyal mihravidir.

2. Memleketin sanayileşmesi ve ulusal devlet sermayesinin ve özel sermayenin sanayi ve ticarete yatırılmasının teşviki;

3. İşçilerin günlük isteklerinin yerine getirilmesi;

4. Zenaatkârların, ücretlilerin, küçük zenaatkârların ve aydınların isteklerinin yerine getirilmesi;

5. Kültürün ve öğretimin genelleştirilmesi;

6. Erkekle kadının eşitliği;

7. Gericî kanunların yürürlükten kaldırılması;

Sosyalizmin gerçekleştirilmesi günün meselesi değildir. Sosyalizm ulusal özel sermayenin tasfiyesi, özel işletmelerin derece derece millileştirilmesi, tarımla zenaatkârlığın sosyalist bir tarzda değiştirilmesi demektir. Oysa bu, arap toplumlarının bugünkü ihtiyaçlarına uygun değildir.

Doğrudan doğruya sosyalizmi kurmayı hedef edinen propagandalar bilimsel değildir. Fazla olarak bunların çifte bir tehlikesi de var: önce bu propagandalar sosyalizmin asıl anlamını bozarak yığınları aldatır. İkincisi, bunlar, ulusal kapitalistleri, ulusal devrim alanından uzaklaştırır; oysa bunların hem devrim plânı üzerinde, hem de kurtuluşuna kavuşan arap memleketlerinin kalkınmasında önemli rolleri olacaktır. Bu memleketlerin daha uzun zaman özel sermayeye ihtiyaçları vardır (...).

Aslında, sosyalizm uzak bir hedeftir: Çin tecrübesi, bunun derece derece, aşamalarla, millî burjuvaziyi de kuvvete ve zora başvurmada inandırarak gerçekleştirilebileceğini ispat etmiştir (...). Kurtuluşuna yeni kavuşmuş, şimdiye kadar köklü bir toprak reformu yapamamış, sömürücü zengin köylülerin çoğaldığı ve **fellâhların**, ihtiyaç zoruyla topraklarını sattık-

ları bir arap memleketinde sosyalizm çağrısında bulunulduğunu görmek acaip oluyor (1).

Bundan başka sosyalizme geçiş, halkın belirli bir seviyede örgütlenmesini ve belirli bir halk bilincine ermiş olmasını gerektirir; bunların ikisi de bugün yoktur.

Bu, iki aşama sırasında sun'i bir set bulunduğu anlamına gelmez; sadece birincinin ikincisine, sosyalist aşamaya geçişte tabii bir giriş olduğunu anlatır.

AHMED BİN BELLA (1919, Cezayir)

Köylü asıllıdır; geleneksel dir. eğitimi görmüştü; Fransız ordusunda assubay olarak İtalya savaşına katıldı. Demokratik Özgürlükler Hareketi'nin nüfuzlu üyelerindendi; kısa bir zamanda Fransız işgali çerçevesi içinde eyleme geçmenin hiç bir şeye yaramadığını anlamıştı. Mısır'da geçirdiği yıllarda (1952 - 1954), siyasi görüşünü arap dünyasını kucaklayacak tarzda genişletme fırsatını bulmuştu. Cezayir'e dönünce «devrimci birlik ve eylem komitesi» ni kurdu; bu komite 1 kasım 1954 de Cezayir devrimini başlatan ulusal kurtuluş cephesinin eylem aracıydı. Tunus'daki uçak olayı sırasında kaçırılan (1956) Bin Bella, Evian anlaşmalarından

1) Burada her halde Mısır söz konusudur.

sonra salıverilmesi üzerine Tlemsen grubunu kurarak Cezayir Demokratik Halk Cumhuriyeti Başbakanı (eylül 1962), daha sonra Ulusal Kuruluş Cephesi Genel Sekreteri oldu; 19 temmuz 1965 hükümet darbesiyle görevinden uzaklaştırıldı.

Bağımsız Cezayir, işçilerin kendi kendilerini yönetmeleri şeklinde görünen sosyalist yönetimi en çok ona borçludur.

Bununla birlikte bu, arap ülkelerinde ve Afrika'da ilk defa meydana gelen temelden «fakirlerin devrimi»nin ardından kısa bir süre sonra o çok fırtınalı petrol alanında yeni bir tanımlama ortaya atıldı. Süveyş olayından sekiz yıl sonra, Bin Bella'nın 29 eylül 1964'deki nutuklarında ve tezlerinde, o günün olayını —Laghouat'daki üçüncü Sahra petrol kuyusunun açılışı— aşarak gelişmekte olan bir memleketin petrolden ve tabiat zenginliklerinden yararlanma konusundaki doktrininin elemanları ortaya atılıyordu. Bu tezin başlıca parçalarını aşağıda okuyacaksınız.

YENİ SÖMÜRGEÇİLİK VE SOSYALİZM (1)

Nasıl ki 1963 mart ve ekim kararnameleri ekonomimizin yönetiminde sosyalistçe metotla-

rın uygulanmaya başladığını, vaktiyle sömürge-
cilerin yağma ettikleri toprakların köylü yığın-
larınca yeniden ele geçirildiğini göstermişse;
nasıl ki, sanayideki millileşmeler, emekçilerin
üretim araçlarını ele alışlarını sağlamışsa, üçün-
cü petrol işletmesinin açılışı da, bugün tabii
zenginlikleri değerlendirme yolundaki hareket-
lerimize rehber olan fikirlerin gücünü somut bir
şekilde göstermiştir. Bundan başka yine bu olay,
genç Cumhuriyetimizin, ekonomik plânda az
gelişmiş memleketleri, sanayileşmiş memleket-
lere bağlayan problemlere yeni bir çözüm getir-
mek üzere kabul ettiği ilkeleri belirgin hale ge-
tirmiş bulunmaktadır.

Gelişmemizin geleceği geniş ölçüde maden
kaynaklarımızdan yararlanmamıza ve özellikle
akar-yakıtlarımızın değerlendirilmesine bağ-
lıdır (...).

Bu konuda; bulunduğumuz alanda, geleceği-
miz için beliren büyük imkânların yanı sıra, geç-
mişten miras olarak bize büyük kuruluşların
da kalmış olduğuna işaret etmek yararsız ol-
maz. Kimse, Sahra'daki yer altı araştırmalarını
küçümseyemeyeceği gibi, bu çabaların vardığı
sonuçların değerini de inkâr edemez. 500 mil-
yon ton ham petrol rezervinin bulunduğu ortaya
çıkarılmış bulunuyor. Buna iki bin milyar met-
re küp olarak hesaplanan tabii gazı da ekleme-
liyiz. Sahra'daki filizlerin işletilmeye başlanma-
sındanberi üretim, bugün ham petrol 70 mil-
yon tonu, ticarete sürülen tabii gaz da 1 milyon
metre kübü bulmaktadır. Yıllık üretim şu rak-
amlardaki seviyeye yükselmiştir: aşağı yuka-

rı 24 milyon ton ham petrol ve 350 milyon metre küp kadar da gaz.

Öte yandan Cezayir petrol borularının uzunluğu 3870 kilometre olup bunun 2550 kilometresinin çapı 20 pusa eşit ya da bundan fazladır.

Nihayet, bu kısa bilânçoya Camel fabrikasının da inşa edilmiş olmasını eklemeliyiz. Bunun hatırası zihinlerimizde bütün tazeliğiyle yaşıyor, çünkü açılışını daha dün yapmış bulunuyoruz. Bu fabrika, dünyada kendi türünde tektir.

Bununla birlikte bir memleketin zenginliklerinin değerlendirilmesinde bir bilânço, sadece maddi uygulamaların niteliği ya da rakamların mutlak değeriyle anlam kazanmaz.

Her şeyden önce, bu değerlendirmenin memleket ekonomisine ne getirdiğini bilmek gerekir. Bundan başka halk yığınlarının yaşama şartlarının iyileşmesi için ne gibi ilerleme faktörleri sağladığını da öğrenmelidir. Ne yazık ki tablonun bu tarafı karanlıktır. Ortaya koyduğu gerçek karşısında zihnimize çarpan ilk olay şudur: sadece 1963 yılı ele alınırsa 23 milyon ton ham petrol, tonu 7700 eski frank hesabıyla satılmış olup şirketlere 180 milyar eski frank gelir sağlamıştır; buna karşılık Cezayir'in petrol vergisi olarak bundan elde ettiği gelir sadece 30 milyar kadardır.

Başka bir deyimle, Cezayir'in elde ettiği kâr, şirketlerin kasasına giren toplam paranın altıda biri kadardır; oysa bir çok kişiler bu şirketlerin gelirlerinin yarısını devlete bıraktı-

ğını sanırlar. Petrol satışı gelirinin altıda beş böylece kendi kârları olarak şirketlerin ellerinde kalmaktadır. Fakat, petrol gelirinin paylaşılmasındaki dengesizlik, aslında daha da büyüktür. Çünkü ham petrol satışının ötesinde bir çok ticaret ve sanayi ameliyeleri sonucunda petrolun değeri daha da artmaktadır. Bu artan gelirden Cezayir hiç bir pay almamakta ve artık - değer doğrudan doğruya şirketlerin kârı olarak kalmaktadır. Eğer problem, ekonomimizle sanayileşmiş memleketlerin ekonomileri arasındaki ilişkiler açısından ele alınırsa, başka dengesizlik kaynakları da ortaya çıkar. Bunlar arasında özellikle tüketici devletler tarafından petrol ürünlerinden alınan vergiler söylenebilir. Aynı şekilde topraklarımızdaki petrole ilgili faaliyetlerin yürütülmesi için gerekli sermayeleri, teçhizatı, teknik, bilimsel ve daha başka hizmetleri sağlayan memleketlerin ekonomisine dağıttığı kârları da söyleyebiliriz.

Nihayet, adam yetiştirilmesi bakımından, Cezayirliler alt kademedeki işlerde çalıştırıldığı gibi, el emeğinin ve kadroların vasıfları yükseldikçe sayıları da azalmaktadır. Bundan başka, Cezayirli işçiler, aynı işi yapan avrupalı meslektaşlarından açıkça daha az ücret alıyorlar; bununla birlikte Sahrada aynı çalışma şartları içindedirler.

Bu durumu böylece saptadıktan sonra, petrol zenginliklerimizin işletilmesinin başta gelen hedefinin Cezayir'in kazancını sağlamak ve onun ekonomisine yardım etmek olmadığı anlaşılır.

Başka yerlerde yaratılan ve sömürgecilik

geleneklerinden esinlenen normları ele alan şirketlerin kâr elde etmekten başka düşünceleri yoktur.

Cezayir'e karşı olan yükümlülükleri söz konusu olursa, fazla vergi ödememeğe çalışırlar; kaldı ki bu vergilerin matrahını ve ödenen miktarını da sınırlandırmaya kalkarlar.

Böyle bir ruh hali, petrol şirketlerinin davranışlarında kendini göstermektedir. Bu şirketler ekonomimizde gerçekten bir ayırım meydana getirmeye çalışmaktadırlar. Çünkü her fırsatta kendilerini herkese uygulanan hukukun üstüne çıkaracak bir tüzük hazırlanmasına çalışıyorlar. Öyle ki, sonunda petrol şirketleri, gerçekten devlet içinde devlet gibi, doğrudan doğruya yabancı ekonomiye bağlı olarak, bizim zenginliklerimizi sömürdükleri halde, ekonomimiz karşısında hâkim bir durumda bulunmak isterler.

(...) Biz, yabancı memleketler sanayilerine, gelişmemizle ilgili faaliyetlere, özellikle gaz ile petrolün kullanılmasıyla ilgili faaliyetlere katılma imkânı verecek formülleri uygulamaya hazırız. Tıpkı bunun gibi, öteki memleketlerle olan ticaret ilişkileri alanında, memleketimize yerleşmiş sanayiın ürünlerinin sürümünü ve gelişmeleri için gerekli olan teknik ve malî yardımları sağlayacak bir kadronun tayinine de taraftarız. Özetle diyebiliriz ki, anlayışımız şu formüle dayanmaktadır : Ham madde, özellikle, akar-yakıt tedarikinin sağlanması karşılığında sanayileşme.

Fakat onlarla bizim aramızda gerçekten

ve tatmin edici bir âhenk kurulabilmesi için, çeşitli adlar altında Cezayir'de faaliyette bulunan yabancı şirketlerin kendilerinin, memleketimize yerleşmiş olmalarının, ulusal isteklerimizden doğan bazı yükümlülükleri olduğunu anlamaları gerekir. Eğer tutumlarıyla ulusal ekonomimizin ihtiyaçlarını anlamadıklarını gösterirlerse gelişemezler.

Oysa, bu vesile ile söyleyelim ki, petrol şirketleri ekonomik durumumuzun gereklerine karşı tam bir kayıtsızlık içindedirler. Toprağımızdan çıkarılan petrolü işleyerek, bütün gelirlerini sınırlarımızın dışına aktarıyorlar.

Bundan dolayı, petrolümüzün satışından elde edilen sermaye hareketi Paris'in ya da başka yerlerin malî çevrelerinin işine yaramakta olup bizim ekonomik faaliyetlerimize hiç bir yarar sağlamamaktadır. Ödeme dengemiz tehlikeli bir şekilde bozulma eğilimi gösterirken, petrol şirketlerinin gelirlerinde hiç de böyle bir şey görülmemektedir. Hizmet şirketleri, oteller de dahil olmak üzere, alacaklarını doğrudan doğruya yabancı memlekette ödetmektedir. Bu duruma bir çare bulmak üzere hükümet, para transferini kontrol etmek üzere bir usul koymak gereğini duydu. Bu usulün uygulanmasıyla ki, petrol şirketleri bundan sonra, gelirlerinin yarısını Cezayir'de bırakmaya mecbur tutulmuşlardır.

Bu da zorunlu olarak bu şirketleri, ödeme dengemizde bir rol oynamaya, ekonomik faaliyetlerimizde bir sermaye hareketi yaratmaya ve kendilerine malzeme ve hizmet sağlayan iş-

letmelerin memleketimizde gelişmelerini teşvik etmeğe sevkedecektir.

Ama yine de ekonomimizin bundan edineceği faydalara rağmen tranşferlerin kontrolunun uygulanması, bazı kimselere ekonomimize aykırı kararlar, hatta bir rezalet gibi görünmektedir. Çünkü onlara göre, ilk defadır ki petrol üreticisi bir memleket böyle bir tedbire baş vuruyor.

Gerçekten de sömürge yağmasına alışmış olanlar için, sınırsız kazanç sağlamayı engelleyen her şey ekonomiye aykırıdır; hele az gelişmiş memleketlerin zenginliklerini sömürmek söz konusu ise! Avrupa memleketleri hatta Amerika Birleşik Devletleri, dışarıya doğru sermaye hareketini ekonomik durumlarına uydurmayı gerekli buldukları zaman, bunun adı kalkınma politikası oluyor. Ama aynı kararları az gelişmiş bir ülke alınca, rezalet diye feryadı basıyorlar. Burada sömürgecilik âdetlerinden miras kalan bir şey var ki gecikmeden ortadan kalkması gerekir. Çünkü sanayileşmiş memleketlerle ilişkilerimizin sağlıklı bir hava içinde geçmesi için böyle olması lâzımdır. Bu ne kadar çabuk anlaşılırsa o kadar iyi olur.

Akar - yakıtlarımızı değerlendirmek için giriştiğimiz harekette rehberimiz olan prensipler, sanayileşmiş memleketlerle, az gelişmiş memleketler arasında kurulacak yeni ilişkilerin tanımlanmasında da esas olabilir. Bu prensiplerden esinlenerek, sömürgeciliğin mirası olan sömürü sistemine son verilebilir. Bununla birlikte eğer az gelişmiş ülkeler ekonomik hakla-

rını tanıtmak ve zenginliklerini sömüren memleketlerin sanayileşmeleri için katkıda bulunmalarını sağlamak istiyorlarsa, isteklerini kabul ettirmek için birleşmeleri gerekir. İlk iş olarak, kendilerini birbirine karşı çıkartarak, etkisiz hale getiren ve kendilerini etken bir şekilde savunmalarına engel olan kapitalist şirketlerin oyunlarına son vermelidirler. Petrol ihracatçısı memleketlerde teşkilât bulunuşu büyük umutlar veren mutlu bir olaydır. Cezayir, halkların sömürülmesine son verecek olan bütün hareketlere katılmaya hazır olduğu gibi sömürülen memleketlerin, zenginliklerinin değerlendirilmesinden meydana gelen gelirlerden en iyi payı alabilmeleri için önerilecek tedbirleri uygulayacaktır.

Bu paylaşma bugün sadece gelirlerde yapılmaktadır. Fakat kâr kavramı kapitalist teorilerle maskelendiği için bir yanlış anlamaya yol açmaktadır. Eğer yatırımlarla, yapılan hizmetler karşılığını ödemek söz konusu ise kimsenin buna dair diyeceği olamaz; yalnız devletin vergi şeklinde, bütün ticaret ve endüstri gelirlerinden hakkını alabilmesi şartıyla. Fakat kâr kavramı, eğer bir tabii servete sahip olmaya bağlı olan rantı da içine alıyorsa bu, açık bir dalavereciliktir. Çünkü bu, sermaye ve kendisine mal ettiği kârlar yoluyla yabancı ülkeye ulusal servetin bir bölümünü transfer etmek anlamına gelir ki bu da sömürünün tanımına tıpatıp uygun düşer.

Etken ve gereğine uygun bir şekilde hareket etmiş olmak için, ham madde üreticisi mem-

leketler bu zenginliklerin mülkiyetinden doğan rantın tamamını ele geçirmelidirler; çünkü bunlar, sermayenin yarattığı şeyler olmayıp tabiat vergisidir. Böylece çok büyük paralar, bunların sahiplerinin cebine girecektir: yani az gelişmiş denilen memleketlerin. Gelişmeleri için sermaye eksikliği tehlikeli bir dar boğaz teşkil eden bu memleketler, böylece gelişme yolunda ilerlemek için büyük malî imkânlara sahip olurlar. Özellikle gelişme plânlarının gerçekleşmesi sırasında egemen ekonomilerin keyfine tabi olan finansman örgütlerinin baskısı altında kaldığını görmekten kurtulurlar.

(...) Fakat böylece tabii zenginliklerimizin bize kazandıracağı iyilikleri biz, tarihsel bağlar ya da kader birliği ile bağlandığımız memleketlerle de paylaşmak isteriz.

Tabii gaza gelince Tunus ve Fas gibi kardeş memleketlere göndermeyi düşünüyoruz. Bundan başka, eğer taşıma işlerinin gerektirdiği teknik ve ekonomik şartlar elverirse, sınır komşumuz olan öteki Afrika memleketlerine de göndermenin yolunu arayacağız.

Öte yandan savaşın yadigârı olan ekonomik durumumuz düzelir düzelmez elverişli zamanda tayin edilecek şekle göre, petrol ve gaz ihracatından elde edeceğimiz gelirin bir kısmını mağripli, arap ve afrikalı kardeşlerimizin gelişme projelerinin gerçekleşmesine yardım için ayıracağız.

Bu konuda, arap memleketlerine, çok elverişli şartlarla büyük çapta ödünç para veren Kuveyt'i örnek olarak gösterebiliriz. Kuveytli

kardeşlerimizin bu yoldaki yardımı sayesinde, ağır yükler ve bazı malî çevrelerin aşırı istekleri yüzünden gerçekleşemeyecek olan işler başarıldı. Biz kendi hesabımıza Kuveyt örneğinin çoğalmasını ve çıkar ve kader birliği ile birbirine bağlı olan halklar arasındaki dayanışma çemberinin genişlemesini diliyoruz.

Bağımsızlığa kavuşmasının üstünden ancak iki yıl geçmişken Cezayir, ekonomik gelişme yoluna azimle girmiş bulunuyor.

Bugün yapım işlerine başlanmasını kutladığımız **pipe-line**, gelişmemizde önemli bir aşamayı göstermektedir; bu, ulusal bağımsızlık için can veren şehitlerimizin isteklerini tamamiyle yerine getirmek ve siyasi kurtuluşu ekonomik bağımsızlıkla tamamlama yolundaki azmimizin sembolüdür. Bundan başka siyasi büro ile hükümetin isteği, eylemimizin desteği ve en büyük yürütücü gücü olan emekçi halkımızın isteklerine cevap verme çabasını da gösteren bir belirtidir.

Bu açılış töreniyle önce Cezayir halkının iş başındaki manzarasını göstermek, sonra da memleketimizde iş yapan yabancı şirketlerle aramızdaki ilişkilerden bizce neyin kötü olduğunu açıkça söylemek için bunu fırsat bildik. Bu şirketlerle ve onların içinden çıktıkları memleketlerle sürekli bir iş birliğinin hangi temeller üzerine kurulmasını istediğimizi de açıkça belirttik.

Biz, samimi olarak, işbirliğinin sadece gerçekleşebileceğini değil, istenmesinin de gerekli olduğunu düşünüyoruz. Gelişmemizle ilgili iş-

lere namusluca katkıda bulunmak isteyenlerin, Cezayir'in geleceğinden emin olabileceklerine inanıyoruz. Özellikle, bu memlekette bir çok bakımlardan iz bırakmış olan fransız dehası, halâ büyük imkânlarını göstermek için bir çok fırsatlar elde edebilir.

Nihayet, sosyalist Cezayir, ekonomik kurtuluşları için mücadele eden bütün halklara eylem birliği çağrısında bulunuyor; böyle bir birlik olmaksızın emperyalizmin diktiği kalelere yönelttiğimiz hücumlar boşa gider.

Ekonomik kurtuluş, gelişme, dayanışma, barış: Arzev ve Oran'dan geçerek bizi Cezayir'den Laghuat'ya ileten bu güzel seyahat boyunca, yeni Cezayir adına durmadan tekrarladığım temalar işte bunlardı.

Yüzyılımızın göğüslediği çetin problemler arasında, uluslar topluluğuna katılma hakkını kendine çok pahalıya mal etmiş olan vatanımız, bu ilkelerle bütün insanlığın ışıklı yarınlara kavuşması umudunu dile getiriyor.

MUHAMMED SA'İD AL - ATTAR
(1927, Yemen)

Yemen'in genç kuşağından yetişen bir ekonomi uzmanı ve sosyoloji bilginidir. Cibuti'ye göç etmiş bir eşraf ailesinden. Doğduğu şehirde ve Aden'de ilk ve orta öğrenimini yaptıktan sonra Paris'e gitti.

«Ecole politique des Hautes Etudes» de ve Ekonomik ve Sosyal İnceleme Enstitüsünde okudu; Sorbonne'da 1963 de doktora diploması aldı.

1962 deki Yemen Cumhuriyet devriminin daha ilk günlerinde Yemen İmar ve Kalkınma Bankasının genel müdürlüğüne getirildi. 1964 de ekonomi yüksek komitesi üyesi oldu. Çeşitli gazete ve dergilerde, özellikle Kahire'deki Al-Ahram'da yazıları yayınlandı. 1965 de ekonomi bakanlığına getirildi. Şimdi B. M. de Yemen delegesi olarak bulunmaktadır.

Yemen'in ekonomik ve sosyal az gelişmişliği, Yemen devriminin geleceği adını taşıyan tezinde Yemen'in sosyal evriminin, marksist sosyalizmden esinlenen bir «yöneltilen ampirizm» in ışığında yerli bir yorumunu önermektedir.

«YÖNELTİLEN AMPİRİZM» VE YEMEN'İN AZ GELİŞMİŞLİĞİ (1)

Yemen'de, islâmlıktan önceki sosyal rejimlerin temeli, sosyal sınıf ve kastların tabaka-

1) Le sous developpement economique et social du Yémen... (Yemen'in ekonomik ve sosyal az gelişmişliği), Cezayir, 1964, s. 242 - 246, 337 - 339.

laşmasına dayanmaktaydı. Bu kastların hiyerarşisinde iktidarı elinde tutan aile (Tobba) din işlerinde olduğu kadar dünya işlerinde de büyük bir güce sahipti. Bu aile, asiller kastına ve ekonomik ve sosyal hayatı az çok denetleyen din adamlarına dayanıyordu. Yemen'e yahudilik ve hıristiyanlıktan sonra giren islâmlık, yürürlükteki sosyal hiyerarşiyi alt üst ederek tabakalaşmayı ortadan kaldırdı.

Yeni mülkiyet ve sömürü tarzları eski sistemleri yıkacaktı. Gerçekte, bunlar sadece bölgelere göre az ya da çok değişikliğe uğradı.

İslâmlık'da, sünnilikle şiilik arasında iktidar (din ve dünya işlerinde) için girilen mücadele sırasında Yemen, iki müslüman tarikat arasında bölündü. Yüksek yaylalarda kurulan Zeidî tarikatına (şiiliğin bir kolu) bağlı bir imamlik sistemiyle birlikte yeniden kast sistemine dayanan bir sosyal yapı kurulmuş oluyordu.

İktidardaki aile, yüksek kastın üyeleri olan asil Seyyid'ler tarafından seçilecek, böylece bütün imtiyazlardan ve her türlü mal mülk sahibi olma yetkisinden yararlanacaktı. Zeidi asillerinin egemenliği, memleketin öteki bölgelerine yayıldıkça, sosyal kast yapısı genel kuruluş halini aldı.

Din konusundaki çatışmaların (ayrıntılarda bir kaç ayrılık noktasının dışında iki tarikat da aynı temel ilke'ere bağlıydı) ardında imam, ustaca manevralarla, sosyal ve siyasi sistemini kuvvetlendirdi. Krallık, yüksek yaylalarda kaldıkça, memleketin öteki bölgesi, dış memle-

ketlerle ilişki kuruyordu. Krallığın yaygınlaşması, Yemen'in kendi kabuğuna çekilmesine sebep oldu.

Görülüyor ki İslâmlık ve Zeidi tarikatı suçlanamaz. Yemen'in az gelişmişliği, belirli bir sosyal sistemin egemen olmasından ileri geliyordu. İktidar mücadeleleri, mülkiyet şekli ve imtiyazlı kast sistemi az gelişmişliğin başlıca sebepleri idi.

Bazı incelemelerle, islâmlığın bazı prensiplerinin müslüman memleketlerin az gelişmişliğinde etkisi olduğu gösterilmek isteniyor (1). Peki ama bu müslüman dünyasının XVI. yüzyıla kadarki gelişmesini nasıl izah etmeli? Profesör Maurice Lombard, l'Ecole pratique des hautes études'deki şahane bir dersinde (2) 'bi-

1) Jacques Pirenne, Les Grands Courants de l'Histoire Universelle, éd. La Baconnière, Neuchâtel, 1945; Mahomet et Charlemagne, Ed. Alcan, Paris, 1937 (A)

J. Austruy, l'Egypte et le destin économique de l'İslame, SEDES, Paris 1960 (A)

INSEE, l'İslam, l'Economie et la technique, No. 106, ekim 1960.

Berque, Blanchère, Marthelot, Cahen, Brunschwig, «l'Evolution économique, sociale et culturelle des pays d'İslam c'est-elle montrée favorable à la formation d'un capitalisme de type occidentale?», Colloque organisé, du 22 au 24.3.1961, EPHE, Paris (A)

2) EPHE'nin araştırma direktörü olan B. M. Lombard, bir çok ders yılını (1956 - 1961) özellikle müslüman dünyasının ekonomik tarihine ayırdı (A).

limsel bir çalışma ile böyle bir basitleştirmenin tutarsızlığını ispat etti. Bize göre müsiüman dünyasının az gelişmişliği din ilkelerinden değil, iç ekonomik ve sosyal yapıdan (meselâ Yemen'de kast sisteminin egemen oluşundan) ve dış olaylardan (sömürgecilik ve emperyalizm) ve teknik buluşlardan ileri gelmektedir.

Az gelişmişliği din ilkelerine dayanarak bu kadar basit kanıtlarla ileri süren yazarlarla burada tartışacak değiliz. Bununla birlikte böyle bir düşünüş karşısında büsbütün susamayız.

Yemen örneği bize bu problem üzerinde tartışma fırsatı verdi. Benzeri esaslara dayanan başka din sistemleri gelişmeye engel değilken neden belirli bir din sistemi (özellikle müslümanlık) engel olsun, anlamıyoruz!

Şunu belirtelim ki, bunun aksini de, yani islâmlığın bir gelişme faktörü olduğunu iddia etmiyoruz. Yapılacak şey az gelişmişliğin sebeplerini bulabilmek için sosyal ve ekonomik yapıların tahliline girişmektir.

Yemen'de az gelişmişliğin başlıca sebebi imam tarafından temsil edilen imtiyazlı bir sınıfın (seyidler) egemenliğidir. Bu sınıf her araca başvurarak çıkarlarını koruyacak bir siyaset güttü. Dinin tutucu bir yönde kullanılması, bu siyasetin psikolojik olarak desteklenmesinden ve teorik bir bahaneden başka bir şey değildir.

Hiç şüphe yok ki Kur'an ve hadisler sosyal yapıyı olduğu gibi tutmak ya da daha doğrusu değişme gücünü azaltmak için istenildiği şekilde yorumlandı. Böyle durum ancak bir yandan

Yemen'in dünyanın geri kalan bölümünden koparılmasıyla, öte yandan da Yemen'le ilişki halinde olan memleketlerin sömürgeci ya da ekonomik egemenlikleriyle mümkün olurdu. Bu iç ve dış sebepler, Yemen'in kendi kabuğuna çekilmesine, imamlığın yaşamasına sebep oldu.

Daha yukarıda imtiyazlı sınıfların, bu kendi kabuğuna çekilme siyasetini uyguladıklarını göstermiştik. Bu yüzden Hind Okyanusundaki memleketlerle ve özellikle arap dünyasıyla, yani yüzyıllardır ürünlerini ve tekniklerini mübadele eden memleketlerle bütün ekonomik bağlar koptu.

Bu kopuş ancak iki faktörün etkisiyle meydana gelebilirdi :

- Çeşitlenmiş bir tarım ekonomisiyle;
- Söz konusu olan **imamlık** rejiminin kuvvetlendirilmesiyle.

Gerçekten de üretim araçlarının oldukça ilkel olmasına rağmen toprağın zenginliği ve tarımın çeşitlendirilmiş olması, halkın besin ihtiyacını hemen hemen karşılamaktaydı. Bundan başka, nüfus fazlası sorunu, belirli bir ölçüde göçlerle bir çözüme bağlanıyordu. Şüphesiz teknik seviye ve ekonomik şartlar az gelişmişti; bununla birlikte sürekli ve ağır buhranlar olmadı. Mübadele akımının kesintiye uğraması, Yemen ekonomisinin çöküşünü hızlandırdı.

Nihayet, önemli fakat dolaylı bir sebep de Yemen'in az gelişmişliğinde rol oynadı. Bu da sömürgeci istilâları ve Asya ve Afrika memleketlerinde kapitalizmin egemen oluşudur. Bu

tez, yukarda ileri sürdüğümüz tezle çelişik görünür. Çünkü Yemen'in ne doğrudan doğruya ne de dolaylı olarak ekonomik bir egemenlik altında bulunmadığını söylemiştik; bununla birlikte bu tez, tarihsel zeminine oturtulunca kabul edilebilecektir.

Gerçekten de kapitalizmin çok hızlı gelişmeleri, gittikçe daha geniş pazarlara el atmaya gerektirdiğinden, kapitalist olmayan ekonomilerin bulunduğu memleketler, sanayileşme imkânlarını kaybettiler. Bunun üzerine batı kapitalizmi bütün memleketler üzerinde iktisadi ve mali egemenliğini kurdu. Yalnız Japonya, sanayileşmesini gerçekleştirebildi. Bu da özel şartlarla ve memleketin siyasi ve sosyal durumu ve Japon emekçi sınıflarına zorla kabul ettirilen bir tasarruf politikası sayesinde mümkün oldu. Japonya'nın durumu ayrıcalık gösterir; fakat yakından bakılınca batı kapitalizmiyle bağıntıları görülebilir.

Ancak daha sonraları, sanayilerini dünya kapitalizminden bağımsız olarak gerçekleştiren memleketlerden (Doğu memleketleri olan Sovyetler Birliği) söz edilebilir.

Yukarda ileri sürülen görüşlerden anlaşılır ki Asya, Amerika ve Afrika memleketleri (doğrudan doğruya ya da dolaylı olarak) bu tarihi uluslararası konjonktürün etkisinde kalmıştır. Yemen'de bu olay, Yemen ekonomisinin ekonomik olarak bağlı olduğu bütünden, yani arap dünyasıyla Hind okyanusuna kıyısı olan memleketlerden kopmasıyla somut bir şekilde belirdi. Bu olay yüzünden, sanayileşmiş memleket-

lerle az gelişmiş memleketler arasındaki ayrılığın ortadan kaldırılması gittikçe daha güçleşiyordu. Peki bu yüzden sanayileşmenin gerçekleşmesi umudu tamamıyla suya mı düşüyordu? Bunun cevabı geniş bir ölçüde, hükümetlerin bu problemi ele alışlarına bağlıdır. Başka bir deyimle, ekonomik gelişme, birinci derecede, siyasi kararlara bağlıdır.

Nihayet denebilirdi ki, beslenme ile ilgili önemli problemlerin bulunmayışı, memleketin kendi kabuğuna çekilmesine imkân vermiştir; yakın bir tarihe kadar Yemen, toprağının zenginliği ve çeşitli tarım sistemi ve göçlerle besin ihtiyacını karşılayabiliyordu.

Böylece Yemen, belirli bir ölçüde, en az beslenme ihtiyacını, memlekette genel kıtlık ya da açlık belirmeden karşılayabiliyordu.

Fakat, bu imtiyazlı durum, imamlık sistemi gelişip kuvvetlendikçe sarsıldı. Bütün ekonomik ve sosyal siyasetle imamlık rejimindeki mülkiyet sistemi, memleketi, eskisinden daha çok dışa bağımlı duruma getirdi.

Programımızın bağlı olduğu teorik çerçeve, kelimenin en dar anlamıyla sosyalizmdir; yani üretim güçlerini özgürleştiren ve sosyal ihtiyaçları, insanın insan tarafından sömürülmesine dayanmadan karşılayan bir sistemdir.

Böylece tanımlanan sosyalizmin gerçekleşmesi için şu ön şartların bulunması gereklidir:

- Üretim araçlarının sosyalleştirilmesi;
- Siyasi iktidarın örgütlenmiş halk yığınlarının eline geçmesi;

— Emperyalizmle mücadele, siyasi ve ekonomik bağımsızlık;

— Ekonominin plânlaştırılması ve maddî kaynakların bu plânlaştırma çerçevesinde seferber edilmesi;

— Sosyal yapıda köklü dönüşümler yapılması.

Sosyalist bir rejimde başlıca amaç, toplumun yaşama seviyesinin durmadan yükseltilmesi ve ihtiyaçların ulusal ürünlerin «herkese emeğine göre» prensibine dayanan bir dağıtım sistemiyle karşılanmasıdır. Bize göre, böyle tanımlanan sosyalizm âhenkli ve hızlı bir ekonomik ve sosyal kalkınmayı gerçekleştirecek en iyi yoldur.

Bu köklü dönüşümleri gerçekleştirmemiş olan bir sistem içinde meydana gelen gelişmeler, bizce en azından sosyal çelişilere, ekonomik nispetsizliklere, artan eşitsizliklere, nihayet ulusal ekonominin yabancılara bağımlı hale gelmesine mahkûmdur.

Sosyalizmin uygulanma şekli ve yolları, memleketlere ve bunların objektif şartlarına göre değişik olabilir, ama bununla birlikte amaç birdir.

Bu değişiklikler, gerekirse «arap sosyalizmi», «Cezayir sosyalizmi», «Lâtin Amerika sosyalizmi» diye adlandırılabilir; yeter ki yalnız adı sosyalist olan bir kelime topluluğuna değil, hakiki bir sosyalist ideolojiye sahip olsun bu memleketler. Sosyalistçe hedefleri belirleyen, lâf kalabalıkları değil, dertlere deva olan, pratik şartların bütünüdür.

Bu anlayış böylece açıklığa kavuşturulduktan sonra, belirli bir sosyalizm tipinin teorisi, harfi harfine her memlekete uygulanabilir mi? diye sorabiliriz. Bizce, az gelişmiş ülkelerdeki aydınların ve sorumlu politikacıların Avrupa düşünürleri tarafından geliştirilmiş olan kuramları eleştirmelerinin, kendine özgü şartlarını tahlil etmelerinin zamanı gelmiştir. Şüphesiz bu, avrupa memleketlerinde işlenen ve son derecede önemli tarihi katkıları olan doktrinlerin bir yana atılması anlamına gelmez.

Bununla birlikte memleketlerin tarihi evrimine ve somut şartların uygun düşen başka kavramları formülleştirmekte tereddüt etmemelidir. Çağdaş dönemde yapılmış olan deneyler, başka memleketlere körü körüne izlenecek modeller olarak değil, yapılan hatalara düşmekten koruyarak yararlı olacaktır.

Gerçekten de, sosyalizm doktrininin hazırlandığı memleketlerle, az gelişmiş memleketlerde öncelik sırasının aynı olmadığını düşünüyoruz. Emperyalizme karşı savaş, memleketin gelişmesi için ulusal kuvvetlerin seferber edilmesi, dışa karşı ekonomik, sosyal ve psikolojik etkileri, en belirleyici kavramı meydana getirmektedir.

Bunun için bazan «yöneltiren bir ampirizm» uygulayarak teoriden ayrılabilmelidir. Bunu yaparken memleketin içinde bulunduğu gerçek durumu göz önünde tutmakla birlikte, böyle bir politika, sosyalizme sırt çevirmek şöyle dursun, ona doğru ilerlemektir. Böyle

olunca, bunu açıkça ilân etmek daha namusluca bir hareket olur.

İşte biz, Yemen'in tarihi evrimini, halkın düşünüş çevresini ve öteki somut şartlarını tahlil ederek bu sonuca varmış bulunuyoruz. Hiç birimizin şüphesi olmasın ki, memleketin ekonomik ve sosyal seviyesini iyileştirecek olan imkânlar «yöneltlen ampirizm» adını verdiği-miz bir politikaya bağlıdır.

Aslında, bu çok acaip bir şekilde özel sektörün ihmal edilemez bir rol oynadığı bir «devlet kapitalizmi» sistemini andırır. Belirli bir ölçüde «yöneltlen ampirizm» hızlı bir ekonomik büyümenin temelini atmak için ekonomik işleri ele alan bir devlet kapitalizmidir. Bununla birlikte elinde bulunan siyasal araçlar ve kamu sektöründe ve yarı kamu sektöründeki önemi sayesinde, «yöneltlen ampirizm» sosyalizmin gerçekleşmesine doğru gitmelidir ve gidebilir. Geçiş döneminin süresini şimdiden kestirmek güçtür; bunu sadece siyasi ve sosyal şartların gelişmesi değil, bu amaçla hazırlanmış olan programın uygulanması da belirleyecektir.

Bu ampirizmin sosyalizm olduğunu iddia etmiyoruz. Böyle bir şey aklımızdan geçmez. Yeni ufuklar açacak böyle bir politika hareket-sizlik içinde yerinde saymaktan ya da sosyal eşitsizlikleri büsbütün arttıracak olan bir ekonomik büyümeden daha iyi değil midir?

Bize sorarsanız cevabımızın ne olacağı ortadadır. Bugünkü durum bilindiğine göre mesele geleceği tehlikeye sokmadan memleketi geliştirmektir. Böylece sosyal ihtiyaçlar bir öl-

çüde giderilecek ve memleket sömürücü imamlık rejiminin yüzyıllardır içine soktuğu «koma» dan çıkacaktır.

MISIR KOMÜNİST PARTİSİ (Mısır)

İlk defa 1920 de kurulan komünist partisi, yıllarca süren bir sönüklükten sonra 1939 da yeniden canlandı. Aslında yeni bir hareket, son derecede yüksek teorik seviyede, tamamiyle ulusal, derece derece — özellikle kilit yılı olan 1946 dan başlayarak — tüm Mısır ulusal hareketinin kollektif politik beyni olarak kendini belli etti. Asıl kuvveti şehirlerdeki işçi sınıfı ve aydınların arasındaydı. 1939 dan 1958 e kadar yapısını kemiren bölünmelerle geldi; fellâhlar arasında göze çarpan bir başarısızlık gösterdi. Gittikçe daha sert dalgalar halinde, birbiri ardınca uğradığı baskılar 1952 - 1956, özellikle, 1959 - 1964 yılları arasında en şiddetli noktasına vardı. İnsanları ve zihinleri yok etmek, kadroları parçalamak söz konusuydu. Bütün bir marksist Mısır gençliği yer altında çalışarak, bugün bütün Mısır'da ve aynı zamanda arap dünyasının bazı önemli kesimlerinde yürütücü fikirler olarak kabul edilen tahlil ve tezleri ileri sürdüler; bu düşünceler Mısır marksizminin bir düşünce ve eylem okulu sayılmasına yol açtı.

1965 de, içinde hâlâ yeni bir partinin ku-

rulmasında ayak direyen bir avuç devrimci marksistin bulunduğu kamplardan çıktıktan sonra merkez organları tarafından toplanan bir konferansta Mısır komünist partisinin kendisini feshetmesine, bütün sosyalist güçlerin Mısır'da tek bir sosyalist partide toplanmasını kolaylaştırmak üzere, çoğunlukla karar verildi. Aşağıda bu eşine az rastlanır kararın başlıca bölümlerini bulacaksınız. Şunu da söylemeliyiz ki bu karar, eski komünist hareketin yöneticileri ve üyeleri tarafından olduğu kadar 1967 haziranındanberi varlığını belli eden yeni marksist kuşak tarafından şiddetle eleştirildi.

KOMÜNİZMİN MISIR'DA YAPTIKLARININ BİLÂNÇOSU VE ÖDEVİ (1)

(...) Sosyalizm; sonunda işçi sınıfının ve emekçi sınıfların yaratıcı çalışmasının ürünü olduğundan, bugünkü Mısır'da yapılacak en önemli iş sosyalist demokrasiyi, halkın bunu etkili olarak yürürlüğe sokabileceği tarzda geliştirmektir. Sosyalist demokrasinin bu uygulama yoluyla ki, bugün devrimin karşılaştığı en karmaşık problemler çözümlenebileceği gibi, ik-

1) Min Acl haraka: Camâhırıyya vâsi'a va mu-
~~nazzama~~ tu'ammen masâr al-savrah! Min acl hizb
tall'i savri vahed li koll al kuva al-istirakiyya! Ka-
hire, mart - nisan 1965, s. 1 - 15.

tidarın, emekçi halk kuvvetlerinin ittifakına devri mümkün olacaktır. Devrimci yöneticiler, yani, «özgür subaylar» Ulusal ittifak içinde ağırlık merkezinin, kapitalizmden halk sınıflarına, işçilere, fellâhlara, aydınlara ve devrimcilere kaymasına çalıştılar. Burada değinmek istediğimiz Mısır devletinin temel belgesi olan «Ulusal eylem antlaşması»dır.

Başka bir deyimle, 23 temmuz devriminin yöneticilerinin izledikleri yol, halkın seçtiği yoldur. Bu olaydan sonra, sosyalizmin ve sosyal gelişmenin şartlarını yüceltenler yalnız komünistler değildir; çünkü sosyal ilerleme davasına bağlı gittikçe büyüyen başka ciddi kuvvetler de var. İşte sosyalizmi kurma konusunda halkın amaçlarını benimseyen ve sosyalizme uygun işler yapan devrimcilerin, komünistlerle yanyana sosyal ilerleme şiarını yücelten sosyalistlerin, örgütlenmemiş fakat başkanın yönetimine katılmış marksistlerin var oluşunu dikkate alan Mısır komünist partisi bütün sosyalist güçlerin politika ve örgütlenme bakımından birleştirilmesi problemini ortaya attı. Bunu dikkate alan merkez komitesi, partinin bağımsız bir teşkilât olarak kuruluşuna son verme kararını almış bulunmaktadır. Memleketimizin kendine özgü şartları bakımından ve sosyalistler arasında tek bir devrimci örgüt, tek bir sosyalist partisi içinde kurulacak birliğin temelini atabilmek için bu kararın alınması gerekiyordu.

Mısır komünist partisi tarafından benimsenen bu hareket tarzı, partinin üyeleri tara-

fından kendine özgü gerçekleri öğrenmek ve incelemek üzere girişilen bilinçli çabanın sonucudur. Bu aynı zamanda sosyalizme Mısır'a özgü bir yol açma hamlesidir; bu tutum aynı zamanda, zamanın ruhunu ve bunun karakteristik cephesini tanımayı emreden marksist-leninist metoda bilinçli bir şekilde bağlı olmanın da bir sonucudur (...).

Mısır - İngiltere antlaşmasının (1936 daki) yeniden ele alınmasına karşı Mısır'daki marksist kuruluşlar, bu antlaşmanın kaldırılması şiarını ortaya attılar. Emperyalist kuvvetlerle dolambaçlı ve üstü kapalı yollardan işbirliğine kalkılması karşısında, Mısır komünistleri ortaklaşa savunmanın reddi ve askerî üslerin kaldırılması şiarını ileri sürdüler. Mısır'ın, batı emperyalizmine, ötedenberi süregelen organik bağlılığına karşı çıkan mısır komünistleri, politika, ekonomi ve kültür alanlarında emperyalizmin etkisinden kurtuluş şiarını ortaya atarak, yabancı ve yerli tekellerin millileştirilmesini istediler. Geleneksel partilerin, sarayın boyunduruğuna girmesine karşı Mısır komünistleri cumhuriyet şiarlarını ileri sürdüler. Fellâhlarla ilgili problemin tamamiyle savsaklanmasına karşı Mısır komünistleri feodalitenin tasfiyesini istediler; toprak reformu ve mülkiyetin sınırlandırılması şiarlarını ileri sürdüler. Ekonomik alanda, batı emperyalizmine dayanılmasına karşı Mısır komünistleri yabancı tekellerin millileştirilmesi şiarını ileri sürdüler. Kadını alçaltan ve böylece toplumun yarısını köleleştirerek, memleketin kalkınması yolundaki çalışmalara

bilinçli olarak katkıda bulunmasını engelleyen kuruluşlara ve düşüncelere karşı Mısır komünistleri kadınla erkeğin eşitliği şiarını ileri sürdüler. Halkın baskı altında tutulmasına, siyasal ve sendikal özgürlüklerinin boğulmasına, işçi sınıfı hareketinin baskı altında tutulup bölünmesine karşı Mısır komünistleri siyasal özgürlüklerin sınırsız olarak genişletilmesi, sendika hareketinin birleştirilmesi, çalışma saatlerinin azaltılması ve ücretlerin yükseltilmesiyle, işçi sınıfının hayat seviyesinin yükseltilmesi şiarlarını ileri sürdüler. Bütün bunlardan başka Mısır komünistleri sosyal sigorta hizmetlerinin düzeltilmesini, öğretimin parasız olmasını savundular ve bir Mısır işçileri genel birliğinin kurulması yolunda mücadele ettiler; 1945'deki sendikalar kongresi, bu mücadelenin bir ürünüydü. Gericici partilerin yöneticilerinin kompolarına ve zaman zaman İngilizlere ve Amerikalılara yanaşmaya kalkmalarına karşı Mısır komünistleri, emperyalist kuvvetlerin nüfuzundan kurtulmuş, halkın davasına bağlı, savaş ve macera tehlikesine karşı uyanık bir ulusal ordunun kurulmasını istediler ve dünya barışının korunması şiarını ileri sürerek, barışseverler hareketinde göze çarpan bir rol oynadılar. Emperyalistlerin feodal krallık iktidarı aracılığıyla, Mısır'ı dünyadan uzak yaşatmak istemelerine karşı Mısır komünistleri, emperyalizme karşı savaş yürütürken, sosyalist ülkeleriyle dostluk ve işbirliği kurulması şiarını ileri sürdüler. Gericilerin 1936 antlaşmasının bozulması için komünistlerin ileri sürdükleri is-

tekleri anlamsız hale getirmeğe kalkmalarına karşı Mısır komünistleri silâha sarılarak savaşmak şiarını ortaya attılar ve bu sırada kanalın kıyılarında döğüşen partizanların saflarına katıldılar (...).

Ulusal kurtuluş savaşının yoğunlaştığı yıllarda bütün ulusal güçlerin birleşmesi uğrunda mücadeleye giriştiler. Süveyş savaşı ile 1961 temmuzu arasındaki dönemde kamplarda bulunan Mısır komünistleri yabancı ve yerli tekellerin millileştirilmesi yolundaki şiarları ileri sürerek sosyal hayat alanında geri kalmışlığa son vermek için durmadan demokrasinin önemini belirttiler. Mısır komünistleri dünya emperyalizmine karşı canla başla girişilen bir savaşta halkları birleştiren kader birliği üzerine parmak basarak, emperyalizme düşman olan bir hareket olarak arap millileşmesinin ulusal muhtevasını, emekçi halkın sosyal alanda geri kalmışlığa son vermek üzere giriştiği ileri hareketin sınıfsal muhtevasına bağlama amacını güttüler (...).

Bu gün bütün Mısır komünistleri yüksek sesle ve kuvvetle bütün sosyalist güçlerin birliği ve kendini sosyalizme adanmış olanların hepsini birleştirecek olan öncü bir partinin kurulması şiarını ortaya atmış bulunuyorlar. Bütün bunlar arasında, Mısır komünistleri sosyalizmi savundular ve halkımızın giriştiği mücadelenin amacının sadece yağmacı yabancı baskısından kurtulmak değil fakat aynı zamanda insan onuruna yaraşır daha iyi bir hayat olduğunu açıkça ortaya koydular.

Buna göre öncü partinin, Birleşik Sosyalist Partisinin başlıca nitelikleri şunlar olacaktır:

1 — Bu parti sosyolojik ve bilimsel ideolojiden esinlenecektir. («Antlaşma» nın 6. böl.)

a. Yalnız tek bir bilimsel sosyalizm vardır.

b. Sosyalizm ilkeleri memleketimizin ulusal gerçekleri, kendine özgü tarihsel nitelikleri ve gelenekleri göz önünde tutularak uygulanacaktır;

c. Bu ilkeler memleketimizde islâm dininin devrimci değerlerine saygı gösterilerek uygulanacaktır (...).

Mısır komünist partisi bağımsız bir örgüt olarak varlığına son vermesinden sonra saflarında döğüşenlerin, uyuşukluğa gömülmesi, bir köşeye çekilerek bu memleketin siyasal hayatından uzaklaşması gerekmez. Tam aksine, Mısır komünistleri geçici taktik düşüncelerle, manevra çevirmek için böyle hareket etmiyorlar. Fakat objektif bir strateji'yi yani sosyalizmin zaferini gözönünde tutarak ve memlekette sosyal devrim için yeni bir partinin kurulması amacı ile bütün sosyalist güçler arasında kutusal birliğin gerçekleşmesini sağlamak azmi ile bu kararı vermiş bulunuyorlar. Mısır komünistleri bir veya bir kaç kişiye mevki ve kazanç sağlamak için, bağımsız parti örgütlerine son vermiş değillerdir. Yüce fedâkarlıklarımızı, can veren kahramanlarımızı zindanlarda yok-

sulluklar içinde geçirdiğimiz yılları pazarlık konusu yapmıyoruz. Fedakârlıklarımız çok asil olduğu için bunları bir uzlaşma konusu yapmayı bir an bile aklımızdan geçirmeyiz; Bu azmimizi büyük bir alçak gönüllülükle asil halkımıza, tarihine, devrimci geleneklerine, beklediği ışıklı yarınlara sunuyoruz. Sosyalist kardeşlerimize seslenerek diyoruz ki :

«Bir çok tecrübelerden geçen Mısır komünistleri birlik yolunda hiç bir engel çıkarmıyacaklar. Öyle ise siz de sorumluluklarınızı yüklenen. (...).

FUAD MURSI **(1925, Mısır)**

Kahire ve Paris üniversitelerinde hukuk ve iktisat öğrenimini yaptıktan sonra 1949 da doktorasını verdi. İskenderiye üniversitesinde iktisat profesörlüğü yaptı (1950 - 1959). Komünist hareketinde önemli bir rol oynadı. Mısır komünist partisinin yöneticilerindendi. Büyük baskıdan sonra «Al - Nasır» ulusal otomobil şirketi yönetim kurulu başkanlığına getirildi. (1966 - 1968); Milletvekili olarak ulusal konseye girdi (1969).

Başlıca eserleri : Les Relations financières entre l'Égypte et la Grande - Bretagne depuis 1939. (1939 danberi Mısır'la İngiltere arasındaki malî ilişkiler); Para ekonomisi (İktisadiyat-al-nukud); Paralar ve bankalar (Al-nukud

va'l-bunûk) Uluslararası ekonomik ilişkiler (Al-alâkat al-iktisadiyya al-davliyya); Arap memleketlerinde para ve bankalar (Al-nukûd va'l-bunûk fi'l-bilâd al-Arabiyya).

1966 danberi, özellikle, Lütfi al-Holi'nin yönettiği Al-Tali'a dergisinde önemli teorik incelemeler yayınladı; bu yazılarda Arap sosyalist birliği partisi içinde bütün sosyalist kuvvetlerin kaynaşmasından sonra bu çerçevede marksizmin geleceğini konu olarak almıştır. Aşağıda sunduğumuz parçada ilk defa 1952 denberi ve 1967 haziran faciasına kadar geleneksel olarak devrimci marksizmle savaş halinde bulunan, devlet kapitalizmine özenen iktidardaki sınıfın büyük manevraları karşısında, karmaşık ve çetin şartlar içinde çalışan Mısır legal marksizminin, Mısır'daki sosyalist düşüncelerin tümü arasında başlıca akım olarak tanınması hakkı savunulmaktadır.

KENDİNE ÖZGÜ SOSYALİZM VE BİLİMSEL SOSYALİZM (1)

Bilimsel sosyalizm günlük hayatımızda çeşitli revizyon teşebbüslerine uğramaktadır. Bu, ya onun kökünü kazımak isteyen düşmanlarının ya da bilimsel sosyalizme yabancı düşün-

celeri sokmak isteyen kendisinden yana olanların işidir.

Burada özellikle anlamlı bir örnek vermeye izin verilsin. Tal'at İsa durmadan arap sosyalizmini vaaz ediyor. Hatta yazılarının bazılarının konusu «Arap sosyalizminin teorisi» dediği şeydir. Bu, tamamiyle onun hakkıdır. Bundan başka bütün sosyalizmleri ve kendi sosyalizmini de Saint-Simon'a bağlayabilir; tartışılacak bir görüş olmakla beraber buna da hakkı vardır. Fakat hiç haklı olmadığı bir şey varsa, bizim sosyalizmimize, tam tersi olan kapitalizmle ilgili nitelikleri yakıştırmasıdır.

Meselâ bu konuda şöyle demektedir: «Arap sosyalizminin objektif tecrübesinden hareket ederek, arap sosyalizminin uygulamalarıyla ilgili değişmez prensipleri ayırdedebiliriz; bu prensipler şunlardır :

«1. Özgür birey, özgür toplumun temelidir». Oysa bu tamamiyle kapitalistçe bir düşüncedir. Bizim sosyalizmimize göre, bireyin özgürlüğünün temeli, toplumun özgürlüğüdür.

«2. Din beşerî bir ihtiyaçtır ve sosyal problem din çerçevesinde çözümlenir». Bizim sosyalizmimiz ise dini, toplumun çerçevesi içinde bütünleştirmiştir.

«3. Sınıf mücadelesinden sakınmalıdır... Çünkü sosyal kurumlarda yapılacak reform, sınıflar arasında barış içinde yan yana yaşamayı gerçekleştirecektir.» Fakat bizim sosyalizmimiz sınıf mücadelesini inkâr etmiyor ve bu problemi üstü kapalı geçiştirmek istemiyor. Reformlardan geçmeden doğrudan doğruya

devrime giderek sınıfları ortadan kaldıracaktır.

«4. Hangi şekilde olursa olsun mülkiyetin sosyal bir fonksiyonu vardır.» İşte kapitalist tekeller bu teoriye dayanarak küçük mülkiyet sahiplerinin ellerinden mallarını mülklerini almaktadır. Ama bizim sosyalizmimiz üretim araçlarının, sosyal mülkiyet aracılığıyla halkın denetimine verilmesini öngörür.

«5. Ulusal birlik amaç birliğine giden yoldur.» Ama bizim sosyalizmimiz, amaç birliğini ulusal birliğin aracı olarak kabul eder.

İşte bu yazar kendi düşüncelerini, bizim sosyalizmimizin nitelikleriymiş gibi ileri sürmektedir. Oysa, yumuşak kapitalizm denilen düşünüş çerçevesinde, ateşli bir bireyci olarak görünmektedir. Eninde sonunda Saint - Simon doktrininin varacağı sonuç da budur.

Sosyalizm — saygıdeğer iki cephesi olmakla beraber — ahlâk ya da adalet adına değil, tarih ve objektif zorunluluk adına kendini kabul ettirir.

Memleketimizde sosyalizm, ancak kendi kuruluş kanunlarına göre gelişecektir. Meselâ eğer malların sosyalistçe dağıtımı yapılmak istenirse, önce bir sosyalist üretim düzeni kurulmalıdır. Sosyalist üretim olmadan, sosyalist dağıtım olamaz.

İşte sosyalizmin bilimsel niteliğini biz böyle anlıyoruz. Fakat bazı kişiler böyle anlaşılan sosyalizmden kuşku uyandırmak istiyorlar. Bazıları da ona karşı çıkıyor.

«Sosyalizmin bilimsel cephesi» adlı bir yazısında Salâh Meheimar, bu bilimsel niteliğin

ne anlama geldiğini soruyor ve buna üç türlü bilimsel karakter sayarak cevap veriyor :

1. Bazıları bu bilimsel karakterin öteki bilimlerde olduğu gibi kanunların zorunluluğuna dayandığını sanırlar. 2. Bazı kimselere göre de bu kanunlar marksist determinizme dayanmaktadır. 3. Üçüncü bir düşünür kategorisi de bu determinizmin, marksist determinizmden tamamiyle ayrı olduğunu ileri sürmektedir. Sosyalizmin bilimsel niteliği bilimlere dayanmasından ve bilimlerden toplum yararına faydalanmasına dayanır (...).

Antlaşma (1) bazılarına göre kutsal bir metin olup üzerinde derinlemesine bir tartışma yapılmamalıdır. Abdal - Magni Sa'id, komünizme olan düşmanlığını saklamamaktadır. Fakat komünizme hücum etmek için Antlaşmaya sığınıyor ve Antlaşmanın kabul edilisinin yıl dönümünden yararlanıyor, komünizme çatmak için hiç bir fırsatı kaçırmıyor.

Bizim sosyalizmimiz, Antlaşma hükümleri gereğince, sınıf mücadelesini kabul eder ve bunun çok ince bir tahlilden geçirilmesini önerir; sınıf mücadelesi için barışçı bir çözüm yolu gösterir ve bunu başarmaya çalışır. Biz bu çözüm için objektif şartlar ileri sürüyoruz, bunlarsız bu mücadeleyi çözümlmek için ileri sürülecek yollar, barışçı yollar değildir (...).

Bazı yazarlar işbirliğinde, ihtiyaç duydukları sihirli formülü bulmuşlardır. Meselâ, Abd

1) Yeni Mısır devletinin anayasası (çev.)

- al Kerim Ahmed, büyük bir düşünce karışıklığı içinde, bir çok yazı yayınladı. Bu yazılarda, sınıf mücadelesini önlemek için, sınıflar arasında işbirliği önerilmektedir. Özellikle şöyle diyor: «Materyalizme olan eğilim, din dogmatizminin ve kilisenin, bütün ortaçağ boyunca Avrupa hayatı üzerindeki baskısına karşı bir tepkiydi. İnsanların zihninde işbirliği ile din birbirine bağlı olduğu için, bunun sonucu olarak materyalizm de mücadele fikrine bağlandı!»

Sonra şöyle diyor: «Sınıf mücadelesi prensibi diyalektik bir gerçek olması dolayısıyla, bağrından zorunlu olarak kendisinin karşısını da çıkartır; bu da aynı sınıfın içinde işbirliği tohumlarının belirmesidir.» Bütün bunlar can sıkıcı karışık düşüncelerdir. Yazar, materyalist felsefe ile sınıf mücadelesini birbirine karıştırıyor; oysa bütün insanlık tarihinin sınıf mücadelesi tarihi olduğu bilinmektedir (...).

Fakat bizim sosyalizmimizi saptırmak için ileri sürülen en kurnazca düşünce şudur: Mısır'daki üretim kuvvetleri sosyalizmin kurulmasına elverişli bir evrim derecesine gelmemiştir. Bunun için de henüz bu rejim için objektif olarak olgunlaşmış değiliz.

Bazıları da feodalite ile mücadele adı altında, kusurlarını örtbas ederek kapitalizmi ileri sürerler: bunlara göre, feodaliteye üstün olan kapitalizm, modern endüstrinin doğmasını sağlar, ileri üretim teknik alandaki bilgileri yaygınlaştırır, derler. Sonra da daha hafifletilmiş bazı kapitalizm biçimleri durumumuzu düzelterek, modası geçmiş üretim araçlarımızın

iyileşmesine yardım eder. İşte o zaman sosyalizme geçiş için elverişli şartlar meydana gelecektir.

1957 de Vahîb Mesiha bu görüşü: **kapitalizmin gölgesinde ekonomik gelişme** adlı küçük kitabında ileri sürmüştü. O zaman yöneticilerin, sosyalizm yolundaki çağrılarını eleştiriyordu: «emekçi sınıfları kapitalizmin sömürüsüne karşı korumak için acele edenler, bu politika için ileri atılanlar, güttükleri asil amaca rağmen başarısızlığa mahkûmdurlar. Biz sosyalizme inanıyoruz: şu şartla ki bu, refah ve iyi bir yaşayış saçan bir sosyalizm olsun; yoksulluk ya da insanları ekmek tayınlarını almak için kuyruk olmaya zorlayan, fakirlik getiren bir sosyalizm olmasın. Biz inandığımız bu sosyalizmi, üretim en yüksek derecesini bulduğu zaman zafere ulaştıracacağız. Başka deyimle, biz sosyalizme, memleketi mala boğacak kuvvetli bir üretim cihazı kurduğumuz zaman inanacağız.»

Bunun anlamı şudur: devrim liderleri 1961 de sosyalizme geçişten vaz geçmeliydiler; keskin sınıf mücadelesini, kapitalizmin ekonomik gelişmeye verdiği büyük zararları, ulusal ekonominin çok acele değişme ihtiyacını, emekçinin hayat seviyesinin durmadan alçalışını «üretim en yüksek seviyesine çıkıncaya kadar görmemeliydiler.

Sözcülerinin bu satırlarının arasında konuşanlar, Mısır kapitalistleriydi. Bunlar, plânın on yılda ulusal geliri iki misline çıkarma hedefine ekonominin gerçek imkânları içinde ula-

şılamayacağını ileri sürüyor, bunun ancak kendilerine ayırdıkları kârın zararına gerçekleşebileceğini biliyorlardı. İşte bunun için gelirlerini sınırlandıran 1959 kanununa şiddetle karşı çıkarak ekonomik gelişmeye karşı şu şiarla azgınca bir savaşa giriştiler: gelecek kuşakların yararına bugünkü kuşağı feda etmeyiniz. Sosyalizme geçiş hareketinin başlaması üzerine bu kapitalistçe şiarı, sosyalistçe bir şiar haline getirerek devrim yöneticilerinin, toplumu değiştirme yolundaki hamlelerini frenlediler. Yahya Cemal arap sosyalizmini nitelerken şunları söylemekten geri kalmıyordu: «bu sosyalizm bireyi anlamsız bir varlık olarak düşünmeyi reddetmeli. Bireyin özgürlüğünün, temel değerlerden olmadığını, yalnız sosyal varlıkla ilgili değerlerin böyle olduğunu bahane ederek bireyi tüm feda etmeyi reddetmeli (...)»

Bütün bunları tabii bulmak lâzım. Fakat tabii olmayan şey bu kapitalist tezlerin sosyalistlerde geniş bir yankı uyandırmış olmasıdır. Üretim güçlerimizin az gelişmiş olmasına ve üretim ilişkilerimizin olgun olmayışına dayanarak sosyalizmin bize yukardan kabul ettirildiği, emekçi sınıflardan fışkırmadığı görüşü yayılmaktadır.

Eleştirdiğimiz teoriyi Mustafa Tibâ, dikkate değer bir şekilde açıklıyor. Bu yazar bir düşünce üstünde çok duruyor; bunu şöyle özetleyebiliriz : «İçinde yaşadığımız dönemin başlıca niteliği insanın, sosyal determinizmin etkisinden kendini kurtarması ve sosyal kanunların esiri olmadan, geleceğini planlayarak kendi ka-

derini kendinin tayin etmesi ve böylece daha çok bilinçlenmesidir. Bunun sonucu olarak bu kanunları kendi çıkarlarıyla birlikte bütün insanlığın çıkarlarını da karşılayacak bir yöne doğrultma yeteneğini kazanır.»

Pek güzel ve çekici bir formül. Ama yazık ki ütopyadan başka bir şey değil ve bilimsel nitelikten yoksun. Bu formül tarihin bilimsel yorumuna aykırı iki düşünceye dayanmaktadır :

— İçinde yaşadığımız dönemin niteliği, insanın bilinçlenmesinin gittikçe artması ve sosyal determinizmin kanunlarından kendini kurtarmasıdır.

— Yaşadığımız dönem insanın kendisini sosyal kanunların köleliğinden kurtarma yeteneğini kazandığı dönemdir.

Başka bir deyimle yazar demek ister ki, yaşadığımız dönemde sosyal evrime yön veren, objektif kanunlar değil, insanın sübjektif olarak bilince ermesidir. Bu, öyle bir tezdır ki, en ilerlemiş sosyalist memleketlerde sosyalizmin gerçekleşmesinde dev adımı atmış ve tabiatın ve uzayın fethi yolunda cesaretle hamleler yaparak insanın olağanüstü gücünü mükemmel bir şekilde göstermiş olanlar bile bunu savunamaz.

Sadece şu noktaları hatırlatalım :

1. Özgürlük; objektif zorunluluğu yok etmek değildir; bunu anlamaya, yani özgürlüğü yöneten kanunları keşfetmeğe bağlıdır. Zorunluluğa gelince o daima vardır, var olacaktır.

2. İnsan, toplumu yöneten kanunlardan

kendini ancak bunları tanıdığı ve bunun için de bu kanunları keşfettiği ölçüde kendini kurtarır. Bundan dolayı da özgürlük toplumu yöneten kanunları yok etmek ya da bunlardan uzaklaşmak değildir. Aksine insan bunlara yaklaştığı ölçüde özgürlüğünü kazanır.

3. «İnsanı sosyal kanunların kölesi olmamaya çağırmak» bilimsel bir davranış değildir. Bize gelince bazı sosyal kanunların etkilerini yok etmek ama bazılarını da harekete geçirmek isteriz. Nitekim, kapitalist, sosyal kanunlardan kendimizi kurtarıp sosyalist sosyal kanunlara uymak istiyoruz.

Bilimsel sosyalizmi reddetmek isteyenler ulusal üslûpta bir sosyalizm fikrini yaymaya çalışıyorlar. Bu, kendine özgü niteliği olan, orta yolcu bir sosyalizm, kısaca arap sosyalizmidir.

Hüseyin Fevzi el-Naccar şöyle diyor: «Arap sosyalizmi, sosyalist düşüncenin yeni bir şeklidir; diyalektik materyalizmi reddeder ve tarihin yeni bir tarzda yorumuna dayanır.»

Salâh Mehlimar da: «Bazı bölümlerinden bilimsel evrim teorimizi elde etmek ve mutlak determinizm ile sosyal rölativizm karşısındaki durumumuzu saptamak üzere Antlaşmayı incelediğimiz zaman daha ilk adımda determinizm ile rölativizm tek çizgi yönündeki nedensellik, çok yönlü nedensellik ve bunların karşılıklı etkisiyle izafi tepkileri arasında bocalıyoruz.» diyor.

Rif'at al Mahcub da şunları yazıyor: «Arap sosyalizminin uygulanması burada gerçekleş-

memiş olan iki öncüllü bir hakikatin tanınmasını gerektirir: bunlardan biri; çeşitli sosyalist teoriler karşısında sosyalist düşüncenin tek bir sosyalist teoriye vardığı, öteki ise Mısır'da uygulanan sosyalizmin belirli ve önceden var olan bir sosyalizm teorisinin uygulanmasından başka bir şey olmadığıdır.»

To'eima al-Carf da diyor ki: «Marksizmi temelden reddederiz. Çünkü esasta materyalist bir teoridir.»

Abd-al-Mogni Sa'id de şunu ileri sürüyor: «Bu kadar özlenen düşünce birliği; ancak sosyalistlere donmuş düşünce şekillerini kabul ettirmek üzere doktrin terminolojisinin birleştirilmesiyle gerçekleştirilebilir.»

Bütün bu yazarlar böylece kendilerini marksizmden ayırmak isteklerini hatta komünizme olan düşmanlıklarını açığa vurmaktadırlar. Rif'at al-Mahcub: «Biz komünizm yolunun aksi bir yol izliyoruz. Komünizm, varlıkların elinden malını mülkünü alır, biz ise hiç bir şeyi olmayanı mal mülk sahibi etmek istiyoruz» derken komünizme olan düşmanlığın etkisiyle farkında olmadan memleketimizde girişilmiş olan tecrübeye öldürücü darbeler vurdurduğunu görmekteyiz. Bu tecrübe ile bir çok varlığının elinden malını mülkünü alıp bir şeyi olmayanları mal mülk sahibi yapmadık mı?

Böylece kendine özgü bir sosyalizm için çağrıda bulunmak, aslında değişik şekilleri olan tek bir sosyalizmin varlığını inkâr etmek değil midir? Bu iki cepheli bir çağrıdır: sosyal gelişme durdurularak, kapitalist sömürünün

kalıntıları muhafaza edilmek isteniyor, bu, ciddi cephesi; sosyalizmin gerçekten kurulmasını istediğini söylemesi de hayalî ve uydurma cephesi. Bunun için de bir çağrı zararlı sonuçlar verebilir (...).

Tek bir sosyalizm olduğunu söylemek aslında, hiç de yalnız bir tek sosyalist tecrübe olduğunu ya da bütün tecrübelerin biribirinin benzeri olduğunu söylemek değildir. Her sosyalizm tecrübesi objektif olarak farklı şartlar içinde gerçekleşir. Her memleket kendi sosyalist devrimini yapmakla tarihe katkıda bulunur; tıpkı teorinin gelişmesine yardım ettiği gibi. Değişmeyen ve önceden verilmiş buyruklara göre gelişen hiç bir devrim olmamıştır ve olmayacaktır. Bunun için sosyalizm tektir; fakat uygulanması, bizde arap memleketlerinin ulusal şartlarına, tarihsel niteliklerine ve devrimci din ve islâmlık değerlerine bağlıdır. Hiç bir şey bir insanın hem bir sosyalist militanı, hem de dine inanan bir kimse olmasına engel değildir.

Düşüncemi bir misâlle açıklayacağım. Bilindiği gibi proleterya diktatörlüğü marksizmin temel ilkelerindendir. Buna rağmen marksistler bugün bu prensibi ortadan kaldırmak için değil fakat geliştirmek ve ona verilebilecek en uygun çağdaş şekillerin neler olabileceğini araştırmak için yeniden gözden geçirmektedirler. Zamanımızdaki marksist düşünürlerin çoğu şu önemli sonuca varmıştır. Sosyalizme gitmek için geçici çeşitli aşamalar ve bunun sonucunda da emekçi halkı iktidara götüren çeşitli yolları

vardır. Tarih sosyalist devrimin demokratik bir devrimden hareket ederek ya da faşizm ve emperyalizmle savaş sonunda veya bir ulusal kurtuluş hareketiyle gerçekleşebileceğini göstermiştir.

Sosyalizm, iktidarın üreticilere devredilmesiyle kendiliğinden meydana gelemez. Bunun sebebi de, kollektif mülkiyetin, eski toplumun içinde, arızî olarak meydana gelememesidir.

Bunun içindir ki proleterya diktatörlüğü, burjuvaziye karşı hiç bir fren ve kanun tanımayan bir kuvvet kullanılması demek değildir.

Dünya 1917 denberi değişti. Yüzyılın başlarında, sosyalist devrim ve proleterya diktatörlüğü, Rusya'da sosyalizme giden geçici aşamaya ulaşmak için öncelikle zorunlu iki şarttı. İkinci dünya savaşından sonraki devrim tecrübesi sosyalizmin kuruluşunda yeni nitelikler ve şekiller gösterdi. Bunlar arasında en önemlileri gerçekleşen devrimin bir sosyalist devrim olmayıp, demokratik bir halk devrimi oluşudur. Bundan başka proleterya diktatörlüğünden önce çeşitli devlet şekilleri ortaya çıktı.

Bugün tamamiyle yeni bir sosyalizm tecrübesi olmaktadır. Giriştikleri ulusal savaşta zafer kazanan ve bağımsızlıklarına yeni kavuşan bazı memleketler, kapitalizmin kaleleri olan bankaları, sigorta şirketlerini, taşıma işlerini ve sanayii millileştirdiler; proleterya diktatörlüğünü kurmadan ulusal devrimden sosyalizme geçtiler; fakat bunun emekçi halk iktidarının çeşitli şekillerini kabul ederek yapabildiler.

Bu yeni tarihsel imkânın dayandığı objektif temeller nelerdir? Bence şunlardır :

1. Bu imkân, emekçi sınıflardan başka sınıfları da bir araya getiren geniş ittifaktan doğmaktadır; bunlar bugünkü dünyada bilimsel sosyalizm düşüncesini benimseyebilecek sınıflardır. Buna göre iktidar bir çok sınıfların meydana getirdiği geniş bir temele dayanmaktadır.

2. Bunun sonucu olarak, bu yeni tarihsel imkân, sınıflararası devrimci ittifakın eskisinden daha az olan sosyal sınıflar üzerine yaptığı baskının azalışı üzerine dayanmaktadır. Böylece demokrasi de geniş sosyal sınıfları kucaklamış oluyor.

3. Bu imkân, iktidarın mahiyetine göre, sosyalist ya da yarı sosyalist bir şekle bürünen bir kamu sektörüne dayanmaktadır. Fakat bu sektör, ekonomik kuruluşun en mükemmel modelidir. Bu sektör gelişmede nâzım rolü oynar; emekçinin paraca gelirindeki ortalamalarını geçmek üzere emeğin verimliliğindeki artma ortalamaları gerçekleştirerek, çoğunluk sektörü olan küçük üretimi düzenler. Böyle olmazsa toplum, sermayesini tüketerek, üretimin hirikme ve artma kaynağını kurutmuş olur (...).

Son bir problem daha kalıyor ki bunu da ortaya koymamazlık edemeyiz: acaba neden memleketimizde, sık sık bilimsel sosyalizmi görülmemiş şekilde bozmak için çeşitli davranışlar olmaktadır?

Bu saptırıcı düşüncelerin sebebini üretim güçlerimizin geriliğinde, şehirde ve köyde az gelirli küçük üretimin yaygınlığında ve nüfu-

sumuzun çoğunluğunun köylü oluşunda aramalıyız. Bu yüzden sosyalizm bir çok kimselere, fakirlerin bir araya gelişi gibi görünmekte, bunların maddî ve manevî imkânları sınırlı olduğu için böyle bir toplulukta malların herkese tamamiyle eşit olarak dağıtılacağı ve tüketimin aşağı seviyede oluşu yüzünden insanların kıt kanaat yaşamaya mahkûm edileceği düşünülmektedir. İşte anarşistçe düşünceler ve ütopyacı sosyalizm görüşleri böyle bir sosyal ortamda ileriye sürülmektedir:

— Meselâ iktidar korkusu, her çeşit iktidara karşı halkın iktidarı olsa bile, duyulan korku;

— Meselâ bir örgüt kurma imkânsızlığı, böylece bir örgütü temellendirmek ve şekillendirmek güçlüğü ve siyasal örgütün fikir kulübü haline gelişi;

— Meselâ, mutlak eşitlik isteği; oysa eşitlik, herkese eşit şans verilmesi olup, pay eşitliğine dayanan bir dağıtım yapılması demek değildir;

— Meselâ, küçük mülkiyetin çoğalması, yapısı bakımından az gelişmiş olan küçük üretimin muhafaza edilmesi yolundaki fikirlerin yayılması. Oysa, ortadan kaldırılmış olan kapitalizm etkisini alttan alta, daha uzun zaman küçük üretim alanında gösterir; bu alan çok yaygın olup, burada sürekli olarak yeni kapitalist unsurlar yetişebilir. Bu düşünceleri ileri süren düşünürler, küçük bir kapitalistin içinde daima büyük bir kapitalistin gizli olduğunu unutuyorlar. Bu yazarların amacı, kapitalistçe

sömürüyü ortadan kaldırmak değildir; bunlar işçileri mülkiyet sahibi yapmak üzere küçük üretimin yaygınlaşmasını isterler. Böylece ekonomimizin kendiliğinden kapitalizme gitme eğilimini farketmezler. Kamsış olayları ve bunun ardından meydana gelen olaylar, köylülerin yeneden fakir ve zengin diye bölünmelerinin ne kadar arttığını, tarımda kapitalistçe şekillerin gelişme eğiliminde olduğunu ispat etmedi mi?

Bu şartlar içinde, aydınlar köy ve şehirlerdeki küçük kapitalizmin en büyük temsilcileri olarak ortaya çıkmaktadırlar. Bu aydınlar, şehirlerde, fikir hayatına izin vermede, siyaset ve yönetim işlerinde önemli bir rol oynamaktadır. İçlerinden bir çoğu samimi olarak bilimsel sosyalizmi benimsedikleri halde, bazı fırsatçılar, kapitalizmi bırakmaktan korkarak reformcu tutumları benimsiyorlar. Bunlar sosyal devrimin ya da köylü hareketinin sınırında durmakta ve reformizmlerini ya da devrimci hamle gücünü yitirmiş olmalarını hiç bir anlamı olmayan klişelerle dolu, gürültülü cümleler altında gizlemektedirler.

Bu düşünce, bulaşma yoluyla, emekçi sınıfına kadar işlemektedir. Bu sınıfa her gün sayısız köylü katılmakta ise de kapitalizmin çocukları ve kapitalist ideolojinin sözcüsü olan aydınların düşünceleriyle beslenmektedirler. Küçük kapitalizmin, emekçi sınıfları arasında yaydığı en tehlikeli fikir, küçük mülkiyete tapma değil fakat emekçi sınıfının ve bu sınıfla

ilgili şeylerin kutsallaştırılmasıdır. Böylece sonunda sosyalizm, emekçilerle özdeşleşiyor ve ve emekçi sınıf statüsü bütün halkı kucaklayacak şekilde genelleşiyor; giderek mal mülk sahiplerine karşı kini temsil eden ve özel mülkiyetin, hatta bazan kamu mülkiyetinin kaldırılmasını isteyen bir rejim halinde gösteriliyor.

3. Bilimsel sosyalizmi benimseyenlerin çeşitliliği ve bunların ideolojik eğitimlerine, siyasi geleneklerine ve sosyal kökenlerine göre değişik oluşu.

Son bir söz daha. İnsanı sosyalist yapmak için ne bir takım âyinler ne de reçeteler vardır. İnsanın sosyalist olması, marksizmi benimsemesi ya da proletaryanın yararına sınıf mücadelesi fikrini kabul etmesi zorunlu değildir. Kapitalizme son derecede bağlı bir kimse, kapitalistçe hayallerini bırakıp, yavaş yavaş da olsa, sosyalist görüşü kabul ederek, sosyalist olabilir. Bir insanın gerçekten sosyalist olması için tek bir şartı yerine getirmesi gerekir: tam bir güven ve sadelikle hayatını halkın hayatıyla birleştirmesi. Başlangıç için bu yeter; alt tarafı yavaş yavaş, tabii ve sade bir şekilde gelir.

ABDULLAH LARUI
(1933, Fas)

Büyük bir Faslı ailedendir. Tarihçi ve siyaset nazariyecisi. Paris'te sağlam bir öğrenim görerek tarih ve arapça agrejesi oldu.

Fas ulusal hareketine canlı bir şekilde katıldı. Halk kuvvetleri ulusal Birliği'nde Ben Barka'nın yanı başında çalıştı. İncelemede bulunmak üzere uzun süre Mısır'da kaldı.

Kaliforniya üniversitesinde ziyaretçi profesör olarak bulundu. Bugün Rabat'daki Muhammed V üniversitesi edebiyat fakültesinde tarih profesörüdür. Arap ideolojisi ve Fas ve Mağreb'deki arap ulusal hareketi üzerinde çalışmaktadır.

Başlıca eseri: l'Idéologie arabe contemporaine (Çağdaş arap ideolojisi).

Aşağıda; marksizmin arap dünyasındaki yayılışını incelemiş olan yazarın derin bir tahlilini okuyacaksınız.

OBJEKTİF MARKSİZM (!)

(...) Marksizm arap ideolojisinin mantıkî temeli, yani bütün görüşlerin tek sistemleştirilmesi olabilir mi? Evet, belki: ama hangi marksizm?

Mesele kendiliğinden anlaşıldığı şekilde, marksizmin araplar arasında taraftarları olup olmadığı ve bunların kimler olduğunu bilmekte değildir. Mesele bazı tarzlarda yorumlanan marksizmin arap düşüncesiyle ilgili her şeyin açık ya da kapalı bir şekilde bağlandığı bir kaynak olup olmadığı ya da arap düşüncesinin bü-

1) l'Idéologie arabe contemporaine, F. Maspéro, Paris 1967, s. 139 - 155.

tün gereklerine belirli bir tarzda cevap veren tek sistem olup olmadığıdır. İşte belirli bir tarzda anlaşılmış olan bu marksizmi ana çizgileriyle anlatmak söz konusudur.

Bunun için de çok iyi bilinen plâna uyalım: ekonomi, sosyoloji, ideoloji.

— Ekonomi. Dediğiniz gibi marksizm, arap düşüncesine ekonomi yolundan girdi: bu köken bu düşünceye şekil verdi.

— Önce kapitalizm kökeni: arap ideolojisi için bu, önemli bir sorundur, ama bu Weber (1) tarzında ya da ırkçı bir görüşle izah edilemez. Marksizm hem sebep hem netice olan iki cevap sağlıyor: doğunun savaş yoluyla yağma edilişi ve para ekonomisinin gittikçe artan belirleyici etkisiyle tarımsal yapıların alt üst oluşu. Şüphesiz bu iki açıklama birbirine bağlıdır; ideolojik bakımdan bunlardan birincisi daha elverişli görünmektedir; her ne kadar Engels, ömrünün sonlarında, bunu kullanmanın tehlikesini görerek daha çok ikinci izahın üstünde durmuşsa da, biz yine birinci faktörü ön plânda görüyoruz. Önemli olan şüphesiz, aşırı bir basitleştirmenin ne dereceye kadar marksist düşünceden ayrıldığını ya da her an teoriye iç ve dış elemanları karıştırması yüzünden Weber'in-kine benzeyen bir izah olup olmadığını araştırmak değildir. Önemli olan Marx'ın, her hangi bir eserinin keyfi olmayan şekilde okunmasının, bizim değişmeyen problemimize çok iyi bir şekilde cevap verdiğini kavramaktır; çünkü te-

(1) Max Weber (1864 - 1920) Alman sosyoloğu.

meldeki birliğı korumakla birlikte doğu ile batı arasındaki ayrılığı dikkate almaktadır. Bunun böyle oluşu, ayrı yönlerdeki evrimi, sürecin bütünü gerekli olduğu halde, tesadüften doğan sebeplerin kombinezonuna bağlar ve böylece ne ırkı ne de insanlık inancını ileri sürmez.

Tıpkı bunun gibi arap düşüncesinin bu teoriyi doğrudan doğruya marksizmden mi çevresindeki kültürden mi, bunu sulandırılmış bir biçimde sunan üniversitelerdeki tarih araştırmalarından mı almış olduğu önemli değildir. Aksine ikinci yol, bunun objektif ve su götürmez karakterini daha da belirgin hale getirir.

— Sonra da kapitalist büyüme teorisi: Schumpeter: «Kapitalist gelişme üslûbu, giyinişimizin nasıl değiştiğı gösterilerek anlatılabilir.» diyor. Bu hiç bir nüansa yer vermiyen sert determinizm, Marx'ın determinizmi değildir. Bu, Wilhelm dönemindeki Alman sosyolojisinin yaydığı bir determinizm anlayışıdır. Ama arap düşüncesi, bunu Marx'a yakıştırmıştır. Sonra bu ne kadar bir kaderin cilvesi niteliğı alırsa o kadar iyi karşılanır. Her şey ne —olursa olsun— ilk olaya bağlıdır. Artık bundan sonra belirlenmeler insana, insanın faaliyetine, yaratıcı özgürlüğüne ihtiyaç duymadan, birbirini kovalar. Para ekonomisi, tarımdaki köklü değişmeler, bir tüccar sınıfının gelişmesi, manüfaktür sistemi, endüstri devrimi, liberal ve bilimsel kapitalizm: her aşama ötekini meydana getirir. Gerçekten de determinizm olsun da ne olursa olsun, kucak açar arap düşüncesi, ister Comte'un ister Tocqueville'in determinizmi olsun. Ama bunların

hiç biri Marx'a yamanmak istenenden daha yaygın değildir. (...). Hareket noktasında duralm, arkası kendiliğinden sükün eder artık : bilim, roman, resim, politika, mahalli idare ve sağlık bilgisinden, görgü kuralı ve zevke kadar. Bunlardan hiç biri, ardı ardına gelen yaratıcı bir çalışmayı, muazzam bir deha sezisi birikimini gerektirmez. Artık köylünün becerikli ve çalışkan, tüccarın hesabını bilir, gemicinin mace-racı, gözü açık rüya gören bir göçmen, filozofun da ansiklopedik bilgiye sahip bir kişi olması gerekli değildir. Her seferinde, batının zenginliği karşısında derin bir eziklik duymak için Doğu ile Batının tarihlerini, kesim kesim karşılaştırmaya hacet yok.

Sadece şu yol kavşağında durmak yeter: burada kaderin bir cilvesiyle Batı geniş, düzgün bir yola girmiş; oysa doğudaki araplık kumlar arasında kaybolmuş. Arap ideolojisi bu marksizmde, bir Claudel'in görüşünü yere vuracak bir şeyler bulur; bu görüşe göre tanrısal bir yıldız gemicilere kader yolunda klavuzluk eder. (...).

— En sonunda da tedavi sanatıyla ilgili olarak; bu da iki kararla özetlenmektedir: dış ticaretin millileştirmesi ve toprak reformu; bunların ikisi de sanayileşme için zorunludur. Bu tedavi yolu; kapitalist sistemin tarihinin en yalın şeklini yani Fransa'daki durumunun özetidir. Aydının ve Liberalin daha önceki görüşleri en yayvan bir eklektizm içinde boğulup kalmıştı: Kasım Emin'in feminizmi, Moh'un eğitim politikası, Abduh ve Taha Hüseyin, nahiye

ve köylerdeki gelişme (bunun yankısını Allâl Al-Fâsi'nin «öz eleştirisi»nde bulursunuz; burada örnek bir köy plânı bile vermektedir) gençlik politikası v.b. Bu bölüm pörçük politikalar doyurucu bir sonuç vermek şöyle dursun, toplumlarımızın asıl zayıf noktaları hakkında hiç bir fikir edinmek imkânı da vermemektedir. Marksist tahlil ise aksine hiç bir güçlüğe rastlamadan Arşimed noktasını bulup göstermiş gibi görünmektedir: ekonomik kararların etrafında öteki reformlar tam bir sistem halinde birbiririyle kenetlenir: gerçekten de köy hayatının canlandırılmasının toprak reformu içinde bir anlamı vardır; erginlere okuma yazma öğretmenin de sanayileşme ile ilişkisi olduğu gibi.

Bir kere daha söyleyelim ki bu fikirler marksizmden alınmış değildir. Bunlar daha ziyade, teknokratlarla, batılı teknik uzmanların ortaklaşa düşüncelerinden gelmektedir. Bazı yazarların eserlerindeki sistemleşme derecesinden bunu kolaylıkla anlamak mümkün olabilir.

Gerçeten de şuna işaret etmek lâzımdır ki batılı teknokratlar bizim memleketimizle temaslarında marksist tahlillere girerler; bazan da onu aştıklarını ya da değerdan düşürdüklerini sanırlar. Bunun W. W. Rostow'un **Ekonomik büyümenin aşamaları** adlı kitabında çok iyi görmek mümkündür. Bu yazar antimarksist bir manifesto yazdığını sanmaktadır; oysa bizim liberalleri ilk defa ciddi olarak objektif marksizmle temasa geçirmektedir. «Marksizm, esas itibarıyla, geleneksel toplumların endüstri tekniğinin usullerini öğrenerek, mürekkep faiz ha-

sılasını nasıl elde ettiklerini izah yolunda yapılmış bir teşebbüstür,» diye yazar. Daha sonra da sözlerine şunu ekler: «Marx, özetle diyebiliriz ki, hükümet politikası için müthiş bir rehberdir.» Ama okuyucularının da aradıkları zaten, bir noktasına bile dokunulamaz bir teorik tahlili değil, pratik bir rehberdir. Böylece Rostow, okuyucularını, kendisinin de söylemeden yararlandığı kaynağa doğru itmiş oluyor.

Bu durum ulusal plâncıların çoğunun Cambridge'den, Berkeley'den gelmiş olmasını açıklar. Batı teknokrasisi yerli liberal düşüncesini oluştururken aynı zamanda marksist aydınlar tabakasıyla temas ve tartışma aracı da vermiş oluyor; şüphesiz ki bu marksist aydınlar, daha tam bir sistemleştirme ile derhal üstünlüklerini isbat ediyorlar. Bu batı teknokrasisinin, bir kaç yıl sonra kendisinin benimsenmesine yardım ettiği marksist düşüncenin bu kadar hızla geliştiğini görerek dehşete kapılmasında şaşılacak ne var?

— **Sosyoloji.** Yukarıdaki sayfalarda ideolojik ihtiyaçlar için sınıf kavramının kullanıldığını görmek fırsatı olmuştu: din adamı bunun batıya karşı, liberal, değerini düşürmek, için kendi tarihine karşı, teknokrat da kendisine iktidar yolunu açmak için kullanıyor. Sınıf yapısının inkâr edildiği hallerde bile bugün olduğu (ulusal devletin başlangıçlarında) ve yarın olacağı gibi, anlayış ve tartışma aracı olarak bunun değeri hiç bir zaman inkâr edilmiş değildir.

Sınıf teriminin kökeninin orta çağda olduğu her zaman hatırlanmayıp, Marksizmin kat-

kısı, sınıfların varlığını ispat yolunda olmaktan çok bunların şekil değiştirerek yeniden doğduklarını ispat etmiş olmasındadır.

Bunun için arap toplumuna sınıf olgusunu anlatmak kolaydır. Güç olan, buna karşılık, sınıfların tarih içindeki çeşitliliğidir.

Gerçekten de hiç bir şey, bilinçlerimize sınıf kavramından daha çabuk giremezdi. Fakat bu öylesine özel bir durum içindedir ki, bunu marksizme mal etmeden önce iyice açıklığa kavuşturmak lâzım. Şehir burjuvazisinin toprak ağalarıyla mücadelesi, yerli küçük burjuvazi ile göçmen küçük burjuvazi arasındaki gizli rekabet tarihimizde sık görülen olaylardandır. Dahası var, L. Massignon ve B. Lewis'in bir çok kere gösterdikleri gibi, halk mistisizminin burjuvazinin ahlâk anlayışına karşı açtığı savaşın dinsel cephesi sınıf muhtevasını gözden saklayamaz.

Bunun içindir ki sınıf kavramı önce geleneksel yapıyla olan ilintisi bakımından anlaşılır: kısa zamanda arınma ve namusluluk yolunda mücadele gibi ahlâkî bir anlam alır. Geleneksel islâm aktivizmi, politikaya, temeli son tahlilde sözü geçen grupların tarih içinde kendilerini dışa vurmaları olan keskin bir ton vermektedir. Dün dinsel, bugün politik olan reformizm her zaman ahlâkî olmuştur ve çürümüş sınıflara karşı çok sert bir tavır takınmıştır. Doktrinden gelen hiç bir barışçılık, geçerli bir şekilde sabır ve hoşgörülük vaazı vermez; yal-

nız kuvvet, eleştiriyi susturabilir. (1).

Ulusal devlet başlangıçta bugün ve yarın için sınıf yapısının varlığını inkâr edebilirdi, ama geçmiş için aslâ yapmazdı bunu; küçük burjuvazi, feodalite ve burjuvazi ile uzun zamandır mücadele ettiği için duyduğu acıyı kolay kolay unutamazdı; hattâ bazan en çarpık işlerini haklı göstermek üzere, yapmacıktan bunun hatırasını sürdürmüştü; tıpkı bunun gibi liberal devletin de sınıf niteliğini unutturmak için demagojiye başvurarak, kinleri alevlendirdiği ve yerli burjuvaziye karşı duyulan düşmanlığı körüklediği olmuştur.

Bunun için sınıf kavramı siyasi mücadelede bir işe yaramadığı zaman kültür tarihini aydınlatma aracı olarak kullanılmaktadır. Böyle olunca, etrafındaki ahlâk halesi birden silinir ve o da bütün toplumu kapitalizme iten genel harekete katılır. Klâsik eleştiri, eklektizminin ve sübjektivizminin etkenliğini kaybetmiştir artık; bunun için sınıf kavramı bir ilk yaklaşma olarak, objektif bir temel sağlar; oldukça karışık bir tarihe biraz düzen getirir. Bunun için bu kavramı ciddi olarak yeren yoktur. Bunun için **Mısır kültürü üzerine** (2) adlı kitaptaki fikirler,

1) Fas sendikalarının gazetelerinde burjuvaziye karşı yapılan eleştiriyi örnek gösterebiliriz. Bunlar çok kere ahlâkî niteliktedir: çöküntüden, umutsuzluktan, sapıkça lüksten, sefahatten söz edilir. Eleştiride çok seyrek olarak ekonomik bir düşünceye rastlanır (A).

2) Yazarları Mahmud A. al Alem ve A. A. Anış'dir; Beyrut, 1955 (A).

ki Mısır'daki çağdaş edebî eserleri eleştirme yolunda sınıf kavramını uygulayan tek tutarlı eserdir, şimdiye kadar metotlu bir tarzda reddedilememiştir; oysa, zayıf tarafları göze çaracak kadar belliydi ve muhtevası da bir tahlile dayanmaktan çok bir program niteliğindedi. Bu kitabın ilgi çeken yanı kırk yıllık edebî gösterişçilikle ilişkisini kesen sistemli ve objektif görünüşüydü. Yalnız, yabancılar, her şeyi aynı sebeple izah etme çabası yüzünden hiç bir şeyi izah etmeyen bu safdilce dogmatik kitapla alay ettiler; oysa Araplar için yeni bir şeyler getirmekteydi.

Aslında kültür eleştirisinde bu sınıf kavramının kullanılışı çok tek yanlıydı ve bir çok tarzlarda ideolojik bir nitelik taşıyordu. Fakat, bazılarının iddia ettiği gibi büsbütün de yersiz değildi. Çünkü, yukardaki sayfalarda gördük ki —bizimki de içinde olmak üzere— sınıf tahlili doğrudan doğruya arap toplumunun yapısıyla doğruluğunu tanıtmıyordu; fakat dolaylı olarak Batı toplumunun yapısına dayanıyordu. Yazarlarımız bu sınıf ayırımını sübjektif olarak inkâr edebilirler ya da olayların yüzeyinde bunu görmediklerini —ki bu belirli bir noktaya kadar savunulabilir— söyleyebilirler ama yine de bazı kavramları düşünebilmek için kullanırlar. Tahlilden geçirilirse bir sınıf anlamı olan bir Batı imgesi elde edilir. Bunun için, her hangi bir arap düşüncesinde, çeşitli aracı kavramlar yoluyla, bu anlama rastlanır; bu aracı kavramlar siyasi mücadele ve eylemler, pedagojik amaçla bunu tasarrufla kullanır. Bunun sonucu

olarak da anlatmakta olduğumuz marksizm için de bu böyledir.

Sınıf tahlili, bilimsel amacı bakımından, tarihsel gerçek tarafından tamamen doğrulandığı gibi, ulusal liberal devletin başlangıçlarında eylemin buna verdiği basitleştirilmiş polemik şeklinden dolayı da değerinden bir şey kaybetmez.

— **İdeoloji plânında.** Arap düşüncesinin, ihtiyaçlarını mantıkî olarak karşılayan marksizm, her hangi bir batı felsefesi sistemi değildir; bir sistemler sistemidir.

Kendini düşünmek için, söylediğimiz gibi, Batıyı düşünmek ve onu önceden temel tanımının sınırları içine sokmak gerekir. Her birimiz —din adamı, liberal, teknokrat— böyle bir tanımlamayı önerir; ama bu tanımlamalar o kadar dardır ki bugün o engin Batı uygarlığı ne tahlil edilmiştir ne de kavranmıştır. Yavaş yavaş iki toplum birbirine nüfuz ettikçe bizim toplumumuz da aynı sebeple kendi yapısını kurunca, bu tanımlama genişledi ve sonunda marksizmin içinde eridi. Marksizm arap düşüncesine Batı tarihinden çıkardığı birleştirici ve basitleştirici bir görüş kazandırdı. Klâsik felsefe Hegel'de, Hegel de Marx'da özetlenip tamamlandı; yeni zamanlar üç tarihte özetlenir: 1688, 1789, 1848 ve tek bir kavramda: burjuva devrimi kavramında. Ekonomi tarihi, ekilecek toprakların açılmasından ve kapitalist sistemin gelişmesiyle özetlenebilir. Bütün kısmî ve yardımcı hareketler sonunda tek bir sebebe bağlanır. Hiç bir modern arap, Descartes'in ya da Spi-

noza'nın düşüncesini bazı batılîların anladığı gibi anlayamaz; âdeta içgüdüleriyle, kavradığı Descartes; ancak etiketlenip Hegel - Marx sistemi içine yerleştirilmiş olan Descartes'dir; şayet bizlerden biri patavatsızlık edip modern bir felsefenin içine dalmaya kalkarsa, artık nasıl düşüneceğini şaşırır ve edebiyat yapmaktan öteye geçemez.

Eylemin öncelliğini kabul ettirdiği bu sistem ihtiyacı, bugünkü arap felsefesindeki buhranı açığa vurdu. Bizim memleketlerde ya kavramlarla düşünülür; böyle olunca yavaş yavaş önce Marx'ın yorumlanmasıyla başlanır, ya da kavram unutulur —pek çok kişi bu durumdadır— eklektizme düşülür. (1) Bu durum söz konusu olurken, klâsik arap düşünüşündeki aristotelesçiliğin durumunu hatırlamamak mümkün değildir.

Arap düşüncesini aristotelesçiliği yeniden ele almadığı için kınadılar. Ama, bunu gerçekten istiyor muydu? III. yüzyıl müslümanları Aristo'yu, canlı problemleri anlamaya çalışan bir adam gibi değil, fakat ölmek üzere olan bir toplumun bir araya yığıldığı bilgileri özetleyen bir adam olarak okuyorlardı; ona, doğrudan doğruya kavrayamayacakları bir kültürün aktarıcısı gözüyle bakıyorlardı. Aynı şekilde marksizm de bugün bizim için, Batı tarihinin meto-

1) Bizim arap denemecileri sözde «filozoflarımızın» önemini büyültüyorlar; bunların kitapları ya ders kitabıdır ya da edebiyat denemeleri. (A).

dik bir özetidir; ayrıntıların doğru olup olmasının fazla bir önemi yoktur; yalnız topyekûn görüş önemlidir. Büyük bir profesör bir gün Faslı üniversite öğrencilerine Rousseau'dan söz ediyordu; pek fazla dinleyen olmadı. Çünkü bilmiyordu ki arap anlayışı için asıl Rousseau, Hegel'in ve Marx'ın anlattıkları Rousseau'dur; bunun dışındaki her yorum, bizim gözümüzde arkeolojik bir hayalden başka bir şey olmayıp melânkolik bilginlere zevk verir. Bizim için marksizm, bütün batının tümüdür; işte çağdaş arap düşünüşünün üç çeyrek yüzyıldır durmadan aradığı budur. Ulusal devlet kendisini teknik düşkünlüğüne kaptırdı mı artık marksizmle, güçsüz eklektizmden birini seçmek gerekecektir. Batı, bergsoncu ya da fenomenolojiden yana olabilir; ama Doğu arap dünyası Hegel'in defterine geçmiş olandan başkasını okuyamaz (1). Bir arap bergsoncu oldu mu, kendi kafasıyla düşünemez, bir yabancı gibi, yani batılı gibi düşünür.

Geçmişte arapların, yunanlılarınkinden farklı, kendi ölçülerine göre bir Aristoteles'leri vardı. Bugün de durumları onların Marx'ı okumalarını gerektiriyor; şüphesiz bu sistemleştirilmiş bir okuma değil ama, etken bir gerçek olmamakla beraber, yine de bir imkândır; fa-

1) Allal al-Fâsi, çağdaş (contemporain) ile asrî (moderne) kavramlarını birbirinden ayırarak bunu çok iyi anladığını göstermiştir. Bk. Özeleştirî, (arapça) Kahire 1952 (A).

kat batıda okunanlardan ve arap aydınları tarafından birey olarak benimsenenden farklıdır.

Ana çizgileriyle gösterilmiş olan bu marksizmi nasıl nitelendirmeli ve bunun hakkında nasıl hüküm vermeli? Bu, objektif bir marksizmdir. Yani arap toplumunda görülmekte olan ideolojilerin zorunlu bir sonucu anlamında, objektiftir. Yukardaki özetle görüldüğü gibi pozitivist seviyesine indirgenmiştir: ekonomide, sosyolojide, ideojiler tarihinde, bir Comte'ın ya da bir Spencer'in pozitivizmle arasında temelli metodik bir farklılık yoktur; arap bilinci, burjuva Batı hakkında daha tutarlı ve daha eleştirici bir sistem olduğu için onu benimser.

Bu iki karakteri yüzünden bu marksizm yarı hakiki (mi-effectif), yarı farazî (mi-hypothétique) dir. Yarı hakikidir, çünkü burada burada bireylerin bilinçlerinde ya da devletin uygulamasında rastlanır; yarı farazîdir, çok kere de eğreti adlar altında kendini gösterir: dekartçılık, aydınlık felsefesi, darvencilik gibi.

Bu yön verici ideolojiler sistem parçaları olup bütünlüklerini ve doğrulanışlarını pozitivist seviyesine indirgenmiş olan marksizmde bulurlar. Bu da bundan dolayı farazîdir; çünkü bütün bu bölük pörçük ideolojilerin görünmez bir odağı halindedir; arap toplumları bunların ışığında kendini yeniden kurmaya çalışmaktadır; ama bundan dolayı da keyfî değildir.

Özet olarak, ulusal devletin gerçek kurumlarının ondan esinlendiğini, fakat bu devletin bu düşüncüyü açıkça benimsemediğini söyleyelim.

Bunun hakkında nasıl hüküm vermeli? Bazıları: bu sadece bir uydurmadır, çünkü kendini açığa vurmamaktadır, diyecekler.

Peki ama bundan yana ya da buna karşı olmak mı söz konusudur? Bu marksizmin, rolünü ve sınırlarını bilmesi yetmez mi? Burada yapılmak istenilen sistemleştirme bilincine yöneltilmiş bir çağrıdan başka bir şey değildir. İşte ancak bu aşamadan sonradır ki, onu aşmanın şartları namusluca incelenebilir. Bazı marksistler onu olduğu gibi değil, ele alarak değil, başka sistemlerle birleştirdikten sonra dogmatik olduğunu ileri sürerler. Bunlar Marx'ın kavramlarını keskinleştirerek arap gerçeğine uydurmaya kalkarlar. Derler ki, yerli komünist partilerinin bozguna uğramasının sebebi, Avrupa marksizminin, şimdi bereket versin aşılmış, olumsuz bir aşamanın meyvası olan, çok kaba kavramlarının mekanik şekilde uygulanmasıdır. (1). Ama bu yenilik önceleri çok kere hapislerde bulunan az sayıdaki marksistin devletlerinin politikası üzerinde nasıl etki yapabileceklerini ya da önemsiz grupların, bazı hallerde, kültür alanında nasıl bir egemenlik kurabileceklerini söylemezler.

Aslında, marksizm konusunda, bu noktada, yukarıdaki sayfalarda işaret ettiğimiz bir ikilem karşısında bulunuyoruz...

Eylemin önceliği, gücünü daha önce ispat-

1) Böyle bir davranışa G. Martinet'de rastlıyoruz: *Un marxisme de notre temps*, Paris, 1962 (A)

lamış olan bir modelin kabul edilmesini zorunlu kılıyordu. Arap bilinci batıdan alınmış bölük pörçük modellerle uğraştıktan sonra, belirli bir tarzda öğrenilmiş olan marksizmi, daha önceki modelleri içine alıp birleştiren, topyekûn bir model olarak benimsemişti.

Marksizm, yalnızca ideoloji plânında bütünleştirici üstünlüğünü göstermelidir. Eğer bütün dönemeçleri ve en ince farklılıklarıyla sosyal realiteyi kavramaya kalkmak aklına eserse, arap toplumunun bağlanmayı reddettiği bir realiteyi anlamaya kalkarak kendini tüketen pozitivistler gibi batının, kendini tahlil etmek için kullandığı metodu kullanarak yeni sonuçlar elde etmeği isterler. Ama toplum, ötekiler gibi bunları da uzaklaştırır.

Kimi zaman bazı arap militanları hapishanede, ya da politika hayatında vakit bulurlarsa marksist kavramlar mekanizmasını gün ışığına çıkartmak isterler; çok kere de incelikten de, sağlamlıktan da yoksun olmayan sonuçlar elde ederler. (1). Fakat eyleme başlar başlamaz yine kaçıcı bir realiteyi, bir yere oturtmak için yararlı tek temel olan objektif marksizmlerine dönerler.

Marksist partilerin bozguna uğraması şüp-

1) M. Rodinson «le communisme en Syrie et en

Egypten, Cahiers internationaux n. 93. şubat 1958 s. 78 (A).

hesiz ki gerçeğin tahlilinin eksik bırakılmasından ileri gelmiş değildir; bunun sebebi toplumun, liberalizmin ve teknokratlığın tecrübesini tamamen benimseyememiş olmasıdır; bu da herhangi bir iradeye değil, tarihin kendisine bağlıdır.

Marksist partilerin bozguna uğraması şüphesiz ki gerçeğin tahlilinin eksik bırakılmasından ileri gelmiş değildir; bunun sebebi toplumun, liberalizmin ve teknokratlığın tecrübesini tamamen benimseyememiş olmasıdır; bu da herhangi bir iradeye değil, tarihin kendisine bağlıdır.

Böylece eylemin zorunluluklarıyla boğuşan arap bilinci, pozitivizme de marksizme de aynı cevabı vermektedir. İlk bakışta oldukça acayiptir bu cevap: sisteme evet, metoda hayır.

MİŞEL KÂMİL (1925, Mısır)

Yukarı Mısır'ın tanınmış bir burjuva ailesindendir. Öğrenimini Kahire üniversitesinde yaptı. 1945 de Dar al-Abhas-al -İlmiyya (bilimsel araştırmalar evi) grubuna katıldı. Burası «İşçiler ve öğrenciler ulusal komitesi» nin kurulduğu günlerde marksizmin başlıca merkezlerindendi. Birbiri ardından gelen baskıların çok ağır şekilde acısını çekmiş olan, Mişel Kâmil, bugün arap sosyalist birliğinin, özel olarak Mısır'daki legal marksizmin teorik organı olan

«Al-Talî'a dergisinin yönetmenidir. Prensipli sağlamlığı ve realizmi ile göze çarpan yazıları sayesinde ortanca kuşağın başlıca sosyalist düşünürlerindendir. Bu ortanca kuşak, çeşitli kuvvetlerin bölmeye çalıştığı, birbirinin ardından gelen iki devrimci akım arasında bağıntı kurmak gibi çetin bir ödevi omuzlamış bulunmaktadır.

Başlıca Eserleri : Ürdün'deki Amerikan tertipleri (Al-mu'amara al-Amrikiyya fi'l or-don); Afrika'daki emperyalizm (Al-isti'mâr fi İfrikiyâ); Amerika ve arap doğusu (Amrika va'l-Şark al-Arabî).

Bir bölümünü aşağıya aldığımız deneme de Mişel Kâmil, 1967 bozgunundan hemen sonra, marksist solun «Yeni sınıfa» karşı tutumunun ana çizgisini belirlemektedir.

«ULUSAL İTTİFAK» KAVRAMI (1)

Çağdaş devrimlerin sosyal niteliği, yüksek bilinç seviyesi ve sosyalist düşüncelerin yaygınlaşması, küçük bir zümrenin, keyfi istediği zaman, kandırıcı şiarlarla kendi küçük çıkarlarını gerçekleştirmek için bütün ulusu arkasından «sürüklemesine» ya da faaliyetini durdurmasına imkân vermez. Devrim hedeflerinin gerçekleş-

1) «Maşâkel al-kuvâ al-Vataniyya dâhel - tahalof al-Vatan» Al-Talî'a, V mayıs 1969 No. 5, s. 9-19.

mesi, geniş halk yığınlarının politik faaliyetleri, alınan kararlara ve devrimin genel çizgisinin belirlenmesine katılmasını gerektirir. Bundan başka bütün devrim kuvvetleri için demokratik özgürlüklerin sağlanmasını ister. Özgürlükleri frenlemek, halk örgütlerinin ve demokratik ve ilerici örgütlerin faaliyetini engellemek, bu faaliyeti bir zümrenin vasiliği altına sokmak için yapılacak her teşebbüs, ittifakın sabote edilmesine yol açmış olur. Böylece ulusal ittifak, gerçek her türlü muhtevadan yoksun sahte bir şekilden başka bir şey olamaz. Bunun için halk yığınlarına —özellikle işçi sınıfına— mücadele içinde rol oynama fırsatını vermenin önemi meydana çıkar; eylemi, demokratik özgürlükleri ve sendika özgürlüğünü köstekleyen bütün kısıtlamalara son vermek, bütün yurt sever ve ilerici güçlerin serbestçe faaliyette bulunmalarını sağlamak da aynı derecede önemlidir.

Son zamanlarda burjuvazinin bazı kesimlerini ya da bazı aydınların (çoğunluğu kapitalist kökenli), sosyalizme geçiş işlerinin yerine getirilmesinde halk yığınlarını yönetecek yetenekte oldukları yolunda bir teori yayıldı. İşin şasılacak yanı şu ki, bazı ilerici ve sosyalist çevreler bu çeşit fikirlerin formülleştirilip yayılmasına ön ayak oldular.

Bunlar bu davranışa bahane olarak uluslararası kuvvetler dengesinde meydana gelen değişiklikleri ve gelişme yolundaki memleketlerde ekonomik gerilik yüzünden işçi hareketlerinin zayıf olduğunu ileri sürüyorlar. Bununla birlikte sosyalizmin başarıları, işçi sınıfının ve

öncü partisinin yönetiminde, dünyanın en geri bölgelerine kadar yayıldı. (...)

Genel olarak milli burjuvazinin, iktidarı kendi zenginliği için kullandığı görülüyor. Bu da, bağımsızlığına yeni kavuşan memleketlerde sık sık görülen iktidarı elde etmek için girişilen kanlı mücadeleleri ve hükümet darbelerini açıklamaya yeter. Kapitalizmin evrimini açıklamak üzere şu geleneksel formül ileri sürülürdü: «Sermaye —İktidar— daha büyük sermaye».

Eğer izin verilirse bugünkü yerel ve uluslararası şartlar içinde, gelişmekte olan memleketlerde, bu formülü şu şekilde ifade edebiliriz: «İktidar —Sermaye— en büyük sermaye.» Buna göre sermaye birikimi iktidar aracılığı ile gerçekleşmektedir. Bu formül ekonomik az gelişmişliğin buralarda zayıf olup ekonomik ve siyasi hayatta hiç bir ağırlığı yoktur. Bununla birlikte, bu formül dikkate değer bir kapitalist evrim göstermiş memleketlere de uygulanabilir.

Kapitalist kuvvetler, bu memleketlerde kuvvet orantılarına göre çeşitli metotlara başvururlar. Bunlar aşağıdaki şekillere özetlenebilir:

a. Bazı yabancı tekellerin mal ve mülklerine yerli burjuvazi hesabına el koyulur; ya da bir kamu sektörü meydana getirmek üzere bu malların mülkiyeti devlete aktarılır. Bürokratik ve teknokratik yöneticiler, mevkilerini kötüye kullanarak, büyük imtiyazlar sızdırmak üzere bu sektöre çullanırlar.

b. Emperyalizmle işbirliği etmiş kapitalist ya da feodal sektörlerle el atmak bunların mal-

larını tamamiyle ellerinden almak ya da pek azını bırakmak;

c. Orta derecedeki sermayeye, buna yakınlığı olan bazı çevrelere ve iktidarın yeni sahiplerine bazı kolaylıklar sağlamak. Böylece bu çevreler el konulan malların ve kamu sektörünün zararına zenginleşirler. Yeni iktidarla bu sınıf arasındaki içli dışlı ilişkiler bu süreci kolaylaştırır.

d. Halk yığınlarını iktidardan uzaklaştırmak ve bunları siyasi faaliyetlerin dışında bırakmak. Kapitalist çevreler, halk yığınlarının baskısı ile pratik olarak bütün muhtevaları boşaltılmış devrimci sloganlar ortaya atarlar. Bazı solumtrak terimleri sömürür ve işçi sınıfı ideolojisinden doğan bazı fikirleri ve verileri abartarak bunlara başka görüşler de katar ve bir karışım meydana getirir, devrimci fikirlerin etkenliğini sıfıra indirerek güçlerini tüketir;

e. Geçmişten miras kalan devlet cihazına dayanmak; bu bir değerlendirme hatası olarak değil, bir sınıf davranışı olarak yapılır: ortaklaşa çıkarlar, karşıtlık haline gelememiş olan çelişileri, aynı sosyal çerçeve içinde meydana geldiği için, bir kenara iter. Değişiklikler şu ya da bu topluluğun çıkarları bakımından bir rol oynayan bazı kimselere zarar verir. Fakat bu değişiklikler sınıf muhtevasına ve iktidarın köklerine ve anlayışlarına dokunmaz.

İkinci Dünya Savaşının hemen ardından, devrimci ulusal hareketin sosyal nitelik kazanması sayesinde dünya ölçüsünde yaygınlaşıp

gelişmesi sonucunda, kapitalizmin solcu olan küçük burjuvazinin sosyalizme geçiş sürecinin yönetimini ele alabileceği yolunda bir takım teoriler yayıldı. Fakat halkların tecrübeleri bu çeşit teorilerin temelsizliğini ve aldatıcılığını göstermiştir: özellikle son yıllarda, milli burjuvazi ve küçük burjuvazi tarafından yönetilen Asya ve Afrikadaki ulusal ilerici rejimlerin feci şekilde yıkılışı bu gerçeği bir kere daha ispatlamıştır. Bu rejimler sosyalizme geçiş döneminin ödevlerini yerine getiremeyeceklerini açıkça gösterdiler. Daha kötüsü, bir takım boşluklar yaratıp parçalanmalar meydana getirdiler ve böylece bundan yararlanan karşı - devrimci güçlerin halk yığınlarını boğazlamasına fırsat verdiler. Bu, iki kamp arasında sallanan çelişkiler içindeki küçük burjuvazinin yüzünden oldu: bu sınıf, emperyalizm ve büyük sermayeden nefret etmekle birlikte halktan korkuyordu; bunun için halkı uzaklaştırarak iktidarı tekeline aldı, kendi çıkarlarına uygun kararlar verdi. Böylece ulusal birlik çöktü, ulusal ittifak etkinliğini yitirdi. Bu sınıf sosyal şartından ötürü bağımsız ve istikrarlı olamazdı. Büyük burjuvazi olma yolundaki emellerini ve hırslarını gerçekleştirebilmek için acele ediyordu. Yoksa, önüne geçilmez kutuplaşmalar yüzünden birliğin bozulmasından zarar görecekti. Bu küçük burjuvazinin bazı tabakaları devrime katıldı, oysa başka tabakaları sağın yanında yer alarak devrime düşman oldu. Şüphesiz, her tabakanın davranışı, her memleketin siyasi durumuna ve bu tabakanın sosyal statüsüne bağlıdır. Küçük

burjuvazi devrim akımına katılmaya, orta burjuvaziden daha eğimlidir. (...).

Öte yandan endüstrinin, teknik ve kültürün evrimi büyük bir aydın tabakasının oluşmasına yardım etti. Aydınlar, bağımsız bir sınıf meydana getirmez. Fakat çeşitli sınıflara bağlıdırlar. Üniversite öğrencileri, öğretmenler, devlet ve kamu sektöründe çalışan küçük memurlar, küçük burjuvazi ile beraberdir; buna karşılık büyük memurlar, yöneticiler, teknokratlar, bürokratik mekanizmanın başında bulunanlar orta burjuvaziye bağlıdırlar. Bu son tabaka yeni ulusal devrimlerde büyük bir rol oynar. Ulusal yönetim, yabancı kumpanyaların ve büyük kapitalistlerin mallarını millileştirdiği zaman, bu bürokratlar, yönetim mevkilerini kaparak üretim araçlarını halk yığınları adına işletirler. İktidarın ve ekonominin en önemli merkezlerine el atarak büyük bir serbestlik içinde siyasi ve ekonomik kararlar verirler. Böylece ekonomik iktidar ile üretim fazlası için, sınıflarının hırslarına uygun kararlar verirler. Bu tabaka «Yeni sınıfı» meydana getirerek evrimi dondurur, kendi çıkarı için kamu sektörünün ilğini sömürür, spekülâsyona girer, ticaret yapar ve gelirinin fazlasını taşınmaz mallara ve toprağa yatırır. Böylece bu yeni tabakanın bir bölümü yeni mülkiyet sahipleri haline gelir. (...).

Askeri bozgun faciasıyla sarsılan halk yığınları, politika meydanına daldı; rejimde açılan «gedik», kurduğumuz ne varsa yok etme tehlikesini gösteriyordu. Yeni bir siyasi gelişme dönemi başlamıştı. Bu, siyasi örgütün yeniden

kurulması için yapılan seçimlerden önce en yüce doruğuna ulaştı.

Bu tarihi dönem oldukça anlamlı bazı nitelikler göstermektedir:

a. Geniş emekçi halk tabakası —işçiler, köylüler, küçük burjuvalar— olumlu bir tarzda iktidar kampanyasına katıldı. Fakat bu taban hareketi kendiliğinden olmuştu ve faaliyetini yöneltecek ve hızlandıracak bir yönetimden yoksundu. Halkın, kendiliğinden bilinci son hadine varmıştı. Bu, yönetici bir merkezden direktif almadan bütün Cumhuriyet ölçüsünde, birleşik hareketlerle kendini gösterdi. Yığınlar bu davranışları kendi bilinçleri ve edindikleri tecrübelerine dayanarak benimsemişlerdi. Bu da halkımızın büyük yetenekleri olduğunu ama bunun, örgütlenme araçları olmaması yüzünden boşuna harcandığını ispat eder. Bunun pek çok örneği var. (...).

b. Ulusal hareketin sosyal bir niteliği olduğunun açıkça belli oluşu. İstenilen bireylerin değiştirilmesi değil, daha çok sosyal muhtevanın değişmesi idi; bu da iktidarın emekçi sınıfın eline geçmesi ve böylece devrimin sürekliliğinin sağlanması anlamına gelir. Bu süreklilik sadece kurulmuş ve kazanılmış olan şeyleri kurtarmayı ve savunmayı değil, fakat aynı zamanda bugünü, sosyal devrim alanında aşarak, halk yığınlarının özledikleri stratejik ufuklara yakınlaşmayı amaç edinir. Halk yığınlarının toplantıları tamamiyle sosyal bir nitelik taşımaktaydı: İşçi ve köylü tanımlanmasının yeniden gözden geçirilişinin oy birliği ile istenilme-

si, böylelikle devrimin asıl savunucularının daha geniş bir siyasi faaliyet alanı ve iktidar kuruluşlarında daha belirgin bir rol oynamasının sağlanması. Bundan başka bu toplantılarda, yönetimde çalışanların, köylerdeki belediye başkanlarının ve yardımcılarının elinden aday olma hakkının alınması, haklarında toprak reformu kanunları uygulanan ya da mallarına el konan bütün ailelerin 4. cü dereceye kadar adaylığını koymak hakkından yoksun bırakılması, üretim merkezlerindeki teknik ve yönetim kadrolarının malî ve ayni imtiyazlarının sınırlandırılması, kamu mallarının çar çur edilmesinin önlenmesi istendi; yüksek ücretlerle aşağı ücretler arasında uçurum bulunuşu eleştirildi. Bazı kimseler bu isteklerin ekonomik bir sapmadan başka bir şey olmadığını, esas itibariyle başlıca niteliği, işgal altında bulunan toprakların kurtarılması olan bir dönemde ittifakın mahiyetinin anlaşılmamış olduğunun belirtisi olduğunu ileri sürmek istediler.

Ama halkın mantığı olayları başka bir açıdan görmektedir. Eğer iktidar koltuğunda oturanlar bozgundan sorumlu iseler, eğer bunlar «hataların düzeltilmesine karşı» iseler, eğer halâ yönetim kuruluşlarındaki yerlerinde oturuyorlarsa, halk yığınları elbette ki iktidarın, başta işçiler, köylüler ve devrimci aydınlar olduğu halde; devrimin başlıca kuvveti, sarsılmaz ve yenilmez bir ordusu olan emekçi halk kuvvetlerine aktarılmasını istiyecektir. Bunun için de bütün istekler siyasi sosyal ve ekonomik garantiler etrafında dönüyordu. Çünkü «memle-

kette düzeni yerine getirecek» ve işgal altındaki toprakların kurtarılması için gerekli maddi temeli hazırlıyacak olan, bu garantilerdi.

ABD EL HALİK MAHCUB (? - Sudan)

Sudan komünist partisi genel sekreteri olan Mahcub, Sudan, Mısır ve bütün arap dünyasında ulusal hareketlerde sözü dinlenen bir siyaset adamıydı. 1940-1946 arasındaki en fırtınalı dönemde Kahire’de yetişen Mahcub bir insan yetiştirici, bir arabulucu, berrak düşünüşlü, derin ve keskin görüşlü bir devlet adamı olarak kendini tanıttı. Güçlü bir marksist partinin özerk varlığına dayanan ulusal demokratik cephe politikasının mükemmel öncüsüydü.

Mayıs 1969 devrimi bu politikanın hayata geçmesinin tesçili oldu: N’emeiri hükümetinde dört bakan marksist kanadı temsil ediyordu. 1970’in ilk baharındaki gelenekçi Mehdî tarikatının ayaklanması ordu ile halk yığınlarının birlikte yürüttüğü kesin hareket sonucunda bastırıldı. Bununla beraber hükümet, Mahcub’u sınır dışı etti; o da Kahire’ye sığındı.

Yazılarının çoğu partinin organları olan Al-Maydân ile Ahbar a-Usbu’da yayınlandı.

SUDAN'DA YENİ BİR DEMOKRASİNİN KURULMASI İÇİN (1)

Sudan'da 25 mayıs sabahı meydana gelen olayları açıklayabilmek için, bağımsızlığın kazanılmasından sonraki on üç yıl içinde memlekette gerçekleşen siyasi, ekonomik ve sosyal durumdan hareket etmeliyiz.

Bu dönemde halkın eline hemen hemen hiç bir şey geçmedi. Bir memleketin ekonomik gelişmesinin başlıca göstergesi olan nüfus başına milli gelir son derece düşüktü. Bağımsızlığın elde edilmesinden beri geçen yıllarda bu miktar yılda 26 Sudan lirasından 31 liraya yükseldi. Yalnız, sosyal bakımdan bu gelir dağılımındaki eşitsizliği ve adaletsizliği de unutmamak gerekir. Bütün yeni üçüncü dünya devletleri için ön-de gelen en önemli mesele olan eğitime gelince, Sudan'lılar arasında okuma yazma bilmeyenlerin genel nüfusa oranı çok yüksektir (% 83).

Sudan halkının çoğunluğunun yaşama seviyesi acıklı bir haldedir: halkın % 82 si tabii ekonomi şartları içinde yaşar, pazarla ilişkileri rastlantı halindedir. 1961 de kabul edilen on yıllık plân hedeflerine varılsa bile, bu süre içinde yalnız 300.000 yurttaş geleneksel ekonomi-

(1) la Nouvelle Revue internationale'den, ekim 1969, s. 106 - 115.

den, modern bir ekonomiye geçebilecektir.

Bugün tamamiyle yerinde olarak Sudan'daki gerici çevrelerin ekonomi siyasetlerinin kazançlı olmadığı söylenebilir. Bunlar, 1956 ile 1958 arasında bahane olarak grevleri ileri sürdüler. Onlara göre bu grevler havayı bozarak memleketin gelişmesini frenlemişti. Ayrıca memleketin ilerlemesi için demokratik özgürlüklerin gerekli olmadığını da ispat etmeye yelteniyorlardı. Fakat 1958 kasım ayında sendikaların ve komünist partisinin, ki yer altında çalışmak zorunda kalmıştı, kapatılmasından sonra, bir askerî diktatörlüğün kurulması üzerine, bu kanıtlarından vazgeçtiler.

Bu askerî iktidar döneminde hakları için mücadele eden emekçilerin en küçük bir gösteri yapmaları bile yasaklanmıştı. Buna karşılık, gerici sınıflar, ekonomi programlarını yürürlüğe sokuyor, demokratik kuvvetler baskı ve zulüm altında tutuluyordu.

On yıllık kalkınma plânı memleketin kapılarını yabancı sermayeye ve Amerika ile Batı Almanya'nın yeni - sömürgecilik kuruluşlarına ardına kadar açıyordu. Bunun sonucunda yabancı yatırımlar, yüz milyon Sudan lirasını buldu. Bununla birlikte Sudan ekonomisi yine yerinde sayıyordu. Memleketin ekonomik ve sosyal yapısı, sömürge dönemindeki hemen hemen aynıydı.

1964 ekiminde halkımız bu kalkınma yoluna karşı baş kaldırdı. Halk hareketi genişlemesine ve derinliğine gelişti. Bu şanlı devrim günlerinde halkın, memleketin geri kalmışlığına,

parlamento ve askerî diktatörlük örtüsüne büründü, memleketi yöneten gerici sınıfların egemenliğine açıkça karşı çıktığı görüldü.

Fakat ilerici güçler uzun süre iktidarda kalamadı. Gerici kuvvetler bir kere daha iktidarı ele geçirdiler; Sudan hayatına yenilik getirmiş olan ne varsa yıktılar ve eski politikalarını uyguladılar. Halkın özlemlerini yine bilmezlikten geldiler; bu da memleketin ekonomik, siyasi ve sosyal şartlarının büsbütün kötüye gitmesine sebep oldu. Bunu ispatlamak için cari yıl bütçesine bir göz atmak yeter. Başlıca gelirler (bütçe 113 milyon liraya yükselmişti), halk yığınlarını kasıp kavuran vasıtalı vergilerden elde ediliyordu. Bu vergiler 56 milyon lirayı buldu ki bu, bütçedeki gelirlerine hemen hemen % 50 si kadardı. Bu durum sonucu olarak hayat pahalılığı hızla arttı ve hayat seviyesi düştü. Hiç şüphe yok ki, bu bütçe kalkınma bütçesine paralel olarak gerici kuvvetlerin ekonomi siyasetlerinin iflâsını kanıtlıyordu; bu sınıf 1964 ekim devriminden hiç ders almamıştı. O yılki bütçe kalkınmaya 46 milyon lira ayırmayı öngörüüyordu. İktidar çevreleri, iç kaynaklar sayesinde, 15 milyondan biraz fazlasını toplayabildiler. 30 milyon liradan fazla tutan kalkınma bütçesinin geri kalan yatırımlarına gelince, bu da yabancı memleketlerden geliyordu.

İktidardaki gerici sınıf, sınırlı olan devlet parasını çarçur ediyor, Sudan ekonomisinin kaynaklarından yararlanmıyor ve memleketin ekonomik durumunu düzeltmiyordu. Eski rejim

güney ile kuzeyin birliğini zora başvurarak devam ettirmek için bir çok imkânları israf ediyordu. Bu, küçük bir geri kalmış memleket olan Sudan'a çok pahalıya maloldu.

Siyasi hava da ağırlaşmıştı: gerici çevreler kapitalist yoldan kalkınma için ayak diriyorlardı, oysa maddi şartlar yerine gelmiş değildi: Sudan'da ulusal ekonomiyi bağımsız olarak geliştirebilecek kadar güçlü ve zengin bir sınıf yoktu. Gerici kuvvetler, hedeflerine ulaşabilmek için devlet cihazını kullanıyor ve devlet hazinesini tasasızca yağma ediyorlardı.

Gerici kuvvetler tarafından hazırlanan ekonomi plânı memleketimizin bağımsızlığının kaybolmasına yol açtı. Uluslararası kalkınma bankası, Uluslararası para fonu ve uluslararası kapitalizmin öteki örgütleri memleketin politik hayatına egemen oldukları gibi, Sudan'ın sosyal yapısını da etkilediler. Buna örnek olarak şu misali vermek yeter: bu fikirler yönünde olmak üzere Ulusal kalkınma bankası eski gerici liderlerle işbirliği ederek, kamu sektörünü parçalamaya, en büyük iktisadi devlet teşekkülü olan ve memlekette üretilen pamuğun büyük kısmını veren Cezirat - Manacil işletmesini ortadan kaldırmanın yolunu araştırdı. Devlet hükümlerinden vaz geçerek yeni tarım plânını, Uluslararası bankaca ileri sürülen şartlara uydurmayı kabul etti. Bu şartlara göre, plân bu bankadan alınan ödünç para ile inşa ettirilen Roseiros barajının sulama hedeflerine uyduruluyordu. Uluslararası banka, bu bölgedeki çiftliklerin tarım üretiminin tamamen kapitalist il-

kelere dayanması ve devletin katkısının, kapitalistlere toprak ve su kiralamakla sınırlandırılmasında diretti.

Uluslararası banka, devletin adı geçen işletmelere katılmasına razı olmadı. Geçici yöneticiler de bu şartları kabul ettiler. Uluslararası kalkınma bankasının bu istekleri, yabancı sermayenin Sudan'ın iç işlerine karışması ve böylece burjuvazinin durumunu sağlamlaştırarak memleketi, halkın çıkarlarına aykırı olan kapitalist yola itmesi demekti.

Sudan'ın son dört yıl içindeki, yani 1964 ekim devriminin ardından gelen yıllardaki gelişmesi ve devletçe kabul edilen kanunlar tahlil edilirse şu sonuca varılır: bağımsızlığın kazanılmasından sonra memleketin karşısında bulunduğu temel problem konusunda, yani kalkınma yolunun seçimi konusunda, yöneticiler halkın isteklerine uygun olarak hareket etmemişlerdir.

Bu dönemde kabul edilen kanunlar yerli kapitalistlerle yabancı sermayenin çıkarlarını yansıtır. Bunlar arasında ticaret acentalarıyla ilgili kanuna göre sudanlı kapitalistler yabancı kapitalistlerle ortak oluyorlardı. Makinalı tarım kanunları, milyonlarca hektarlık verimli topraklardan kapitalistleri yararlandırıyor ve köylüleri topraksız bırakıyordu. Sanayi yatırımları hakkındaki 1968 kanunu yabancı sermayeye büyük imtiyazlar sağladığı gibi, Cezirat projesinde uluslararası bankanın önerdiği değişiklikleri yaptırıyordu. Bütün bunlar rejimin gerçek karakterini belirlediği gibi yöneticilerin dev-

let cihazını kendi üstünlükleri için kullanarak memleketi kapitalist kalkınma yoluna ittiklerini ve yabancı sermayenin isteklerini yerine getirdiklerini ispat etmektedir.

Sanayiye gerekli ilgiyi göstermemekle kalmıyor, memleketin başlıca refah kaynaklarından olan hayvancılığın gelişmesine de önem vermiyorlardı. Sudan gibi bir memlekette ekonominin bu sektörüyle ilgilenmemek, nüfusun büyük bir bölümünün yaşamasıyla ilgili çıkarlarını unutmak demektir. Halkın büyük çoğunluğunun haklı çıkarlarını yansıtmayan hükümet tam bir başarısızlığa mahkûmdur.

Hayvan yetiştirme bölgeleri en ilkel kamu hizmetlerinden yoksundu; buralarda yaşayanlar, iktidarda kendi temsilcileri bulunmadığı için, Hartum'a heyetler göndererek hiç olmazsa içme suyu kuyuları ve yalıkları açılmasını, hastane ve okul yapılmasını istiyorlardı. Bu durum, devletin başında bulunanların beceriksizliğini ve Sudan'ın ekonomik durumunu anlamaya ve öncelik verilmesi gereken ekonomi sektörlerinin belirlenmesine yanaşmadıklarını gösteriyordu.

Hükümet Sudan ekonomisini plânlaştırma işinde tam bir başarısızlığa uğradı. Geri kalmış bir ülkenin işlenilmemiş kaynaklarının işletilmesi için ekonomisinin, uzun ve kısa vadeli yatırımların sıkı bir plânlama içine alınmasının gelişmesine öncelik verilecek, sektörlerin belirlenmesini gerektiğini biliyoruz. Gerici kuvvetlerin, 1965 de iktidara gelişinden sonra, Sudan'ın

ekonomik bir plânı yoktu. Bu da baştakilerin, işleri oluruna bıraktıklarını ve memleketi keyiflerine göre yönettiklerini gösteriyordu.

Sudan'da yeni bir rejimin kurulmasını isteyen muhalefet hareketinin güçlenmesine yardım eden faktörlerden biri de yöneticilerin, demokratik özgürlüklere karşı tutumlarıydı. 1964 ekim devriminden sonra iktidara gelen kuvvetler, bir parlâmento rejiminin kurulması ihtimalinden söz ediyorlardı. Bununla birlikte, ancak bir kaç ay geçmişken yeni rejim gerçek yüzünü gösterdi. Gerici kuvvetler Alman federal Cumhuriyetinden ve öteki emperyalist memleketlerden büyük paralar alarak girdikleri genel seçimleri kazandılar ve kazandıktan sonra iktidara gelince demokratik hükümet şekline bile sırt çevirdiler. Beşinci ayda, komünist partisini yasaklayan kanun çıkarıldı. Bu kanuna yapılan bir ekle anayasada, komünist milletvekillerinin parlâmentodan atılmasını öngören bir değişiklik yapıldı. Gerici kuvvetlerin, ilerici ve demokratik eğilimleri yok etmek istedikleri açıkça görülmüyordu.

Bu dönemde, devrimci halk yığınları, işçi sınıfının sendikaları, öteki sosyal tabakalar, öğrenci hareketleri, komünist partisi ve memleketin bütün ilerici güçleri hükümetin, özellikle, memleketin siyasi gelişmesi için çok tehlikeli olan reformist burjuva, kanadının gerici tutumunu durmadan açığa vurmaktaydı. Bu kanat, devrimi boğmaya ve memleketi kapitalist kalkınma yoluna itmeğe çalışıyordu. Devrimci güçler ve komünist partisi bu mesele üzerinde

açık bir tutum benimsediler. Sudan milli burjuvazisinin rolü ve çıkarları konusunda doğru bir değerlendirme yaparak, bunu desteklemek üzere güçlerini ve halk yığınlarını seferber etmeğe yanaşmadılar. Çünkü, yöneticilik rolünü bu sınıfa bırakmak, memleketin kapitalist olmayan yoldan kalkınmasından vaz geçmek olurdu. Devrimci güçler, kendilerinin de, içinde başlıca rol oynadıkları bir ulusal demokratik hükümette bile milli burjuvazinin kendi çıkarlarını gerçekleştirebileceğini anlamışlardı.

İlerici güçlerin bu eleştirici davranışları, halk yığınlarını aydınlatmak için canla başla çalışmaları, geniş halk tabakalarının hoşnutsuzluğu, halkın önemli bir kesimini uyandırmasına ve aktif bir hale gelmesine, memleketin gerçek durumunu öğrenmesine yol açtı. Halk kendi tecrübesiyle, bu kadar çığırından çıkmış bir demokrasinin memleketin kalkınmasını sağlayamayacağını, çünkü hakiki demokrasinin gerçekten düşmanı olan gerici kuvvetlerin egemenliğine yol açtığını anlamışlardı.

Halk toplantılarında, demokratik bir hükümetin özlemini duyan tabaka ve sınıfların hayatlarını ve çıkarlarını garanti altına alan yeni bir demokrasi kurulması yolunda büyük tartışmalar oluyordu. Bu güçlerin varlığı karşısında memleketimizde yeni bir hayat kurulabileceğini, milyonlarca yoksul insanı ışığa, özgürlüğe ve demokrasiye götürecek yeni bir yolun bulunacağına inanıyorduk.

Uygun olan devlet şekli, devrimci güçlerin ittifakına dayanan yeni bir demokrasiydi: işçi

sınıfı, devrimci aydınlar, en ilerlemiş bölgelerin köylüleri, emperyalizme bağlı olmayan ulusal sermaye temsilcileri. Bununla birlikte bu millî burjuvazinin, emperyalizmle bağlantısı olmasa bile, halk hareketinin yönetimine karışmaması gerektiği unutulmamalıdır.

25 mayıs olaylarından önceki dönemde, hareket genişledi; hedeflerini açıklığa kavuşturdu, anayasada yapılan değişiklik karşısındaki davranışını belirlediği gibi, halkımızın gözünde müslümanlığı âlet ederek kesin bir zafere ulaşmayı amaç edinen karşı - devrimin anayasada yapmak istediği değişiklikler karşısındaki tutumunu belirtti. İslâm dininin fikirleri üzerinde keyfî bir yorum yapan yöneticiler, halk kitlelerini siyasi faaliyet hakkından yoksun bırakmak, memleketi Ortaçağa götürmek ve bütün ilerici fikir ve faaliyetleri yasaklamak istiyorlardı. Anayasanın başlangıç bölümündeki bir madde ile komünist partisi kanun dışı, anayasa dışı, memlekette hiç bir rol oynamayan bir kuruluş sayılarak yasaklanıyordu. Başka bir madde ile de bütün devlet kuruluşları, silâhlı kuvvetler, sivil yönetim, gerici çevrelerin temsilcisi olan devlet başkanına bağlanıyordu. Bu anayasa, bir kanunlar kanunu değil, fakat Sudan'daki gericiğin bir çalışma programıydı.

25 mayıs 1969 hareketi, karşı - devrim faaliyetlerine yeni - sömürgeciliğin ulusal kurtuluş üzerindeki baskısına rağmen, 60 yıllarının ortasında, dünyadaki kuvvet oranlarının emperyalizm lehine değişmediğini, şu ya da bu memlekette karşı - devrim seddinde gedik açıp, em-

peryalizmin çenberini kırmanın mümkün olacağını gösterdi. Her ne kadar karşı - devrim memleketimizde 1965 de başarı kazanmışsa da, halk hareketi, ustaca uygulanan bir taktik sayesinde halk kuruluşlarındaki mevkilerini yine elinde tutarak geri çekilmeği başarmıştı. Bu taktik, yeniden saflarını sıkıştırma, demokratik özgürlükleri savunma, ekonomik geriliğe ve memleketi kapitalizm yoluna sürüklenme çabalarına karşı sesini yükseltmek imkânını verdi.

Halk hareketi 1965 ekiminden bu 1969 yılının 25 mayısına kadar inatçı bir mücadeleyi sürdürdü. Bunun üzerine bir yurtseverler ve ilerici subaylar grubu, halkın özlemlerini dile getirerek iktidarı gerici çevrelerin ve karşı - devrimin elinden alarak ulusal demokratik cepheye teslim etti. Yeni hükümetin kuruluşu politikanın zararlarını ortadan kaldırma ve yüz yıllardan beri memleketin önüne dikilip duran problemleri çözümlmek, kapitalist olmayan yolda kalkınmaya doğru yönelme imkânını verdi. Devrimci hareketin içinde kalkınma için, devlet cihazının rolü için, güney Sudan'daki milliyet meselesinin çözümlenmesi için ve eğitim sisteminde köklü dönüşümler yapılması için açık bir program belirmişti.

1964 olaylarıyla 1969 olayları arasında hem bir benzerlik hem de bir ayrılık vardı. 1964 ekim ayında silâhları elinden alınan halk yığınları hareketinin genişliği sayesinde, gerici kuvvetlerin askerî diktatörlüğünü devirmeği başarmışlardı. Fakat o vakit, halk iktidarını koruyup savunabilecek olan silâhlı kuvvetlerle it-

tifak yapılmamıştı. Bugün bunun aksi oldu. Yeterince birlik halinde olmamakla beraber, halk hareketi memleketteki siyasi durumu kuvvetle etkilemişti. Gericici kuvvetlerin iktidarı devrilmiş, iktidar, ilerici sınıfların, ulusal demokratik kuvvetlerin eline geçmişti.

Böylece halk yığınları, hareketi genişletmek ve bunu demokratik bir hükümetin bayrağı altında birleştirmek imkânının belirdiğini görüyordu. Bence, şu sırada memleketimizin en temelli kalkınma problemi, ulusal bir demokratik cephenin örgütlenmesidir. Böyle bir örgütlenmede devrimci elemanlar memleketin siyasi hayatını yoğunlaştırarak, ilericilikten yana olanların ve yeni iktidarın çevresini genişleterek, açıkça belirlenmiş bir rol oynayacaklardır. Bu cephenin, güneydeki ulusal gruplarla, kuzeydeki demokratik güçler arasında sağlam bir birliğin kurulmasını sağlamak üzere güney sorununa demokratik bir çözüm getirmesi gerekir.

Bana göre, komünist partisi bu dönemde, memleketimizin siyasi hayatında kesin bir rol oynamalıdır. Şimdiki halde tek örgütlenmiş devrimci kuvvettir. Öteki örgütlenmiş kuvvet, gericilerin kuvveti olup, hareket, vasıta ve imkânları vardır. Şurası açıkça bellidir ki, komünist partisinin faaliyetlerinin, örgütlerinin karşısına engel çıkartmak, halkla doğrudan doğruya temaslarını önlemek, kuvvetler oranında örgütlenmiş gericici güçler lehine bir değişiklik meydana getirecektir. Gericiler, böyle bir durumu yaratmak istiyorlar. Çünkü komünist partisinin halk yığınları içinde etken olarak faali-

yette bulunabileceğini bilmektedirler.

Başka önemli bir problem de 1964 devriminin hedeflerinden biri olan Sudan'ın ekonomik ve sosyal kalkınması programıdır. Bu konuda sağa ya da sola doğru hiç bir kaymaya imkân verilmemelidir. Tutulacak yol açıkça bellidir ve işte bunun için memlekette inatçı bir mücadeleye girilmiştir.

Eski kapitalist kalkınma yolunun politika plânında da ekonomi plânında da geçerli olmadığı görüldü. Eski rejim, bağımsızlığın elde edilmesinden sonra memleketin karşılaştığı ağır problemleri çözümleyemedi. Bunun için, yeni iktidarın ilk bildirilerinde açıkladığı gibi, memleketimizi barışa ve yirminci yüzyılın doruklarına götürecek tek yol, kapitalist olmayan kalkınma yoludur. Memleketimizin durumunu gerçekçi bir tarzda değerlendirerek bu yolu izliyoruz. İlerlememizin, Sudan'daki yabancı nüfuz merkezleri tarafından kösteklendiğini biliyoruz. Kapitalist olmayan kalkınma yoluna girebilmek için, memleketimiz her şeyden önce ekonomisini yabancı etkilerden kurtarmak ve ardından da bazı başka tedbirler almak zorundadır.

Memleketimiz ekonomisinin, İngiliz emperyalizminin egemen olduğu günlerden yakın zamanlara kadar Batı ekonomisinin etkisi altında olduğunu biliyoruz.

Bütün dünya memleketleriyle eşitlik temeli üzerinde ve karşılıklı kazanç sağlama şartıyla ticaret ve ekonomi alanında işbirliği yapmaya karşı değiliz. Bundan başka memleketimizin bir çok zenginliklerinden, ancak kapitalist olma-

yan kalkınma yolunu seçmekle tamamen yararlanabileceğimizi biliyoruz. Memleketimiz, ancak bu kaynakların isabetli bir şekilde kullanılmasıyla ilerleyebilir. Şimdi, Sudan ekonomisinin maddi temelinin kurulup gelişmesine yardım edebilecek olan dost sosyalist kampı da işbirliği yapabiliriz. Sosyalist kampın maddi ve manevi desteği, yeni hükümetin tutunması ve devrimin, karşı devrim ve yeni sömürgeciliği alt ederek başarıya ulaşmasında kesin bir rol oynayacaktır.

Şimdi ulusal demokratik aşamada bulunan ve yeni bir aşamaya girmeğe hazırlanan Sudan devriminin geleceği, komünist partisinin ve bütün devrimci güçlerin bir ulusal demokratik cephenin gerçekleşmesi için faaliyette bulunmasına bağlıdır.

Devrimimizin tecrübesi, ulusal demokratik cephenin yapısının, halkımızın yaşayışıyla ilgili bir çok özellikler taşıdığını göstermektedir. Bunların en önemlisi, bu cephenin yekpare ve merkezileşmiş bir bütün teşkil etmeyip, cephenin memleketin çeşitli bölgelerinde bulunan kesimlerinden herbirinin bilinç ve örgütlenme derecesine göre başka yapılara sahip olan grup ve sınıfların yan yana gelmesinden kurulmuş olmasıdır.

25 Mayıs 1969 da kurulan yeni hükümet 1964 devriminin yolundan gitmeğe kararlı olduğunu ilân etti. Ulusal demokratik cephenin önünde birliğini kuvvetlendirmek ve demokratik devrimin ödevlerini yerine getirebilmek için gerekli olan önemli dönüşümler yolunu açtı.

8. FİLİSTİN

DİRENMEDEN DEVRİME

AHMED BAHADDİN

(1926, Mısır)

Mısır'lı gazeteci ve yazar. Kahire üniversitesinde hukuk öğrenimini yaptıktan sonra kendini doğrudan doğruya siyasi eylem yerine siyasi gazeteciliğe verdi. «Rose al-Yussef»in yazarlarından olarak, kamu oyunu krallığa karşı harekete geçirmekte önemli bir rol oynadı.

Geniş kültürü, Mısır'ın arap dünyası içindeki kişiliğini yansıtan siyasi sezgisiyle, basında kendine dikkati çeken bir yer sağladı. Basın birliği başkanı (1965 - 1968), sonra da güçlü bir basın ve yayın kuruluşu olan Dâr al-Hilâl'in başkanı oldu; başka görevleri arasında al-Musavvar'ın başyazarlığını yaptı.

Ateşli bir yurusever, olgun bir aydın, inanmış bir sosyalist olan Ahmed Bahaddin, kısa bir zamandan beri sosyalist birliğin yürütme

komitesi üyesi ve milletvekilidir.

Başlıca eserleri: Kral Faruk (Fârûk Malikân); Filistin devleti sorunu (İktirâh davlat Filistîn).

Filistin işini 1947 den beri en iyi bilenlerden biri olan yazar, Filistin'in geleceği konusundaki tezlerini, 1967 haziran savaşının hemen ertesinde çok açık bir şekilde açıklamıştır.

«FİLİSTİN DEVLETİNİ» YENİDEN CANLANDIRMAK (1)

Şu günlerde filistinlilerin işgal altındaki topraklarda yürüttükleri kahramanca direnişle ilgili haberler gelmektedir. Bunların kavranması ve derinleştirilmesi başta gelen ciddi bir iştir. Bu hakikat bizleri felâketten esaslı bir ders almaya zorlamaktadır.

İsrail'e karşı «kendini» savunmanın en sade ve en önemli şekli Filistin meselesini yeniden canlandırmaktır; bu da Filistîn'in varlığı meselesidir. 1948 siyonist saldırısı Filistin'in bir parçasını kesip ayırmayı başardı. Gelgelelim ki biz öteki araplar, tek bir varlık olarak karşı koyan ve hakkını isteyen Filistin'den geri kalan şeyi koruyacak, saklayacak yerde, ellerimizin arasında dağıttık: 1948 siyonist istilâsı, işe, dünyanın her tarafından göç eden ya

da sığınan yahudileri yurttaş yapmakla başladı: Çiftçi, işçi, ya da asker olarak. Oysa araplar Filistin yurttaşlarını göçmen ve sığıntı olarak kabul ettiler. (...).

Yıllar geçtikten sonra bir Filistin Birliği ve bir Filistin örgütü kurma fikri olgunlaştı. Fakat o zaman da bununla uğraşan örgüt, bir halkın, bir vatanın varlığını ileri sürebilmek, için en kesin şarttan yoksun durumda bulunuyordu; yani, topraktan! Bu toprak da ne kadar daralmış olursa olsun yine de vardı. (...). Ama mücadele, Kahire'den, Beyrut'dan ve öteki arap şehirlerinden yürütülüyordu: Filistin'den başka yerlerden.

Bu durum dünyaya Filistin'in yok olduğu izlenimini vermeğe yetiyor, Filistin halkı diye toprağını isteyen bir halkın bulunmadığını, nihayet komşu arap devletleriyle İsrail adını taşıyan bir devlet arasında bir çekişme olduğunu düşündürüyordu. (...).

Böyle olunca, daha şimdiden incelenmesi ve kestirilip atılması gereken açık ve zorunlu hareket noktası şudur: Filistin adını taşıyan bir devlet yeniden hayata kavuşmalıdır. Bu devlet, Ürdün nehrinin batı ve doğu kıyılarıyla Ürdün'ü ve Gazza kesimini bir araya getirecektir; yani, Filistin'den, kalmışsa onunla, Mave-rai Ürdün denilen ve eski Filistin'in bir parçası olan toprakları birleştirecektir. (...). Filistin adının yeniden canlandırılması, sırf bir ad olarak dünyada ve bu problemin ileriki aşamalarında kendiliğinden manevi, bunun için de siyasi bir etki yapacaktır: işte memleketin eski asıl

adı yeniden canlandı; işte Filistin devleti, bir bölümünü başka topraklara ilhâk ettikleri halde, ilk safta bu ilhaka karşı durarak, meşru hakkını istiyor.

Bundan da şu sonuç çıkar ki, Filistin adının yeniden canlandırılmasıyla birlikte, Filistin topraklarına dönmesi gerekir. (...). Kanada'dan lâtîn Amerika'ya ve Cezayir'den Kuveyt'e kadar bütün arap memleketlerine göç edenler, Filistinlilerin en istidatlıları, en yeteneklileriydi. (...).

Filistin adının ve Filistin devletinin canlandırılması, eğer göçlere ve dağılmaya son vererek, Filistinlilerin dönmelerini ve yığın halinde Filistin toprağına yerleşmelerini sağlayacak bir çalışmayla birlikte yürümezse, gerçek hiç bir değeri olamaz. İşgal altındaki Filistin'e «dönülmesi»nden söz etmeden önce, Filistin olarak kalmış, Filistin topraklarına «dönülmesini» sağlamalıyız. İsrail'e karşı duran, arap duvarı boş ve sığınan insanların çadırlarıyla kaplı, günden güne artan insan tortularını biriktiğı bir toplum bölgesi değil, ekonomik, sosyal, siyasi ve askerî plânda kuvvetli bir uygarlık duvarı olmalıdır.

Başta gelen mesele şudur: bu Filistin yığınağında çeşitli cepheleri olan bir hayat yükselmeli; halkın bütün yeteneklerini içinde eritmeli ve onlara göç etme hevesini vermemeli. Bu, öyle bir hayat olmalı ki, göç edenlerde memlekete dönme isteğini uyandırmak, ödev duygusu, yurtseverlik ve Filistin problemini birinci plâna çıkartmak isteğıyle yurtlarına dönsünler; öyle ki

çalışma, yaşama ve ilerleme yolu herkese açık olsun. (...).

«Dönüş» için ortaya atılan bu çağrı, ikinci derecede bir iş değildir. Bu, ulusal savaşta hem bir halkın tam anlamıyla ulusal olan kaderiyle, yeni bir ulus yaratmak isteyen istilâcıların kaderi arasında girilen keskin çatışmaâda insan faktörü en önemli faktördür. İşin sonunda insan faktörü, en kesin silâh olacaktır. Bu insan faktörü her şeyden önce filistinlidir; daha sonra arap insan faktörüne dayanır, destek olarak, bir bütünün parçası olarak, bir derin strateji alanı olarak. Filistinli insan faktörü sadece sayıya bağlı değildir, nitelikleri de önemlidir. Öğretim, teknik, üretici yetenek ve vatanın ekonomik, siyasal, sosyal ve askerî kuruluşları bakımından.

Hükümet şeklinin krallık olsun başka bir rejim olsun bu konuda önemi yoktur. İnsanlar, hükümet şekli ve bununla birlikte bulunan şartlar bakımından biribirinden ayrılırlar ama, vatan konusunda ayrılmazlar. Hiç kimse vatanında yaşamak, çalışmak, mücadele etmek için hükümet şeklinin ilk hamlede, daha adım atmadan, kendi kişisel eğilimine uygun olmasını istemez. Filistinlinin dönüş, çalışma, savaş problemini göğüsleme konusundaki duygusu, dünyanın dört bucağından, hiç görmediği, bilmediği, dilini konuşmadığı bir toprağa göç eden yahudininkinden daha zayıf değildir. (...).

Bugün, Lübnan, Kuveyt ya da Arjantin uyruklu olan filistinlinin sadece Filistin uyruklu olma imkânını bulabilmesi lâzım. Bir kere

Filistinliler Filistin'e gelsin, o zaman Filistin Filistinlilerin olur.

(...). Bu öneri, bu düşüncelerin ötesinde acı ve nazik bir mesele ile karşılaşılıyor. (...) Bir milyon Filistinli 1948 den beri topraklarından kaçarak çadırlarda oturuyor ve uluslararası kurumların verdiği unla yaşıyor. Bu insanlar, düzenli bir toplum meydana getirmiş değiller: tarım yok, sanayi yok, yeterli seviyede bir eğitim yok. (...). Topraklarından ve evlerinden koçulanların büyük çoğunluğunu meydana getiriyor bu insanlar. (...).

Mesele şudur: Filistin halkının ezici kitlesi yirmi yıldır göçmen kamplarında yaşıyor, kimsenin ne vakit sona ereceğini bilmediği bir süre daha buralarda yaşayacak mı?. (...). Bu, yerlerinden, yurtlarından atılan insanlar için imkânsız, haksız ve yararsız bir durumdur. (...). İleriye sürdüğümüz «Filistin devleti»ni yeniden yaşatacak olan genel öneri çerçevesi içinde (...) iki amaç gerçekleştirilebilir: bu nüfus yığını nerede olursa olsun, elimizde kalan Filistin topraklarına taşınmalıdır. Bu insan yığını, Filistin toprağı üzerinde öğrenimini yapan, sanayileşen, kalkınan, toprağı işleyen, ve silâhlanan bir toplum olmalıdır. İsrail'le karşılaşma çizgisi üzerinde «güçlü bir komşu» olmalı, güçsüzlüğün, cahilliğin, zayıflığın, yerinde saymanın kısıkcı içinde sıkışıp kalmamalı. (...). Filistinli göçmenlerin vatana dönüş isteklerine hiç bir şey set çekmemeli; hiç bir şey problemlerine ve bu problemlerin temeline dokunmamalıdır. Filistin göçmenleri meselelerine ve bu

problemlerin temeline dokunmamalıdır. Filistin göçmenleri meselesinin zihnimizden hiç çıkması çok önemlidir; çünkü bu problem, bütün Filistin probleminin can damarıdır, bununla birlikte göçmenlerin etken ve nüfuzlu bir Filistin ve arap güç birikimi hâline gelmesi de önemlidir. (...). Bulundukları topraklara yerleşmeleri ve bu topraklara uygun bir hayat, bu toprağın kuvvetli bir üs haline getirilmesi, kesin olmayan ve kısa yoldan kesin bir çözüme götürmeyen bir mesele gibi görülebilir. Fakat bu tutumun ardından ileriye doğru atılmış adımlar, kararlar ve eylemler gelecek ve bunlar zamanla güçlü ve etken bir gerçek yaratacaktır.

TUNUS SOSYALİST İNCELEME VE EYLEM GRUBU (Tunus)

1966 da bazı devrimci, marksist aydınlar ve işçiler tarafından kuruldu. Hareket noktası Tunus'da mücadeleye girmek ve üç kıtadaki ulusal kurtuluş devrimlerini desteklemektir. Tunus sosyalist inceleme ve eylem grubu, şimdiye kadar dar bir çevrede kalan ve Mağreb'deki ilerici grupların arap dünyasındaki ulusal rejimler karşısında hayal kırıklığını ve aynı zamanda Avrupa'daki aşırı sol ideolojisinin arap dünyasının bazı kesimlerine ıktarılmış olduğunu gösteren bir siyasi düşüncüyü geliştirmiş bulunuyor. Tunus yargılamaları (1968 - 1969)

kamu oyunun dikkatini bu grup üzerine çekti. Ele aldıkları başlıca problem: Filistin.

Bir çok yazarların ortaklaşa yazdıkları ve burada bir bölümünü verdiğimiz metindeki ifade ile «Problemleri marksizm açısından ortaya koymak» mümkün müdür? Burada problemler, özellikle devlet iktidarının yapısı açısından ortaya konmuştur.

FİLİSTİN ULUSAL SORUNU VE DEVRİM PROBLEMİ (1)

1. İsrail devlet gücünün ezdiği kimdir: arap ulusu mu ya da Filistinli arap ulusu mu?

Bu alandaki bütün ciddi araştırmalar ancak, bu ulusların daha önceden meydana getirdikleri ve geliştirebilecekleri iktidar şekillerinin tahliline dayanır. Gerçekten de ulus fikrini, ebedî ve yanına varılmaz bir değer olarak ortaya koyup, marksist bir tahlille hiç bir ilişkisi olmayan «mânevi özlemler»i tatmin etmek için, var olmayan bir ulusu aramaya kalkmamalıdır. Bazen Stalin'in: «Ulus tarih içinde kurulmuş, sürekli bir dil, toprak, ekonomik hayat ve ifade-

1) La question palestinienne dans ses rapports avec le développement de la lutte révolutionnaire en Tunisie, Ed. «Perspectives tunisiennes» No. 2 şubat 1968, s. 20 - 27 (A).

sini kültür birliğinde bulan ruhî oluşum birliğidir.» (1) Tanımlamasından hareket edilerek coğrafya, tarih, dil, kültür niteliklerinin koleksiyonunu yapmaya kalkanlar var. Yalnız unutuyorlar ki aynı Stalin bir çok Oportünist'e ve sosyal-şoven'e karşı «Ulus sadece bir tarihi kategori değil, ilerlemekte olan kapitalizm dönemindeki bir tarihi kategoridir.» (2) demişti. Sonra, 1925 de yeni tarihi bir durumda:

«O vakitten beri uluslararası durumun temelden değiştiğini görmemek gülünçtür; bir yandan savaş, öte yandan ekim devrimi ulusal sorunu demokratik burjuva devriminin bir bölümü iken sosyalist proleterya devriminin bir bölümü haline getirmiştir» (3) diyordu. Eğer bir fetiş haline getirilmek istemez de devrim sürecinin içine oturtulmak istenirse, ulusal sorun ancak belirli bir tarihi durumda incelenebilir. Böyle olunca, bütün devrimlerin temel problemi olan iktidar problemini ele almak kaçınılmaz bir zorunluluk olur. Oysa açıkça anlaşılır ki bu problem ancak somut olarak, yani belirli bir zamanda, belirli bir memleketteki devlet iktidarına karşı girişilen bir savaş içinde ortaya konulabilir.

1) «Marksizm ve ulusal sorun» 1912 (A).

2) Ad. g. e.

3) «Bir kere daha ulusal sorun üzerine Seviç yoldaşın yazısı üzerine» (1925) (A).

Kaldı ki, bir «arap ulusunun» varlığını iddia ya da ispat etmek ve bugünkü çeşitli arap memleketlerindeki ortaklaşa bazı elemanlardan hareket ederek, böyle bir ulusun meydana getirme imkânını araştırmak isteyenlere şunu söyleyelim ki, bütün dil, tarih v.b. araştırmaları bir bütün değil, fakat «Arap Ulusu» adı verilen şeyin içinde kökleşme ve farklılaşma yolunda olan bir bütünler serisinin varlığını göstermiştir. Dil araştırmaları, arap halklarının özel tarihlerinin, şematik olarak ortaçağdaki roman dilleri konuşan batı memleketlerindeki ne benzeyen bir süreçle, ayrı dilleri oluşturduğunu göstermiyor mu? (1)

Arap dünyasının bu şekilde bölümlere ayrılması, balkanlaşması, üzülmenecek şey belki, ama nasıl inkâr etmeli bunu? Son zamanlar tarihine bakarak, özellikle çeşitli sömürücü devletlerin egemenlikleri altında ve ulusal kurtuluş savaşının yürütülüşüne göre, arap memleketleri arasında çok önemli farklılaşmalar olduğunu görmemek mümkün mü? Arap memleketlerinin ekonomik bakımdan kaynaşmasının, bütünleşmesinin eski ipek, baharat ve zenci köle ticareti yollarında kurulamayacağını nasıl anlamama-

1) Tunusta çalışan araştırmacılar, dil bilimi konusunda ilgi çekici ufuklar açtılar. Dikkate değer bir nokta da, çalışmalarıyla arap dilinin birlikten yoksun olduğunu açıkça göstermiş olmalarından dolayı klâsik arap dili uzmanlarının siyasi muhalefetleriyle karşılaşmışlardır (A).

lı? Hem sonra şu yeni olguyu da dikkate almak gerekir: arap memleketleri, emperyalist devletlerin ekonomik kuruluşlarına, biribirlerine olduğundan daha fazla bağıntılı durumdadır.

Bir kere daha üzülererek söyleyelim ki bu duygu, geçmiş bir dönemden kalan din ve kültür artıkları adına arap memleketlerini birleştirmek için yeterli değildir: islâm - araplık adına yapılan Mısır - Suriye ve Irak birleşmesinin kısa ömürlü oluşu, bunu açıkça ispat etmiyor mu? Şunu da söyleyelim ki, bugün «arap ulusu» davası için kullanılan bu kalıntıların, daha yakın bir geçmişte, «arap ulusu» içinde ayrı devletler kurulması yolunda kullanılmış olması, en hafif deyimle acayip bir şey değil mi?

Proletaryayı ve ezilen öteki sınıfları başlıca mücadele cephesinden saptırmak ve onlara savaşın zorunlu olarak bugün kurulmuş bulunan her devletin kendi toprağı üzerinde yürütülmesi gerektiğini unutturmak isteyenlerin bu davranışlarıyla şiddetle mücadele etmek lâzımdır. Oysa, bu temel ilkeye bağlandıktan sonra, «Arap ulusu»nun elinde hiç bir istikrarlı devlet cihazı bulunmadığını, tam aksine bir çok ulusal devletler bulunduğunu (Tunus v. b.) ve ortaçağ arap imparatorluğundan doğan milliyetler devletleri (İsrail, Irak) bulunduğunu, öte yandan bugün ezilen çeşitli uluslar tarafından milliyetler devletleri içinde yürütülen savaşlar zafere erdikten sonra yeni ulusal devletler kurulacağını hatırlatmak gerekir.

Bu devlet cihazlarının gelişme kanunları ayrı olduğundan ve uzun bir dönemde büyük

bir ulusal arap birliği kurulması yönünde değil, Tunus, Cezayir v. b. (1) gibi ayrı ulusal bütünler kurulması yönünde geliŖeceđinden, Tunus'un, Suudi Arabistan'a Hollanda'dan, ya da batı Afrika devletlerinin doğu Afrika devletlerine Ortak pazardan daha çok yakınlaŖacaklarını düŖündürecek hiç bir kanıt yoktur.

Kaldı ki, ileride arap dünyasındaki çeŖitli devletler arasında meydana gelecek yakınlaŖmanın ve bunları bir tek grup içindeymiŖ gibi kullanacağımız adın hiç bir önemi yoktur. Bugün bütün bu devletlerin her birinde, bir yandan proletarya ve ulusal azınlıklar ezilirken bir yandan da bürokratik ve askerî cihazın kuvvetlendirildiğini görüyoruz. Olayların bu Ŗekilde akıŖı her memlekette, proletarya devriminin bütün gücünün, bugünlerde kurulmakta olan ve halkı ezen gerici devlet iktidarlarına karŖı birleŖtirilmesini zorunlu kılmaktadır.

(1) Özellikle buhran zamanlarında, devlet başkanlarının sözleri bu bakımdan oldukça anlamlıdır. Mese-lâ Burgiba, 1962 de bir aralık Yussuf'çu komplosunun tehlikesi karŖısında, yüreğine kuvvet vermek için Kef'e gelen milletvekillerine: «Mütecanis bir ulus meydana getirmek hedefimizdir. Halktan, hükümranlığımızın sađlamlaŖması ve genç devletimizin kuvvetlenmesi için ufak tefek fedakârlıklar istiyorum. Oldukça kısa bir zamanda, devlet örgütlerini kurduk, bir diplomasi meydana getirdik, bankalar açtık, bir kalkınma plânı yaptık. Bütün bu işler tamamiye Tunus'un malıdır.» diyordu.

Her memlekette egemen sınıf olarak, proletarya örgütünün iktidarı alma yolundaki çabalarının karşısına «arap ulusu» fikrinin savunucuları ne çıkarabilirler? Hiç bir şey. Çünkü «arap ulusu» ismi var cismi yok hayalî bir şeydir. Bunun için bugünkü şartlarda bu, ancak arap devletlerinin en güçlüsünün, öteki arap devletlerini yıkması şartıyla gerçekleştirilir; böyle bir zorbalığın ne kadar haksızca bir hareket olacağını bir yana bırakalım, arap millî burjuvazisinin en son aşaması olan emperyalizme varacak kadar olgunlaşmış olduğunu ispata kalkmak boş bir çabadır; kaldı ki bağlı bir devletin kardeş devletleri yıkmadan önce kendi topraklarından başka emperyalistleri kovması gerek! Bir başka sonuç: İsrail devletinin, sözde «arap ulusu» üzerinde baskısını göstermemesi için bütün arap devletlerinin İsrail devletiyle tek ve aynı devleti meydana getirmek üzere birleşmesi gerekir. Bu düşüncesün saçmalığı İsrail devletinin bütün arap halklarını aynı şekilde baskı altında tutmadığını göstermeğe yeter. Bunun aksine, İsrail devleti, en temelli niteliklerinden biri olan askerî güçlerini yıkarak, bazı arap devletlerinin toprak bütünlüğüne ve varlığına son vermek istiyor. Şu son zamanlarda İsrail devleti ile Suriye, Ürdün, Mısır devletleri arasında meydana gelen çatışma, bir bakıma, imtiyazlarını elde tutmak için (Akaba körfezinde ve Süveyş kanalına gemi seferlerinin yapılabilmesi) ya da bazı toprakların alınması (Maverayı Ürdün, Gazza...) için meydana gelen çatışmadır. Prob-

lem bu tarzda ortaya konulunca İsrail'e karşı savaş, ilerici denilen arap devletleri tarafından olduğu kadar, gerici denilen arap devletleri tarafından da yürütülebilir. Bir başka yönden, bu çatışma, İsrail devletinin gelişmesini Filistin arap ulusunun ortadan kalkmasını gerektirmektedir; bundan başka İsrail, bir milliyetler devleti halinden, ulusal bir devlet haline gelebilmek için durmadan, bugün Mısır, Ürdün, Suriye ve hatta Lübnan devletlerinin yönetimi altında bulunan arap Filistin topraklarına, kendi sınırları içindeki filistinli arapları göç etmek zorunda bırakmaktadır. İsrail devletinin gelişme kanunu, devletlerini kurmuş olan arap halklarını köleleştirerek, içinde barınan uluslar bakımından mütecanis olmayan bir imparatorluk kurmaya elverişli değildir. İsrail'in amacı, ulusal bakımdan mütecanis bir toprak üzerinde egemenliğini kurmaktır (1). Bu bakım-

1) İsrail gericipleri arasındaki son tartışmalar (aralık 1967) bazı siyonistlere göre Nil'den Fırat'a kadar uzanması gereken «Büyük İsrail» devletinin kuruluşunun % 100 yahudi, bir ulusal yahudi devletinin kurulmasıyla bağdaşamayacağını açıkça göstermiştir. Gerçekten de uluslararası kuvvet oranı öyledir ki siyonistler içinde yaşayan arap nüfusunun hepsini ya da hepsine yakın bir bölümünü boşaltarak geniş toprakları zaptedebileceklerini iddia edemezler. Haziran'dan beri işgal ettikleri topraklarda giriştikleri bu teşebbüs ancak küçük bir ölçüde başarılı oldu. İşgallerini sürdürmek için, filistinli araplara yerleştirecekleri sığınak yerleri yaparak bunlara devlet adını ver-

dan arap halkları, İsrail tarafından çok değişik şekilde tehdit edilmektedir.

1. Filistin arap ulusu ya İsrail baskısına karşı çıkmak ya da halâ İsrail toprakları dışında yaşayan filistinli araplara katılmak zorundadır. Bu ulusun durumu sallantıdadır; çünkü, her şeyden önce İsrail devletinin gelişmesi karşısında ulusal duygusu uyanan bu halk, topraklarının durmadan bu devletin tehdidi altında bulunduğunu görmektedir; buna karşılık Ürdün ve Mısır devletleri, Filistin devlet iktidarının örgütlerinin (El-Feth, Filistin kurtuluş örgütü)... gericici hükümetlerin 1950 lerde ilhak ettikleri topraklar üzerinde serbestçe hareket etmelerine izin vermemektedir.

2. İsrail devletine sınır komşusu olan devletler, çıkarları İsrail devletinin çıkarlarıyla çatıştığı ve bu kurtuluş savaşında filistin arap ulusunu destekledikleri için tehdit altında bulunuyorlar.

3. Öteki arap devletleri, filistin arap ulusunun iktidar organlarıyla kurdukları ilişkilere göre ya da İsrail'le sınırı olan arap devletleriyle ilişkileri dolayısıyla İsrail tarafından tehdit olunmaktadır. Yalnız bunların karşılaştığı tehlike, Kıbrıs adasının, Arnavutluk'un ya da

meği, başına da satın aldıkları bir avuç filistinli arap ileri gelenini getirmeği düşünüyorlar. Bu da arap probleminin siyasal çözümünden ya da «barışı korumaktan» söz edenlerin bir takım hainlerden, gericilerden, İsrail uşaklarından başka bir şey olmadıklarını göstermektedir. (A).

Çin'in, ezilen Filistin arap ulusu ya da saldırıya uğramış arap devletlerini destekledikleri zaman karşılaştıkları tehlike kadar bir tehlike altındadırlar.

II. Filistin'de emperyalizme karşı savaş, Filistin arap halklarına kendi kaderini kendi tayin etme hakkının tanınmasından geçer.

(...) Bu gibi durumlarda, marksist - leninistlerin tecrübelerinin gösterdiği gibi, proletaryanın mücadelesi, ilerde ulusal kurtuluş savaşının burjuva demokratik çerçevesini aşabilmesi için aşağıdaki prensipler etrafında örgütlenmesi gerekir (1).

1. Filistin arap halkının İsrail devletine karşı giriştiği haklı savaşın desteklenmesi, Filistin yahudi ulusunun devleti yanında, Filistin

1) Bk. a. Marx: «Les luttes de classes en France (1850) ve Lenin'in yeniden ele aldığı çeşitli mektupları (A).

b. Lenin: ulusal sorun üzerine eleştiri notları (1913) ulusların kendi kaderlerini kendilerinin tayini hakkında (1914). R. Luxembourg, Troçki ve Bundculara karşı yazılmış olan bu iki mektupta Lenin, ulusal sorun üzerinde bir çok kereler Marx ve Engels'den aktarmalar yapar (A).

c. Stalin, Ulusal sorun (1929) (A).

d. Mao-Çe-Tung: Japon emperyalizmine karşı savaşın taktiği (1935); Halk yığınlarını Japonya'ya karşı ulusal cepheye sürüklemek için mücadele edelim (1937); Birleşik cephe içinde bağımsızlık ve özerklik (1938); Yeni demokrasi (1940) (A).

arap ulusu devletinin kurulması hakkının tanınması. Buna göre İsrail'deki filistinli araplar için din ve kültür özerkliğinin istenilmesi, söz konusu olmayıp, şimdiki İsrail devletinin yıkılarak, Filistin arap devleti ile Filistin yahudi devleti ve belki de öteki arap devletleri arasında, kendilerinin serbestçe kabul etmeleri şartıyla bir federasyon kurulması.

Proleterya bu kurtuluş hareketini: ulusal barışın, sınıf mücadelesine en elverişli ortamı sağlamak üzere hak eşitliğinin yararına kabul eder. Şunu da söyleyebiliriz ki, İsrail kapitalizmine karşı mücadele, ancak Filistin proleteryasının, Filistin araplarının kurtuluşuna yardım etmek üzere birleşmesiyle gelişir. Marx, «İrlanda'ya karşı adalete uygun şekilde davranma konusunda, uluslararası insaniyetçi lâf kalabalığının dışında, ingiliz işçi sınıfının doğrudan doğruya mutlak çıkarları İrlanda ile olan bugünkü bağlarının kopmasını gerektirir» diyordu. Sonra da «Bir halk için başka bir halkı köleleştirmek bir felâkettir» diye ekliyordu.

2. Ulusal hareketlerin gerici etkilerine karşı, İsrail yahudi ulusu arasında, Filistin arap ulusunun kendi kaderini kendisinin tayin etmesi hakkı etrafında propagandayı arttırarak, ayrı Filistin ulusları proleteryasının birliğini kuvvetlendirmek, proletaryayı, milli burjuvazinin her türlü ilhakçı teşebbüsüne karşı uyanık bulundurmak ve milli burjuvazinin bütün uzlaşma teşebbüslerine karşı, devrimci mücadele (halk savaşı) yollarını önermek.

3. Proleteryanın bağımsız bir parti halinde

örgütlenmesi. Proleteryanın bağımsız bir parti halinde örgütlenmesi ve ulusal kurtuluş hareketine böyle katılması, burjuva demokratik devrimini, burjuvazinin reformculuğuna düşmeden sonuna kadar götürebilmesi için zorunludur (...). Lenin, proleteryanı bağımsız bir parti içinde bir arada toplamanın güçlüklerinin ulusal partilerle çeşitli çatışmalara yol açtığına, fakat asıl ödevin, ulusal kurtuluş olduğunun asla gözden uzak tutulmaması gerektiğine işaret eder. Komünistlerle milliyetçiler arasındaki karmaşık ilişkiler konusunda, Çin devriminin gelişmesinden faydalı dersler çıkmaktadır: Mao -Çe-Tung: «Uzun süren bir işbirliği sayesinde, uzun süren bir savaşı sürdürmek, yani sınıf mücadelesini, Japonya'ya karşı yürütülen ulusal savaşın gerisinde bırakmak, birleşik cephenin temel ilkesidir. Bu prensip gereğince partilerin bağımsızlığı, yani bunların birleşik cephe içindeki bağımsızlığı ve özerkliği korunmalıdır; partilerin hayati hakları, işbirliği ve birleşme uğruna feda edilmemeli, aksine, partilerin ve sınıfların hakları belirli bir sınır içinde kuvvetle savunulmalıdır...» diyor.

(Birleşik cephe içinde bağımsızlık ve özerklik, 1938)

ALİ YATA

(1920, Fas)

Politikacı, Tanca'da cezayirli faslı karışımı, fakir ve kalabalık bir aileden dünyaya gel-

di. Orta öğrenimini Casa Blanca'da yaptı, sonra Cezayir üniversitesinde, mektupla yüksek öğrenimini bitirdi. Öğretmenlik etti (1940 - 1945), Fas komünist partisi saflarında ve ulusal bağımsızlık hareketinde çalıştı. Partinin merkez komitesine seçildi (1945), sonra genel sekreter oldu, Mağreb'deki partilerin en büyüğü olan partisinin ulusal devrimci bir hedefe yönelişinde kesin bir rol oynadı. Bir çok baskılara uğradıktan sonra parti, Kurtuluş ve Sosyalizm partisi adını ve amacını benimsedi. Ali Yata şimdi bu partinin genel sekreteri olduğu gibi Al-Mükâfih al-Vatanî dergisini yönetmektedir.

Pek çok sayıdaki broşür, rapor ve makaleleri arasından, komünist ve işçi partilerinin uluslararası konferansının (Moskova, 18 - 22 mart 1969) hazırlık komisyonunda, partisi adına okuduğu raporu alıyoruz; bu raporun birkaç ay sonra Fas'da ağır bir hapis cezasına çarptırılması için belge olarak kullanılmış olduğunu biliyoruz. Bu rapordaki sağlam ve berrek tahlil üç kıt'a marksistlerinin ve özellikle arap dünyasındaki marksistlerin, Avrupa marksızminin, geleneksel ortodoksluğu karşısındaki iki cepheli davranışını göstermektedir.

ULUSAL KURTULUŞ VE SOSYAL DEVRİM: FİLİSTİN ÖRNEĞİ

1. İlk gözlem ulusal kurtuluş hareketine ilişkindir.

Komünist ve işçi partilerinin, hareketimizdeki beraberliği sağlamış olan 1960 bildirisi, ulusal kurtuluş hareketinin gerçek değerini saptayarak, çok doğru bir şekilde, dünyadaki ilerici kuvvetleri arasında, dünya sosyalist sisteminden hemen sonraki ikinci yeri verdi.

Bugün elimizdeki belge bu sınıflandırmayı terk ederek, ikinci yeri kapitalist memleketlerdeki işçi hareketine verdi. Bize göre 1960 danberi bu değişikliği haklı gösterecek hiç bir şey olmamıştır.

Şüphesiz, sosyalist memleketler, dünya işlerinde daima belirleyici bir rol oynamaktadır ve bazı buhranlara rağmen, kuvvetler oranındaki ağırlıkları emperyalizmin istediği alt üst oluşu imkânsız hale getirmektedir.

Şüphesiz, kapitalist dünya, işçi mücadeleleriyle sarsılmıştır ve sarsılmaktadır: gittikçe genişleyen bu hareketler, halk yığınlarını ve ilgili memleketlerin ekonomilerini seferber edecek durumdadır. Buna paralel olarak, kardeş partiler ilerlediler, daha büyük bir çaba göstererek etkilerini ve güçlerini arttırdılar.

Fakat ulusal kurtuluş hareketleri de mücadelelerini geliştirdiler ve 1960 danberi — bunun altını çizmek lâzım — ulusal kurtuluş hareketi içinde bulunan Asya, Afrika ve Lâtin Amerika memleketlerinde, emperyalizmin askerî müdahaleleri oldu, yerli savaşlar patlak verdi. Ne var ki, çok öldürücü ve yıkıcı olan bu müdahaleler ve savaşlar, doğrudan doğruya ya da dolaylı olarak kullanılan olağanüstü araçlara rağmen, emperyalistlere zafer kazandır-

madı. Bu araçlar ne kadar büyük olursa olsun Üç Kıt'a halklarının kurtuluş azimlerini kıramadı ve emperyalizmin dünyadaki siyasi tasarılarını derinden değiştiremedi.

Şüphesiz, ulusal kurtuluş hareketi içinde bulunan ülkeler, giderilmesi gereken büyük bir gecikme içindedirler. Çoğunun sosyal yapıları; karmaşık tarihi ve ekonomik nedenlerden dolayı çok eskidir; fakat uluslararası emperyalizmin bunda büyük sorumluluk payı var. Bu memleketler çok çetin bir savaş yürütüyorlar, maddi ve ekonomik eşitsizliği telâfi etmek üzere halk yığınlarının siyasi bilincini, davaya bağlılık duygusunu, fedakârlığını harekete geçirmek zorunda kalıyorlar. Yeni ulusal kuruluşlarını, politika, ekonomi, kültür, ideoloji alanlarında emperyalist düşmanla ve yeni-sömürgeciliğin çeşitli şekilleriyle adım adım döğüşerek gerçekleştiriyorlar.

Meselâ Afrika'da bu halklar, sürekli olarak saldırıya uğrayan Portekizinki bir yana, bütün koloni imparatorluklarını parçaladılar. Bunu uzun süren inatçı, sonunun ne olacağı belli olmayan kanlı savaşlardan sonra başardılar. Bu başarı sosyalizmin, emperyalizm üzerindeki ikinci zaferinin ardından ve 1945 denberi dünyada kuvvetler arasında yeni bir orantı kurulduktan sonra gerçekleşebildi. Bütün ilerici insanlık 1960 daki zaferlerden sevinç duyarak bu yılı «Afrika yılı» ilân etti. O zamandanberi Afrika halkları emperyalizm tarafından kurulan yeni mekanizma ile mücadele etmek zorunda kaldılar. Bu da yeni - sömürgeciliktir. Bu

mücadele apayrı, yeni ve ilk hamlede bulunamayan metotları gerektiriyor. Bundan dolayı da bir durgunluk dönemi görünür gibi oldu. Yine bu nedenle emperyalizmin etkisiyle askerî darbeler yapıldı. Bazıları, kanımca, yüzeyde kalan bir tahlil sonucunda, bu olayların incelenmesinden çıkan sonuçlar karşısında hayal kırıklığına ve kötümserliğe düşüyorlar. Bize gelince, Afrika'daki kurtuluş hareketinin ayrı cephelerinden edindiğimiz bilgilere dayanarak savaşın sürdüğü, farklılaştığı bazı bölgelerde kuvvetlendiği ve önümüzdeki yıllarda daha da gelişeceği kanısındayız. Ne olursa olsun, bugün de bu hareket, 1960 toplantımız sırasında olduğu zamanki kadar emperyalizm için büyük bir tehlikedir. Öteki iki kıt'a için, özellikle Asya için de aynı şeyi söyleyebiliriz.

Kanımızca ulusal kurtuluş hareketinin içinde yaşadığımız dönemde rolüne tam değerini vermek, doktrinimizin gösterdiği ve hayatın da doğruladığı gibi, asla işçi sınıfının tarihi ödevinin büyük önemini kavramamak anlamına gelmez.

2. İkinci gözlem Orta-Doğu'da emperyalist - siyonistlerin yarattıkları durum üzerinedir.

(...) Orta-Doğu ağır bir buhran içindedir. Fakat, bu ağırlığın özel bir cephesinin üstünde durmak istiyoruz. Bu buhran daha önce de 1948, 1956 ve 1967 de olmak üzere üç kere en yüksek dereceye çıkmıştı. Her seferinde öncekinden daha yüksek, daha öldürücü, her seferinde de dünya barışı için daha tehlikeli olmak üzere. Özellikle, şimdiye kadar siyonist saldırı-

rısı karşısında tarafsızmış gibi görünen Amerika Birleşik Devletleri, 1967 de Akdeniz'de demir atan altıncı filosuyla İsrail'in saldırganlığını koruduktan sonra buhranın en tehlikeli noktasını atlattığımızı düşünmek saflık olur.

Aksine, toprak ilhakları, askerî hazırlıklar emperyalistlerin maddi yardımları, arap devletlerine yöneltilen inceden inceye hesaplanmış saldırılar ve İsrail sorumlularının, İsrail saldırısının en ileri noktasına henüz varmamış olduğuna ve teknik plânda değerini ispatlamış olan bu savaş mekanizmasının siyonist bağnazlarıyla Amerikan emperyalistleri tarafından sonuna kadar kullanılacağına inanıyoruz. Bu, basamak basamak ilerlemenin örneklerine özellikle Hitler Almanya'sında tanık olmuştuk; şimdi bunun izlerine ekonomi, sosyal hayat, askerlik ve doktrin bakımından İsrail'de rastlıyoruz.

Bu buhranın temel nedeni, mutlaka açıklığa kavuşturulmalıdır. Yoksa, bu problemin verilerine hâkim olamayız. Ve tek çözüm yolu, bir kuvvetler dengesinin araştırılması yeni bir silâhlanma yarışı olur ki bunun varacağı sonuç barış olmaktan çok bir savaş hazırlığı olacaktır.

Bizce bu buhranın temel nedeni Filistin halkının vatanı elinden alınarak yok edilmek istenmesidir. Siyonist sömürgecilerin ve emperyalistlerin canını sıkan şey, bu halkın yok edilememiş olmasıdır. Bunun sebepleri de Filistin halkının direnmesi, öteki arap halklarının dayanışması ve ikinci dünya savaşından sonraki

döneme özgü uluslararası şartlardır.

Bugün Filistin halkı yine silâha sarıldı. Otomatik silâhları kullanmasını öğrendi. Siyonist asker bozuntularına yenilmemeğe ve her ne pahasına olursa olsun vatanını yeniden ele geçirmeğe karardır. Bu öyle bir gerçektir ki kimse savsaklayamaz, küçümseyemez, ya da değerini azaltamaz. Filistinli yurtseverler, asil ve kutsal bir savaş sürdürüyorlar. Arap halklarınınca desteklenen davalarının yere vurulmaz olduğunu, dünyadaki çeşitli ilerici kuvvetler tarafından sevgiyle karşılandığını biliyorlar. Bu nedenle ve her şeyi kaybettikleri için ve sonunda vatanlarına kavuşmak söz konusu olduğundan önüne geçilmez bir savaşa atılmış bulunuyorlar.

Mücadelelerinin içinde bulunduğu uluslararası şartlar da teorik olarak elverişlidir. Emperyalizm dünyanın geniş bölgelerinden tası tarağı toplayıp çekilmiş bulunuyor. Sosyalist memleketler bugün dünya çapında güçlü bir bütün teşkil ederek, arap halklarının kurtuluş davasını savunuyor. Emperyalizm, ulusal kurtuluş hareketlerine karşı durabilmek için büyük çabalar harcamak zorundadır. Kapitalist memleketlerdeki işçi hareketleri iktidardaki burjuvazinin gerici hareketlerini sınırlandırıyor; bu burjuva hükümetlerinden bazıları arap gerçeğini dikkate almaya başlamıştır: De Gaulle'cü Fransız hükümeti gibi.

Filistin savaşçılarının, uluslararası komünist ve işçi hareketinden tam bir manevi destek ve etkili bir maddî yardım görmelerinin

gerekli olduđu kanısındaýız.

Aynı anlayış içinde, genel olarak, arapları siyonist ilerlemesi karşısında geriletecek ve özellikle bu devleti tanımalarına yol açacak her türlü hareketten sakınmak gerekir kanısındaýız. İsrail devletinin varlığını kabul etmek, araplar için yüz kızartıcı bir dönüş olduğu kadar, Filistin'li kardeşlerini tek başlarına bırakmak demek olan bir cinayettir.

Bütün bunlardan çıkan sonuca göre, İsrail tarafından ilhak edilen topraklar konusunun, metanetle fakat, ihtiyatla müzakere edilmesi gerekmektedir: Çünkü bu toprakların boşaltılması için yapılacak konuşmalar, zaten yüklü olan geleceğe bırakılmamalıdır. Bundan başka Orta - Doğu probleminin kucakladığı elemanlar yalnız bunlar değildir; bunlar arasında Filistin arap halkının ulusal hakkı bulunduğunu da hatırlatalım.

Bundan başka İsrail'lilerin saldırılarından kazanç sağlamaları bütün adalet kurallarına aykırıdır. İşgal edilen topraklar boşaltılmalı ve zarar görenlere tazminat verilmeli: uluslararası baskılarla siyonistlerin durumu kuvvetlendirilmemelidir.

Arap halkları için çok esaslı olan bu görüşlere büyük bir önem vermeli, ilerici cephe yani sosyalist memleketler, ulusal kurtuluş hareketi ve uluslararası işçi hareketi, emperyalizme karşı arap halkının giriştiği kurtuluş ha-

reketine gerçek değerini verdiğini göstermelidir.

Eğer kuvvetlerimizin, halkların ve insanlığın kurtuluşunun öncülüğünde kalmasını ve olayların akışına kapılıp sürüklenmemesini, eğer devrimci ödevlerini tamamiyle yerine getirmesini istiyorsak bugünün stratejisinin bu gereğini benimsemeliyiz.

3. Üçüncü gözleme geliyorum.

Bize sunulan projede yahudi düşmanlığı, gerici burjuvazinin halk yığınlarını bölmek, onları anti-emperyalist ve demokratik mücadelelerden uzaklaştırmak için başvurduğu yollar olarak suçlanmaktadır. Partimiz bu görüşü hiç itirazsız kabul eder.

Fakat siyonizm üzerine tek kelime söylenmediğini hayretle görüyoruz, ama bu akımın yalnız kapitalist ve sosyalist ülkelerde değil, fakat Orta-Doğu'da yaptığı kötülükler gittikçe artmaktadır.

Biliyoruz ki bilimsel sosyalizmin en büyük meziyetlerinden birisi, halklara, doğru, tarih ve politika açısından geçerli bir ulus tanımlaması getirmiş olmasıdır. Bu tanımlama dokunulmaz ulusal egemenlikleri için mücadele eden ve bugün de, bu uğurda savaşmakta olan halklara değeri ölçülemeyecek kadar büyük bir silâh kazandırmıştır. Şovenliği, ırkçılığı reddeden bu tanımlama, vatanseverliğe bütün temizliğini ve üstünlüğünü vermiş ve kozmopolitlikten açıkça ayırdığı uluslararası kardeşlik yolunu da göstermiştir.

Bilimsel sosyalizm, ideolojik mücadelesinin

ön safında siyonizmin ilk ürünü olan Bundizmle çatışmıştı. Vladimir İliç Lenin, yahudi şovenliğini ve siyonizmi şahane bir şekilde reddetti. Gerçekten de Lenin «yahudi milliyetçiliğinin, aslında, emperyalist güçlerin oyunundan başka bir şey olmadığını ve bunların, siyasal bakımdan bağımsız devletler kurmak maskesi altında malî, ekonomik ve askerî bakımdan tamamiyle kendilerine bağlı devletler yaratmak istediklerini» çok iyi anlamıştı. O, bu satırları 1920 de, komünist enternasyonalinin ikinci kongresini hazırlarken yazıyordu.

Görülüyor ki sosyalizm, siyonizmi, emperyalizmin dümen suyunda, karşı devrimci, proleteryaya karşı din bağınazlığını ve gerici faaliyetleri teşvik eden ve burjuva milliyetçiliği doktrini olarak daha başlangıçta reddetmiş bulunuyordu.

Siyonizm, gerçekten de propagandacılarının bize inandırmak istedikleri gibi, saf ve sağlıklı bir savunma tepkisi değildir!

Bunun ilk belirtileri Avrupa işçi hareketine karşı ayrışıkçı, tasfiyeci bir gericilik akımı oldu. Bundan başka aydınların, ulusal bağlarını koparıp kozmopolitliğe kaymaları şeklinde beliren bir gericilik akımı halini aldı.

İkinci dünya savaşının ardından, tarihin imtihanı, yahudi olan ya da olmayan gerçek yurtseverlerin Avrupa'da nazilikle, kahramanca savaştıktan sonra zayıf düşen vatanlarının kalkınmasına kendini verişlerini ortaya koydu; bu insanlar, sömürgecilik maceralarına girişmeden, kendilerini halklarının mutluluğuna

vererek, demokrasiyi geliştirme yolunda mücadele ettiler.

Siyonistler, kutsal kitaplarda tasarılarına elverişli yerlere dayanıp, işlerine gelmeyenleri ayıklayarak, Filistin'in, kendilerinin olması gerektiğini durup dinlenmeden ispata çalıştılar. Kendilerinden yana olanların peşlerinden gidecek kadar din bağınazlığı göstermediklerini görünce, kutsal kitaplarda yazılı zamanlardaki İbranî kavminin torunlarının, büyük bir ihtimalle Filistinliler olduğunu, bunlardan bir bölümünün yahudi kalmasına karşılık, bazılarının hristiyan bazılarının da müslüman olduğunu hatırlamaya zerrece lüzum görmeden ırk esaslarına başvurmaya kalktılar.

Bu konuda, şunu söylemek yararsız olmayacaktır: Nasıl ki, kutsal kitaplardaki kralları sadece yüceltmek Filistin toprağına sahip olma hakkını veriyorsa, bu, Yakın - Doğu sorununa hiç bir çözüm getirmez; çünkü bu bakımdan yahudiler, hristiyanlar ve müslümanlar eşit durumdadırlar. Bundan başka tarihte bu işin çok iyi bir yolda geliştiğini görüyoruz. Çünkü, siyonist macerasına kadar ayrı din cemaatından olan bütün insanlar, Filistin'de barış içinde yanyana yaşamışlardı ve siyonistlerin din düşmanlığı yüzünden, beraberce yaşadıkları topraklardan kovulan araplar, bağımsız bir Filistin'de böyle yaşamaya devam etmeyi tasallıyorlardı.

Fakat biliyoruz ki siyonistler, Emirler'ini ve bu emirleri yerine getirmek için gerekli maddi

maçları Londra'dan, sonra da Washington'dan almışlardı.

Filistin topraklarını ele geçirip, halkını buradan kovmanın yolunu bulduktan sonra, İngilizler ve Amerikalılar oluk gibi para akıttılar İsrail'e. İsrail'in aldığı dış yardımlarla ilgili bir rapordan, yabancı memleketlerden, özellikle Amerika Birleşik Devletlerinden yedi milyar tutarında para aldığını öğreniyoruz. Bu paranın içinde Batı Almanya hükümetinin savaş tazminatı olarak ödediği 1875 milyon dolar da var. Federal Alman Cumhuriyeti Bonn ve Washington yöneticilerinin pek hoşlanmadıkları sosyalist Avrupa memleketleri zararına olarak yapmışlardı bu cömertliği. Amerika Birleşik Devletleri ve Batı alman hükümeti, İsrail savaş endüstrisine çok büyük yatırımlar yaptılar; bu devletler, İsrail'e sürekli olarak askerî yardımda bulunuyorlar. Şu yer yüzündeki arap düşmanı ırkçılarla halkların özgürlüğüne karşı olanların yardımlarını hesaba katmıyoruz.

İsrail'in bu şekilde desteklenmesinin sebebi, Yakın - Doğu'ya yatırım yapan petrol tekelcilerinin çıkarlarını savunmak için bu memlekete jandarmalık görevi verilmiş olmasıdır; bu çıkarların korunmasındaki kilit noktalarından biri Süveyş kanalının kontrol altına alınmasıdır. İşte kanalın millileştirilmesinden sonra, 1956 daki Kanal saldırısı ve Irak'ın çıkardığı bazı güçlükler üzerine 1967 deki saldırının ve özellikle kuzey batı kıyısının işgalinin sebebi budur. Bundan başka İsrail, arap memleketlerinin ulusal kurtuluşlarını ve kalkınmalarını

zayıflatmak için de kullanılmıştır. Biliödiği gibi bu amaçla, Birleşik Arap Cumhuriyeti ve Suriye Arap Cumhuriyeti hedef olarak seçildi; fakat bu yoldaki çabalar Mısır ve Suriye halkının siyasal olgunluğu sayesinde boşa çıktı.. Bu memleketler, Sovyetler Birliğinin ve öteki sosyalist memleketlerin kuvvetli desteği sayesinde, gericilerin yüzünden maskelerini düşürdüler.

Nihayet İsrail, Amerikan emperyalistleri için strateji bakımından bulunmaz bir âlettir: hem orta doğuda onun aracılığıyla askerî harekâta girişmek imkânı sağlanınış oluyor, hem de bu gün yarın, Avrupa ve Asya'daki henüz uzak hedeflerin yanı sıra açıkça bir Amerikan üssü olmasına doğru adım atılmış oluyor. Bir gözlemci haklı olarak Dayan'ın, Washington için Ky'nin VietNam'da olduğundan daha elverişli bir âlet olduğunu söylemektedir.

Bütün bu nedenlerle (...) belgemizin siyozizmi tahlil etmesini, esasından olduğu kadar belirtileri ve hedefleri bakımından da şiddetle suçlaması ve sorun üzerinde önemi ölçüsünde incelemede bulunmasının gerekli olduğunu ortaya koymaktadır.

4. Dördüncü gözlem birlik sorunuyla ilgilidir.

Belge tasarısı, haklı olarak, emperyalizmin son yıllarda artan saldırganlığını açığa vuruyor; yalnız bu artık kuvvetlendiğinin kanıtı değildir.

Bizce eleştirici bir not eklemek gerekirdi: hiç şüphe yok, eğer sosyalist memleketler, ulu-

sal kurtuluş hareketi ve uluslararası işçi hareketi, bu üç kategoriden her birinin içinde olduğu kadar, meydana getirdikleri bütün içinde kendi aralarında birlik olsalardı, emperyalizm, saldırganlığında zafere ulaşmak için kabul ettiği taktik hedeflere bile ulaşamazdı. Bundan başka, halkların bu kadar büyük acılar çekmesi önlenmiş, savaşla geçen yıllar kazanılmış, savaşa ayrılmış olan büyük güç birikimleri daha çok kalkınma, siyasî, sosyal ve maddî gelişme yolunda harcanmış olurdu (...):

Bize göre komünist ve işçi partileri arasındaki ayrılıklar ya da görüş farklılıkları, her partinin ayrı durumundan ileri gelmemektedir: komünist ve işçi hareketi eskiden olduğu gibi, artık dünya devrimci hareketinin bütününü temsil etmiyor. Ulusal kurtuluş hareketinin doğuşu ve ilerleyişi durumu değiştirdi. Uluslararası komünist ve işçi hareketlerinin güçlükleri aynı zamanda, bunları tek başlarına mücadele cephesini temsil etmemelerinden de ileri geliyor. Bu çelişiyi biz kolaylıkla çözümleyebiliriz; çünkü denenmiş bir bilimsel doktrinimiz var, yüksek ülkülere bağlıyız ve bu problemi çözmek istiyoruz. Bunun için komünistlerle ulusal kurtuluş hareketleri arasında dürüstçe ve daima verimli bir işbirliği kurulması bütün çabaların ve fedakârlıkların birleştirilmesi, dayanışmanın ve kardeşliğin mümkün olan en yüksek siyasi dereceye kadar götürülmesi lâzımdır.

Komünistlerle ulusal kurtuluş hareketi arasındaki bu yakınlaşma, karşılaştığımız öteki problemlere zarar vermez. Bu yakınlaşma ara-

lıksız devam etmeli; bunun, bu andaki taktik sebeplerle olduğu kadar, daha uzak sebepler dolayısıyla da yapılması gerekir: çünkü, dünya devrimci hareketinde büyük bir ilerleme yaratacağından, öteki problemlerimizin de çözülmesinde rol oynayacaktır.

5. Bütün bu düşünceler beni, beşinci ve son gözlemime iletmektedir:

Daha önce de yapılacak ilk işin sosyalist memleketler ve uluslararası işçi hareketiyle ulusal kurtuluş hareketi arasında birlik sağlanması olduğunu söylemiştik. 1957 ve 1960'da ulusal kurtuluş hareketinin pek belirgin şekilde devrimci niteliği üzerindeki prensipleri dikkate alarak ve Üçüncü Dünyada, devrimci hareketin zorunlu olarak bir komünist partisi tarafından yönetilmediğini ya da temsil edilmediğini, sosyalizmi benimseyen başka partilerin de devrimci hareketi temsil ettiklerini ileri sürerek, ilk danışma toplantımızda, öteki kardeş partiler gibi Uluslararası konferansa bu kuvvetlerin de alınmasını önermiştik. Şuna inanıyoruz ki sosyalist güçlerle ulusal kurtuluş hareketinin birliği, bunların işbirliği etmeleri, tek taraflı bir davranış olamaz; zorunlu olarak bir karşılaşmadan, bir diyalogdan ortaklaşa bir tecrübeden doğar.

Kardeş partilerin çoğunluğu önce komünist ve işçi partileri arasında, uluslararası bir konferans toplanmasına, sonra da anti-emperyalist kuvvetlerin katılacağı bir konferans düzenlenmesine karar vermişlerdi. Biz de bu karara katılmıştık. Fakat görüyoruz ki, rapor tasarı-

sında buna hiç değinilmemiş.

Bu karara, raporunuzda işaret edilmekle kalınmamalı, değerlendirilmeli, bu konuda geniş açıklamalara yer verilmeli ve iyi bir şekilde sunulmalı diye düşünüyoruz. Çünkü bu çok önemli bir konudur. Şimdiden, dünya çapındaki bu büyük olayın başarısını hazırlamak ve sağlamak için gerekli pratik tedbirleri düşünmeliyiz.

GÜNEY YEMEN

ULUSAL CUMHURİYET CEPHESİ

(Güney Yemen)

Filistin faciasının, arap dünyasındaki ulusal hareketler ve devrimler tarihinin bir dönüm noktasını meydana getirdiğini tamamiyle kavramak için, bu olayın önemini belirten metni okumak yeter. Bu belge, Güney Yemen yönetici siyasi örgütü olan «Güney Yemen Ulusal Cumhuriyet Cephesi»nce ve kollektif olarak, 1963 denberi, Mısır'ın etkili desteğiyle kralcılara ve onların Suudi müttefiklerine karşı yürüttüğü savaşın en ateşli günlerinde kaleme alınmıştır.

Bu metin, anti - emperyalist çizginin, marksizm - leninizmin etkisiyle devrimci bir nitelik alışını göstermektedir.

HAKLI DEVRİMCİ SAVAŞIN SÜRDÜRÜLMESİ (1)

Bugün dünyada birbiri ardınca gelen politika, ekonomi, askerlik ve kültür alanlarındaki mücadeleler arasında hiç şüphe yok, tabii bir mücadele sürüp gitmektedir; bu mücadelede insanın geleceği ve insanlığın kaderi söz konusudur. Buna göre kurtuluş kuvvetleri ve ilerici kuvvetler, emellerini gerçekleştirmeye, Asya, Afrika ve Lâtin Amerika halkları Kuzey-Amerika emperyalizminin yönetimindeki sömürü, savaş ve kötülük kuvvetlerine karşı yürüttükleri savaşta, zaferi kazanıncaya kadar döğüşeceklerdir.

Bugün arap dünyasında, demokratik rejimlerle, emperyalizmin maşası olan gerici rejimler arasında sürmekte olan savaş, Üç Kıt'adaki kurtuluş hareketinin giriştiği savaşın bir devamı ve uluslararası mücadelenin bölünmez bir parçasıdır. Bu bakımdan Filistin halkının sürdürdüğü savaşla arap körfezinde ve yarımada'nın güneyinde (Kuveyt ve Yemen) yapılmakta olan savaş bu bakımdan dikkate almalıyız.

1) (Arap halkları ile dayanışma konusundaki ikinci konferans üzerine siyasi bildiri; (**Manifeste politique sur la deuxième conférence de solidarité avec les peuples arabes**, Kahire 25 - 28 ocak 1969).

Filistin'in ve işgal edilmiş olan öteki arap topraklarının davasının, arapların siyonizm ve emperyalizmle giriştiği mücadele sahnesinin birinci plânında yer almış olmasının sebebi, sadece 5 haziran 1967 saldırısının sonucu olup hâlâ dünya barışı için açık bir tehlike teşkil etmesindendir.

Balfour'un uğursuz vaadine dayanan ingiliz emperyalizmi, siyonizm hareketini tatmin ederek, arap toprakları üzerinde siyonizm için bir ulusal merkez yarattıktan sonra, dolaplar çevrilmeğe, darbeler yapılmaya başlandı. Daha 1948'de, siyonizm, Filistin'deki arap topraklarını işgal ederek milyonlarca filistinliyi çil yavrusu gibi dağıttı. İngilizlerin bırakıp gittiği Filistin topraklarını siyonistler işgale başladığı sırada, 1952 temmuzunda Mısır devriminin patlak vermesi, ingiliz emperyalizminin çıkarlarını ve orta doğu stratejisini tehlikeye düşürüyordu. Amerika Birleşik Devletleri bu durumdan yararlanarak İngilizlerin yerine geçti ve Filistin topraklarını arap halkına karşı kullandığı bir fesat üssü haline getirdi.

Öte yandan büyük toprak sahipleri ve sömürgecilerle anlaşma halinde bir burjuvaziye dayanan arap rejimlerinin yapısı, Filistin işgalinin 1948 de yapılablmesini kolaylaştıran bir faktör olduğu kadar, arap rejimleriyle sömürgecilerin elbirliğiyle hazırladıkları komplonun büyüklüğünü göstermektedir. Bu da haklı olarak, halkın bu rejimlere kin duymasına ve bunun sonucu olarak başında küçük burjuvazinin bulunduğu bir halk ittifakı tarafından ulusal

bir harekete girişilmesine yol açtı; bu hareket, bazı köhne sistemlerin yerine daha demokratik sistemler getirerek, halk yığınlarına, sosyalist bir birliğe varacak olan bir umut kapısını açtı. Öteki arap memleketlerine gelince bunlar emperyalizmin dümen suyundaki gerici ve toprak sahiplerinin egemenliği altındaydı. Bununla birlikte bu demokratik rejimler, halklarının ve tarihin karşısında yüklendikleri devrimci sorumluluğun çapında değillerdi. Bu sorumluluk onları, yönetimleri altındaki bölgelerde köklü ve buralara özgü dönüşümleri gerçekleştirmekle ödevlendiriyordu. Ama bunu gerçekleştiremediler. Çünkü bilindiği gibi küçük burjuvazi demokratik devrim yolunda ilerlemedi. Oysa kendi çıkarını geniş halk yığınlarının çıkarılmasına bağlaması, bu yığınları seferber ederek örgütlemesi, köy ve şehir arasındaki sosyal ilişkilerde, bölgenin özelliğine uygun değişiklikler yapması, toprak reformuyla, toprak ağalarının büyük çiftlikleri parçalayarak bunların gelirini ve ürününü, yoksul halkın yararına kullanması, ulusal ekonomiyi işçilerin yararına, bağımlılıktan ve sömürüden kurtarması gerekirdi. Ama işler böyle olmadı. Küçük burjuvazi olumsuz ve ters bir yol tuttu, bunun en göze çarpan belirtisi ve sonucu da 5 haziran bozgunu oldu. Küçük burjuvazinin kurduğu bu rejimde, bütün ekonomik tedbir ve usuller, en yüksek kademeye yerleşerek, toplumda özel imtiyazlardan yararlanan bürokrasinin yararı göz önünde tutularak uygulanmıştır.

Küçük burjuvaziyi nitelendiren bu tutum

hiç bir sonuç vermedi; çünkü bu sınıf, köylü ve işçi yığınlarını yönetip savaş sırasında, kendi çıkarlarını onlarınkine bağlayacak yetenekte değildi. Tam tersine dürüstçe hareket edeceğine, gittikçe halk tabakalarından uzaklaştı. Hem sonra yalnız halk yığınlarına ve onların haklı özlemlerine sırt çevirmekle de kalmadı, yararlandığı imtiyazlarla bu yığınların en âcil ihtiyaçları ve istekleri arasındaki büyük çelişiyi açığa vuran sivri bir noktaya geldi; bunun etkisi de görülmeğe başlanmıştı. Küçük burjuvazi, ekonomi alanında yapılması gerekli bütün ileri hamleleri ve değişiklikleri, kendi çıkarlarına dokunmayacak şekilde ayarlamıştı; bunun sonucu olarak toprak ve sermaye sahipleri ile aynı rolü oynayan bürokratik bir sınıf doğdu. Bu tutum, küçük burjuvazinin, halk yığınlarının bütün devrimci hamlelerini önleyip torpillemesine ve ulusal demokratik devrim yolunda büyük bir başarısızlığa uğramasına sebep oldu. Bundan başka gelişerek işçilerle köylülerin temsil ettikleri üretim güçlerinin yollarındaki engelleri kaldıramadığı gibi bu sırada, politik eylemde mantıkî ve kendine uygun yeri alamadı ve bunun sonucu olarak siyonistlerle emperyalistlerin saldırılarına karşı girişilen direnişi sürdüremedi.

Öteki arap rejimlerine gelince, emperyalistlerin çıkarlarına bağlı olan bu rejimler de siyonist - emperyalist saldırılarını püskürtecek güçte değillerdi; bunlar bozgunda rol oynayan en göze çarpan olumsuz faktörler olmuşlardır.

İşte biz, haziran bozgununu böyle anlıyo-

ruz... Yoksa bazı aydınların bozguna sebep olarak gösterdikleri şeyleri kabul etmiyoruz. Bunlar, yüzeyde kalan demagojik şiarlarla, haziran bozgununun başlıca sebebinin İsrail'le emperyalizmin teknik bakımdan ve askerlikçe üstünlüğünü ileri sürüyorlar; yalnız, askerlik alanındaki bilgi ve teknik üstünlüğü, davasının haklı olduğuna kuvvetle inanan bir halkın demir iradesini hiç bir zaman alt edemiyeceğini ve bu halkın devrimci ve döğüşçü metotlarla bu davayı savunup zafere ulaştıracaklarını unuttuyorlar. Kaldı ki gerçek, bu aydınların iddia ettikleri gibi olsaydı Vietnamlı işçiler ve köylüler, yankee emperyalizmini alt ederek müzakere masasına oturtamazlardı.

Bu gün de siyonist kuvvetleri bizi yine çember içine almaya devam ediyor, bunlara karşı koymak üzere gerekli kuvveti elde edebilmek için geçmişteki hatalarımızı düzeltmek ve doğru devrim yoluna girebilmek ve enerjimizi tazelemek için de öz eleştirimizi yapmak zorundayız. Halk yığınlarının içinden fıskıran ve gücünü halk yığınlarından alan demokratik devrim, bu yığınların saflarında demokrasi kurulur, bunlara politika alanında mücadele ve hareket imkânı verilir ve eylem, köylü ve işçilerin ulusal eyleme etkili olarak katılmaları şartıyla, toplumun üretici güçlerinin ittifakı tarafından yönetilirse, yenilmez bir kuvvet olur. İşte nitelikleri ve tarih içindeki oluşumları bakımından devrimi savunma ve onu geliştirme yeteneğinde olan, bu kuvvetlerdir.

Bundan başka bugün, sömürgeci istilâsının arttığı olan ağır şartlar, yerli bir halkın, atıl-gan gücünün, saldırganlığa karşı seferber edil-mesine, örgütlenmesine elverişli bir hava yara-tarak olumsuz geçmişî aşip silecek olan uzun bir mücadele için yeni imkânlar sağlamaktadır. Bu mücadele arap devrimci hareketini, siyo-nizmle emperyalizmi bozguna uğratacak yeni savaşlara götürecektir. Bu devrimci hareketin başında filistin silâhlı direnişî bulunmaktadır. Bu hareket gittikçe daha belirginleşmekte, güç-lenmekte, halkın coşkun hamlesiyle daha da gelişmekte ve ulusal demokratik rejimleri, ge-rici arap rejimlerine karşı, daha kökten bir tutum almaya zorlamaktadır. Ancak böyle bir tutumladır ki arap halk yığınları Kuzey - Ame-rika sömürgeciliğinin dayanak noktaları olan bu olumsuz rejimleri devirmek üzere harekete geçebileceklerdir.

İşgal edilen Filistin topraklarında kalan siyonizm, emperyalist kuvvetler için bir üs ola-rak, arap dünyası için büyük bir tehlike mey-dana getirecektir. Bunun için siyonizmi bu top-raklardan, gizli görüşmeler ya da siyasal çö-zümlerle söküp atmak mümkün olmadığı gibi, uluslararası anlaşmalarla da tasfiye edilemez. Siyonist tehlikesi ancak, bütün arap halk yı-ğınlarını bir amaç etrafında toplayan silâhlı bir devrimle ortadan kaldırılır; çünkü gerçekten, Filistin halkının öncülük ettiği bu halk yığınla-rının bu devrimle ve getireceği değişikliklerle çıkarı vardır. Bizce 5 haziranda uğranılan boz-gunun izlerini silme ve meşru sahiplerinin elin-

den alınan, işgal ve istilâ edilen toprakları geri alma imkânı verecek olan tek yol budur.

Önerdiğimiz devrimci savaş komando - intihar örgütlerinin temsil ettiği Filistin direnişiyle daha büyüyecek ve yaygınlaşacaktır. Bu savaş, arap gerici çevreleriyle, bunların âletlerinin Kuzey Amerika emperyalizminin kuvvetli desteğiyle yeniden kurulmak istenen köprüleri yıkmakla ödevlidir. Bizler Güney Yemen Cumhuriyetinde, 14 ekimdeki halk devriminin gelişmesi yolundaki büyük çalışmalar sırasında, işlediğimiz hatalardan ders almaktayız. Arap memleketlerindeki ulusal kurtuluş hareketinin olduğu kadar, Üç kıt'ada yürütülen ve ön plânda bugün dünyadaki kurtuluş hareketlerinin düşmanlarına karşı inatla, çetin bir mücadeleye girmiş bulunan Küba'nın yürüttüğü demokratik kurtuluş hareketinin bir parçası olduğumuzu anlıyoruz. Arap memleketlerindeki halk yığınları, dost Küba halkının, burnunun dibindeki amerikan emperyalizmini, elindeki sınırsız imkânları hiçe sayarak geri çekilme zorunda bırakarak plânlarını alt üst edişini kıvançla karşılamaktadır. Bundan başka, kahraman Küba halkının davasının haklılığına ve zaferine olan inancı onu, Üç kıt'a ulusal hareketlerinin savunulması ve bunlara yardım yolunda şampiyonluk derecesine yükseltti. Aynı şekilde, halkımız, Vietnam halkının, Kuzey Amerika emperyalizminin ordularına ve savaş gücüne direnişi karşısında övünç ve hayranlık duymaktadır. O Vietnam halkı ki, amerikan emperyalizmini iki kere neredeyse teslim ala-

cak ve geri çekilecek hale getirmişti; bunu da bütün kurtuluş hareketlerinin bir zaferi olarak karşılıyoruz.

Bugün biz de, yankee emperyalizmiyle, Suudi Arabistan'daki gerici rejimle ve bunların gerici ve büyük toprak sahibi müttefikleriyle, Kuzey Yemen'de olduğu kadar, körfezde de savaşa girişmekle, uluslararası gericilik ve emperyalizmle savaş ödevimizi yerine getirmiş ol-maktayız. Çünkü daha önce Arap yarımadasın-da ve körfezde gericilik ve derebeylik tasfiye edilmeden, Yemen'de sosyalizme varmayı amaç edinen demokratik devrim hiç bir zaman zafer kazanamaz.

Şu da açık bir gerçektir ki, devrimin Güney Yemen Cumhuriyeti'nde başarı kazanması, arap körfezinde, körfez kurtuluş cephesinin yönetimindeki silâhlı ulusal hareketin, bölgedeki emperyalist otoritelere karşı giriştiği kanlı ve çetin savaşların artmasında rolü olmuştur. Körfezde gerçekleşmekte olan silâhlı hareketin gelişmesinde halkımızın kuvvetli bir katkısı olmuş ve bundan başka, bütün döğüş imkânlarını, emperyalizmin maşası olan, İran şahının, yayılma hırslarını kırmak üzere ve Arabistan'ın arap bölümüne ayak atmasına karşı, kurtuluş davasının hizmetine verdi. Böylece Güney Yemen halkı emperyalizmin, kuklaları olan yerli hükümetlerle işbirliği ederek uyguladığı ve sö-mürgecilerin hazırladığı bir plân gereğince kör-

feze doğru göç akımını kolaylaştıran politikayla mücadele etti.

Hiç şüphe yok ki yarımada ve körfezde yapılan bu savaşlar, emperyalizmin işgal ettiği üslerden uzaklaştırılıp kovulmasına yardım ettiği gibi, arap devrimci hareketine yeni kuvvetlerin katılmasına yol açacak ve bu harekette, Filistin'deki siyonist sömürgeciliği tersyüzü edecek bir güç kazandıracaktır. Emperyalizmle kukla müttefiklerine karşı, işgal altındaki topraklarımızı kurtarmak inanç ve güveni ile yürüttüğümüz bu savaşta hiçbir ırkçılık ve bağnazlık duygusunun yeri yoktur; bütün amacımız sadece Üç kıt'ada insanın kurtuluşu, ilerleme ve barış yolunda savaşan devrimci kurtuluş hareketini yaymak ve sürdürmektir (...).

Yaşasın arap devrimci hareketi ve onun öncüsü Filistin silâhlı savaş hareketi!

Yaşasın, emperyalizme karşı üç kıt'adaki devrimci ve ulusal demokratik kurtuluş hareketi!

Yaşasın demokratik kurtuluş hareketinin baş savunucusu müttefikimiz sosyalist kamp!

**«Güney Yemen Halk Cumhuriyeti
Ulusal Cephesi Delegeleri»
EL FETH
(Filistin)**

1947 den 1967 haziranındaki altı gün savaşına kadar, siyonizmin, siyasi saldırısı, İs-

rail devlet yapısının Filistin topraklarına yerleşmesini sağlayarak, bu toprakların asıl sahibi olan halkı göçmen kamplarına sığınmak zorunda bıraktı. O vakittenberi bütün Yakın - Doğu fırtına bölgesine girmiş oluyordu.

Saldırı, Mısır'ın kalbine yönelmişti. Fakat filistin halkının uğradığı ulusal felâket, silâhlı bir ulusal kurtuluş hareketine yol açtı ki bu hareket, arap ulusal hareketlerinin hızlı devrimci bir nitelik almasına öncülük etti. 1 ocak 1964 de «El Feth»in kuruluşu, Süveyş'den sonraki arap siyasi tarihinde bir dönüm noktası meydana getirmiştir. Direnişten devrime : işte, bir çok örgütü «El Feth»in etrafında toplayan Filistin silâhlı direnişinin programı bu cümle ile özetlenebilir.

Bu hareketin yaratmak istediği kardeşçe yaşanılan Filistin, özlü cümlelerle, El Feth'in beşinci kuruluş yıldönümü olan 1 ocak 1969 da, Merkez komitesi başkanı Yâsir Arafat'ın imzasıyla yayınlanan aşağıdaki «Bildiri» de açıklanmıştır.

El Feth'in yönettiği Filistin halkının ulusal kurtuluş hareketini yerine oturtmada üç metin bize yardımcı olmaktadır. Bunlarda hareketin tarihi köklerini, etkenlerin neler olduğunu ve direniş hedeflerini aydınlatan siyasi psikolojinin tahlilini bulmaktayız.

«SİLÂHLI ELEŞTİRİ» (1)

Filistin halkı adına, Filistin devrimi adına, uğrunda döğüştüğümüz barış ve adalet adına, dünyanın bir parçası olan memleketimizin adalet ve barış davasına temsil ettiğiniz halkların gösterdiği ilgi için teşekkür ederiz.

Sizlerle karşılaşma fırsatını elde ettiğimiz için çok mutluyuz; çünkü siz, adalet temeli üzerinde barışın kurulması için mücadele eden ulusların temsilcilerisiniz.

İçinizde, Avrupa'da nazi istilâsı ve faşist terörü ile savaşmış olanlar var. İçinizde Afrika'da, Asya'da, Lâtin Amerika'da emperyalizme ve ırk ayırımına karşı savaşmış olanlar ve hâlâ da savaşanlar var.

Gerçekten de kendimizi, her halkın kendi kaderini kendinin tayin etmesi, kendi toprağı üzerinde korkusuzca ve hiç bir ayırıma uğramaksızın özgürlük hakkından yararlanması davasına içten inanan dostların ve arkadaşların arasında hissetmekteyiz.

Dostlar; halkımız kendi kaderini kendisinin tayin etme ve kendi toprağı üzerinde baskı altında olmadan yaşama haklarından yoksun

1) 25 - 28 ocak 1969 da Kahire'de toplanan Arap halklarıyla dayanışma için İkinci Uluslararası Konferansta Filistin delege heyetince okunan rapor.

bırakıldı. İşte adına siyonizm denilen emperyalist bir örgütün sürdürdüğü ırkçı saldırganlığın sonucu.

5 haziran 1967 saldırısı, nihayet, kökleri XX. yüzyılın ilk yıllarında olan ve en yüksek noktasına 1948'de İsrail devletinin kuruluşu ile varan daha geniş bir saldırının bir görünüşünden başka bir şey değildir. Bu saldırının başlıca kurbanları baskı ve zulüm altında, yuvalarından ve topraklarından ayrılmak zorunda bırakılan Filistin Araplarıdır.

Bunun için biz, 1967 saldırısını, ayrı bir olay olarak kabul etmediğimiz gibi, saldırının kaynağını dikkate almadan bu son saldırının sonuçlarına ilişkin hiç bir çözümü kabul etmiyoruz. •

Güvenlik Konseyinin 22 kasım 1967 günlü kararını ve bundan çıkan bütün açıklayıcı ve değiştirici tasarıları yersiz ve gerçeğe aykırı bularak tamamiyle ve kesin olarak reddediyoruz.

Bütün bu öneriler gerçek problemin çevresinde kalarak, konunun özüne, yani Filistinlilerin memleketlerini kurtarma, topraklarından ve yuvalarından yararlanma haklarına ve bunları kullanmaya karar verme haklarına değinmiyor.

Biz, Filistin halkı, kutsal toprak üzerinde barışı ve adaleti yerleştirmek için silâhlı bir devrimi yürütüyoruz.

Sorunumuzun büyüklüğünü kavramanızı istiyoruz. Çünkü biz, kökleri Avrupa'da XX. yüzyılda, emperyalizm hareketinin ta göbeğin-

de bulunan bir siyonist örgütle boğuşmaktayız. Şimdi siyonizm, emperyalizmin en saldırgan bir şekline bürünmüştür: başlıca amacı bir halkı, bir memleketten tamamiyle söküp atarak yerine başka bir halkı yerleştirmektir. Bu yüzden profesör Arnold Toynbee, siyonizmin saldırısının ahlâkî sorumluluk bakımından, nazi cinayetlerini gölgede bıraktığını söylemek zorunda kaldı.

Saldırının kökleri siyonizm ideolojisinin kendisindedir: bu ideolojinin temel ilkesi, üstün, seçkin fakat toprağı olmayan bir halkı, aşağı dediğı halkını kovarak bir toprağı kavuşturmaktır. Böyle bir hedefi gerçekleştirmek için kullanılan metotlar zulüm, aldatma ve kötülük etmedir.

Dostlar; Filistin'e ilk yerleşen yahudilerden Nathan Chofshi'nin 1959 şubat ayında **The Jewish News-letter** gazetesi başyazarına gönderdiği mektuptan şu satırları okumama izin vermenizi rica ederim:

«Olup bitenleri size ancak biz, Filistin'de yerleşmiş olan eski yahudiler anlatabiliriz; savaşın tanıkları olarak biz Yahudilerin Arapları köylerinden, şehirlerinden ayrılmaya nasıl zorladığımızı ancak biz söyleyebiliriz size. Bazıları silâh kuvvetiyle uzaklaştırıldı; bazılarını da aldatarak, yalanla, boş vaadlerle kandırarak topraklarından ayırdık. Arapların bu şekilde terk ettiği yerlere örnek olarak Yafa'yı, Lida'yı, Akra'yı gösterebiliriz.»

Nathan Chofshi şöyle devam ediyor :

«Burada, toprakları üzerinde 1300 yıl ya-

şamış Arap halkı var. Şimdi biz geldik bu Arapları zavallı göçmenler haline getirdik. Bu yetmiyormuş gibi hâlâ onlara iftira etmeğe, şaşırtmaya, adlarını kirletmeğe cesaret ediyoruz. Yaptığımızdan utanıp yerin dibine geçecek yerde ve yaptığımız kötülüğün etkisini gidermek için bir şeyler yapacağımıza, bu zavallı göçmenlere yardım edeceğimize, korkunç hareketlerimizden keyif duyuyor ve hatta bununla öğünüyoruz.»

Ünlü yahudi düşünür ve yazar profesör Erich Fromm, bu sözlere şunları ekliyor :

«Sık sık Arapların kaçtığı, isteyerek topraklarından ayrıldıkları ve bunun için de evlerini barklarını kaybetmelerinden kendileri sorumlu oldukları söylenmektedir. Devletler Umumi Hukukunda, aynı derecede doğru bir prensip daha vardır ki, buna göre bir memleketin yurttaşları ne mal, ne mülklerini, ne de yurttaşlık haklarını kaybetmezler ve Filistin arapları bu hakka fiilen, yahudilerden daha lâ-yıktırlar.»

Araplar kaçtıkları için mi sorumlu tutuluyor? Profesör Fromm buna şu cevabı vermektedir: «Böyle davranan insanların, mallarına, mülklerine el konularak, kuşaklar boyunca atalarının yaşadığı topraklara dönmeleri yasaklanarak, cezalandırıldıkları ne zamandan beri görülmüştür?»

Daha sonra Fromm sözlerine şunu ekliyor: «Yahudilerin İsrail topraklarını istemeleri gerçekçi bir siyasi istek değildir. Eğer bütün uluslar, birdenbire gelip atalarının iki bin yıl önce

yaşamış olduğu toprakları istemeğe kalkarsa, dünya bir tımarhaneye döner.»

Aziz dostlar; Filistin halkını topraklarından kaçırmak için hazırladıkları plânları, teröre, topyekûn adam öldürmeğe, ürkütücü haberler yaymaya başvurarak soğukkanlılıkla, kararlı bir şekilde uyguladılar.

Siyonistlere yakınlık gösteren Arthur Koestler 9 nisan 1948 günü Deir Yassin de olup bitenleri şöyle anlatmaktadır: «Ortalık bir kan deryası haline gelmişti: Arapların topraklarından kaçışlarının psikolojik nedeni buydu.»

O gün İsrail'in terörcü örgütü olan Irgun Zvai Leumi, iki yüz elli kadın, erkek ve çocuğu öldürerek cesetlerini parçaladı. 1948 den sonra, işgal edilen iç Filistin'de de yeni kan deryaları: İkvit (1949); el-Tira (1953); Ebu Goş'da (1953); Kafr Kassem (1956) olayları v. b. Filistinlileri topraklarından kovmak ve yerlerine dünyanın dört bucağından gelmiş Yahudileri yerleştirmek üzere hazırlanmış olan sistematik bir plânın uygulaması olarak yaratılmıştı.

İşte Filistinlileri topraklarından ayrılmaya zorlayan şartlar bunlardır.

Görülüyor ki, siyonistler, sahipsiz, boş topraklara girmiş değillerdir. Filistin'de yüksek bir uygarlığı olan bir halk yaşıyordu. Bu halk siyonistlerin meydan okumasına eğitimle, ekonomi ve insan kaynaklarını işleterek karşı durdu ve iş hayatında para ve teknoloji işlerinde siyonistlerle boy ölçüştü.

Bütün çabalarına rağmen siyonistler, Fi-

listin topraklarının ancak % 6 sını ele geçirmişlerdi. Durum böyle iken Birleşmiş Milletler kararıyla Filistin topraklarının % 48'i siyonistlere verildi; onlar da zulümleri ve saldırılarıyla 1948'de bu toprakların % 80'ine el koydular.

Bugün, 5 haziran 1967 saldırısından sonra, geri kalan Filistin topraklarıyla Sina yarımadası ve Golan yaylaları da işgal edildi.

Yirmi yıl boyunca, filistinliler bütün dünyaca yapılan haksız bir ertelemenin kurbanı oldular.

Birleşmiş Milletler'de karar üstüne karar kabul edilirken İsraililer, dünyanın şaşkın bakışları önünde toprak işgallerine devam ettiler. Bu şartlar içinde, Filistinlilerin seçebilecekleri tek yol, silâhlı devrimdi.

Sevgili dostlar; problemle ilgili olaylar berak bir şekilde kavradığınıza inanıyorum. Halkımızın hangi şartlar, acılar içinde kıvrandığını gözünüzün önüne getirebilirsiniz. Yirmi yıl boyunca Filistinlilerin çoğu, eski çadırlardan kurulu bir «diaspora» (1) da, avuç içi kadar bir toprak üzerinde yoksulluk ve eziklik içinde yaşadılar. İçinde yaşadığımız şu çılgın dünyada, bütün Afrikalıların, Asyalıların, bütün Lâtin Amerikalıların hakları tanındığı ve desteklendiği halde, Filistin araplarınıninki savsaklandı. Öyle ki, kahraman Angola, Güney Afrika ve

1) M. Ö. VI. yüzyılda, Filistin'den sürgün edilen Yahudilerin yaşadıkları yerler.

Zimbabve halklarının başlarına gelen felâketler, Filistinlilerin uğradıkları kadar ağır değil. Ezilen halklar arasında yalnız onlar topraklarından sökülüp atıldılar; bu topraklarda yaşamak ve ürünlerinden yararlanmak hakkı ellerinden alındı.

Bütün başka yollar kapanınca halkımız silâha sarıldı. Yoksulluğumuzu ve «diaspora» yı alın yazımız olarak kabul etmiyor ve problemi-mizin çözümü diye önerilen merhamet ve uzlaşma yolunu reddediyoruz.

Aşacağız bu güçlükleri... Uzun vadeli bir kurtuluş devrimi yolundan, inkâr edilemez haklarımızın kullanılmasına engel olan sömürgeci-leri, saldırı üslerini yıkıncaya ve de halkımızı ezen miltarist, ırkçı rejime son verinceye kadar döğüşeceğiz.

Kahramanca devrimimizin ilk harekâtı 1965 yılı başlarında, yani haziran savaşından iki buçuk yıl önce başladı. Eski silâhlarla üstün düşman kuvvetlerine karşı çıkan, savaşan gençlerimiz, uzun zamandır ezilen bir halkın azmi ve inadıyla devrim yoluna atıldı. Savaşımızın beşinci yılına basarken fedakârlıklarımızın meyvaları görünmeye başladı.

Filistin kurtuluş hareketi halkımızı uyardırmayı, ona, kendi öz toprakları üstünde onur ve saygı içinde yaşama umudu aşılarmayı başardı.

Barış düşmanlarına devrimimizi durduramayacaklarını anlatacağız. Giriştiğimiz çarpışmaları kazanmaya başladık, kaderimize bir şekil verebiliyoruz artık. Duygularımıza kapılarak

öcalmak için hareket etmiyoruz. Kana susamış tedhişçiler değiliz biz. Özgürlük için savaşıyoruz, hedeflerimiz aydınlıktır, olgundur. Yarınki yeni Filistin'i, ilerici, demokratik, sekter olmayan Filistin'i yaratmak için çalışıyoruz; bu Filistin'de hristiyanlar, müslümanlar, yahudiler eşit haklarla çalışacak, barış içinde yaşayacaklar. Bu ne bir ütopyacı hülyadır, ne de aldatıcı bir vaad: çünkü Kutsal topraklarda her zaman bizler ister hristiyan, ister müslüman, ister yahudi olalım daima barış içinde yaşadık. Filistin arapları her zaman avrupa'da hristiyanların baskısından kaçan yahudilere, müslüman Türklerin baskısından kaçan ermenilere, memleketlerinden kaçmak zorunda kalan Çerkeslere, Maltalılara, Yunanlılara ve daha başkalarına daima kucak açmış, sıcak bir barınak sunmuştur.

Filistin devriminin saflarında demokratik ve hoşgörülü bir Filistin için mücadele etmek isteyen bütün insanları, bugün de ırk, din, deri rengi ayırımı yapmaksızın sevgiyle kucaklıyoruz.

Şu dört yıl içinde halkımız, savaş meydanında beşyüz kurban verdi. Bu süre içinde daha çok sayıda insan, göçmen kamplarında soğuktan, kötü beslenmeden ve hastalıktan öldü.

Dostlar, size, halkımızın Filistin kurtuluncaya, haklarımız verilinceye kadar silâhı elden bırakmayacağını söylemeğe geldik. Siz de kendi halklarınıza anlatın bunu. İster güvenlik konseyi kararıyla olsun, ister bu kararlar ilgili olarak ileri sürülsün, haklarımızı inkâr eden hiç

bir siyasi öneriyi ya da çözümünü kabul etmeyeceğiz. Bize ne kadar pahalıya ve fedakârlığa mal olursa olsun, ulusal kurtuluş savaşının yerine başka hiç bir yolu kabul etmeyeceğiz ve bu yolda inatla direneceğiz. Artık sizden nazilik, faşizm ve sömürgeciliğe tam bir özgürlük tanıma isteğinde bulunulabilir mi?

Dünya halklarının mücadelemizi ve devrimimizi destekleyeceklerine güvencimiz var. Çünkü bu, insanın en yüce insanlık değerlerini gerçekleştirmek için giriştiği bir savaştır: barış ve adalet savaşıdır.

Filistinlilerin kahramanca direnişlerini kabul etmek zorunda kalan bazı çevreler, bu sefer de bu hareketi bir siyasi teoriden ve devrimci ideolojiden yoksun olmakla suçluyorlar. Aşağıdaki sayfalar bu bakımdan çok önemlidir. Burada «El Feth»in ve buna bağlı örgütlerin yazılarında savunulan tezleri bulacaksınız.

FİLİSTİN DİRENİŞİNİN SİYASAL ÇERÇEVESİ (1)

İlk bakışta «savaş»la «siyaset»in topyekûn bir çelişi halinde bulunduğu ve birincisinin başka hiç bir eyleme meydan bırakmadığı sa-

1) Filistin devrimi'nde (Al-Savrah al-Filistiniyya) haziran 1968 de yayınlanan asıl metin.

nılır. Bizde bu düşünce «tüfek politika doğurtucusudur.» sözüyle açıklanır. Bu cümle diyaletik bir ilişki halinde olduğu cümleden ayrı olarak ileri sürülmüştür: «Tüfek politikanın buyruğu ile işler.»

«Siyasi çözüm»den yana olanlarla «Askerlikçe çözüm»den yana olanlar arasındaki çatışmanın en kızgın zamanında arap yurttaşları, çeşitli arap ülkelerinden militanlar, özellikle Jarring misyonunun yerinde sayması karşısında hangi şekilde olursa olsun, «siyasî eylem»in silâhlı mücadele ile taban tabana çelişik olduğu ve silâhlı mücadelenin, siyasetin karşısında tutulabilecek tek yol olduğu kanısına vardılar.

Ne çeşit bir eylem yolu seçmek gerektiği üzerinde kısır tartışmalara dalıp gitmek söz konusu değildir. Devrimi çevreleyen, ona yön veren tarihi, siyasi ve sosyal şartlardır. Mücadelenin şeklini belirleyen, devrimin genel durumudur.

Bunun için bizim, bugün, silâhlı mücadelenin, Filistin ulusal savaşının gereklerine en iyi cevap veren eylem şekli olduğunu söylememizin anlamı şudur: devrimin şartları üzerinde giriştiğimiz kesin bir tahlil sonucunda bir silâhlı mücadele teorisi geliştirmiş bulunuyoruz; bu mücadele, bir siyasi tahlil ile belirlenmiş olan hedefler göz önünde tutularak yürütülecektir. Bu da, silâhlı mücadele, siyasî bir programın gerçekleşmesi için başvurulacak ilk yol olduğu anlamına gelir.

Silâhlı mücadelenin ilk yol olduğunu söy-

lemek, aynı zamanda, ya da daha sonra, hiç bir siyasi eyleme girmeyerek, başvurulabilir bir ulusal mücadele yoludur, demek midir?

Yalnızca silâhlı mücadeleye başvurulması fikrinin bir çok arap ve filistinli çevrelerinde yaygınlaşmakta olduğuna işaret etmek isteriz. Bunun en tehlikeli şekli, bilinçli bir öncü hareketi rayına oturtmak için, herşeyden önce ulusal birliği kuracak ve halktan bir çok kimseleri devrimci eyleme bağlayacak olan, savaş hareketlerine dayanmasının gerekli olduğu yolundaki düşüncelerdir.

Bu konuda arap halkının, arap militanlarının (gerçek bir devrimci anlayıştan yoksun) yüzeyde kalan seçişlerle sınırlandırılmak istenilmesi de bunun kadar tehlikelidir.

Aslında çözümün «askerî» mi yoksa «siyasî» mi olacağı söz konusu değildir. Ayrıca bu, arap halkını boyun eğmek ya da doğrudan doğruya savaşa girişmek gibi çıkmaz bir yola sürüklemek isteyenlerin ileri sürdükleri gibi seçilebilecek tek yol değildir.

Gerçek arap devrimcisi için, varılması istenilen hedeflere ulaştıracak hazır reçeteler yoktur; ne «askerî çözüm» ne de «siyasî çözüm» diye bir şey var. Yalnız devrimci bir savaş vardır; silâhlı mücadele de bunun en uç noktasıdır.

Girişilecek eylem şeklinin askerî ya da siyasî olacağı, devrimin şartlarına bağlıdır, her türlü eylem zorunlu olarak önceden belirlenmiş, devrimci hedeflerin gerçekleşmesine yardım etmek zorunluluğundadır. Gerçekten de

uzun ve kısa vadeli hedefleri belirleyen, bir siyasî program olmadan, hiç bir silâhlı mücadele olamaz.

Başka bir deyimle, askerlik bakımından strateji ve taktik kesin bir siyasî taktik ve strateji olmadan düşünülemez. Hem siyaset, hem askerlik bakımından hazırlanmış bir program devrimci mücadelenin stratejisini teşkil eder ve bunun ölçüsünü ve aşamalarını belirler. Bunun için «askerlik bakımından eylem» ile «siyasî eylem» birbirinden ayrılamaz. Siyasî kuvvetle askerlik kuvvetini aynı zamanda kurup siyasî militanı aynı zamanda savaşçı olarak yetiştirmek lâzımdır. Çünkü devrimci hareket, daima bir siyasi harekettir; gerçek devrimci militan, silâh elde düşmanla döğüşürken kuvvetli ve bilinçli bir hareket yaratarak eylemini sürdürür ve halkın da bu eyleme katılmasını sağlar. Militan, niçin silâha sarıldığını bilendir.

Çözümün «siyasi» mi yoksa «askeri» mi olacağını sormak şu sonuçları doğurur:

1. Devrimci mücadele yerine sadece, bir «reçete» konulması. Bunun göstereceği yol, Filistin topraklarının kurtarılması ve topyekûn devrim değil, fakat sadece saldırıdan doğan problemin bir çözüme bağlanmasıdır.

Oysa, Filistin devrimi için problem bu açıdan ele alınamaz. Saldırının izlerini silmek son hedefi değildir. Filistin devrimi, Filistin probleminin bir bölümünü göz önünde bulunduran bir görüşü aşmalıdır. Filistin halkının devrimi, siyasi bir devrimdir. Silâhlı mücadele, bugünkü şartlarda (yani emperyalizmin yardı-

mıyla desteklenen sömürgeci siyonist egemenliğinin yarattığı şartlarda) en olumlu eylem biçimi olarak görünmektedir.

2. «Siyasi eylem»i «askerî eylem»den ayırarak ve bunlardan biri varken ötekinin olmayacağını ileri sürerek, devrimci mücadeleyi temelinden yıkmak. Böylece devrimci, stratejik niteliğinden yoksun bırakılarak savaş üzerinde topyekûn bir görüş sahibi olması önlenmiş olur. Sadece taktik üzerine dayanmakla bu görüş, durumun «burjuvaca» bir değerlendirilişi olur.

Bundan başka problemin bu şekilde ortaya konuluşu siyasi ve askerî eylemler arasındaki diyalektik ilişkiyi bilmemek demektir.

Silâhlı mücadelenin devrimci savaşının uç noktası olduğunu ve bunun için de siyasi eyleme göre daha üstün bir aşama olduğunu söylemekle aynı zamanda yürütülecek bir siyasi eylemi reddettiğimizi söylemek istemiyoruz. Tam aksine, bu derecelendirme yalnız siyasi eylemi devam ettirmekle kalmaz, yollarını ve hedeflerini de geliştirmeğe yarar.

Fliistin problemi sadece askerlikle ilgili bir problem değildir. Aynı zamanda siyasi bir problemdir: bir ulusal kurtuluş problemidir, öyle ki bu problem, temelden siyasi bir problem olduğu ölçüde «askerliği» ilgilendiren bir problemidir.

Bir devrimci hareket ve özellikle Filistin devrimci hareketi için bu düşüncelerden nasıl bir sonuç çıkarmalı? En azından şöyle bir sonuç: hiç bir savaş örgütü, daha önceden, halk

yığınlarının içindeki karşıtlıkları, bundan başka halk yığınlarıyla bir yandan devrimci irade, öte yandan düşman arasındaki çelişileri çözümleme yeteneğinde, mütecanis bir siyasî kuruluşa sahip olmadan, bir stratejisi olan, halka dayanan, bir ideolojisi ve eylem araçları bulunan gerçekten devrimci bir hareket yaratamaz.

Bunun doğruluğunu anlamak için Viet - Nam'da, Kore'de, Küba'da zafer kazanmış olan devrimci hareketleri gözden geçirmemiz yeter. Bütün bu zaferlerin ardında etken ve güçlü bir siyasi örgüt görüyoruz; bu örgüt gerektiği zaman, halk yığınlarını harekete geçirerek, hedeflerini benimsetir ve mücadeleye sürükler.

Eğer buna karşılık, öteki devrimci hareketlerin uğradıkları başarısızlıkları ve güçlükleri düşünürsek, bunun, büyük ölçüde, yığınları yetiştirecek ve devrimci savaşı sürdürme bilinci verecek yetenekte siyasi kadroların bulunmayışından ileri geldiğini görürüz.

Küba devrimi bizim bu görüşümüzü yalanlıyor mu?

Bazı yanlış yorumlara bakılırsa, Küba devrimi, daha önceden siyasi bir örgüte dayanmadan sadece askerlik bakımından kurulmuş bir örgüte dayanarak gelişti ve zafere ulaştı.

Biz böyle düşünmüyoruz. Her ne kadar Küba devrimi savaşa, siyasî bir örgüte dayanmayan bir komando hareketi ile başlamışsa da, bu komandolar, köylülerin desteği olmasaydı, yüksek seviyede bir siyasî eyleme girmeselerdi,

nihayet savaşlarını belirgin bir siyasî programa göre örgülemeselerdi, bir adım bile ilerleyemezlerdi. Küba tecrübesi, tezimizi çürütmek şöyle dursun, aksine, siyasal örgütün, aynı zamanda bir askerlik örgütü olabilmesi için, siyasal eylemle askerlik eylemi arasında birlik ve bağlantı kurulması gerektiğini ispat etmiştir (...).

Bugün bizim bir an önce yerine getirilmesi gereken ödevimiz, militanlarımıza tam bir devrimci eğitim kazandırmaksa, bunun amacı sadece savaşta iyi döğüşmelerini değil, devrimin en ileri sonuçlarına kadar geliştirilmelerini sağlamaktır.

Söz konusu olan Filistin silâhlı devrimini topyekûn bir halk devrimi haline getirmektir. Bunun için de siyasî örgütü geliştirmeğe, ideolojik bilinci derinleştirmeğe çalışmalıyız. Başka deyimle, bugünkü devrimci öncüleri güçlü ve mütecanis bir devrim örgütü haline getirmeliyiz.

Artık bugün mücadelemizin en üst aşamasına gelmiş bulunuyoruz. Ortaya konulan probleme bulacağımız çözüme, devrim yolundaki kazançlarımızın geleceği ve bunların korunması bağılı bulunmaktadır.

Silâhlı hareket, sürüp giden halk savaşı, her mezhep ve dinden, Filistin halkının bir araya gelerek özgürlük, demokrasi ve lâiklik ilkeleri çerçevesinde bir arada yaşamaları için topraklarına yeniden kavuşturulmasıyla so-

nuçlanmalıdır. İşte, «El-Feth»in 1 ocak 1969 günü kuruluşunun yıldönümü dolayısıyla yayınladığı «Bildiri» nin özü budur.

BAĞIMSIZ, DEMOKRATİK VE LÂİK BİR FİLİSTİN İÇİN!

Alın yazısını kendi çizmeğe azmetmiş olan Filistin halkının, ulusal topraklarını ve hükümlerliğini yeniden elde etmek yolundaki sarsılmaz kararı, Orta-Doğu'da kimsenin bilmemezi-likten gelemeyeceği yeni bir durum yarattı.

Siyonistler şimdiye kadar eşi görülmemiş bir zehirleme propagandasıyla aldatılmış olan uluslararası kamu oyuna Filistin problemini, İsrail ile komşu ülkeler arasında bir çatışma gibi göstererek unutturmuşlardı. Oysa, aslında, yirmi yıldır ulusal topraklarındaki yuvalarından kovulmuş bir halkın geleceği söz konusuydu. İşte Orta - Doğu'daki çatışmanın asıl sebebi budur.

Hileye, kuvvete başvuran İsrail, saldırısını sürekli hale getirerek bir oldu bitti ve fiilî durum yaratmak istiyor ve bu halkın varlığını inkâr ederek yeni topraklara el atma hedefine doğru yürüyor. Bu yayılma politikası, yirmi yıldır Filistin topraklarına el konulmasından sonra, son zamanlarda 5 haziran 1967 saldırısının ardından, geniş arap topraklarının, temel

insan haklarını ve her türlü ahlâkı hiçe sayarak işgaliyle bir kere daha kendini göstermiştir.

«El - Feth», ulusal kurtuluş hareketi ile onun silâhlı öncüsü olan «Al-Asifah» ın giriştiği devrimci eylem; Filistin halkının ulaştığı devrim bilincinin ve din bağınazlığına, ırk düşmanlığına dayanarak, hristiyan ve müslüman arap filistinlilere karşı bir baskı ve ayırım politikası yürüten yabancıların zapt ederek sömürgeleştirdikleri ulusal toprakları, halk savaşıyla geri alma azminin tanığıdır.

Filistin halkının, vatanını elinden alana yönelttiği inatçı mücadele karşısında İsrail, her zaman yaptığı gibi, bu siyasi kavgayı, dünya kamuoyu önüne göçmenlerin durumuyla ilgili bir insan severlik sorunu ve teknik bir sorun olarak sürmek çabasındadır. Fakat İsrail'in de açığa vurduğu gibi, 5 haziran 1967 deki siyonist saldırısının sebeplerinden biri, «Feth» ulusal kurtuluş hareketinin temsil ettiği, Filistin halkının bükülmez azmini kırmak, yok etmek istemesidir. Bu saldırının, Filistin halkının devrimci savaşını, Filistin istilâsı karşısında, arap direnişi ve teslim olmama hareketi haline getirerek güçlendirmekten başka etkisi olmadı. Böylece, kendi öz toprağı üzerinde yaşamak olan en temel hakkından yoksun bırakılan Filistin halkı, silâhlı hareket içinde, geleceğe olan sarsılmaz inancını bir kere daha ilân ediyor. Bu halk, topraklarını yeniden ele geçirinceye kadar hiç bir fedakârlıktan geri kalmayacaktır.

Filistin halkının devrimci savaşı, zamanımızın en yüce ülkülerinden esinlenmiştir. Bu mücadele, sömürgeciliğe ve emperyalizme karşı yürütülen ulusal kurtuluş savaşları arasındaki yerini almış bulunuyor.

Modası geçmiş bir Avrupa sömürgeciliğinin ve istilâcılığının ürünü olan İsrail, emperyalizmin âleti olarak, arap memleketlerinin ilerlemesine karşı çıkmak ve kurtuluş hareketlerini engelleme görevini yerine getirmeğe çalışıyor.

«Feth», İsrail'in barış için meydana getirdiği sürekli tehlikeye karşı davasının haklılığına olan inancı ve çalınan topraklarını yeniden ele geçireceğine olan güveni ile resmen şu hususları ilân eder:

1. Filistin ulusal Kurtuluş hareketi olan «Feth», ulusal benliğini yeniden kazanmak üzere, topraklarını siyonist sömürgeciliğinden kurtarmaya azimli olduğunu açıkça belirtir.

2. Filistin ulusal kurtuluş hareketi olan «Feth», yahudilerle etnik ve dinsel bir topluluk oldukları için mücadele etmiyor, ırkçı ve istilâcı teokratik bir sisteme dayanan bir sömürgeciliğin, ve siyonizmin temsilcisi olan İsrail ile mücadele ediyor.

3. Filistin ulusal kurtuluş hareketi olan «Feth», Filistin halkının varlığını ve kendi kaderini kendisi tayin etme hakkını kabul etmeyen bütün çözümleri reddeder.

4. Filistin ulusal kurtuluş hareketi olan «Feth», Güvenlik Kurulunun 22 kasım 1967 kararını ve bundan doğan Jarring misyonunu kesinlikle reddeder. Bu karar Filistin halkının ulu-

sal haklarını dikkate almamaktadır. Bu halkın varlığını bilmezlikten geliyor. Bu temel veriyi dikkate almayan sözde barışçı her çözüm, başarısızlığa mahkûmdur. Her ne olursa olsun 22 kasım 1967 kararı ve sözde politik çözümler, her hangi bir çevre tarafından kabul edilse bile, bunlar, yabancı işgaline ve siyonist sömürgeciliğine karşı göz kırpmadan savaşmaya azmetmiş olan Filistin halkını asla bağlamaz.

5. Filistin kurtuluş hareketi «Feth» resmen ilân eder ki, mücadelelerinin son hedefi, bağımsız ve demokratik Filistin devletinin kuruluşudur; dini inançları ne olursa olsun, bu devletin bütün yurttaşları eşit haklardan yararlanacaklardır.

6. Filistin, arap vatanının bir parçası olduğundan, Filistin kurtuluş hareketi «Feth» Filistin devletinin, canlı bir şekilde ilerici ve birleşik bir arap toplumunun kurulması için katkıda bulunmaya çalışacaktır.

NÂYEF HAVATMEH (? - Filistin)

«Filistin Halkçı Demokratik Kurtuluş Cephesi» siyasi bürosunun yöneticilerinden ve bu büronun sözcüsü. Bu örgüt, Filistin'deki devrimci örgütler yelpazesinin sol ucunda bulunmaktadır ve El-Feth ile bağlantılıdır.

N. Havatmeh'in benimsediği marksizm - leninizmin, dördüncü Enternasyonal çizgisinde-

dir. Sovyetler Birliği ve özellikle Çin, ulusal halk örgütü olarak El-Feth'i desteklemektedir. Teorik ve politik yayınları ve Beyrut'da yayınlanan haftalık Al-Horriyya dergisindeki yazılarıyla bu grup, Filistin direnişine ve özellikle arap dünyasındaki devrimin geleceğine ilgi çekici bir katkıda bulunmaktadır.

Başlıca eserleri : Bugünün gerçeği içinde Filistin direniş hareketi (Harakat al-mukavvama al Filistiniyya fi vâki'ihâ al-râhen); Filistin direniş hareketinin buhranı üstüne (Havla azmat al-mukavvama al-Filistiniyya);

Aşağıdaki metin le Monde gazetesinin 27 ocak 1970 sayısında «Tribune internationale» sütununda yayınlanmıştı.

FİLİSTİN VE İSRAİL PROBLEMLERİNİN DEMOKRATİK BİR ÇÖZÜMÜ İÇİN (1)

Filistin direniş, Güvenlik Konseyinin 22 kasım 1967 kararını, siyonistlerin ileri sürdüğü sebeplerin karşıtı sebeplere dayanarak reddeder. Gerçekten de bu kararın bizce kabulü mümkün olmayan iki sonucu var:

1948 deki gasıplığın onaylanması demek olan İsaril devletinin tanınması; yani bu devlet için «emin ve tanınmış» sınırların çizilebilmesi-

(1) Bu metin le Monde gazetesinin izniyle buraya alındı.

rın *sin qua non* şartı olarak Filistin direnişinin tasfiyesi.

Direnış, Güvenlik Konseyinin kararını, Filistin ve İsrail problemleri için yanlış ve gerici bir çözüm saymaktadır. Bu sebeple, bunu kabul eden arap rejimleriyle, Suudi Arabistan gibi sözle reddeden, fakat pratikte kabul edenlerle, anlaşmazlık halindedir.

Bize gelince bütün şovence çözümleri İsrail bakımından da («Nil'den Fırat'a kadar büyük İsrail») araplar bakımından da («Yahudiler denize dökülmeli» ya da «zorla eski yurtlarına gönderilmeli») olsa reddediyoruz. Bizce Filistin halkının geleceğine, kendi toprağı üzerinde kendisinin karar vermesi hakkının, bu çözümün temel elemanlarından biri olmasını istiyoruz. Gerçekten demokratik bir devlet kurulmalıdır; bu devletin katılacağı büyük bir arap sosyalist federasyonunda iktidar, bütün iktidar işçi kurullarının, fakir köylü ve asker kurullarının elinde olmalıdır. Bu yeni devletin anayasal şeklinin pek o kadar önemi yoktur; bunun yapısı, Yugoslavya ya da Çekoslovakya tipi bir federasyon ya da konfederasyon olabilir. Önemli olan, bu devletin sosyal muhtevası, sınıfsal niteliğı, hükümet tarzıdır.

Burada tesadüfî bir tutum söz konusu değildir. Demokratik halk cephesi, ulusal sorun karşısında proleterce ve enternasyonalistçe bir tutumu benimsemiştir. Karl Marx'ın şu görüşünü tamamen benimsiyoruz: «Bir halkı ezen başka bir halk özgür olamaz.» (...).

Filistin ulusal konseyinin 1-7 eylül 1969 da-

ki VI. kongresine delegelerimiz: «Filistin ve İsrail problemlerine demokratik ve enternasyonalist bir çözüm» adını taşıyan bir karar sureti sundu. Arap halk yığınları arasında geniş bir şekilde dağıtılmış olan bu metinde, bu demokratik çözümün gerçekleşmesi için, ilerici İsrailileri ister ayrı, ister Filistin silâhlı hareketi içinde mücadeleye çağırıyorduk. Filistin direnişi ve arap devrimci hareketi içinde ilerici eğilimler kuvvetlendikçe, bu çözümün, İsrail halk yığınlarında gittikçe artan bir sempati uyandıracacağına inanıyorduk.

Bu anlayış içinde, Filistin'in kurtuluşu için demokratik halk cephesi (F.K.D.H.C.), İsrail sosyalist örgütü (MATZPEN) ile görüşmek üzere ilk adımı attı; her ne kadar Filistin problemini tamamen kavramış olduğunu sanmıyor idiysek de, bu kuruluş anti-emperyalist eylemiyle tanınmıştı. Bu örgütün tahlillerini Beyrut'da çıkan Al-Horriyya dergisinde arap halkına tanıttık. Böylece, MATZPEN'in tutumuyla, solcu (MAPAM) ya da siyonist sağcı görüşler arasındaki farkı göstermek istiyorduk. İsrail komünist partisi «Rakah»a gelince, bu parti halâ, Filistin'in geleceği gibi bu kadar temelli ve karmaşık bir problemin «dostça» çözümlenmesini vaazetmektedir.

Şüphesiz, bizimki gibi bir bölgede ve kısa bir zamanda Demokratik bir çözüm bulunulamaz. Yirmi yıldan çok bir zamandan beri süregelen siyonist egemenliği, İsrail'deki yahudi işçi sınıfının enternasyonalist duygularını körleştirdi. Bu sınıfın, tarihin hiç bir aşamasında

öncü bir örgütü olmadığı (Paolezion'ın ve Bund'un üçüncü enternasyonalde çatışmalarını hatırlayınız) İçin Lenin'e göre: «Yahudi büyük burjuvazisinin ideolojisi olan siyonizm» tarafından yabancılaştırılmıştı.

İsraillileri ve Arapları kurtuluşa götürecekt tek yol onlara haklarını ve insanlık onurlarını kazandıracak olan bizim giriştiğimiz silâhlı mücadele yoludur. Bizimki gibi az gelişmiş memleketlerde emperyalist ve karşı - devrimci güçlerin ancak Vietnam gibi hareket ederek, bozguna uğratılabileceğine inanıyoruz. İşte bunun içindir ki Filistin direnişi, Arap bürokratik ve küçük burjuva rejimlerinin tam karşısı bir yolu seçmiş bulunuyor. Bu memleketler hep klâsik savaşa güvendikleri için yeni bozgunlara uğrayacaklardır.

Bölgede egemen olan güçler, bugünlerde sözü edilen, gerici bir çözümü zorla kabul ettirebilse ve direniş örgütlerini tasfiye etse bile bu örgütler, geri döndürülemez nitelikte, tam anlamıyla bir ulusal ve sosyal devrim hareketini başlatmış olmakla övünebilirler.

CEMAL ABD EL-NASIR (Mısır)

1970 yılının ocak ayı Mısır cephesindeki durgunluğun sonu oldu. Mısır'ın, memleket topraklarının beşte birini teşkil eden işgal altındaki bölgeye ve İsrail'in yerleştiği Sina'ya karşı yürüttüğü yıpratma savaşını bahane eden

İsrail, Mısır'da önce askerî hedeflere sonra da sivil hedeflere karşı hava akınına girişti. Süveyş şehrinin yakılıp yıkılmasından sonra radarlar ve askerî merkezler saldırıya uğradı. 12 şubat 1970 de güpegündüz Ebu Za'bal fabrikasının bombardmanı sırasında seksen sekiz işçi öldürüldü. Mısır, elverişsiz stratejik şartlar içinde savaşıyordu. Bu harekâtın hedefi neydi? Mısır devlet başkanının «le Monde» gazetesinin özel muhabiri B. Eric Rouleau'ya verdiği ve 19 şubat 1970 (1) de adı geçen gazetede yayımlanmış olan demeçte, problemin, geniş ve anlaşılır bir şekilde ortaya konulduğunu görüyoruz.

MISIR VE İSRAİL

İşte yine buradan (2) 9 haziran 1967 de, yani bozgunun ertesi günü, istifamı ilân etmiştim. O vakit insan ve vatandaşlık onurumu koruyarak çekilmek istemiştim. (...).

Ama geçen cuma günü (3) halkın Kahire sokaklarında beni nasıl karşıladığını ve Mısır halkının felâket gününde hükümetin ve başkanının etrafında nasıl saflarını sıklaştırdığını siz

1) Bu yazı le Monde gazetesinin nezikçe izniyle, tam metin olarak buraya alındı.

2) Devrik kral Faruk'un Kabbah sarayındaki çalışma odası. (A).

3) 13 şubat 1970, Ebu Za'bal'da ölen işçiler için yapılan ulusal cenaze töreni yapıldığı gün. (A).

de görmüşsünüzdür. Bu halkın ulusal toprağı kurtarmak için döğüşmekten başka isteğı yok.

(Başkan, bize cuma günü yine bazı subayların çalışma odasına gelerek bir gün önce İsrail uçakları tarafından bombardıman edilen Ebu Za'bal fabrikasında ölen yetmiş işçinin (1) öcünü almak için kendisinden izin istediklerini söyledi.)

«Bana İsrail'deki hedeflere karşı misilleme akınlarına girişmek üzere somut öneriler sundular. Bombardman kurbanlarının —kendi halinde yaşarken öldürülen bu işçilerin— fotoğraflarına bakarken derin bir keder duydum. Subaylara, heyecan havası içinde karar vermek istemediğimi söyledim. Onlardan, düşünebilmek için vakit istedim. Ve böyle bir kararı ancak memleketin siyasal yönetimini elinde tutanların hep birlikte verebileceklerini de söyledim.

İnanın bana, Mısırlıların savaşmak istemesinin sebebi, savaştan hoşlanmaları değil (İsraililer tarafından) sürüklendiğimiz savaş, bizim de onların da çocuklarımızın ölümüne sebep olduğu gibi, iki memleketin halkına büyük acılara mal oldu. 1952, 1953 ve 1954 yıllarında, devrimimizin hemen ardından, Mısır'ın büyük bir silâhlanmaya ihtiyacı olmadığını, çünkü İsrail ile olan anlaşmazlığın, barış yoluyla halledilebileceğini söyleyen bendim. Bununla birlikte B. Ben Gurion'un 1955 şubatında Gaza'ya

1) Bu bombardımanda ölenlerin sayısı seksen sekiz buldu; yüz kadar da yaralı vardı. (A).

yaptırdığı ölüm saçan hava akını, beni pek acı şekilde yalanladı. O zamandan beri geçirdiğimiz ve 1967 çatışmasıyla sonuçlanan büyük gerginlik dönemlerine rağmen kötü niyetli bir propaganda ile yayılmak istenildiği gibi, ben hiç bir zaman, yahudileri denize dökmeli, demedim. Bundan başka 1967 de de savaşı çıkartmak istemiş değilim. Bunu İsrail yöneticileri de çok iyi bilirler. Akabe körfezini İsrail gemilerine kapatmayı düşünmedim. B. Thant'dan BM. birliklerinin Gazza'dan ve körfeze hâkim olan Şarm-el-Şeyh'den çekilmesini istemedim. Sadece, sınırın Rafah'dan Eilat'a giden bir bölümünden çekilmesini istedim.

Bununla birlikte, BM. Genel Sekreteri, Birleşmiş Milletlerdeki Amerikalı bir yüksek memurun tavsiyesine uyarak, Mavi Miğferlilerin hepsini geri çekmeğe karar verdi: bunun üzerine Şarm-el-Şeyh'e, Mısır birliklerini göndererek abluka altına almak zorunda kaldım. Böylece bize kazılan tuzığa düşmüş olduk.»

(Başkan Nasır birden sustu. Geçmişini anmak ve Mısırlı yöneticiler tarafından işlenen hatalara değinmek istemiyordu.) «Bu feci dönemin derin bir tahliline giriştik. Fakat barışın gerçekleşmesinden önce bunu açıklamamaya karar verdik.

(Ona göre barış) «Ancak, Filistin göçmenlerinin 1948 de Birleşmiş Milletler Genel Kurulunda oylanan karar uyarınca tekrar İsrail'e yerleşmeleri ya da tavizlerden birini seçme haklarının tanınmasıyla kurulabilir. Eğer İsrail bu kararı, kabulünden hemen sonra uy-

gulasaydı, daha yirmi yıl önce, mütareke anlaşmalarının imzasından hemen sonra, kesin olarak barışa kavuşmuş olurduk. İşte —yıllardır söylenen durum— İsrail'le aramızdaki tek anlaşmazlık budur. 1967 savaşından beri, buna ikinci bir problem eklendi: bu da arap topraklarının işgalidir. Güvenlik Konseyinin 22 kasım 1967 de oylanan kararı, bu iki probleme bir çözüm getiriyor ve aynı zamanda İsrail'in hükümlerlik, ve barış haklarını ve gemilerinin Akabe körfezinden ve Süveyş kanalından geçme serbestliğini garanti ediyordu.»

(E.R. — Sayın başkan hemen bunun üzerine doğrudan doğruya müzakerelere girişmeye ve barış antlaşmasını imzalamaya razı olur muydunuz?)

(22 kasım 1967 kararı böyle bir işlemi öngörmüyordu. B. Thant'ın temsilcisi B. Gunnar Jarring, anlaşmamızı sağlama bağlayan bir belge hazırlamakla görevlendirilmişti. Güvenlik Konseyi de imzamızı garanti edecekti.»

(E.R. — Bununla birlikte pek çok İsrailli, reddedişinizin gerçekte devletlerini yıkmaya kararlı olmanızdan ileri geldiğine inanıyor. Onlara göre şekilde değil esasta anlaşmazlık vardı).

«Bu saçma bir kanıdır. Aslında bir barış antlaşması, imzasının ertesi günü çiğnenebilir. Dünya kamuoyu şunu bilmelidirki, Mısır topraklarının % 20 sini, Ürdün topraklarının % 70 ini, Suriye'nin de % 15 ini işgal ettikleri sürece, İsrail'le müzakereye girişmeyiz. Bu şartlar içinde yapılacak bir müzakere, barışla değil, fakat kayıtsız şartsız teslim olmamızla sonuç-

lanır. İkinci Dünya Savaşında işgalci ile müzakereye yanaşmamış olan Fransızlar, bizi çok iyi anlayabilirler. Ben Mısır'ın Pétain'i olmak istemem.»

(E.R. — Sayın başkan farzedelim ki İsraililer 1970 haziranında zaptettikleri bütün toprakları boşaltmaya ve Filistinli göçmenlere, isterlerse eski topraklarına dönme haklarını tanımaya razı olsunlar, bu takdirde meselâ Fransa ile Almanya arasında imzalanması tasarlanan bir barış antlaşmasına benzeyen bir antlaşmayı imzalamaya razı olur muydunuz?)

«Eğer İsrailliler benim tasarladığım çözüme uymayı kabul ederlerse aramızda hiç bir anlaşmazlık kalmaz.»

(E.R. — Bir gün ekonomik ve diplomatik ilişkiler de kurar mıydınız?)

«Tekrar ediyorum, İsrail ile aramızda hiç bir anlaşmazlık kalmaz. Şüphesiz, ilişkilerin tamamen normalleşmesi ancak bir çok aşamalardan sonra gerçekleşebilir. Yirmi yıllık savaş süresince birikmiş olan acı duyguların bir kalemde silinebileceğini düşünmek akla yakın değil.»

(Çeşitli sorulara cevap veren başkan Nasır, gerçekleşebilecek bir anlaşma hükümleri hakkında şu açıklamalarda bulundu:

— **Filistinli göçmenler.** Bunların hangi yolu seçmek istediklerini anlamak üzere Birleşmiş Milletlerin yönetimi altında bir referandum düzenlenebilir. Ürdün hükümeti ve Filistinli örgütlerle anlaşarak göçmenleri yeni topraklarına yerleştirilmesi işi düşünülebilir.

— **Sina'nın askerlikten tecridi.** Sina'nın ta-

mamile askerlikten tecridi düşünülemez. Buna karşılık bu tedbir, İsrail - Mısır sınırının her iki tarafına onar kilometre içerden uygulanabilir.

— **Gemilerin serbestçe seyir ve seferi.** Sovyetler Birliğinin (B.A.C. nin üç yıl Şarm-el-Şeyh ve Akaba körfezinde bulunacak BM birliklerinin bakımını üstüne alması teklifini kabul ederiz. Buna karşılık, Amerika'nın bunları süresiz olarak orada bulundurma isteğini aşırı bulmaktayız. Amerika, Mavi miğferlileri geri çekme hakkını, tamamen kendisinin veto yetkisine sahip olduğu Güvenlik Konseyine bırakmak istiyor, Başkan Nasır, gerçekte gemilerin serbestçe seferlerini yapabilmelerinin en iyi garantisini, yalnızca bir savaş havasına uygun düşecek tertibat değil, fakat adalete uygun bir barış olacağını da sözlerine eklemişti.

— **Gazza.** Bu bölge araplarda kalacak ve Filistin halkının oylarına başvurulacak Mısır'a ya da Ürdün'e verilecektir.

— **Kudüs.** Eğer İsrail tarafından işgal edilen Ürdün toprakları Amman'a verilecekse, kutsal şehrin gelecekteki statüsü üzerinde hiç bir problem kalmaz. İlgililerin anlaşmasıyla bu şehir, birleştirilir ve herkese açık tutulur. Başkan Nasır, bu konuda da, barış kurulursa her şeyin yoluna gireceğini tekrar etti.)

(E.R. — Sayın başkan, bir çok Mısırlı subayların ve Arap kamuoyunun bir bölümünün 22 kasım kararında formülleşen şekilde barışçı bir çözüme karşı oluşuna şaşanlar var. Bu muhalefet, bir anlaşmaya varılmasına engel olmaz mı?)

«Sanmıyorum. Kararı uygulatabilecek kadar nüfuzum var. Bir çok kereler, nazik meseleler üzerinde subaylara ve partinin yüksek kademelerine görüşlerimi kabul ettirmişimdir. Böyle bir durumda, bugünkü inancı ne olursa olsun işgal edilen topraklar boşaltıldıktan sonra, savaşa devam edilmesini isteyen tek bir Mısırlının bulunabileceğini düşünmek akıl kârı değildir.»

(E.R. — Bütün Filistin örgütleri ya da bazıları 22 kasım kararını reddetmekte diretirlerse ne olur?)

«Şüphesiz ortaya bazı problemler çıkar. Kaldı ki, siyasi bir hareketin hele bu ölçüde olursa, bir takım muhalefetlere yol açması tabiidir. Buna engel olamayız ama, bütün ihtimalleri karşılamaya kararlıyız. Filistinli kardeşlerimize, görüşlerimizin doğruluğunu kabul ettirmeğe çalışırız. Herhalde savaş sürüp gittikçe burukluk ve kin de artarak işimizi güçleştirir; bundan şüphe edilemez. Mısırlı olarak biz, Sina'yı barışçı yollardan, gerekirse kuvvete başvurarak kurtarmak zorundayız. Arap olarak, İsrail'in Ürdün'den aldığı topraklardan ve Suriye'deki Golan yaylalarından çekilmesini isteyeceğiz.»

(E.R. — Ya Suriye anlaşmayı kabul etmezse?)

«Çözümü kabul etmesi için bütün gücümüzle çalışırız. Bu durumda da Şam hükümetinin, topraklarının bir bölümünün kendisine geri ve-

rilmesini reddetmesine şaşarım.»

(E.R. — Dört büyük devletin, sizin de kabul edebileceğiniz bir anlaşma tasarısı hazırlayabileceklerine inanır mısınız?)

«Hayır, inanmıyorum. Çünkü Amerika Birleşik Devletleri bir engelleme politikası güdüyor. B. Rogers'in açıkladığı şekliyle Amerika'nın tutumu İsrail'inkiyle aynıdır. Tel-Aviv'e ağır bombardıman uçaklarının verilmesi, Washington'un, arap direnişinin, İsrail tarafından karşılanmasını istediğini ispat ediyor. Amerikalılar Mısır'daki rejimi 1965 den beri devirmek istiyorlar. Özellikle geçen yıl Sudan ve Libya'da meydana gelen devrimlerden sonra, bütün ilerici arap rejimlerinin düşmesini sağlamak, Amerika'nın stratejik hedefidir. İsrail'i politikalarının âleti olarak kullanıyorlar. İngilizler ise Amerika'nın isteklerini, emir kulu gibi yerine getirmekten başka bir şey yapmıyorlar.»

(E.R. — Bay Pompidou'nun B. Kosigin'e yazdığı mektuptaki teklifler hakkında ne dersiniz?)

«Ben Fransa Devlet başkanıyla ateş - kesin yeniden uygulanması konusunda aynı şekilde düşünmüyorum. Bu görüş İsrail'in isteğine uygundur. Çarpışmaların durması, düşmana işgal ettiği toprakları sömürgeleştirmesi için vakit kazandıracaktır. Bu, bizim hakkımızda, haksız ve mantıksız bir tedbir olur. Buna karşılık, eğer işgal edilen toprakların boşaltılma tarihi belli olursa bir ateş - kes'i kabul edebiliriz.»

(E.R. — Fakat B. Pompidou, B. Jarring'in yakın doğudaki görevine yeniden başlamasında

ısrar ediyor...)

«B. Thant'ın temsilcisi, onsekiz aylık aralıksız çaba sonunda hiç bir şey yapabilmiş değildir. O kadar direktiği halde İsrailiilere yönettiği sorulardan bir tekine bile cevap alamadı. İsraililer, kendisine, güvenilir ve herkesçe kabul edilen sınırlardan ne arıladıklarını bile söylemeğe yanaşmadılar. Amerikalılar B. Jarring'i, elde ettiği sonuçları Güvenlik Konseyine vermekten vazgeçirmeselerdi skandal kopacaktı.»

(Fransızların araplara yakın bir politika izlediklerini düşünüp düşünmediği sorusuna Mısır devlet başkanı şu cevabı verdi.)

«Hükümetimizin tarafsız kalmaya çalıştığını sanıyorum. Saldırgana uçak ve silâh sattıktan sonra İsrail'in Beyrut hava alanına yaptığı akının ardından tam bir ambargo uyguladı. Bununla birlikte, savaş malzemesinin ve yedek parça sevkiyatının Cherbourg torpidoları olayına kadar devam ettiğini biliyorum. Ne olursa olsun, dörtlü konuşma zabıtlarına bakılırsa, Fransa hem öteki büyük devletlere hem de çarpışan taraflara karşı, tam bir tarafsızlık benimsemiş gibi görünüyor. Şüphesiz bu, İsraililerin hoşuna gidecek bir tutum değil; çünkü onlar ancak, üzerinde anlaşmazlık olan bütün meselelerde kendi görüşlerinin kabul edilmesini isterler.»

(E.R. — Sayın başkan, bir çok kişiler Sovyetler Birliğinin yakın doğudaki bir uyuşmanın kendi çıkarlarının zararına olarak, Amerikan çıkarlarına uygun düşeceği kanısıyla tutumunu sertleştirdiğini ileri sürüyorlar, siz ne dersiniz?)

«Sovyetleri iyi tanırım. Samimi olarak ça-

tışmanın, barışçı bir sonuca varmasını istediklerine inanıyorum. Fakat bu, arapların teslim olmasını istedikleri anlamına gelmez.»

(E.R. — Bununla birlikte eğer sizin lehinize bir anlaşmaya varılacaksa, pek çok kimse arapların isteklerini, Amerika'nın İsrail üzerine yapacağı baskı sonucu elde edebileceklerini düşünüyor, siz ne dersiniz?)

«Böyle bir düşünce temelsizdir. Adalete dayanan bir barışın, Sovyet dostlarımızın aralıksız çalışmaları olmadan gerçekleşebileceğini mi sanıyorsunuz?»

(E.R. — Sovyetler Birliğinden her alanda almakta olduğunuz büyük yardımların zamanla Mısır'ın bağımsızlığını tehlikeye düşürebileceğini düşünmez misiniz?)

«Borçlu olduğum için ben, daha güçlü durumdayım! Onların kaygısı, borçların ödenmesidir, benimki ise ilişkilerimizin eşit şartlar içinde gelişmesi.»

«(...) Şüphe yok ki askerlik alanında Sovyetlere olan bağımlılığımız artmaktadır. Bunun sorumlusu, bize ihtiyacımız olan malzemeyi vermek istemeyen batı devletleridir. İşgalcileri ve saldırganları silâhlandırmayı tercih ettiler. (...)».

«Ruslarla sürdürdüğümüz ilişkiler, şimdiye kadar görülen ilişkilerden bambaşkadır. Onlara olan borcumuzun yarısını indirdiler. Ayrıca ödeme kolaylıkları gösterdiler. Düşüncelerimizi etkilemeğe kalkmadılar. Asuan barajının yapımında çalışmak üzere gönderdikleri beş bin teknisyen, hiç bir zaman marksizmi Mısır'da

yayma hevesine kapılmadı. Kaldı ki ben bu ideolojiye karşı değilim, Lenin'e büyük bir hayranlığım vardır. Belki, buna şaşacaksınız; Ruslar yaptıkları yardım karşılığında bizden hiç bir şey istemediler.»

«E.R. — Peki öyleyse neden size bu kadar yakınlık gösteriyorlar?)

«Sadece, onlar da bizim gibi emperyalizme karşı oldukları için. Sonra da, bizim bağımsız yaşadığımızı görmeyi, İngilizlerin ve Amerikalıların boyunduruğu altında görmeğe tercih ediyorlar.»

(E.R. — İsraililer hava akınlarını arttırsalarsa, hava kuvvetlerinizi güçlendirmek için Sovyetlerden gönüllü isteyecek misiniz?)

«Çok sıkışık bir durumda kalırsak bu meseleyi düşünüyoruz. Fakat bu konuda tek taraflı bir kararın fazla bir şeye yaramayacağını bilirsiniz.»

(E.R. — İsrail'le Mısır arasında kaç yılda bir kuvvet dengesi kurulabileceğini umuyorsunuz? Bir gün gerekirse, problemin, silâh kuvvetiyle çözülebileceğini düşünebiliyor musunuz?)

«Bu konuda hesap yapmak güç bir şey. Emin olduğum bir şey varsa, zamanın bizim için çalıştığıdır.»

(E.R. — Bununla birlikte bazı İsrail yöneticileri, aksi görüşler. Bunlara göre, askerlik alanında olduğu kadar, ekonomi alanında da teknoloji bakımından ileri memleketlerle gelişme yolundaki memleketler arasındaki dengesizlik, gittikçe artacak ve böylece İsrail'in gücünün

önünde durulamayacaktır. Bu varsayım için ne düşünüyorsunuz?)

«Bu İsrail yöneticilerinin blöf yaptıklarını ve kamuoyunu yanıltmak istediklerini düşünüyorum. Onların memleketleri teknoloji bakımından daha ileri değildir. Biz de onlar kadar bir arabayı ya da bir uçağı onarabiliriz. Çocuklarla yaşlılar bir yana bırakılırsa, çalışan nüfusları bir milyon kişi kadardır. Mısır'da ise bir milyon teknisyen var. Onların üniversitelerinden her yıl bin kadar mühendis çıkıyor. (...).

«İsrailliler 1967 de savaşı kendi araçlarıyla kazandıklarını ileri sürüyorlar, bizim bütün radarlarımızı, füze rampalarımızı işlemez hale getirdikleri doğrudur. Bu sayede, havaya karşı savunmamızı felce uğrattılar. Fakat kullandıkları elektronik âletleri İsrailliler kendi!eri yapmış değiller. Bunları selofan anbalajlar içinde Amerika'lılar gönderdi onlara.»

(E.R. — Böyle olduğuna göre İsrail'in sizden daha çok ve daha iyi yetişmiş pilotu olduğunu nasıl izah ediyorsunuz?)

«Bu, izah edilebilecek bir olaydır. İsrail, Mısır'ın aksine —göç kanunlarının perdesi altında— dünyanın her tarafından, Fransa'dan, Amerika'dan, İngiltere'den, Güney Afrika'dan denenmiş pilotlar getiriyor. Bize gelince, 1967 savaşından önce büyük hatalar işledik. Yüksek komutamız, koruma düşüncesiyle, jet pilotlarını, savaş birliklerinde beş yıl hizmet ettikten sonra, daha hafif hizmetlere aktarmak âdetindeydi. Bu yüzden, yıldan yıla pilotlarımızın sayısı artmıyordu. Savaşta sonra, hızlı bir eği-

tim sistemi kabul ettik. Eğitim kursları onsekiz ayı geçmiyor.

Bununla birlikte İsrail'e yetişmemiz için daha çok çalışmamız gerek. O zamana kadar kuvvetimizi israf etmiyoruz. İsrail, uçakları, memleket havalarına, derinliğine daldıkları zaman, Mısır uçaklarının çatışmamalarını er-rettim. Yalnız önleme harekâtında, bir de çok sıkışık hallerde belirli sayıda pilotun görevlendirilmesini istedim. Ötekiler durmaksızın eğitimlerine devam ediyorlar.

Şimdilik durum bize elverişli olmaktan uzaktır. İsraillilerin, bir uçak için en azından üç pilotları var. Bunlardan her birisi günde üç çıkış yapabilmektedir; bu da her uçak için dokuz çıkış eder. Bizdeki pilot sayısı, her uçağa, üç seferden fazla yapma imkânını vermiyor. Buna göre pratikte İsrail hava kuvveti bizimkinin üç mislidir.»

(Bundan sonra başkan Nasır Fransız Mirage uçaklarının Libya'ya satılması hakkında şunları söyledi:)

«Bu satışın İsrail'le Arap memleketleri arasındaki dengeyi hiç değiştirmeyeceğini siz de kabul edersiniz. Libya'lılarda pilot yok. Bu yıl onlara hiç uçak gönderilmeyecek. Gelecek yıl sekiz, 1972 de de on iki uçak alacaklar. Ancak 1973 de uçak gönderilişi daha da hızlanacak. İsrail'in savaştan önceki uçak sayısı hiç eksilmediği gibi, Amerika'dan sürekli olarak uçak almaya devam ediyorlar; bunlar arasında hiç bir Arap memleketinde bulunmayan ağır bombardıman uçakları da var. (...)

Amerika'lılar, dostça bir anlaşmaya taraf-
tar olduklarını söylüyorlar ama, İsrail'in barışı
herkesten başka türlü anladığını bilmez görünü-
yorlar. Siyonist yöneticilerin istediği sınırlar,
uluslararası hukuku ve en ilkel adaleti hiçe sa-
yarak, ilhak ettikleri Arap topraklarını içine
alıyor. İsrail'deki adaletli bir barıştan yana
olanlar, tepeden tırnağa kadar devlete hâkim
olan askeri «kurum»un baskısı altında ezilmek-
tedir.»

B İ T T İ

FİLİSTİN SORUNU ve ARAP BİRLİĞİ

Filistin sorunu nasıl doğdu nasıl gelişti ve sonuçlandı ? Arap dünyasının düşünürleri kalemlerini, eylemciler de silahlarını kullanarak Filistin devletinin varlığını resmen bütün dünyaya kabul ettirdiler. İşte bağımsızlık zaferrinin ardındaki düşünce ve politikayı belgelerle ancak bu kitaptan öğrenebilirsiniz.

Bir bağımsızlık savaşının nelere malolduğunu ve nasıl sağlandığını bu inceleme bütün ayrıntılarıyla, belgeleriyle sunmaktadır. Arap devrimcilerinin kanlarıyla çizdiği bu haritanın üstünde adım adım dolaşmadan bu sorunu anlamaya imkân yoktur.

Filistin sorununun yanısıra Arapların bağımsızlık savaşını ilk defa bilimsel açıdan ele alan bir incelemedir bu kitap.

Abd-el Malik Kahire'de doğmuş, burada felsefe öğrenimini tamamladıktan sonra Paris'e gidip yerleşmiştir.

Şimdi gene aynı yerde CNRS (Bilimsel Araştırmalar Ulusal Merkezi) nde sosyoloji incelemeleri bölümü=başkanıdır.